

MUZEUL JUDEȚEAN DÎMBOVIȚA

DOCUMENTA VALACHICA

STUDII ȘI MATERIALE
DE
ISTORIE ȘI ISTORIE A CULTURII

★ ★ ★ ★
★ ★

TÎRGOVIȘTE

1 9 7 4

<https://biblioteca-digitala.ro>

**DOCUMENTA
VALACHICA**

Ilustrația copertei :
Clădirea Muzeului de arheologie din Tîrgoviște

MUZEUL JUDEȚEAN DÎMBOVIȚA

DOCUMENTA VALACHICA

STUDII ȘI MATERIALE
DE
ISTORIE ȘI ISTORIE A CULTURII

* * * *
* *

Muzeul Județean Dîmbovița
BIBLIOTECA

11328

TIRGOVIȘTE
1974

<https://biblioteca-digitala.ro>

**30 DE ANI DE LA ELIBERAREA ROMÂNIEI
DE SUB DOMINAȚIA FASCISTĂ**

<https://biblioteca-digitala.ro>

MOMENTE ALE DESFAȘURĂRII INSURECȚIEI NAȚIONALE ANTIFASCISTE ARMATE PE TERITORIUL JUDEȚULUI DÎMBOVIȚA

ION BOBOCEA și RADU GIOGLOVAN

În cronică evoluției de două ori milenară a poporului român, actul de la 23 August 1944, piatră înaltă de hotar în tumultoasa sa istorie, va rămâne unul dintre cele mai memorabile, sporindu-și însemnătatea odată cu trecerea anilor.

Operă a întregului popor care și-a relevat plenar și de astă-dată, una din trăsăturile definitorii ale istoriei sale, unitatea de acțiune în momentele cruciale. Insurecția națională antifascistă armată a deschis calea unei prodigioase ere de prosperitate internă a României, o etapă de strălucită afirmare în rezolvarea complexelor probleme ale lumii contemporane.

Este meritul de necontestat al Partidului Comunist Român care a știut să realizeze în jurul politicii sale hotărâte nu numai toate nemulțumirile cauzate de regimul fascist, dar, mai ales, toate forțele politice capabile să înscrie România pe drumul unor profunde preferențe revoluționare.

Și meritul este cu atât mai mare cu cât a reușit să înfrângă greutăți de loc neglijabile, pregătind cu impresionantă meticulozitate toate etapele ce au premers istoricul eveniment, declanșându-se atunci când circumstanțele interne și externe erau prielnice.

Și socotim că, alături de înfăptuirea unității de acțiune a clasei muncitoare, prin realizarea Frontului Unic Muncitoresc, hotărâtoare în obținerea victoriei insurecției a fost atragerea armatei, cu toate efectivele ei la sprijinirea planurilor partidului comunist, după arestarea antoneștilor, nemaieexistînd un singur militar, de la general la ultimul soldat care să nu se fi alăturat luptei antifasciste.

Este demnă de admirat neclintita încredere a partidului în victoria forțelor antifasciste, chiar în acele momente când cotropitorii hitleriști victorioși, într-o primă etapă a războiului, ocupaseră o bună parte a continentului european.

Certitudinea triumfului final a inoculat comuniștilor români, hotărârea și perseverența necesare găsirii căilor de salvare a țării de urmările aventurii în care o angajase regimul militar-fascist al lui Antonescu.

Cu cât războiul se prelungea, cu cât lipsurile deveneau mai frecvente, cu cât frontul înghițea cantități mereu mai mari de produse, îngroșând, în același timp numărul jertfelor umane, cu atât nemulțumirile împotriva regimului militar-fascist creșteau mai ales în ritmurile maselor populare.

Împreună cu întregul popor, oamenii muncii din județul Dimbovița, urmași ai unor străvechi și glorioase tradiții de luptă împotriva asuprii naționale și sociale și a unor bogate frământări proletare, au avut partea lor de contribuție la pregătirea insurecției naționale din august 1944.

Încercăm, în cele ce urmează, să desprindem din filele fierbinți ale aceluși timp câteva momente semnificative.

Astfel, din cauza scumpirii produselor de primă necesitate sau a dispariției lor de pe piață, starea de nemulțumire și agitație crește, alertând organele de ordine.

Unii patroni, invocând lipsa de materii prime sau nerentabilitatea întreprinderilor lor le închideau, lăsând fără lucru numeroși muncitori. Asemenea cazuri întâlnim în perioada războiului la țesătoria „Frații Rizescu“ din Brănești, mina „Fotinoaița“ din Șotînga, rafinăriile „Apolon Petrol“ și „Petrocarbin“ din Colanu. Se mențin în activitate acele ramuri care produceau pentru nevoile frontului, dar și aici din cauza concentrărilor scade numărul muncitorilor calificați și în general al bărbaților, locul lor fiind ocupat de femei și de copii între 14—17 ani.

O grijă specială au acordat autoritățile schelelor petroliere, luând măsuri pentru protecția lor, încercând să prevină eventuale acte de sabotaj. La 23 iunie 1943, Ministrul Muncii comunica Inspectoratului în subordine din Tirgoviște militarizarea tuturor întreprinderilor petrolere de pe raza județului Dimbovița. Dificultățile economice urmate de întârzierea achitării salariilor și așa necorespunzătoare ritmului de creștere al prețurilor, au generat numeroase acțiuni revendicative din partea oamenilor muncii. Ele îmbrăcau forme diferite, de la memorii individuale sau colective, presiuni asupra patronilor, semnalate de legiunea de jandarmi, din bazinul carbonifer Șotînga, până la greve ca cele de la întreprinderea „Gheorghe Rădulescu“ din Pucioasa, din 4 decembrie 1940, sau cea a minerilor de la Șotînga¹.

În anii următori, agitațiile petroliștilor îngrijorează serios autoritățile care trimit în fața Curții Marțiale de la Ploiești pe cei mai îndrjiți, învinuindu-i de îndemn la nesupunere sau acțiuni de protest.

La 19 noiembrie 1943, Poliția orașului Tirgoviște era înștiințată de starea de agitație a muncitorilor de la Arsenalul Armatei din Tirgoviște, care nu se sfiau să aducă, pe față, acuzații grave la adresa autorităților².

¹ Arh. St. Tirg., fond Inspectoratul muncii Tirgoviște, dos. 1/440 f. 4.

² Uzina de utilaj petroler Tirgoviște, file de monografie, Galați, 1972, p. 48-49.

Intensificarea și amplificarea diferitelor forme de luptă ale muncitorimii nu erau străine de propaganda desfășurată de partidul comunist, starea de crescândă nemulțumire ce cuprindea categorii tot mai largi ale populației, creînd, totodată, teren propice pentru formarea unui puternic curent antifascist.

În documentele elaborate în acești ani, Partidul Comunist Român acordă o atenție deosebită atragerii la acțiunile inițiate a diverse categorii sociale, în afara muncitorimii, cum erau țărani, intelectuali, micii meserlași, studenții, elevii și chiar păturile nefasciste ale burgeoisiei și formațiile lor politice.

O altă preocupare, viza diversificarea formelor de luptă. Platforma program din 6 septembrie 1941 a C.C. al P.C.R. stabilea ca pe lângă conflictele de muncă, demonstrații și greve să se desfășoare sabotarea producției de război, a transporturilor militare etc.

Dată fiind eficiența acestor ultime mijloace, partidul îndemna pe muncitori să le folosească în orice împrejurare. „E datoria fiecărui muncitor față de poporul român să lupte prin metodele sabotajului pasiv și activ, pentru dezorganizarea și oprirea producției de război a fascismului german,” se sublinia în acest sens în Rezoluția C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942.

Muncitorii dimbovițeni s-au dovedit receptivi la chemările partidului, organizînd și desfășurînd numeroase și variate acțiuni, menținînd în alertă poliția și siguranța din Tîrgoviște și alte localități din județ.

Numeroase documente consemnează acțiunile de sabotaj ale petroliștilor din Gura Ocnitei, Moreni, Doicești, Bucșani, Teiș, ale minerilor din Șotinga, Doicești, Mărgineanca, ale ceferiștilor de la Titu și ale muncitorilor de la Arsenalul Armatei din Tîrgoviște.

Numeroase greve, mascate uneori sub formula „conflicte-colective de muncă” au avut loc la exploatarea petroliere și miniere: iunie 1941 la societățile „Kontinentale Oel Doicești” și „Columbia”; iulie, același an și iunie 1942 — la societatea „Prahova” Gura Ocnitei; octombrie 1941 — la bazinul carbonifer Doicești-Șotinga; decembrie 1941 și noiembrie 1943 la Arsenalul Armatei din Tîrgoviște. Aici a avut loc, de altfel, una din cele mai puternice acțiuni de sabotaj împotriva mașinii de război fasciste: incendierea de către un grup de tineri comuniști a magaziei de armament de infanterie în 1941 și a atelierului de chesoane la 11 iunie 1942³. Acestora li s-a adăugat incendierea stației de dezbenzinare de la Teiș și a morii „Dimbovița” din Tîrgoviște precum și deraierea unui tren de 31 vagoane cisternă încărcate în stația Titu, la 10 septembrie 1941⁴.

Alarmate de înmulțirea actelor potrivnice și de răspîndirea fățișă a propagandei comuniste, autoritățile au trecut la acțiuni repre-

3 Ibidem, p. 48.

4 Arh. St. Tîrg., fond Prefectura Dimbovița, dor. 225/941 f. 270, 319-321.

sive. Numărul lagărelor de internare a crescut, aflindu-se pe teritoriul județului nostru la Tirgoviște (Teiș) și Găești, unde se aflau închiși și deținuți din Dimbovița, alții fiind întemnițați în lagărele de la Caracal și Oravița⁵.

Pentru activitate comunistă întreprinsă în rîndul muncitorilor de la societatea „Prahova” (Gura Ocniței), au fost puși sub urmărire prin ordinul circular din 30 aprilie 1940 inginerul Adescenco și Stoianov Gheorghe⁶.

Secția de jandarmi Nucet, raporta la rîndu-i în februarie 1940 că a arestat 5 comuniști din comuna Ulmi iar la Legiunea de jandarmi erau identificați 34 comuniști, din care fuseseră arestați 23.

„Cel mai înfocat dintre ei” cum îl descriau documentele autorităților, Nicolae Poplacă din Văcărești a murit la Spitalul militar din Brașov. Printre arestați se găsea și Petre Iubu din Valea Voievozilor. La începutul anului 1941 a fost, de asemenea, arestată Rebeca Tănase Borțoi, iar în octombrie același an, soțul ei „șeful organizației comuniste din acest județ” — Tănase Ghiță Borțoi, condamnat apoi de Curtea Marțială la 12 ani muncă silnică⁷.

A fost arestat și fostul locotenent de administrație Nicolae Gabrielescu, „om cu cultură superioară, specific comunistă, cu darul de a convinge, avînd însărcinarea să atragă noi adepți și să strîngă fonduri și ajutoare pentru cei condamnați și depuși”.

Propaganda desfășurată de partid pătrunsese și la sate, dovadă arestările operate în mai multe comune: Săcuieni, Adîncea, Valea Voievozilor, Bolovani, Tătărani, etc. țărani de aici, îndemnați de comuniști, opunîndu-se rechizițiilor.

Cuvîntul partidului pătrunsese și în rîndul militarilor în termen. La 29 august 1941, în gara Titu, într-o garnitură cu raniți, au fost confiscate 17 manifeste comuniste, iar la Pietroșița soldatul Neagu Ion din Moroieni citea călătorilor în tren manifeste asemănătoare (16 decembrie 1941).

Ca urmare, apar cazuri de nesupunere la incorporare: iunie 1941 la Tirgoviște; dezertări, în 1944 la Văcărești, neprezentare la concentrare.

Mersul războiului, tot mai nefavorabil pentru fasciști, înlesnea propaganda susținută intens de partid, însă și înăsprirea măsurilor represive din partea autorităților.

În mai 1943, Legiunea de jandarmi Dimbovița primea ordin să reprime, cu toată severitatea, răspîndirea manifestului comunist intitulat „nu vrem să muncim pentru nemți”.

Erau atent supravegheați ostașii care se reîntorceau de pe front, unii discutînd favorabil „regimului comunist”.

5 Ibidem, d. 213/941 f. 1-266, dos. 223/941 f. 1-230.

6 Arh. St. Tirg., fond Legiunea de jandarmi Dimbovița, dos. 152/940 f. 10.

7. Arh. St. Tirg. fond Prefectura Dimbovița, dos. 225/941 f. 40, 53, 109.

Refuzul de a se prezenta la incorporare sau dezertările au devenit repede cunoscute și peste graniță. La 20 iunie 1943, postul de radio Moscova relatează că „Poporul român nu vrea război cu Uniunea Sovietică. Chiar conducătorii României sînt siliți să recunoască existența unei tot mai pronunțate mișcări de mase. Numai în trei județe: Brașov, Cîmpulung - Muscel și Tîrgoviște nu s-au prezentat mii de mobilizați”.

Măsurile represive s-au dovedit cu timpul fără eficiență, apelurile partidului comunist pătrunzînd în cercuri tot mai largi ale societății. Într-un raport se recunoaște deschis că muncitorii de la societatea „Prahova” din Gura Ocniței sînt complet comunizați. La 29 aprilie 1944 se primea la Tîrgoviște ordinul telegrafic al Direcției generale a poliției privitor la împiedicarea agitațiilor de la 1 Mai și arestarea imediată a celor care vor difuza manifeste sau vor striga lozinci comuniste⁸. Adeziunea maselor populare din Dîmbovița la actul istoric de la 23 August e mărturisită de însufletirea cu care au primit vestea răsturnării regimului fascist cit și de participarea directă la înfrîngerea armatelor naziste.

Elocvente, în ceea ce privește instalarea stării de spirit ce domnea în zilele lui august 1944 în județul Dîmbovița, sînt evocările generalului maior George I. Nicolescu, comandantul detașamentului blindat, staționat în orașul Tîrgoviște. „În dimineața zilei de 24 august — relevă acesta — străzile orașului Tîrgoviște erau o vie animație. Populația aclamînd trupele detașamentului nostru, care pleca spre București să lupte împotriva cîmpitorilor nemți. Uralele și aclamațiile lor, cuvintele ce le rosteau, aveau un puternic ecou în rîndurile ofițerilor și ostașilor detașamentului care animați de dragoste de patrie, exprimînd voința și hotărîrea poporului, au pornit cu abnegație la luptă”.

Contribuția acestui detașament, alcătuit în mare parte din dîmbovițeni, la luptele din jurul capitalei a fost recunoscută și apreciată, rămînd încrustată adînc în conștiința poporului.

Pornită în dimineața de 24 august din comuna Comișani, unde era dislocată, unitatea de tancuri a ajuns către prînz la nord de comuna Buftea, a cărei gară era ocupată de nemți. Printr-o manevră rapidă, în mai puțin de două ore, gara a fost complet curățată de inamic, care lasă în mîinile învingătorilor 66 de prizonieri.

Continuînd înaintarea, spre Mogoșoaia, detașamentul a reușit să scoată din luptă noi unități germane luînd un număr mare de prizonieri. Luptele au continuat în zilele de 25—27 august. Tanchiștii tîrgovișteni, care primiseră misiunea să intercepteze șoseaua București-Ploiești, au adus o contribuție remarcabilă la eliberarea aeroportului Otopeni, unde inamicul dispunea de poziții întărite și can-

⁸ Arh. St. Tîrg., fond Prefectura Dîmbovița, dos. 221/941, f. 225-226, 230-239, 254-255.

tități însemnate de armament și plesse de artilerie.

Îndeplinindu-și cu eroism datoria, detașamentul blindat din Tîrgoviște s-a aruncat în luptă nimicind pe hitleriști, care înfrinți a trebuit să renunțe la recucerirea Capitalei, fapt recunoscut chiar de generalul Gerstenberg, comandantul forțelor germane din această zonă. luat prizonier în apropiere de Ploiești.

O altă misiune dificilă declanșată o dată cu răsturnarea antoneștilor și a întoarcerii armelor împotriva trupelor germane, era aceea a înfringerii rezistenței hitleriste din zona petrolieră și apărarea schelelor din județul Prahova și Dimbovița.

Lupte grele au fost angajate pentru încercuire cu dezarmarea unităților hitleriste fortificate la Ursei, Puturosu, Gura Ocniței, Pleasa, Țuicani, Podeni, Moreni, Ghirdoveni, Mija. La aceste operații au luat parte subunități din regimentul 22 infanterie, regimentul II care le luptă și elevii școlii de ofitieri de cavalerie din Tîrgoviște.

Unitățile armate au primit aici un neprecupețit sprijin din partea detașamentelor de muncitori conduse de comuniști, detașamente care au luptat eroic pentru apărarea sondelor de la Moreni și din împrejurimi. Timp de trei zile, ei s-au bătut alături de soldații regimentului II Vinători de gardă și regimentul IV Vinători moto, lichidînd rezistența hitleristă, întărită în adăposturi blindate, capturînd peste 600 prizonieri și o mare cantitate de armament și muniții.

Formațiunile patriotice de luptă din zona Moreni, Gura Ocniței, lucrătorii de pe șantierul căii ferate Ploiești — Tîrgoviște, au întrerupt comunicațiile telefonice ale comandamentului hitlerist cu bateriile de artilerie, au construit baricade și au adus de la Arsenalul din Tîrgoviște arme și muniții, în timp ce populația din Moreni asigură aprovizionarea lor cu alimente, apă, energie electrică, acordînd îngrijirea necesară răniților⁹.

Evocînd aceste zile, tovarășul Nicolae Ceaușescu aducea un cald elogiu: „Sînt cunoscute luptele duse de oamenii muncii din Moreni, participarea activă la insurecția din 1944, contribuția lor însemnată la lichidarea fortificațiilor hitleriste din această zonă“.

La dezarmarea gărzilor germane de la schelele din Moreni și la capturarea bateriei antiaeriene de la Țuicani, au participat și pompierii-compania acestora din Tîrgoviște a făcut prizonier echipajul unui bombardier hitlerist doborît lîngă Gara de Nord a orașului și a ostenit zeci de ore pentru stingerea rezervoarelor incendiate de inamic.

La Boteni, lîngă Titu, se afla un aeroport bine cunoscut de germani și pe care îl folosiseră anterior. Echipajul unui avion de aici, condus de colonelul Ștefan Niculescu a decolat în dimineața zilei de 24 august avînd o misiune de mare răspundere în afara hotarelor. Cu ultimele picături de benzină în rezervor avionul a aterizat pe ae-

⁹ Uzina de utlaj petroler, file de monografie, Galați, 1972, p. 50.

rodromul militar Esilichici de lângă Istambul, făcînd posibilă misiunea încredințată.

În după amiaza aceleleași zile echipajele a trei avioane „Junker 52” au atacat aeroportul cu gînd să pună mina pe cele 35 aparate „Messerschmidt 109 G” aflate aici. Ofițerii și soldații români le-au zădărnicit tentativa, angajînd o luptă înverșunată cu aviatorii hitleriști care au lăsat mai mulți morți pe teren, restul fiind luați prizonieri.

În ajutorul aviatorilor de la Boteni, au venit și muncitorii cefe-riști de la atelierele din Titu. Lupte pentru dezarmarea trupelor ger-mane au mai fost semnalate la Braniște (24 august), la Cojasca (27 august). În focul acestui atac, soldat cu dezarmarea unui pluton ger-man și-a pierdut viața tînărul Nicolae Ghiță din localitate¹⁰.

Bilanțul luptelor purtate pe teritoriul județului Dimbovița cu trupele hitleriste în afara celor uciși, a marilor cantități de armament și muniții, a fost și capturarea a peste 3.000 de prizonieri — ofițeri și soldați, internați în lagărul de la regimentul 22 infanterie.

Lichidarea rezistenței hitleriste din România nu a însemnat însă și sfîrșitul luptei întregului popor. Aceasta va continua și după aceea, desfășurîndu-se, concomitent, pe două fronturi: unul al angajării for-țelor militare române, alături de coaliția antihitleristă, a zdrobirii de-finitive a mașinii de război germane și altul intern, urmărind defas-cizarea aparatului de stat și refacerea economică a țării.

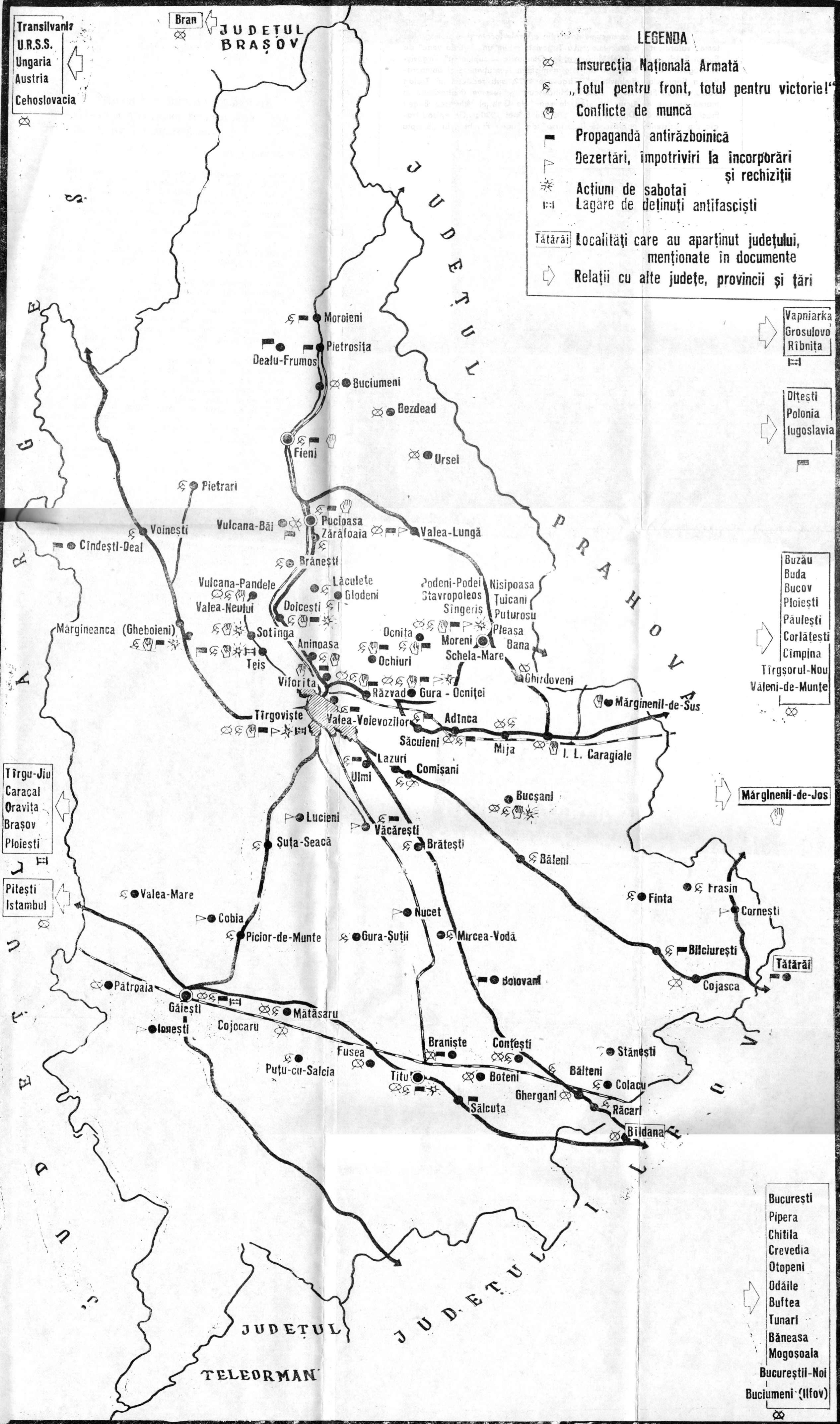
Merită subliniată participarea unităților armate dîmbovițene pe frontul din Transilvania, front care a dus la eliberarea integrală a te-ritoriului României apoi la cel din Ungaria și Cehoslovacia, unde mulți dintre ei și-au dat generos viața în numele și pentru instaurarea libertății.

La fel de eroic s-a desfășurat acțiunea oamenilor muncii din ju-dețul nostru sub conducerea Partidului Comunist Român, pentru de-mocratizarea vieții interne, pentru repararea distrugerilor și a reface-rii economiei greu afectată de război. Și cu toate că de atunci, în scurgerea timpului au trecut trei decenii, memoria păstrează vie a-mintirea acelor fapte eroice de început de ev socialist, iar oamenii le onorează la tensiunea înaltă a înfăptuirilor societății socialiste multi-lateral-dezvoltate.

10 Arh.St. Tirg., fond Secția de jandarmi Ghergani, dos. 9/1944.

CONTRIBUȚIA JUDEȚULUI DÎMBOVIȚA LA ELIBERAREA PATRIEI ȘI ÎNFRÎNGEREA HITLERISMULUI (1939 - 1945)

Transilvania
U.R.S.S.
Ungaria
Austria
Cehoslovacia

Bran
JUDEȚUL
BRAȘOV

LEGENDA

- ☒ Insurecția Națională Armată
  - ☒ „Totul pentru front, totul pentru victorie!”
  - ☒ Conflicte de muncă
  - ☒ Propagandă antirăzboinică
  - ☒ Dezertări, împotriviri la incorporări și rechiziții
  - ☒ Acțiuni de sabotaj
  - ☒ Lagăre de deținuți antifasciști
- Tătării: Localități care au aparținut județului, menționate în documente
- ➔ Relații cu alte județe, provincii și țări

➔ Vapniarka
Grosulovo
Ribnita

➔ Dîtești
Polonia
Iugoslavia

➔ Buzău
Buda
Bucov
Ploiești
Păulești
Corlătești
Cîmpina
Tîrgșorul-Nou
Valea-de-Munte

➔ Mărginenii-de-Jos

Tătării

➔ București
Pipera
Chitila
Crevedia
Otopeni
Odăile
Buftea
Tunari
Băneasa
Mogoșoala
Bucureștii-Noi
Buciumeni (Ilfov)

➔ Tîrgu-Jiu
Caracal
Oravița
Brașov
Ploiești

➔ Pitești
Istambul

JUDEȚUL
TELEORMAN

JUDEȚUL
PRAHOVA

PRAHOVA

JUDEȚUL
DÎMBOVIȚA

JUDEȚUL
ILFOV

Intocmită pe baza documentelor din arhivele locale și a bibliografiei temei, valorificate în articolele : „La Tirgoviște acum un sfert de veac” de Eugen Fruchter și Gabriel Mihăescu, în „Dimbovița – supliment”, Tirgoviște, august 1969 ; „Momente din istoria mișcării revoluționare și democratice a tineretului dimbovițean”, Tirgoviște 1972, sub redacția lui Traian Voicu, Eugen Fruchter și Gabriel Mihăescu ; „Prezențe dimbovițene în marea epopăe de acum un sfert de veac” de Gabriel Mihăescu, Eugen Fruchter, în ziarul „Dimbovița”, nr. 686 din 8 mai 1970 ; „Un episod tragic din rezistența antifascistă iugoslavă” de Eugen Fruchter, în „Scripta Valachica – 1972”.

**ACTIVITATEA COMUNIȘTILOR DIN JUDEȚUL DÎMBOVIȚA
PENTRU ORGANIZAREA ȚĂRĂNIMII ÎN PERIOADA
23 AUGUST 1944 — 6 MARTIE 1945**

GH. T. IONESCU

Realizarea sarcinilor mari cerute de victoria insurecției naționale antifasciste din august 1944 punea în fața Comitetului județean de partid Dîmbovița sarcina organizării imediate a țărănimii în vederea atragerii ei, în alianță și sub conducerea clasei muncitoare, la lupta revoluționară.

În aceste zile de luptă, care anunțau mari prefaceri, comuniștii dîmbovițeni au desfășurat o intensă activitate politică și organizatorică în rîndul țărănimii, care reprezenta aproape 80 la sută din populația județului. Asuprită și exploatată de moșieri și capitaliști, ținută în întuneric și mizerie, țărănimea era vital interesată în terminarea victorioasă a războiului antihitlerist, în lichidarea moșierimii, în instaurarea unui regim democratic.

Organizațiile locale ale partidului comunist au îndrumat țărănimea pe formele de organizare cele mai potrivite, atitudine astfel consemnată de ziarul „Scînteia“ : „În mersul neostenit al istoriei luptei țărănimii dîmbovițene în cursul său mereu progresiv, există evenimente culminante, de împlinire a unor tendințe de dezvoltare de mult croite. Un asemenea eveniment a fost și constituirea în septembrie 1944 a comitetelor țărănești de luptă patriotică din comunele Călugăreni, Bălteni, Stănești, Găești și Mereni, printre primele din țară“¹.

Formarea comitetelor țărănești în județul Dîmbovița era stimulată de lupta muncitorilor petroliști și ceferiști, organizați în comitete de fabrică și sindicale. Tot ziarul „Scînteia“ arată : „Țărănimea poate și trebuie să ia pildă de la muncitorii de la orașe... Ei și-au creat comitete de fabrică și sindicale. La sate trebuie create comitete țărănești de luptă patriotică... Comitetele țărănești de luptă trebuie să reprezinte și să apere interesele tuturor țăranilor“².

Indemnul a fost urmat. Așa cum am arătat, comitetele țărănești

¹ „Scînteia“ din 22 și 29 septembrie 1944.

² Ibidem din 22 septembrie 1944.

de luptă patriotică de la Stănești, Bălănești, Mereni, Călugăreni, Bălteni și Găești se numărau printre primele din țara noastră³.

Ulterior asemenea comitete s-au creat în majoritatea comunelor din județ. Ele activau în acel timp ca organe ale Uniunii Patrioților și avea ca principală sarcină mobilizarea țăranilor la lupta împotriva fascismului.

Comitetele respective reprezentau pe toți țăranii cinstiți și patrioți, inclusiv pe cei care nu se încadraseră în Uniunea Patrioților sau Frontul Plugarilor.

Din relatarea ziarului „Scinteia”, privind alegerea comitetelor țărănești de luptă patriotică din comunele amintite, rezultă caracterul lor profund democratic, determinat de însuși modul lor de organizare, de alegerea lor de către întreaga obște a satului. Mai mult, procesele verbale încheiate cu această ocazie arată și sarcinile imediate pe care ele și le-au propus: alungarea legionarilor, alegerea de către adunările sătești a unor noi primari, confiscarea pământurilor moșierilor și ale hitleriştilor fugiți, lupta comună cu muncitorii împotriva reacțiunii. Din studiul acestor hotărâri se observă că ele erau străbătute ca de un fir roșu de ideea sprijinirii luptei împotriva hitlerismului, sarcină care se împletea cu lupta pentru revendicările imediate ale țăranimii.

Asemenea hotărâri constituiau adevărate programe de acțiune care se stabileau cu ocazia adunărilor obștei pentru alegerea comitetelor respective.

Organizarea de către țăranimea din județul Dimbovița a unor asemenea comitete s-a intensificat o dată cu creșterea participării țăranimii la luptă pentru înfăptuirea pe cale revoluționară a reformei agrare.

Comuniștii se dovedesc încă o dată a fi oameni de acțiune. Sub îndrumarea lor, programele de acțiune ale comitetelor țărănești de luptă patriotică încep să fie traduse în viață cu hotărâre. Imediat, în comunele Bălteni, Finta și Puroinica, țăranii se angajează că vor face totul pentru sprijinirea războiului antihitlerist⁴.

După 23 august 1944 o parte a moșierilor din județul Dimbovița și-au părăsit conacele, fugind împreună cu nemții, și refugiindu-se la orașe. Intr-o asemenea situație, conduși de comitetele țărănești, sătenii au intrat pe moșiile acestora, împărțindu-le pentru a le însămînța. Așa s-a procedat în comunele Săcueni, Colacu, Finta, Slobozia Moară, Răscăeți, Conțești, Uliești ș.a.m.d.⁵.

Țăranii încep să se organizeze. La Săcueni, în urma chemării lansate de comitetul țărănesc de luptă patriotică, îndrumat de comuniști, peste

3 Ibidem.

4 Idem din 8 octombrie 1944.

5 Ibidem.

200 de săteni au ales pentru prima oară în mod democratic un primar din rîndurile lor⁶.

Toate aceste acțiuni demonstrează că, cert, comitetele țărănești de luptă patriotică, conduse și îndrumate de comuniști, constituiau adevărate embrioane ale noii puteri populare, o adevărată școală politică în care masele țărănești au învățat, în vîltoarea luptei, să-și rezolve problemele, să-și ia soarta în propriile mîini.

Spre sfîrșitul lunii septembrie 1944, avînd în vedere creșterea spiritului revoluționar al țăranilor, în urma indicațiilor conducerii superioare a partidului comunist, comitetele țărănești de luptă patriotică din județul Dîmbovița cheamă pe săteni la luptă pentru lichidarea definitivă completă a exploatării feudale, la confiscarea și împărțirea pămînturilor moșierești. Era o etapă nouă. Dacă imediat după 23 August 1944 s-au pus problema confiscării și împărțirii pămînturilor colaboraționiștilor și absenteiștilor pentru a le restitui circuitului economic, acum, în noua etapă, țăranii erau chemați să ocupe și să împartă celelalte mari moșii. Tot în această perioadă, organele locale de partid acționează în conformitate cu indicațiile Comitetului Central al P.C.R., în direcția organizării comitetelor țărănești sub forma comitetelor locale ale Frontului Plugarilor. La începutul lunii octombrie, comitetele țărănești se organizează în cadrul Frontului Plugarilor. Organizarea acestora continuă și în luna noiembrie cuprinzînd întregul județ. Adunări de constituire a organizațiilor Frontului Plugarilor au loc în comunele Doicești, Glodeni, Săcuieni, Românești, Valea-Lungă-Cricov, Comișani și altele⁷.

La Ocnița, se constituie organizația locală a Frontului Plugarilor, în ziua de 12 noiembrie 1944. Revelatoare este atmosfera entuziastă creată de participanți în momentul cînd este adus în sală, de către săteni șeful de post. Aceștia îl silesc să asculte toate acuzațiile locuitorilor referitoare la bătăile și fărădelegile săvîrșite de el pînă atunci.

Organizația locală a Frontului Plugarilor din Băleni își propunea să realizeze exproprierea moșiilor ce trec de 50 ha.; rechiziționarea tractoarelor pentru munca cîmpului cu preț mic și plata în rate, pînă la recoltă; alipirea islazului din luncă și cîmp, de la moșie la comună; purificarea instituțiilor de funcționarii legionari⁸.

Este demn de remarcat faptul că adunările de creare a comitetelor țărănești, organe comunale ale Frontului Plugarilor, se desfășurau simultan cu adunările obștești, unde țăranii își dădeau adeziunea la Proiectul de platformă a F.N.D., așa cum au procedat sătenii din Ocnița, Slobozia Moară, Săcuieni ș.a.⁹.

În județul Dîmbovița, acțiunea de organizare a comitetelor țără-

6 Ibidem.

7 Idem din 23 octombrie și 21 noiembrie 1944.

8 Ibidem.

9 Idem din 20 noiembrie 1944.

nești în cadrul Frontului plugarilor a fost mult ușurată de faptul că sub îndrumarea organelor locale de partid, în multe comune din județ, încă din a doua jumătate a lunii septembrie 1944, se constituiseră și acționau cu bune rezultate comitete țărănești de luptă patriotică¹⁰.

Prin crearea comitetelor țărănești ale Frontului plugarilor Partidul Comunist Român a reușit să-și întărească prestigiul și influența sa în rîndul țăranilor, lucru confirmat de înscrierea numai într-o săptămînă, în P.C.R., a unui număr de 393 de țărani¹¹.

Masele de bază ale țărănimii dîmbovitene se conving că Partidul Comunist Român, inițiatorul acestor comitete, s-a dovedit pe deplin capabil să asigure îndeplinirea revendicărilor lor. Este interesant de relevat faptul că în unele locuri rezultatul muncii unor activiști de partid ieșea la iveală după plecarea acestora în alte comune, pentru agitație. Astfel un activist de partid trece prin Pucheni și discută cu țăranii despre organizarea lor. Nu are timp să inițieze aici un comitet țărănesc, totuși, după plecarea sa, la sediul județenei de partid se prezintă o delegație de săteni din comuna respectivă care înmînează unui activist, procesul verbal de constituire a comitetului țărănesc¹².

Tot mai mulți țărani veneau, uneori pe jos de la distanțe mari, la organele de partid pentru a cere sprijin în vederea organizării unor întruniri pentru constituirea de comitete țărănești.

În bătălia pentru cîștigarea maselor de bază ale țărănimii, organele de partid din județul Dîmbovița au început să mobilizeze pe țărani la luptă pentru satisfacerea unor revendicări imediate, economice și politice ale acestora. O astfel de tactică mărea încrederea țăranilor în forțele proprii, cît și în clasa muncitoare, aliatul ei firesc, fără de care nu puteau să cucerească drepturile.

Pornind de la situația reală existentă în comunele județului, Comitetul județean de partid a îndrumat comitetele țărănești la lupta pentru revendicări imediate: desființarea dijmei, combaterea speculei, alegerea unor noi conducători în fruntea comunelor etc. În acest fel s-a procedat în comuna Colacu, cu ocazia organizării locuitorilor în Frontul Plugarilor, cînd ei își propun ca pămîntul lucrat în dijmă să fie dat numai oamenilor săraci, iar dijma să fie fixată numai de către țărani constituți în Frontul Plugarilor, ajutoarele date văduvelor și orfanilor să fie date cu avizul și sub controlul comitetului local al Frontului Plugarilor, la prima adunare a sătenilor să se aleagă un primar și un nou consiliu comunal; să se pedepsească jandarmii din comuna Stănești, care au arestat pe membrii comitetului țărănesc de acolo. În continuare, într-o

10 T. Udrea, Rolul comitetelor țărănești în făurirea alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, sub conducerea P.C.R., în „Studii, revistă de istorie” nr. 4/1959, p. 238.

11 „Chemarea” din 24 ianuarie 1945, Tîrgoviște.

12 Arh. C.C. al P.C.R., fond I, dosar nr. 10/1944, p. 170.

atmosferă de entuziasm țărani din Colacu își dădeau adeziunea lor deplină pentru Platforma F.N.D. și se angajau să lupte pînă la înfăptuirea ei completă¹³.

Comitetele țărănești din orașele Găești și Pucioasa iau hotărîri asemănătoare¹⁴.

În același timp, comitetele țărănești luptau pentru repartizarea democratică a sarcinilor fiscale, a prestațiilor, pentru tragerea la răspundere a primarilor și notarilor care comiseseră fraude și bătuseră pe țărani, așa cum s-a întîmplat la Văleni-Dîmbovița, Stănești și Moreni¹⁵.

La îndemnul comuniștilor, comitetele țărănești se ocupau de strîngerea recoltei existente și de însămînțarea pămîntului absenteiștilor. Tot ele s-au ocupat de prelucrarea și administrarea bunurilor părăsite de aceștia, de aprovizionarea populației cu cele necesare, așa cum a procedat comitetul țărănesc din comuna Colacu. De asemenea, sînt ajutate cu unelte agricole și cu sămînță familiile sărace, văduvele, familiile celor plecați pe front din comunele Mătăsaru, Comișani, Găești ș.a.¹⁶

Bătălia pentru organizarea țăranilor în Frontul Plugarilor a căpătăt, la sfîrșitul anului 1944 și începutul celui următor, o intensitate și amploare deosebită datorită măsurilor luate de Comitetul județean de partid. Pînă la sfîrșitul anului 1944, Frontul Plugarilor, cu ajutorul organelor locale de partid, a reușit să-și făurească în toate comunele o rețea organizatorică de bază, pornind de la organizația județeană și de plasă și terminînd cu organele locale, comunale. În acest timp, se alegeau comitetele comunale ale Frontului Plugarilor, comitetele de plasă și de județ, cît și delegații la conferințele organelor superioare. Pentru aceasta, la sfîrșitul anului 1944, și în primele săptămîni ale anului următor, cu sprijinul comuniștilor, se organizează și se desfășoară adunări generale în toate comunele, printre care: Hăbeni, Vulcana-Pandele, Picior de Munte¹⁷. La Conferința de plasă de la Bilciurești din 21 ianuarie 1945, participă 300 de delegați, apoi la Pucioasa¹⁸, Voinești¹⁹ și Ghergani, unde participă chiar prefectul județului.

Ca o încununare a acestei activități desfășurate în comune și plăși de către organizațiile Frontului Plugarilor, îndrumate de comuniști, la 18 februarie 1945, la Sala de arme din Tîrgoviște, s-au întîlnit toți delegații din județ (cite 20 din fiecare comună), în conferința județeană a Frontului Plugarilor, la care participă, de la centru, Mihai Ralea, iar din partea Comitetului județean de partid prefectul Gh. Popescu. Atmosfera era electrizantă. Înaintea începerii lucrărilor, delegații scandau

13 „Scînteia” din 20 noiembrie 1944.

14 Arh. St. Dîmbovița, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dosar nr. 15501—15753/1944.

15 „Frontul plugarilor” din 7 aprilie 1945.

16 „Scînteia” din 30 septembrie 1944.

17 „Chemarea” din 28 ianuarie și 13 februarie 1945.

18 Ibidem din 13 februarie și 18 februarie 1945.

19 Ibidem.

exprimînd dorințele țărănilor dîmbovițeni : „VREM PĂMÎNT PENTRU ȚĂRANI”. „VREM GUVERN F.N.D.”. Raportul prezentat la conferință a scos în evidență faptul că organizația județeană a Frontului Plugarilor s-a întărit și a crescut, ajungînd la peste 16.000 de membri, organizați în 131 comune. Raportul arăta în continuare, că, în 122 de comune din cele 148 au fost aleși de către adunările sătești ca primari membri ai Frontului Plugarilor. La sfîrșitul conferinței s-a adoptat o moțiune care avea la primul punct cererea de înfăptuire imediată a reformei agrare.

În continuarea lucrărilor conferinței județene a Frontului Plugarilor s-au ales delegații pentru Congresul general al Frontului Plugarilor din 25 februarie 1945²⁰.

Această întărire și consolidare a Frontului Plugarilor nu trebuie privită izolat, ci ca parte integrantă a procesului general de concentrare a forțelor democratice în vederea asaltului hotărîtor pentru înlăturarea tuturor elementelor reacționare din aparatul de stat și pentru înfăptuirea pe cale revoluționară, a revendicărilor general-democratice, printre care, pe primul plan, era reforma agrară, revendicări care s-au putut înfăptui numai în focul luptei generale pentru un guvern democratic²¹.

---

20 Idem din 25 februarie, 4 martie 1945.

21 T. Udrea, Din activitatea P.C.R. la sate (ianuarie-martie 1945), în „Studii revistă de istorie”, tom. 18 nr. 2/1965, p. 288.

ASPECTE ALE DEZVOLTĂRII ECONOMIEI JUDEȚULUI DÎMBOVIȚA ÎN ULTIMELE TREI DECENII, OGLINDITE ÎN PRESA LOCALĂ

CLEOPATRA IONESCU

Apelul „Manifestului comunist“ din anul 1848 — exproprierea expropriatorilor — tradus în românește de Panait Mușoiu în anul 1892, a stat în atenția Partidului Social Democrat al Muncitorilor din România, care, în programele sale, prevedea „prefacerea mijloacelor de producție, cum sînt pămîntul, fabricile minele... din proprietate privată în proprietate socială a societății întregi și prefacerea producției de mărfuri în producție socialistă“. Această problemă a fost preluată și dezbătută pe o treaptă superioară, începînd cu anul 1921, de Partidul Comunist Român.

Instaurarea Guvernului de largă concentrare democratică la 6 Martie 1945 și Conferința națională din octombrie același an a deschis calea unor transformări în viața social-politică a țării. Sînt demne de reliefat acțiunile întreprinse de oamenii muncii în cadrul „Frontului Unic Muncitoresc“, pentru refacerea economică a țării, pentru democrație, pentru cucerirea puterii politice în stat.

Alături de mulți alți tineri din țară, la 3 aprilie 1948, o brigadă formată din utemiști din județul Dîmbovița pleacă pe șantierul național „Bumbești-Livezeni“. De reliefat este și activitatea depusă de voluntarii „Brigăzii a treia Dîmbovița“ care au lucrat și la șantierul „Salva-Vișeu“. Aceștia au primit pentru a treia oară, în iunie 1948, drapelul muncii. Într-o motiune adresată prefectului ei se angajau: „vom lupta dîrz, vom înfige tîrnăcoapele tot mai aprig, vom sfărîma cu mai multă trăinicie zidul de piatră și vom învinge“¹. În ședințele de lucru ale Comitetului de Partid și ale Consiliului sindical județean se evidențiază realizările obținute în sectorul petrolier și punerea în funcțiune a sondelor abandonate în timpul războiului.

Cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare, în alianță cu masele largi de oameni, și proclamarea Republicii la 30 Decembrie 1947, unificarea Partidului Comunist cu Partidul Social-Democrat, pe baze organizatorice și ideologice marxist-leniniste, în

---

1 „Chemarea“ nr. 98 din 8 iunie 1948.

februarie 1948, a permis trecerea economiei în proprietate de stat. Partidul Comunist Român situează politica de industrializare ca factor hotărîtor pentru lichidarea stării de înapoiere economică, pentru dezvoltarea întregii economii, creșterea nivelului de trai al populației, întărirea independenței și suveranității naționale.

Naționalizarea principalelor mijloace de producție și transformarea lor în proprietate socialistă în patria noastră s-a înlăptuit după o sută de ani de la apariția „Manifestului comunist“, la 11 iunie 1948. Acest act revoluționar a constituit pentru patria noastră un salt calitativ, pentru înlăptuirea unui program cu totul nou al viitorului patriei. A dus la lichidarea proprietății capitaliste asupra mijloacelor de producție, la crearea în economie a proprietății socialiste a întregului popor, marcînd de fapt începutul făuririi societății socialiste în România².

Trecerea principalelor mijloace de producție în miinile poporului a fost primită de muncitorimea dimbovițeană într-o atmosferă sărbătorească. În regiunea petrolieră, în întreprinderile textile, metalo-chimice, miniere și forestiere au avut loc numeroase mitinguri, la care muncitorii și-au manifestat entuziasmul pentru acest act în dezvoltarea economică a țării. Muncitorii și tehnicienii și-au luat noi angajamente pentru mărirea producției, perfecționarea metodelor de lucru și buna întreținere a utilajului³.

În august 1948, muncitorii sondei I.R.D.P. Teiș s-au evidențiat în lupta pentru oprirea erupției libere a unor sonde. Ministerul Minelor și Petrolului apreciază această inițiativă, hotărîrea, priceperea și devotamentul de care au dat dovadă, dîndu-i de exemplu tuturor celor ce muncesc în industria petrolieră⁴. Demn de reliefat este și faptul că numai la cîteva luni de la naționalizare Fabrica de ciment Fieni este distinsă cu premiul II, pentru rezultate bune în muncă. Acest fapt a produs în rîndurile muncitorilor vie satisfacție. Ei și-au luat angajamentul să dea bătălia pentru cîștigarea premiului I⁵. La Țesătoria Ivănuș Constantin muncitorii luptă pentru îmbunătățirea procesului de producție, pentru punerea în valoare a rezervelor interne. Antrenați în întrecerea socialistă aceștia lucrează la 6—8 răsboaie de țesut⁶.

Muncitorimea dimbovițeană și-a mobilizat toate forțele pentru a sprijini din plin plugărima muncitoare, care luptă pentru îndeplinirea la timp și în bune condițiuni a însămințărilor de toamnă. Astfel, echipe de muncitori, funcționari, ucenici, membri ai Sindicatului petrol din localitatea Gura-Ocniței, s-au deplasat în localitățile Dragodana, Ionești,

2 Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. Buc. 1974. Edit. politică, p. 36.

3 „Chemarea“ nr. 98 din 8 iunie 1948.

4 Idem nr. 101 din 5 august 1948.

5 Ibidem.

6 Idem nr. 108 din 18 septembrie 1948.

Petrești, Greci, Mogoșani, Jugureni și, prin ore de muncă voluntară, s-au reparat pluguri, grape, topoare, coase, seceri⁷.

În anii 1949—1950, au fost elaborate planuri economice anuale, prin care se urmărea desăvârșirea refacerii economice, ani în care au fost obținute succese importante pe linia industrializării și a căror îndeplinire a permis trecerea la dezvoltarea planurilor cincinale. În cadrul realizărilor obținute pe plan național, putem afirma că și muncitorii, tehnicienii, inginerii, cadrele didactice și funcționarii din toate sectoarele de activitate ale județului nostru și-au adus contribuții importante la îndeplinirea și depășirea celor două planuri anuale. Printre primele obiective industriale realizate în țară după naționalizare se numără și Hidrocentrala Moroeni și Termocentrala Doicești din județul Dimbovița, la care se adaugă reutilizarea unor întreprinderi mai vechi ca Arsenalul armatei, devenit Uzina de utilaj petrolier din Tirgoviște.

Îndeplinirea și depășirea planurilor de stat este o preocupare permanentă a muncitorilor de la Mina Mărgineanca, convinși că fiecare tonă de cărbune, pe care o smulg din adîncul pămîntului, este o cărămidă la temelia societății socialiste, pe care întreg poporul muncitor se străduiește zi de zi să o construiască⁸. Muncitorii schelei petroliere „Muntenia” au depășit planul de muncă pe anul 1949 cu 72%, iar la schela Teiș au fost date peste prevederile planului de producție 46.000 tone țiței. Fabrica de becuri „Steaua Electrică” din Fieni s-a situat printre unitățile fruntașe ale Ministerului Energiei Electrice. În presa vremii se consemnează că „inovațiile aduse în cîmpul muncii sînt o dovadă de creștere simțitoare a cunoștințelor tehnice și de mare grijă și dragoste față de mașini”.

Planurile economice de perspectivă au dus la dublarea producției industriale, față de realizările planului pe 1950. Se dezvoltă cu precădere industria constructoare de mașini.

În județul nostru se vede o continuă preocupare pentru repunerea în producție a sondelor abandonate de către capitaliști.

În anii 1951—1970 au fost alocate 3/4 din totalul investițiilor ramurilor cheie ale producției mijloacelor de producție.

Îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale a țării din anul 1968 a creat condiții pentru o valorificare mai bună a resurselor materiale și umane. Un județ tînăr a început să se maturizeze ca urmare a politicii partidului nostru de dezvoltare armonioasă a tuturor zonelor țării. Cetatea Tirgoviște își făurește prezentul pentru viitor. Paralela între cetatea istoriei și cetatea industriei folosită curent de tirgovișteni este o expresie grăitoare a metamorfozei la care se supun aceste meleaguri. Întreaga producție industrială a anului 1959 în județul Dimbovița a fost

7 Idem nr. 115 din 19 octombrie 1948.

8 Idem nr. 106 din 17 octombrie 1949.

realizată în anul 1972 numai în 100 zile⁹. Producția de ciment a anului 1938 se realizează în prezent în 24 zile¹⁰.

Cu ocazia vizitei de lucru din 14 decembrie 1973. în orașul Tirgoviște, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că : „numai în ultimii 5—6 ani, în județul Dîmbovița au fost date în funcțiune un număr însemnat de întreprinderi. Aceasta contribuie la transformarea orașului într-un puternic centru industrial metalurgic și de construcții de mașini“¹¹. Spre exemplificare, menționăm că la Găești nu se putea vorbi de o industrie în anul 1968, iar în anul 1972, tinăra industrie a Găeștilor raportează o producție industrială de peste un miliard lei. Orașul Găești se mîndrește cu Întreprinderea de frigidere, Întreprinderea de utilaj chimic și Întreprinderea de produse pentru construcții.¹² În anul 1973 Fabrica de brînzeturi a dublat capacitatea de prelucrare a laptelui, producînd anual peste 500 tone de brînzeturi în patru sortimente.¹³ În orașul Titu, s-au înălțat în ultimul cincinal Fabrica de nutrețuri combinate și Întreprinderea de aparataj electric, al cărui colectiv, format din muncitori, ingineri și tehnicieni proveniți de la Întreprinderea de aparataj electric din București lucrează alături de sute de tineri, care s-au calificat la locul de muncă, prin cursuri de scurtă durată. Despre potențialul economic al întreprinderii ne vorbește de la sine faptul că în prezent de pe benzile de montaj ies 74 de sortimente de aparataj electric de joasă tensiune. Se produce o gamă largă de întrerupătoare, comutatoare, prize, siguranțe, tablouri de distribuție industrială, butoane de comandă utilizate la instalațiile de automatizare.“

În localitatea Fieni au intrat în funcțiune încă din 1972 linia de plăci și tuburi de azbociment din cadrul Combinatului industrial de lianți și azbociment, unde se află în probe tehnologice o altă modernă linie de fabricat ciment, care dublează capacitatea de producție.¹⁴ În orașul Pucioasa întreprinderile textile „Bucegi“ și „Trainica“ au ca zestre utilaje moderne de înaltă tehnicitate, folosite de miile de textilește pricepute în torsul fuiuarelor de bumbac și în țesutul pînzei. Producția anuală a Fabricii de conserve din fruncte este de 2150 tone anual. Întreprinderea de industrie locală „Valea Îalomiței“ produce teracotă, ultramarin și mobilă, iar cooperativa meșteșugărească „Unirea“ are ca

9 „Dîmbovița“ nr. 1505 din 27 decembrie 1972.

10 Idem nr. 1397 din 22 august 1972.

11 Idem nr. 1805 din 15 decembrie 1973.

12 Idem nr. 1198 din 30 decembrie 1971.

13 Idem nr. 1708 din 23 August 1973.

14 Idem nr. 1807 din 19 decembrie 1973.

15 Idem nr. 1198 din 30 Decembrie 1971.

profil reparații metalice, prelucrarea lemnului și a pielii.¹⁶

Constructorii de utilaj petrolier din Țirgoviște, continuatori ai unor mărețe tradiții de muncă și luptă s-au deprins să gîndească și să facă totul mai bun și mai repede. Uzina centenară a devenit o puternică citadelă a industriei constructoare de mașini, cunoscută atît pe plan național cît și internațional.

Adevărate linii de forță ale actualului cincinal: marile explozii de vitalitate creatoare și-au găsit însă locul pe noua Platformă industrială a Țirgoviștei, cea mai complexă creație industrială a actualului cincinal, expresie vie a liniilor de dezvoltare social-economică stabilite de Congresul al X lea.

Plenara C.C. al P.C.R. din martie 1973, angajamentele luate de fiecare întreprindere pentru realizarea cincinalului înainte de termen, constituie o expresie a profundului patriotism al maselor de oameni ai muncii, azeziunea lor la politica generală a partidului, a responsabilității pusă în slujba valorificării tot mai eficiente a părții din averea obștească ce le-a fost incredințată. În municipiul Țirgoviște funcționează și întreprinderile „Romlux“, „Saro“ ș.a. Începînd cu luna decembrie 1973 a intrat parțial în funcțiune Combinatul de oțeluri speciale. Ca urmare a construirii de noi obiective și modernizarea celor existente, volumul producției industriale a județului Dimbovița era la sfîrșitul anului 1972 de 2,1 ori mai mare comparativ cu anul 1965 și cu 58 % mai mare față de anul 1968.

Pe ansamblul industriei locale producția industrială va crește în noul cincinal cu 57,4%, cele mai însemnate creșteri înregistrîndu-se în prelucrarea metalelor, chimie, prelucrarea lemnului, materiale de construcție și sticlă. Productivitatea muncii va crește cu 30,4 % pe această cale, urmînd să se obțină aproape 65% din sporul producției industriale. Construirea și punerea în funcțiune a unor obiective ca și dezvoltarea și modernizarea celor existente va determina schimbări radicale în structura forței de muncă. Numărul salariaților din județul nostru va fi în anul 1975 de 65.000, față de 42.000 cîți erau în anul 1970¹⁷.

Produsele întreprinderilor și fabricilor din municipiul Țirgoviște și județul Dimbovița reprezintă o prestigioasă carte de vizită a industriei românești pe plan național și internațional. Întreprinderea de utilaj petrolier Țirgoviște exportă 30% din producția sa. Armăturile industriale sînt apreciate pe piața mondială și reprezintă cu cîinste România și județul Dimbovița în Republica Democrată Germană, U.R.S.S., Republica Populară Albania, Republica Populară Ungară, Iran, India, Cuba și Vietnam¹⁸. Produsele întreprinderilor textile din Pucioasa „Bucegi“ și

16 Idem nr. 1494 din 14 decembrie 1972.

17 Idem nr. 1397 din 22 august 1972.

18 Ibidem.

„Trainica”, sînt apreciate în Olanda, Cipru, Suedia, Franța, Irak, Sudan și Statele Unite ale Americii¹⁹.

În anul 1972, județul Dîmbovița a încheiat contracte cu Anglia, Republica Federală Germania, Italia, Libia, Cipru, Grecia, Jugoslavia, Mongolia, Albania, Republica Democrată Vietnam, Olanda. În aceste țări se exportă produse de lăcătușerie, construcții metalice, piese de fontă, împletituri de răchită, produse de artizanat, baticuri imprimate, produse chimice. Anul 1969, este anul primelor exporturi substanțiale. Contractele se realizează prin firmele autorizate de „Camera de Comerț”, în primul rînd cu Ilesinul, firmă specializată în exportul produselor industriale²⁰. Produsele județului Dîmbovița au primit note lăudabile la târgurile internaționale de la Sidney, Damasc, Alger, Salonic, Zagreb, Teheran, Bagdad²¹. Specialiștii dîmbovițeni poartă experiența lor în multe țări din Europa, Asia, Africa, America Latină, demonstrînd o înaltă capacitate tehnică²².

Județul Dîmbovița este și păstrătorul unor bune tradiții și în ceea ce privește agricultura, ramură principală în economie.

Dezvoltarea agriculturii pe baze socialiste a început ca urmare a aplicării în practică a liniilor directe elaborate la Plenara C.C. al P.C.R. din 3—5 martie 1949. Între ani 1949—1950, au luat ființă cooperative agricole de producție la Văcărești, Colacu, Jugureni.

Încheierea cooperativizării agriculturii la începutul anului 1962 a pecetluit lichidarea oricăror forme ale exploatării de clasă și, odată cu aceasta, făurirea economiei socialiste unitare. În prezent județul Dîmbovița dispune de 67,4% teren arabil din suprafața agricolă. Parcul de tractoare fizice a crescut de la 120, cîte erau în anul 1950, la 1 861 în anul 1973. Suprafața arabilă care revine pe un tractor fizic în anul 1973, este de 83 ha., față de 1 285 ha., cîte reveneau în anul 1950. În anul 1971 au fost amenajate pentru irigații în unitățile socialiste de stat și cooperative 11.265 ha. Programul județean de gospodărire rațională a resurselor de apă, extinderea lucrărilor de irigații, îndiguiri, desecări și combaterea eroziunii solului, care a fost mult îmbunătățit în urma studiului întreprins de specialiști, evidențiază faptul că județul Dîmbovița dispune de posibilități pentru a realiza la finele cincinalului cele 32.000 ha. irigate, față de anul 1970, cînd erau irigate 16.000 ha. Cel mai important obiectiv, deja început, îl constituie sistemul hidroameliorativ Tîrgoviște-Iazu domnesc, care se remarcă prin execuția unui canal de aducțiune lung de 5.400 m. ce face legătura între riurile Ialomița și Ilfov. Prin acest canal se va permite irigarea a circa 10.000 ha. teren arabil, proprie-

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem nr. 1333 din 8 iunie 1972.

²¹ Idem nr. 1399 din 25 august 1972.

²² Idem nr. 1129 din 10 octombrie 1971.

tate a cooperativelor agricole din localitățile Comișani, Brătești, Hăbeni, Văcărești, Băleni Sîrbi, Băleni Români și a unei ferme aparținînd Intreprinderii agricole de stat Tîrgoviște²³.

La Conferința Uniunii județene a cooperativelor agricole de producție se relatează că la cooperativele agricole de producție din localitățile Cojasca, Crovu, Doicești, Odobești, Pitaru s-au obținut între 2.200—2.800 kg. grîu la hectar, iar cooperatorii din localitățile Cătunu, Răzvad, Românești, Gura Șuții, Ghinești, Săcuieni, Ungureni de Tîrgoviște, Găești și Crovu au obținut pe terenuri neirigate între 3.000—6.283 kg. porumb boabe la ha²⁴.

În sectorul zootehnic au fost investite sume importante pentru sporirea producției de carne. În localitatea Braniștea a fost dat în folosință un modern complex zootehnic de vaci cu lapte și la Răcari un complex de miei. Pe 50 ha. de teren agricol au fost construite 174 hale de mare capacitate de creștere a păsărilor și prelucrare a cărnii, o fermă de tineret matcă, două pentru găini ouătoare, cu o producție zilnică de 150.000 ouă, o secție de incubatoare cu un milion de ouă pe lună, șase ferme pentru creșterea păsărilor pentru carne²⁵. Complexul intercooperatist de porcine construit la Petrești de Găești a intrat în circuitul zootehnic pe ziua de 23 iunie 1973²⁶.

Congresul al IX-lea al P.C.R., Conferința Națională a P.C.R. din 1967, Congresul al X-lea, Conferința Națională din 1972, au trasat liniile directoare și obiectivele concrete ale partidului în vederea edificării societății socialiste multilateral dezvoltate.

---

23 Ibidem nr. 1180 din 9 decembrie 1971, n.r 1397 din 22 august 1972.

24 Idem nr. 1232 din februarie 1972.

25 Idem nr. 1499 din 20 decembrie 1972.

26 Idem nr. 1657 din 24 iunie 1973.

SITUAȚIA INDUSTRIEI JUDEȚULUI DÎMBOVIȚA ÎN ANII 1944—1948

MIRCEA ALEXANDRESCU

Încă din anii 1942—1943 masele largi, clasa muncitoare și țărâ-
nimea muncitoare își manifestau deschis și prin ample acțiuni nemul-
țumirea față de războiul distrugător în care fusese antrenată țara. Sub
conducerea P.C.R. toate aceste nemulțumiri au fost canalizate spre
desprinderea României din alianța silită cu Germania fascistă : „nu
vrem să muncim pentru nemți“¹ glăsuiău manifestele comuniste răs-
pândite în București și în celelalte centre muncitorești din țară.

Actul istoric de la 23 August a pus capăt acestei situații ce nu
mai corespundea condițiilor istorice existente.

România ieșea din nefastul război cu o economie secătuită și dez-
organizată, dar cu care trebuia să facă față noilor condiții și obligații
asumate, în vederea ducerii războiului antihitlerist. Numai în produc-
ția de petrol, la sfârșitul anului 1944, s-a înregistrat cel mai scăzut
nivel : „3.525.000 tone, cu peste 1.700.000 de tone mai puțin decât în
1943 și cu peste 2.000.000 tone sub nivelul producției anului 1941“².
În mai toate ramurile industriale se resimțea mult lipsa combustibilu-
lui și al materiilor prime.

Industria alimentară lucra cu mult sub capacitatea ei ; cea a za-
hărului aproximativ 50% din capacitate, a uleiului 15%, etc.

Întreg acest ansamblu de greutăți economice au avut grele re-
percursiuni asupra vieții materiale a populației, iar pe plan extern, a
dus la scoaterea țării noastre, pentru o vreme din schimbul comercial
internațional³. Desfacerea produselor textile, de încălțăminte și mai ales
al produselor metalurgice de fabricație internă a înregistrat importante
scăderi : de la 62.884 tone în trimestrul I. 1944 la 25.592 tone în tri-
mestrul I - 1945⁴. Fără îndoială, această situație a impus luarea de mă-
suri corespunzătoare. România de la sfârșitul anului 1944 aflându-se

1 Arh. St. Dîmbovița, fond Legiunea de jandarmi jud. Dîmbovița, dos. 248/
1944, f. 8.

2 România în anii revoluției democrat populare, Buc. 1971, Ed. politică, p. 76.

3 Idem, p. 77.

4 Idem, p. 82.

în fața desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice trebuia să rezolve problemele generale ale acesteia : problema agrară, lichidarea resturilor feudale care mai existau, lichidarea moșierimei ca clasă, eliberarea forțelor de producție pe ansamblul economiei naționale, înlăturarea puterii de stat burghezo-moșierească și instaurarea dictaturii revoluționar-democratică a clasei muncitoare și țărănimii muncitoare.

Primul pas de majoră importanță în acest sens s-a făcut odată cu instaurarea guvernului Dr. Petru Groza, la 6 martie 1945. A trebuit să se facă față unor mari greutăți printre care și fenomenul șomajului. La sfîrșitul lunii iunie 1945 existau peste 50.000 șomeri în 12 județe din Moldova⁵. Trebuia luate măsuri ferme mai ales în industrie. De maximă importanță au fost, pentru dezvoltarea industriei, cele stabilite de Conferința Națională din 16—21 octombrie 1945, prin care se hotăra : „că progresul țării noastre era în directă și nemijlocită legătură cu progresul industrializării și că de tăria industrială a țării depindea în mare măsură independența statului nostru”. Conferința a elaborat ideea dezvoltării industriei grele în special, bază a dezvoltării celorlalte ramuri, precum și grandiosul plan de electrificare al țării⁶. În perioada imediat următoare se grăbește trecerea de la producția de război la cea de pace.

În 1946 B.P.D. elaborează platforma program la baza căreia se aflau cerințele majore ale oamenilor muncii, aceștia fiind factorii principali în opera de făurire și reconstrucție a patriei⁷.

În acest sens s-au obținut progrese însemnate în producția de petrol. Prin importarea a 40.000 tone bumbac din U.R.S.S., în vara anului 1946, industria textilă și-a asigurat materia primă pentru a lucra cu întreaga capacitate, obținîndu-se sporuri de producție de pînă la 250%⁸. Dar țara are încă multe greutăți de înfruntat. Pe lîngă specula deșănțată provocată de reacțiune care mai poseda putere economică, se mai adaugă și seceta cumplită a anului 1946. Totuși P.C.R. a reușit să învingă toate aceste grele nevoi. După victoria în alegerile din noiembrie 1946 se ia din mîna reprezentanților burgheziei din cadrul B.P.D., cel mai important portofoliu al economiei naționale. Această reușită a avut un rol pozitiv în dezvoltarea economică a țării, a industriei în special, ducînd la consolidarea rolului P.C.R., ca „principal partid de guvernămînt și de inițiator al politicii generale a guvernului, inclusiv în domeniul politicii economice, chiar dacă principalele mijloace de producție aparțineau încă burgheziei”⁹. Pe această linie un rol important l-au jucat comitetele de fabrică, iar mai tirziu, oficiile industriale în-

5 Idem, p. 144.

6 Idem, p. 179 ; 181.

7 Mihai Fătu, Politica de alianțe a P.C.R. în lupta pentru instaurarea și consolidarea puterii democrat populare, *Revista Anale de istorie* Nr. 5/1973, p. 13.

8 România în anul revoluției democrat populare, Buc. 1971. Ed. politică p. 203—204.

9 Mihai Fătu, Op. cit. — p. 14.

ființate prin legea nr. 189, votată de parlament la 24 mai 1947. Acestea au acționat în cadrul tuturor societăților anonime. Ele stabileau planurile de producție, se îngrijeau de îndeplinirea lor, aveau în sarcină procurarea și repartizarea materiilor prime, a combustibilului etc. și tratau vânzările în străinătate¹⁰. Prin acestea și alte numeroase măsuri economice și politice impuse de către P.C.R. „burghezia, era tot mai mult pusă în situația de a nu-și putea valorifica potențialul economic de care, juridic, dispunea, în profitul propriu de clasă”¹¹. De acum se va merge cu pași mari spre înlăturarea rapidă din viața politică a ultimelor două suporturi ale burgheziei, gruparea liberă a lui Gheorghe Tătărescu și monarhia. Primul suport este scos din circuitul politic la 3 și 6 noiembrie 1947, iar ultimul la 30 decembrie 1947. Drumul spre revoluția socialistă din România era larg deschis. Evoluția țării pe noul drum a fost dezbătută la Congresul VI al P.C.R. din 21—23 februarie 1948. Plecându-se de la prefacerile ce au avut loc după 23 august 1944 s-a apreciat că se „creaseră condiții favorabile înlăturării oricăror forme de exploatare și făuririi bazelor orinduirii socialiste”¹².

Fenomenele economice, sociale, politice și culturale ce au avut loc în România de la sfârșitul războiului și în anii următori, s-au manifestat, la nivelul corespunzător și în județul Dimbovița.

Fenomenul dezorganizării economiei se manifestă cu pregnanță în principalul sector industrial din acest județ, exploatarea petrolului, încă de la începutul anului 1944. Într-o notă înregistrată la Primăria or. Tîrgoviște din ianuarie 1944, precum și într-un memoriu al prefectului jud. Dimbovița către Ministerul de interne se menționează că, producția petrolieră a județului în intervalul ianuarie-noiembrie 1943 a fost de 1.464.317 tone, reprezentînd 52,45% din totalul producției pe țară¹³, însă din cauza intensei și neraționalei exploatare, resursele petroliere erau secătuite¹⁴. Dealtfel tot din această cauză s-au produs și perturbații serioase în subsolul regiunii petrolifere, resturi de țitei pătrunzînd în conducta ce alimenta cu apă orașele Tîrgoviște și Pucioasa și în fîntinile comunelor din bazinul Ochiuri — Gura-Ocniței¹⁵. Stagnarea și micșorarea continuă a ponderii industriale din acest județ este semnalată, la 26 martie 1944 și de Inspectoratul Muncii Tîrgoviște în sensul că, cele 7 rafinării existente în oraș nu mai funcționau cu întreaga capacitate, încetinîndu-și producția din cauza utilajului necorespunzător și al transformării lor în depozite de carburanți pentru armată¹⁶. Șeful Postul de jandarmi Gura - Ocniței raporta secției din aceeași comună

10 România în anii revoluției democrat populare, Buc. 1971, Ed. politică p. 276—277.

11 Mihai Fătu Op. cit. p. 15.

12 Idem, p. 16.

13 Arh. St. Dimbovița, fond Primăria or. Tîrgoviște, dos. 4/1944, f. 15 ; 25.

14 Idem, f. 17.

15 Idem, f. 19.

16 Idem, f. 100.

încetarea activității unor sonde, nemai existând posibilități de depozitare a țițeiului, din cauza bombardamentelor anglo-americane¹⁷. Lipsa materiilor prime a provocat de asemenea scăderea continuă a producției. Din aceste motive, în mai 1944, fabrica de sticlă din Tirgoviște își închide porțile¹⁸. Fără îndoială, reducerea activității industriale a dus în mod firesc la șomaj. În acest sens, în ordinea datelor de la 19,22 și 29 aprilie 1944, 13 și 31 mai, 6 iunie, 1 și 10 iulie, sînt concediați o parte din lucrătorii de la fabrica „Electrostar“ Fieni, societatea petrolieră „Kontinentale“ din Doicești-Șotinga, fabrica de ciment „Dîmbovița“ Fieni, filatura de bumbac „Cassasovici“ din comuna Zărăfoaia, societatea petrolieră „Redevența“ și de la atelierele comunale din Gaeți¹⁹. Adăugînd la aceste greutăți militarizarea muncitorilor industriali, sistemul prestațiilor, rechizițiile, proasta salarizare, lipsa alimentelor de bază, îmbrăcămintea și încălțămîntea, specula etc., ne putem ușor imagina nemulțumirile și frămîntările maselor. La 12 aprilie 1944 Inspectoratul jandarmeriei București informa despre agitația muncitorilor din comuna Doicești ce lucrau la societatea minieră „Petroșani“ : aceștia au părăsit lucrul din cauza salariilor mici, motiv pentru care au fost urmăriți ca dezertori și judecați de Curtea Marțială din Craiova. Același nemulțumiri le raporta și șeful Postului de jandarmi din Adîncea, pentru muncitorii schelelor petroliere ale societăților „Concordia“ și „I.R.D.P.“²⁰. Această realitate a fost recunoscută de autorități. Ordinul Inspectoratului jandarmeriei București din 29 aprilie 1944 către Legiunea de jandarmi Dîmbovița arăta limpede că, din cauza bombardamentelor, industria s-a dezorganizat, crescînd astfel nemulțumirile și agitațiile muncitorilor, a căror simpatie se îndreaptă spre comuniști : „Parte din fabrici au fost atinse de bombe, contribuind de asemenea ca mulți lucrători să nu mai poată munci și cîștiga existența. Din această cauză se accentuează tot mai mult simpatia unei părți a muncitorilor pentru regimul comunist în care văd ameliorarea multor neajunsuri. Cei care sînt mai ușor contaminați de aceste rătăcirii sînt muncitorii bătrîni, sătui de munca din uzine, care rîvneau spre o viață mai liberă și lipsită de griji nădăjduind că le-o va furniza regimul comunist“²¹. Actul de la 23 August 1944 găsea județul Dîmbovița sub următorul aspect, din punct de vedere industrial : dintr-o situație statistică întocmită de către Inspectoratul Muncii, chiar în ziua de 23 august, se arată că, din cauza

17 Arh. St. Dîmbovița, fond Legiunea de jandarmi jud. Dîmbovița, dos. 242/1944 f. 222.

18 Ibidem, dos. 237/1944, f. 446.

19 Arh. St. Dîmbovița, fond Inspectoratul muncii Tirgoviște, dos. 7/1944, f. 23, 26, 52, 102 ; fond Legiunea de jandarmi jud. Dîmbovița, dos. 245/1944, f. 25, fond Inspectoratul muncii Tirgoviște, dos. 7/1944, f. 200, 165 ; fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos. 61/1944, f. 305.

20 Arh. St. Dîmbovița, fond Legiunea de jandarmi jud. Dîmbovița, dos. 245/1944, f. 4 : 33.

21 Idem, f. 14.

bombardamentelor, rafinăria Doicești a fost distrusă în proporție de 100%, iar rafinăria „Frații Niculescu Ciufu“ în proporție de 60%. O altă statistică arată însă pentru județul Dîmbovița existența a 12 întreprinderi, cu peste 10 salariați care lucrau cu întreaga capacitate. Acestea însumau un număr de 12.260 salariați. Alte 6 întreprinderi, cu un efectiv de 1.150 muncitori lucrau sub capacitatea lor, iar 9482 muncitori aveau ziua de lucru redusă²². Criza industrială provocată de mersul evenimentelor este accentuată de acțiunile de sabotare a industriei de către reacțiune. Sub masca evenimentelor, a lipsei de materie primă, industriașii și societățile cu capital străin își restrung activitatea, concediind mare parte din muncitori.

La 30 august 1944 sînt concediați 30 de lucrători de la rafinăria „Vega“ lovită și ea de bombardamente²³. Societatea „Prahova“ comunică Inspectoratului muncii, distrugerea rafinăriei „Petrolul-Romănesc“ și reducerea activității rafinăriei „Xenia“, ambele din Gura-Oeniței²⁴. Un raport al Inspectoratului muncii Tîrgoviște informa Ministerul Muncii, la 16 septembrie 1944, că din cauza evenimentelor, aproape toate întreprinderile și marile societăți și-au încetat activitatea²⁵. Filatura de bumbac „Cassasovici“ din comuna Zărăfoaia comunica concedierea a 14 lucrătoare, „toate tinere nemăritate“, restringindu-și în continuare activitatea, din cauza lipsei de materie primă, ca la 1 noiembrie să-și înceteze complet activitatea²⁶. În afara șomerilor localnici, Oficiul de plasare Tîrgoviște înregistra alți 841 din rîndurile refugiaților²⁷. Tot din cauza lipsei de materie primă, la 15 decembrie 1944, își înceta activitatea și țesătoria mecanică „Stan Rizescu“, concediindu-se 520 lucrători și lucrătoare²⁸. Cele relatate pînă acum sigur că oglindesc atitudinea proprietarilor de fabrici, a industriașilor, a reacțiunii din acest județ, de a provoca cît mai mari perturbări în economie. Atitudinea lor însă este sesizată și se trece la luarea măsurilor corespunzătoare. Circulara Ministerului Muncii către inspectoratele din țară atrăgea atenția asupra acestor fapte, că unele întreprinderi și societăți, prin încetarea sau restringerea activității „tind spre dezorganizarea producției și provocarea șomajului“, cerînd luarea de măsuri hotărîte împotriva acestora²⁹. Și în „industria rurală“ lucrurile nu erau mai bune. Pretorul plășii Valea-Mare raporta Prefecturii județului Dîmbovița încetarea activității celor 11 mori din plasă, din cauza lipsei combustibilului³⁰.

22 Arh. St. Dîmbovița, fond Inspectoratul muncii Tîrgoviște, dos. 8/1944, f. 93, 131—132.

23 Ibidem, dos. 7/1944, f. 315.

24 Ibidem, dos. 9/1944, f. 304.

25 Idem, f. 285.

26 Ibidem, dos. 7/1944, f. 359 și 370.

27 Ibidem, dos. 2/1944, f. 59—64.

28 Ibidem, dos. 7/1944, f. 426.

29 Ibidem, f. 450.

30 Idem, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos. 76/1944, f. 288.

Muncitorimea dimbovițeană, în frunte cu comuniștii, în ciuda tuturor greutăților, trece cu fermitate la refacerea economică a județului, la reprimarea tuturor acțiunilor de sabotaj ale reacțiunii. Inspectoratul muncii Tirgoviște raporta Ministerului respectiv, la 21 decembrie 1944, că la intervenția sa, a delegatului P.S.D. și a comitetului de fabrică de la Arsenalul moto-mecanizare din comuna Lăculețe, toți lucrătorii concediați au fost reprimiți la lucru³¹. Inițiativele sînt din ce în ce mai curajoase și elocvente, în lupta organizată de comuniști, pentru refacerea economică a județului, de zăgăzuire a acțiunilor distructive ale reacțiunii. Săptămînalul „Chemarea” din 25—31 decembrie 1944 consemna acțiunea „Apărării Patriotice” din Tirgoviște, care a colectat suma de 1.029.850 lei din oraș și județ și 2.758.040 lei prin sindicate, în vederea ajutorării Ardealului și Moldovei. Același ziar relevă inițiativa Comitetului de fabrică al societății „Forestiera-Moroeni” care a strîns suma de 80.000 lei, reprezentînd salariul pe 4 ore al muncitorilor, în același scop.

Fermă este și acțiunea muncitorilor de la țesătoria mecanică „Stan Rîzescu” din Brănești, care înlocuiesc directorul pentru abuzuri și samavolnicii³².

Acesta a fost, în general, aspectul industriei județului Dimbovița, în cele cîteva luni ce trecuseră de la 23 august. Anul care urmează a însemnat o intensificare a luptei muncitorimii, tărînimii muncitoare și intelectualității progresiste, pe drumul revoluției populare. Vor apare noi și noi greutăți, dar solidaritatea maselor strîns unite în jurul comuniștilor, vor repurta victorie după victorie, pînă la lichidarea deplină a reacțiunii. Sutele de documente existente din vremea respectivă oglindesc întru totul cele afirmate.

Inceputul anului 1945 se caracterizează prin intensificarea luptei muncitorimii pentru redresarea economiei județului, a industriei în special și prin încercările reacțiunii de a opri cît de cît acest lucru. La 16 februarie 1945 muncitorii din industria textilă a județului Dimbovița, întruniți în comuna Brănești, hotărîsc :

- Sprijinirea războiului împotriva Germaniei naziste.
- Lupta pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale muncitorilor și apărarea drepturilor cucerite.
- Lupta pentru sporirea producției.
- Controlul asupra administrației întreprinderilor.
- Cursuri pentru analfabeți și biblioteci muncitorești.
- Condamnarea pentru speculă și sabotaj a lui Petre Brănescu³³.

Un rol de seamă, în lupta pentru dezvoltarea economiei județului, l-au jucat comitetele de fabrică : „Prin comitetele de fabrică lumea celor ce muncesc și-a luat sarcina de a fi la înălțimea datoriei, datorie

31 Ibidem, fond Inspectoratul muncii Tirgoviște, dos. 9/1944—1945, f. 468.

32 „Chemarea” din 25—31 dec. 1944.

33 Idem.

de onoare, datorie ce cere tuturor muncitorilor maximum de efort pentru ducerea războiului antihitlerist și pentru refacerea țării... comitetele de fabrică sînt instrumentele prin care muncitorii din fabrici, uzine, șantiere etc. găsesc tactica ce trebuie urmată în munca de zi cu zi. nu numai pentru normalizarea producției ci și pentru obținerea unui cit mai mare randament“³⁴. La societatea „Kontinentale“ Doicești comitetul de fabrică respinge propunerea conducerii de a concedia 23 muncitori³⁵. Acțiunea muncitorilor împotriva conducătorilor reacționari ai întreprinderilor și societăților se intensifică, mai ales după instaurarea guvernului Dr. Petru Groza. Măsurile luate încep să înregistreze un simțitor reviriment al economiei. La 17 martie 1945, Ministerul Muncii comunica „Oficiului de Plasare Țirgoviște“ oferta societății „Petroșani“ pentru angajarea a 1.360 muncitori subterani³⁶.

În aceeași lună lucrătorii de la societatea „Unirea“ schela Gura-Ocniței, prin comitetul de fabrică, izgonise din mijlocul lor pe fostul șef al șantierului schelei, pentru rele purtări³⁷. Înviorarea producției industriale se răsfrînge și pe plan politic. În lunile aprilie și mai 1945 muncitorii de la Arsenalul armatei, precum și muncitorii petroliști găsesc resurse de a merge în satele județului, dăruind și reparînd gratuit uneltele țărănilor, cimentîndu-se astfel tot mai mult alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare³⁸.

Înviorare se constată și în industria rurală, unde reintră în activitate un număr sporit de diferite ateliere, (de cismărie, fierărie, lemnărie, mecanice, croitorie, etc.) mori și chiar mici fabrici. O situație statistică din luna mai 1945 indică pentru plășile Titu, Găești, Matei Voievod și Voinești, existența unui număr de 334 ateliere, 90 mori și 6 fabrici³⁹. Tot în sensul redresării industriei județului se numără și adresa filaturii de bumbac „Cassasovici“ din comuna Zărăfoaia către Inspectoratul muncii Țirgoviște, prin care comunică, la 2 august 1945, reînceperea activității, cerînd repartizarea a cîte 70 lucrători de tură, pe lîngă cele 28 lucrătoare existente⁴⁰. Interesantă este știrea din 2 august, de la societatea anonimă română „Dimbovița“ Fieni, prin care se face cunoscut Prefecturii, hotărîrea muncitorilor de a dona o zi din salariul lor, precum și ciment în valoare de 3 milioane lei, pentru refacerea lucrărilor publice din județ⁴¹. Este o dovadă a măririi producției. În aceeași lună inginerul V. Zootinca de la societatea „Minieră“ Șotînga, propunea, în vederea măririi producției de cărbune, ca mina respectivă

34 Ibidem, din 11—18 februarie 1945.

35 Arh. St. Dimbovița, fond Inspectoratul muncii Țirgoviște, dos. 7/1944—1945, f. 529.

36 Idem, f. 514.

37 Idem, f. 642.

38 „Chemarea“ din 22 aprilie — 1 mai 1945.

39 Arh. St. Dimbovița, fond Prefectura jud. Dimbovița, dos. 111/1945, f. 5, 8, 37 40.

40 Idem, fond Inspectoratul muncii Țirgoviște, dos. 12/1945, f. 64.

41 Idem, fond Prefectura jud. Dimbovița, dos. 159/1945, f. 66.

să fie preluată de către Regia Autonomă C.F.R.⁴². Un alt document din 13 august 1945, consemnează activitatea în comuna Doicești a două societăți petroliere, două țesătorii, o fabrică de cherestea și o societate minieră⁴³.

Muncitorimea dimbovițeană a încheiat anul 1945 cu impresionanta manifestație a celor peste 10.000 de muncitori, adunați în Țirgoviște, la 14 noiembrie, luând parte organizațiile F.N.D., sindicatele funcționarilor, reprezentanți ai „Apărării Patriotice” și ai „Tineretului progresist”. Manifestanții au înfierat acțiunea bandelor huliganice din ziua de 8 noiembrie 1945 ce a avut loc în București și au cerut dizolvarea „partidelor istorice”, care au pus la cale aceste acte teroriste⁴⁴.

Anul 1946 se caracterizează prin lupta dusă de forțele progresiste pentru a cîștiga tot mai mult teren în domeniul economic, în dauna reacțiunii. Greutăți au continuat să fie, mai ales către sfîrșitul anului, cînd începe să se resimtă din plin seceta, cu toate consecințele ei. Încă de la început se remarcă dezvoltarea și creșterea numerică a sectorului cooperatist. O situație statistică, din 12 ianuarie 1946, întocmită de către Prefectura județului Dîmbovița, indică existența în acest județ a unui număr de 151 unități cooperatiste, față de 54 din anii trecuți. Prin acestea au fost livrate populației, de la 6 martie 1945 și pînă în ianuarie 1946, mărfuri în valoare de 353.995.218 lei⁴⁵. În sectorul bancar de asemenea se fac importante progrese ale forțelor din cadrul F.N.D. care conduceau 54 bănci și 99 cooperative, ceea ce reprezenta 69% din acest sector, față de 65 bănci și 44 cooperative, adică 31%, conduse de P.N.T. și P.N.L.⁴⁶.

Se intensifică și acțiunea muncitorilor de a încheia contracte colective, mai ales cei din marile întreprinderi. La 12 iunie 1946 documentele indică încheierea a 11 contracte colective la 9 întreprinderi: 4 din industria textilă, 1 minieră și 4 din industria petrolieră, însumînd un număr de 5.600 salariați⁴⁷. Succesele obținute de industria județului Dîmbovița sînt remarcabile. Din darea de seamă a Prefecturii rezultă că producția de cărbune din bazinul Șotînga-Doicești a crescut de la 4.000 tone lunar în 1944, la 11.000 tone lunar în 1946, ceea ce în procente înseamnă o creștere de 175%. Producția petrolieră, pe perioada 6 martie 1945 — 12 iunie 1946 a crescut cu 18%, iar cea textilă cu 40%⁴⁸. Un alt succes remarcabil obținut de muncitorii ceferiști este acela al dării în folosire a liniei ferate Țirgoviște—Ploiești, inaugurată la 29 iunie 1946⁴⁹. Înviorarea industriei a făcut posibilă trecerea și la alte acțiuni

42 Ibidem, dos. 158/1945, f. 230.

43 Ibidem, dos. 159/1945, f. 79.

44 Ibidem, dos. 73/1946, f. 27.

45 Ibidem, dos. 77/1946, f. 278.

46 Ibidem, dos. 161/1946, f. 127.

47 Ibidem, dos. 77/1946, f. 277.

48 Idem, f. 278.

49 Ibidem, dos. 51/1945, f. 129.

menite să ducă la redresarea economică a județului.

La meeingul sărbătoririi victoriei în alegeri, al locuitorilor din Tirgoviște, primul deputat al județului Dîmbovița Constantin Pîrvulescu în cuvîntul său a arătat : „cu 19 noiembrie 1946 începe opera de totală reconstrucție pe care blocul a înscris-o în platforma program și o va realiza cu ajutorul poporului“⁵⁰

În anul 1946 s-au executat lucrări de construire și întreținere a drumurilor, precum și lucrări de electrificare în valoare de 9.122.310 lei⁵¹. Referindu-ne numai la orașul Tirgoviște o situație statistică demografică indică la sfîrșitul anului 1946 existența a 27.342 locuitori din care 3.364 muncitori manuali, 2.740 lucrători în uzine, 1.810 muncitoare, 628 calfe, 700 servitori, 1.571 meseriași mici patroni, 112 industriași, iar restul de alte profesii⁵². Producția industrială a județului Dîmbovița continuă să evolueze pozitiv, însă nu în măsura posibilităților existente, din cauza numeroaselor acte de sabotaj întreprinse de reacțiune. În aprilie 1947 o sinteză informativă a Poliției orașului Tirgoviște arăta că muncitorii depun toate eforturile pentru mărirea producției, în ciuda condițiilor grele în care se află țara⁵³. Dovada o avem în raportul Inspectoratului muncii, Tirgoviște din 25 aprilie 1947 prin care se arată Prefecturii județului Dîmbovița că, în bazinul Șotînga-Doicești, producția de cărbune a înregistrat o creștere de 31,8% față de aceeași perioadă a anului 1946. Același raport consemnează însă, în ce privește producția de petrol și mai ales a gazelor de sondă, că s-a înregistrat un serios regres. Astfel, în 1945 producția de petrol a fost de 562.035 tone, iar în 1946 de 552.314 tone. Producția de gaze de sonde a fost în 1945 de 55.281.210 m.c., iar în 1946 abia de 89.151 m.c. Se explică această scădere prin lipsa de utilaje moderne ce se importau din străinătate⁵⁴.

Se pune în practică tot mai mult planul de electrificare al comunelor din județ. La 11 martie 1947 prefectul județului a prezentat la conferința administrativă posibilitățile formării de asociații comunale care să-și creeze un fond special în vederea electrificării. Lucrul acesta se realizează practic. În comunele Buciumeni, Fieni, Moțăeni, Pietroșița și Țița au fost executate lucrări de electrificare în valoare de 171.580.000 lei⁵⁵.

În întîmpinarea alegerilor pentru Marea Adunare Națională ce urma să aibe loc la 28 martie 1948 muncitorimea dîmbovițeană își intensifică eforturile pentru înfrîngerea definitivă a opoziției reacțiunii în toate sectoarele vieții economice, sociale și politice. Din planul de

50 Ibidem, dos. 77/1946, f. 275, 278.

51 „Chemarea“ din 27.XI.1946.

52 Arh. St. Dîmbovița, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos. 101/1947, f. 7.

53 Ibidem, fond Poliția or. Tirgoviște, dos. 2/1947, f. 5.

54 Ibidem, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos. 19/1947, f. 174.

55 Ibidem, dos. 39/1947, f. 101 și dos. 19/1947, f. 140.

realizări al județului Dimbovița rezultă că, în pragul anului 1948, lucrau din plin 3 rafinării, o fabrică de ciment, o fabrică de obiecte electrice și casnice, 3 fabrici pentru prelucrarea plantelor textile, 3 de ceramică și 3 de cherestea, sporindu-și neconținut producția⁵⁶. Previziunea unor noi realizări era din ce în ce mai realistă și pe măsura posibilităților existente atunci. Pe linia electrificării, Serviciul tehnic al județului Dimbovița și-a propus, la 18 februarie 1948 electrificarea a 17 comune și instalarea a 27 posturi telefonice, la tot atâtea primării comunale, angajament realizat⁵⁷.

La sfârșitul lunii martie, ca urmare lansării campaniei de mărire continuă a producției, muncitorii de la Atelierele C.F.R. Gheorghe Gheorghiu Dej (azi I.U.P. n.n.) au răspuns cu o serie de inovații la turnarea bronzului și aluminiului, precum și adaptarea unor dispozitive la strunguri, prin care s-a mărit producția cu 50%⁵⁸. Petroliștii din sindicatul petrolier Gura-Oeniței se achitau la rîndul lor de această datorie muncitorească dăruind patriei importante cantități de țitei peste prevederile planificate, pentru acest fapt fiind distinși cu „Drapelul Muncii“.

De asemenea și cei din Bucșani raportau partidului depășirea producției planificate cu 881 tone țitei⁵⁹.

Orașul Tîrgoviște se ridică și el din punct de vedere industrial față de anii anteriori, în sensul că își reiau activitatea noi întreprinderi. La sfârșitul lunii mai 1948 o situație statistică indică activitatea intensă a 3 rafinării de petrol, o fabrică de oxigen, una de spirt, una de sticlărie, două fabrici de mezeluri, două de teracotă, una de săpun, 5 de sifoane, o turnătorie, Atelierele C.F.R., două mori sistematice de făină și 6 țărănești, etc. Numărul muncitorilor este în creștere. Numai Atelierele C.F.R. din Tîrgoviște aveau 602 meseriași, 98 de lucrători și ajutori, precum și 36 personal administrativ și de serviciu. Orașul se dezvoltă din punct de vedere edilitar. Din cei 43 km. lungimea străzilor, 33 km aveau conducte de apă, iar 4,8 km. erau și canalizate⁶⁰.

În preziua înfăptuirii actului revoluționar al naționalizării, entuziasmul muncii se face tot mai simțit în rîndurile muncitorilor din acest județ, al maselor țărănimii muncitoare și al celorlalte categorii sociale progresiste. Este demn de remarcat angajamentul minerilor acestui județ, luat la 8 iunie 1948, de a produce anual 100.000 vagoane cărbuni⁶¹. În raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al P.C.R. la Congresul X se arăta: „Viața a confirmat din plin justetea liniei generale, marxist-leniniste, a partidului nostru, price-

56 Ibidem, dos. 77/1947, f. 14.

57 Ibidem, dos. 134/1948, f. 9.

58 „Chemarea“ din 30.III.1948.

59 „Chemarea“ din 10 mai 1948.

60 Arh. St. Dimbovița, fond Primăria or. Tîrgoviște, dos. 8/1948, f. 11, 21, 27-30.

61 „Chemarea“ din 8 iunie 1948.

perea de a aplica principiile socialismului la condițiile concrete din România, capacitatea sa de a uni eforturile întregului popor în vederea propășirii economice și sociale a țării”⁶².

Muncitorimea dîmbovițeană, masele largi populare din acest județ și-a îndeplinit cu cinste datoriile față de popor, față de partid, înfrîngînd toate greutățile pe care le-a întîmpinat pe drumul construirii socialismului din țara noastră.

---

62 Congresul al X-lea al P.C.R., București 1969, p. 22

ASPECTE PRIVIND AGRICULTURA JUDEȚULUI DÎMBOVIȚA ÎN PERIOADA ANILOR 1944--1949

PĂRVAN DOBRIN

Participarea României alături de Germania la război, a avut consecințe din cele mai negative asupra dezvoltării sale pe toate planurile. Războiul, pe lângă pierderile de vieți omenești, a dus la dezorganizarea economiei naționale, accentuată în ultimă instanță de bombardamentele aliate și de transformarea unor regiuni ale țării în teatru de război.

Înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944, în care rolul conducător l-a avut Partidul Comunist Român, a pus România în fața unei multitudini de probleme ce necesitau o grabnică rezolvare.

Referindu-ne numai la un singur aspect, și anume agricultura, situația acesteia nu era deloc îmbucurătoare. Deși condițiile climaterice propice, dădeau speranța obținerii unei recolte bogate în vara anului 1944, totuși existența unor factori ce au avut influențe negative asupra economiei, au împiedicat acest lucru.

Lipsa brațelor de muncă, rechizițiile, diminuarea substanțială a inventarului agricol, la care se adaugă și tergiversarea luării unor măsuri energice care să ducă la ameliorarea situației economice, de către reprezentanții burgheziei din guvernele Sănătescu și Rădescu, sînt numai cîțiva din factorii ce au contribuit la menținerea unui scăzut potențial economic.

Județul Dîmbovița împărtășește și el soarta întregii țări. Regimul de dictatură și războiul au creat o puternică stare de nemulțumire în rîndul populației satelor, acest lucru fiind pe deplin demonstrat de documentele vremii.

La 27 mai 1943, Secția de jandarmi Ghergani raporta Legiunii de jandarmi Dîmbovița, nemulțumirea populației din plasă, față de mărirea de 10 ori a impozitelor și de proasta calitate a semințelor primite de la Camera agricolă Dîmbovița. Un alt raport, din iunie 1943, informa Prefectura jud. Dîmbovița de nemulțumirea populației rurale, provocate de introducerea impozitului anual de 400 lei pentru asigurarea vitelor marț.

Prestațiile în natură provoacă și ele puternice nemulțumiri ; astfel, țărani din Gura Ocnîței se agită în octombrie 1943, din cauza obligației

de a căra lemne la gara Tîrgoviște de trei ori pe săptămîină, neglijînd muncile agricole.

Deși pe teri oriul județului Dîmbovița nu sînt consemnate decît puține trupe germane, totuși acestea au nemulțumit populația prin jafurile, rechizițiile și abuzurile pe care le-au săvîrșit, lucru recunoscut de Marele Stat Major al Armatei. La rîndul său, Poliția Tîrgoviște informează în mai 1943 Prefectura Dîmbovița de faptul că populația comunei Braniște este agitată din cauza ocupării de către armata germană a 40 pogoane de teren pe care a construit barăci, neplătind nici un ban despăgubire¹.

Rechizițiile de animale au pus de multe ori țărănimea în imposibilitatea de a lucra pămîntul, după cum reiese dintr-o dare de seamă a Poliției Tîrgoviște, din aprilie 1944². Opoziția țărănilor față de numeroasele rechiziții, a dus la intervenția directă a Ministerului Afacerilor Interne, care solicită concursul autorităților administrative, poliție și jandarmi, pentru strîngerea cerealelor, furajului și combustibilului pentru nevoile armatei³.

Existența rămășițelor feudale în agricultură, sistemul dijmelor și al arenzilor, au dus implicit la menținerea unei stări de înapoiere în agricultură. Prin Monitorul Oficial nr. 294 dn 16 decembrie 1943, dijma maximă pentru județul Dîmbovița era stabilită pentru culturile de cereale la 1/2, iar la finețe la 2/3 pentru proprietar și 1/3 pentru țaran. Proprietarul era obligat să dea 1/2 din pază și 1/2 din chiria mașinilor agricole, iar țaranul dijmaș avea obligația de a face toate muncile agricole și transportul recoltei. În caz de nerespectare a învoielii, proprietarul trebuia despăgubit⁴.

Tendința proprietarilor de a mări dijmele și arenzile la terenurile agricole a provocat puternice agitații în rîndul țărănimii dîmbovițene. La 16 iunie 1944, șeful Postului de jandarmi Ulmi raporta Legiunii de jandarmi Dîmbovița, nemulțumirea populației din com. Matei Voievod cauzată de faptul că Dumitru Ionescu, proprietarul moșiei Ulmi, a mărit arenda de la 48.000 la 60.000 lei anual, pentru hectarul de teren irigat. În același raport se arată că generalul Furtunescu, posesor al unei moșii de 100 ha., a cerut locuitorilor din satul Matraca, drept plată a arenzii, suma de 12.000 lei anual pentru un ha. de pămînt, fapt care a făcut ca 40 ha. de teren să rămîină necultivate⁵. De multe ori proprietarii nu-și respectau contractele de arendare și așa destul de inechitabile pentru țărani, fapt care îi face pe aceștia din urmă să ceară anularea lor. Eloc-

1 Arh. St. Dîmbovița, fond Legiunea de jandarmi jud. Dîmbovița, dos. 248/1944, f. 1, 55, 112, 182.

2 Ibidem, dos. 237/1944, f. 206

3 Idem, fond Prefectura jud. Dîmbovița dos. 51/1944, f. 96.

4 Ibidem, fond Camera Agricolă Dîmbovița, dos. 11/1944, f. 6.

5 Ibidem, fond Legiunea de jandarmi jud. Dîmbovița, dos. 237/1944, f. 853 ;

ventă în acest sens este cererea pe care o fac Camenei agricole Dîmbovița, membrii obștii agricole „Frăția” din comuna Bucșani.⁶

După înfăptuirea Insurecției Naționale Antifasciste, populația dîmbovițeană intră și ea pe făgașul luptei duse pentru democratizarea țării, pentru înfăptuirea revoluționară a reformei agrare. Organizațiile județene ale P.C.R. și ale Frontului Plugarilor au dus o intensă muncă în rîndul țărănimii, ce forma majoritatea covârșitoare a populației județului. O statistică din martie 1944, atestă existența în județul Dîmbovița a unui număr de 168.280 lucrători agricoli.⁷ Dintr-o altă statistică din anul 1945, reiese că din totalul populației județului de 384.078 locuitori 345.113 formau populația satelor.⁸

Principalul obiectiv al luptei maselor populare era lupta pentru înfăptuirea reformei agrare. În numărul inaugural al săptămînalului „Chemarea” din 19 nov. 1944 se arăta : „Cea mai urgentă cerință a țărănimii române este reforma agrară. Țăranii vor pămînt. O strigă mii de țărani flămînzi, o spun negrăit femeile, tinerii și copiii satelor noastre. desculți și zdrențăroși. înfomețați și năpăstuiți”.

Datorită muncii desfășurate de P.C.R., în județ se ia inițiativa formării de comitete sătești, cum este acela al țăranilor din comuna Băleni, înființat la 1 octombrie 1944.⁹ Frontul Plugarilor își extinde de asemenea influența în rîndul țărănimii, în satele județului luînd ființă numeroase comitete ale acestei organizații. Comitetele au avut un rol important în desfășurarea lucrărilor agricole, trecînd la acțiuni energice împotriva proprietarilor ce refuzau să cultive pămîntul sau să micșoreze arenda. Spre finele anului 1944, începe în județ acțiunea de expropriere forțată a moșiilor, de înfăptuire pe cale revoluționară, de jos, a reformei agrare. Semnificativ este exemplul țăranilor din comuna Valea Lungă — Gorgota, care au procedat la împărțirea a 600 pogoane de pămînt din moșia Ciupaga — Capeleanca și la împărțirea de lemne de foc pentru populația săracă și văduvele de război.¹⁰

Țărănimea pornește hotărîtă la luptă pentru smulgerea pămîntului din mîinile celor ce nu-l munceau. Majoritatea populației rurale din județ era compusă din țărani fără pămînt, sau cu pămînt puțin, după cum rezultă din tabelul pe care-l prezentăm mai jos :¹¹

6 Ibidem, fond Camera Agricolă Dîmbovița, dos. 11/1944, f. 70

7 Idem, fila 11

8 Ibidem, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos 155/1945, f. 32.

9 „Scînteia” din 8 oct. 1944.

10 „Chemarea” din 31 dec. 1944

11 Arh. St. Dîmbovița, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos. 110/1945

Plasa	Familii fără pământ	Familii cu pă- mînt pînă la 2 ha.	Familii cu pă- mînt între 2-5 ha.	Familii cu pă- mînt între 5-20 ha.	Familii cu pă- mînt între 20-50 ha.	Familii cu pă- mînt peste 50 ha.
Bilciurești	282	4.593	1.097	146	21	11
Găești	488	6.581	1.914	379	86	100
Ghergani	516	4.340	1.468	183	6	15
Matei Voevod	322	3.894	685	68	4	2
Pucioasa	331	7.361	580	190	23	55
Titu	747	6.506	1.505	210	51	12
Tîrgoviște	166	3.604	635	43	44	6
Valea Mare	225	3.465	304	62	5	8
Voinăști	104	4.830	469	165	19	7
Total jud. Dîmbovița	3.181	45.164	8.656	1.446	259	216

Platforma program a F.N.D. din septembrie 1944, creșterea puterică a influenței P.C.R. și a Frontului Plugarilor în rîndul țărănimii, a determinat populația satelor să ceară cu tărie înfăptuirea reformei agrare — condiție esențială a ridicării agriculturii.

Un rol important în impulsionarea acțiunilor țărănești, l-a avut instalarea în prezența a 10.000 de oameni, la 28 nov. 1944, a noului prefect al județului Dîmbovița, în persoana învățătorului Gogu Popescu-Ghergani. În timpul vizitelor pe care noul prefect le-a făcut în satele de pe Valea Dîmboviței și Ialomîței, țărani și-au exprimat cu ardoare dorința înfăptuirii unor reforme democratice și a realizării reformei agrare.¹²

În primele 2 luni ale anului 1945, în județul Dîmbovița, lupta marelui pentru instaurarea unui guvern democrat care să consfințească reforma agrară ia o mare amploare. Au loc numeroase întruniri la care participă mii de locuitori. Într-o telegramă adresată C.C. al Frontului Plugarilor, de către Consiliul F.N.D. Dîmbovița, se arată : „Plugărima și muncitorimea din județul Dîmbovița, întruniți azi 4 februarie, în Tîrgoviște, în mare adunare au cerut formarea unui guvern F.N.D. care să înfăptuiască imediat reforma agrară și întreg programul de guvernare al F.N.D.”¹³

Instalarea la 6 martie 1945, a guvernului condus de dr. Petru Groza — așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — „nu a reprezentat o simplă schimbare de guvern, ci o schimbare a însuși regimului politic

¹² „Chemarea” din 25—31 dec. 1944.

¹³ Ibidem din 11—18 febr. 1945.

din țara noastră: instaurarea puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor“¹⁴

Aflîndu-se printre primele măsuri luate de guvernul revoluționar-democrat, legiferarea reformei agrare a avut un puternic răsunset în rîndul populației satelor. Într-un articol din săptămînalul „Chemarea“, prefectul județului Dîmbovița arăta : „Guvernul de largă concentrare democrată, de sub președinția d-lui Petru Groza, înfăptuind reforma agrară, a consfințit acest drept al plugarilor asupra pămîntului pe care-l lucrează și a săvîrșit un act pe care vremurile nu-l vor șterge din conștiința plugărimii dîmbovițene“¹⁵

La 14 aprilie 1945, Prefectura Dîmbovița aducea la cunoștință preterurilor că, moșiile din județ „care înainte de apariția Legii Agrare au fost expropriate, rămîne un fapt împlinit“¹⁶ În urma reformei agrare au fost expropriate în județul Dîmbovița 196 de moșii cu o suprafață de 46.103 ha.¹⁷ fiind împrăprietăriți pînă în anul 1947 circa 24.000 de țărani.¹⁸

Primirea titlurilor de împrăprietărire a constituit pentru țărani prilej de manifestare a atașamentului lor față de guvernul ce înfăptuise reforma agrară. La 7 iulie 1945, în prezența dr. Petru Groza și a cîtorva membri ai guvernului, au fost înmînate titlurile de împrăprietărire ale țăranilor din comuna Conțești.¹⁹

Cu toată situația economică grea în care se afla țara, încă din primele zile de la instalarea sa, guvernul democrat a luat măsuri pentru desfășurarea în bune condițiuni a campaniei agricole de primăvară. Populația satelor din județ și-a manifestat dorința de a se înființa obștile agricole sătești, care să fie conduse de săteni destoinici și cinstiti²⁰, deoarece prin intermediul acestora se putea întrajutora în ducerea la bun sfîrșit a lucrărilor agricole.

Inventarul agricol al județului, serios diminuat de război cuprindea în iunie 1945 : 224 tractoare, 347 semănători, 1.672 prășitori, 101 secerători, 185 batoze și 16.244 pluguri pentru tracțiune animală,²¹ o bună parte din aceste mașini agricole fiind în stare de nefuncționare.

Puține la număr, tractoarele trebuiau totuși judicios folosite în vederea lucrărilor agricole. La Conferința administrativă din 20 martie 1945 se lua hotărîrea înființării de stații de tractoare pe lîngă ocaele agricole din plăși,²² iar la 25 martie 1945, Prefectura Dîmbovița co-

14 Nicolae Ceaușescu, România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, vol. 4, Buc., 1470, Ed. politică. p. 623—624.

15 „Chemarea“ din 15—22 aprilie 1945.

16 Arh. St. Dîmbovița, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos. 41/1945, f. 106

17 Ibidem, dos. 93/1945, f. 156

18 Ibidem, dos. 52/1947, f. 65

19 Ibidem, dos. 51/1946, f. 322

20 Ibidem dos. 22/1945, f. 150—151

21 Ibidem, dos. 19/1947, f. 185

22 Ibidem, dos. 21/1944, f. 27

munica Ministerului Afacerilor Interne. înființarea în județ a 6 centre de tractoare și mașini agricole.²³ Înființarea acestor centre de mașini agricole a avut un rol important în ajutorarea țăranilor care nu posedau animale de muncă. Dintr-o statistică din 6 iunie 1945. rezultă că din totalul de 94.187 capi de familie exis'tenți în județ. 30.460 nu aveau nici un fel de animale, iar 15.308 capi de familie nu posedau bovine, dar aveau alte animale.²⁴

În noile condiții istorice. când P.C.R. devine conducătorul luptei pentru democratizare și propășirea țării, se întărește alianța dintre muncitori și țărani. Documentele atestă prezența muncitorilor la sate unde au dat un ajutor prețios celor de pe ogoare. Semnificativ în acest sens este un articol din ziarul „Chemarea“ în care prefectul județului Dîmbovița arăta că țăranii „au cunoscut participarea activă a muncitorilor la desăvîrșirea însămînțărilor, ceea ce a constituit pentru plugari un fapt nemaiîntîlnit“. Echipe de muncitori au străbătut satele județului, reparînd gratuit uneltele agricole și obiectele casnice ale țăranilor. În aprilie 1945. o echipă de 32 muncitori de la Arsenalul Armatei a reparat gratuit uneltele țăranilor din comuna Glimbocata.²⁵ La 17 aprilie 1945. Prefectura Dîmbovița aducea mulțumiri Comitetului de fabrică al trenului-atelier nr. 3 din Pucioasa. pentru faptul că muncitorii au lucrat gratuit. în afara crelor de program. la repararea uneltelor agricole ale țăranilor.²⁶

Cu toate că în județ se înregistra un deficit de sămînță de 40 vag. orz. 50 vag. ovăz. 10 vag. porumb. 5 vag. floarea-soarelui. 20 vag. cînepă. 5 vag. in și 2 vag. lucernă.²⁷ totuși datorită mobilizării tuturor forțelor în vederea campaniei agricole. planul de însămînțări din primăvara anului 1945. a fost îndeplinit în proporție de 102%. După datele furnizate de Serviciul Agricol al jud. Dîmbovița. au fost însămînțate 106.026 ha., dintre care : 3.713 ha orz. 14.810 ha. ovăz. 69.973 ha. porumb. 799 ha. fasole. 2.972 ha. floarea soarelui. 1.771 ha. cînepă. 984 ha. in. 4.319 ha. cartofi și 310 ha. sfeclă de zahăr.²⁸

Starea de înapoiere a agriculturii. moștenită de la vechiul regim. lipsa mașinilor agricole. la care se adaugă și seceta din vara anului 1945. au contribuit la obținerea unei producții slabe : grîu 521 kg/ha., orz 500 kg/ha., ovăz 391 kg/ha., porumb 417 kg/ha., fasole 257 kg/ha., cartofi 1.800 kg/ha.²⁹

La seceta puternică se adaugă și alte calamități naturale. care au provocat pagube mari culturilor agricole. Prefectura Dîmbovița raportează Inspectoratului General Administrativ al regiunii I-a Brașov, daunele

23 Ibidem, dos. 11, 1945, f. 153

24 Ibidem, dos. 114/1945, f. 1.

25 „Chemarea“ din 15—22 aprilie 1945.

26. Arh. St. Dîmbovița, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos. 41/1945.f. 141—142

27. Ibidem dos. 115/1945, f. 19.

28. Ibidem, dos. 11/1945, f. 131-132.

29. Ibidem, dos. 19/1947, f. 80.

puternice provocate culturilor de grindina din 29 iunie 1945.³⁰ Au fost compromise în vara anului 1945, importante suprafețe cultivate : 3.166 ha. grâu, 1.741 ha. orz. 4.286,50 ha. ovăz. 17.081,50 ha. porumb și 180,50 ha fasole.³¹

Așezarea geografică a județului Dîmbovița, a permis cultura pomilor fructiferi, în special în plășile din nordul județului : Voinesti și Pucioasa. Și în pomicultură se observă aceiași stare de înapoiere moștenită din trecut. Dintr-un raport al Camerei Agricole a jud. Dîmbovița rezultă existența, în martie 1944, a 13.957 ha. livezi cu pomi dintre care 11.541 ha. pruni răsăriți la întimplare pe luncile râurilor, constituind „adevărate păduri de pomi bătrîni, scorburoși, plini de licheni și paraziți, veșnic focar pentru plantațiile tinere“.

O asemenea stare a livezilor de pomi fructiferi, nu putea să ducă decît la rezultate slabe. În plasa Pucioasa, producția medie la hectar în toamna anului 1944, a fost de 2.798 kg. la mere și 1.026 kg. la pere. După eliberare se iau primele măsuri de mobilizare a locuitorilor în vederea curățirii și îngrijirii pomilor și se înființează pepiniere pentru producerea de puieți selecționați, cum este aceea de pe moșia Sturzeni cu o suprafață de 6 ha.³²

Numărul animalelor, din pricina cauzelor pe care le-am arătat anterior, suferă și el scăderi substanțiale. La 15 ianuarie 1945, existau în județul Dîmbovița : 23.437 cabaline, 64.625 bovine, 97.260 ovine, 24.579 porcine, 4.098 capre, 375.011 păsări și 7.670 stupi de albine. Frecvența mare a epidemiilor a făcut necesară luarea unor măsuri de combatere a acestora. Prefectura Dîmbovița ordonă obligativitatea vaccinării vitelor contra dalacului, ce s-a extins pe toată raza județului.³³ Recolta slabă de nutreț, cauzată de secetă, provoacă îngrijorare în rîndul populației, ce se vedea nevoită a sacrifica un număr însemnat de animale a căror hrănire devenise precară.³⁴

Avîndu-se în vedere recolta slabă obținută în vara și toamna anului 1945, pentru lucrările agricole de toamnă și primăvară se iau măsuri de mobilizare a tuturor forțelor. Prefectura jud. Dîmbovița cere la 6 oct. 1945, autorităților administrative din județ, să facă apel chiar la armată pentru executarea la timp a lucrărilor agricole.³⁵

Pentru sprijinirea țăranilor, muncitorii continuă acțiunea de reparare gratuită a uneltelor agricole. La 12 mai 1946, muncitorii de la Schela „Concordia“ din Gura Ocniței, au reparat gratuit uneltele agricole ale țăranilor din comunele Pătroaia Deal și Pătroaia Vale și-au împărțit „1.000 l. petrol 100 sape și 40 fiare de plug, văduvelor, invalizilor

30. Ibidem, dos. 93/1945, f. 156.

31. Ibidem, dos. 19/1947, f. 180.

32. Idem, fond Camera Agricolă Dîmbovița, dos. 1/1944, f. 204 ; 500.

33. Ibidem, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos. 42/1945, f. 178.

34. Ibidem, dos. 66/1945, f. 349.

35. Ibidem, dos. 5/1945, f. 74.

și țăranilor nevoiași din comunele de mai sus.³⁶ Din cauza lipsei pieselor de schimb și a diversității mărcilor ce făceau imposibilă repararea, numărul tractoarelor din județ scade la 162.³⁷

Cu toate greutatețile legate de diminuarea inventarului agricol și de lipsa semințelor, totuși în toamna anului 1945 și primăvara anului 1946, au fost însămânțate 137.722,88 ha.³⁸ dintre care : 31.511 ha. grâu, 61.396,50 ha. porumb, 3.797,50 ha. orz, 12.516 ha. ovăz, 2.783,50 ha. cartofi, 1.551 ha. floarea-soarelui și 200 ha. fasole.³⁹

Un nou an secetos duce la compromiterea unor suprafețe însemnate de culturi și la obținerea unei producții la hectar mici. Seceta a avut repercusiuni grave, în special asupra recoltei de porumb. În plășile de cîmpie, mari producătoare agricole, seceta a făcut ravagii, la porumb obținându-se spre exemplu o producție la hectar ce nu depășea 300 kg. La fructe producția a fost de asemenea scăzută obținându-se 3.172 kg/ha. prune și 1.868,28 kg/ha mere.⁴⁰

Dintr-o dare de seamă a Oficiului statistic județean, rezultă că au fost compromise din cauza secetei și a grindinei, în 1946, următoarele suprafețe : 974 ha. grâu, 324 ha. orz, 12.039 ha. porumb, 314 ha. cartofi, 498 ha. floarea-soarelui, 89 ha. ceapă, 146,50 ha. varză, 36,20 ha. pătlăgele roșii, plus însemnate suprafețe de nutrețuri și alte culturi.⁴¹

Producția mică obținută, a făcut ca județul Dîmbovița să aibă un însemnat deficit de produse agricole. Spre exemplu la cartofi deficitul era în toamna anului 1946, de 706 vagoane. Din cauza epidemiilor și a lipsei furajelor, numărul animalelor a scăzut la cabaline și bovine și a înregistrat creșteri nesemnificative la celelalte categorii. La 25 ianuarie 1946, existau în jud. Dîmbovița : 22.999 cabaline, 60.681 bovine, 102.159 ovine, 26.532 porcine, 5.022 capre, 365.307 păsări și 6.944 stupi de albine.⁴²

Lipsa produselor agricole a făcut simțit spectrul foametei și a dus la o puternică perturbare a prețurilor și la întărirea speculei.

Conferința Națională a P.C.R. din octombrie 1945, a preconizat măsuri de refacere a economiei și de ieșire din situația grea. Pentru stăvilirea speculei și controlul circulației cerealelor, iau ființă la 16 februarie 1946, Oficiile economice de pe lângă Prefecturile de județ.

Prețurile alimentare înregistrează în decursul anilor 1945, 1946 și 1947 salturi spectaculoase. Dacă în octombrie 1944, prețul cărnii de vită era de 220 lei kg. și al cărnii de porc era de 320 lei kg.⁴³, în martie 1947, un kg de carne de vită costa 40.000 lei, iar un kg. de carne de

36. Ibidem, dos. 47/1946, f. 216.

37. Ibidem, dos. 19/1947, f. 181.

38. Idem f. 180.

39. Ibidem, dos. 77/1946, f. 31—42.

40. Ibidem, dos. 165/1946, f. 83—107.

41. Ibidem, dos. 19/1947, f. 180.

42. Ibidem, dos. 77/1947, f. 139.

43. Ibidem, dos. 19/1947, f. 181.

porc costa 50.000 lei.⁴⁴ În mai 1947, un kg. de piine costa 200.000 lei, un dublu de porumb 3.200.000 lei, iar un kg. de mălai costa 225.000 lei.⁴⁵

Pentru înlăturarea foametei și stăvilirea speculei, s-au luat măsuri energice de demascare a speculanților și de controlarea strictă a circulației cerealelor. Județului Dîmbovița i-au fost repartizate cantități de cereale provenite din județele excedentare și din U.R.S.S.

Campania agricolă din toamna anului 1946, se desfășoară pe fundalul alegerilor din 19 noiembrie, cînd forțele democratice au obținut o răsunătoare victorie, înfrîngînd forțele reacțiunii.

Victoria în alegeri a forțelor democratice conduse de P.C.R., a dus la întărirea guvernului revoluționar-democrat și a dat posibilitatea sporirii eficienței măsurilor luate pentru întărirea economiei naționale și deci și a agriculturii.

În vederea îndeplinirii la timp și în bune condițiuni a planului de însămînțări pentru toamna anului 1946, Prefectura Dîmbovița cere mobilizarea tuturor vitelor de muncă, a uneltelor și mașinilor agricole.⁴⁶ Datorită eforturilor depuse, planul de cultură a fost îndeplinit în întregime, fiind însămînțate 37.125 ha. grîu, 2.273 ha. orz și 237 ha. secară.⁴⁷

Greutățile legate de aprovizionarea cu grîu a populației înfometate și a necesarului de grîu pentru însămînțările de primăvară, au făcut Prefectura Dîmbovița să ceară M.A.I. în decembrie 1946, repartizarea a 275 vagoane de grîu.⁴⁸

Pentru executarea însămînțărilor de primăvară, în județul Dîmbovița ia ființă, în martie 1947, Comandamentul pentru însămînțări și se iau măsuri pentru înființarea comitetelor de plasă și a comitetelor agricole la comune. Planul agricol de primăvară prevedea însămînțarea următoarelor suprafețe: 53.038 ha. porumb, 1.300 ha. orz, 12.000 ha. ovăz și 160 ha. orez, județul avînd nevoie de 20 vagoane orz, 50 vagoane ovăz, 200 vagoane cartofi și 28 vagoane fasole.⁴⁹

Din documentele consultate se observă o diminuare a mașinilor și uneltelor agricole, în județ existînd: 149 tractoare, 203 semănători cereale, 84 semănători de porumb, 15.851 pluguri pentru tracțiune animală, 147 pluguri de tractoare, 3.280 prășitoare, 20 grape pentru tractor și 102.000 sape.⁵⁰

În județul Dîmbovița se iau măsuri de încurajare a pomiculturii, a cărei situație am arătat-o în cuprinsul lucrării de față. La Conferința Administrativă din 10—11 martie 1947, s-a luat inițiativa înființării de

44. Idem, fond Poliția or. Tîrgoviște, dos. 1/1946, f. 586.

45. Ibidem, dos. 2/1947, f. 71.

46. Idem, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos. 64/1946, f. 490.

47. Ibidem, dos. 19/1947, f. 440.

48. Ibidem, dos. 75/1946, f. 258.

49. Ibidem, dos. 19/1947, f. 93 și 440.

50. Idem, fond Camera Agricolă Dîmbovița, dos. 5/1947, f. 8, 13, 255.

noi pepiniere și de plantare a mai multor zone ale drumurilor județene și comunale cu puiți de nuci și duzi.⁵¹

Spre deosebire de alte regiuni ale țării, în județul Dimbovița seceta a bîntuit și în primăvara anului 1947. Și în acest an, calamitățile naturale au amenințat compromiterea unor întinse suprafețe cultivate. Din cauza înghețului din luna aprilie 1947, 90% din însămînțările de toamnă și 80% din vii au fost compromise. Înghețului îi urmează seceta din lunile aprilie-mai, care după cum rezultă dintr-un raport al Camerei Agricole amenință întreaga suprafață cultivată. Pentru îndepărtarea efectelor înghețului s-au luat grabnice măsuri de reînsămînțare a suprafețelor compromise, făcîndu-se însămînțări, în primăvara anului 1947 pe o suprafață de 125.028 ha. (din totalul de teren arabil de 137.986 ha.⁵³). Pagube puternice a provocat culturilor din cîteva plăși ale județului și grindina din ziua de 28 iulie 1947.⁵⁴

La suprafețele gricole grav încercate de calamități, desigur că nu se putea obține nici măcar o producție la nivelul anilor anteriori. Spre exemplu în plasa Titu, aflată printre primele producătoare de cereale din județ, producția de cereale a fost de 141 kg. grîu/ha., 142 kg. orz/ha., 300 kg. secară la hectar.

Numărul animalelor domestice existente în județ nu înregistrează nici în acest an creșteri substanțiale. la 15 ian. 1947 existînd : 24.156 cabaline, 60.505 bovine, 117.978 ovine, 28.698 porcine, 5.063 capre, 375.036 păsări și 7.106 stupi de albine ⁵⁵.

Pentru sprijinirea populației greu încercate de foamete, guvernul a luat măsuri de ameliorare a situației acesteia. La 5 iunie 1947, intră în vigoare o lege prin care lucrările reformei agrare au fost declarate acte de guvernămînt, devenind astfel inatacabile pe cale juridică. De asemenea s-au luat măsuri de îngrădire a chiaburimii și apărare a țărănimii sărace. Pămînturile cumpărate de chiaburi, care au profitat de situația economică grea, au fost restituite ⁵⁶. O altă măsură care a contribuit la ajutorarea păturilor sărace ale populației și a dat o puternică lovitură speculanților îmbogățiți, a fost reforma monetară din 15 august 1947.

Cei trei ani consecutivi de secetă și-au pus amprenta pe starea materială a populației satelor. Se cereau deci depuse toate eforturile pentru obținerea unei recolte bune în anul 1948, cu toate că județul înregistra în oct. 1947, un deficit de 270 vagoane de cereale pentru să-

51. Idem, fond Prefectura jud. Dimbovița dos. 19/1947, f. 96.

52. Ibidem, dos. 52/1947, f. 26.

53. Idem, fond Camera Agricolă Dimbovița, dos. 5/1947, f. 8, 13, 255.

54. Ibidem, dos. 3/1947, f. 20.

55. Idem, fond Prefectura jud. Dimbovița, dos. 99/1947, f. 5, 50—70.

56. Ilie Pula, Economia României în ajunul proclamării R.P.R., în Studii, Revistă de Istorie Nr 6, tom. 25/1972, p. 1.204.

mîntă.⁵⁷ Pentru ajutorarea țărănimii sărace, cooperativele sătești au distribuit însemnate cantități de semințe plugarilor, după cum se arată în săptămînalul „Chemarea“ din 30 martie 1948. În vederea campaniei agricole din primăvara anului 1948, au fost mobilizate 15.025 atelaje, la un existent de 31.743 vite de muncă.⁵⁸ Au fost organizate cursuri de instruire a țăranilor și a fost înființat un centru de instrucție feminină în cadrul căruia s-au ținut cursuri privind gospodăria, creșterea animalelor și cultivarea pămîntului. Banca Națională a României a acordat împrumuturi țăranilor crescători de animale, creindu-se astfel condiții de mărire a șeptelului ce suferise atît de mult de pe urma războiului și a anilor de secetă care i-au urmat.⁵⁹ Tot în vederea creșterii animalelor, Camera Agricolă Dîmbovița a luat, în aprilie 1948, măsuri de îmbunătățire a izlazurilor comunale.⁶⁰ Pentru punerea în valoare a noi terenuri agricole, s-au luat măsuri de dezmiriștire în cursul anului 1948, a unei suprafețe de 42.439 ha.⁶¹

În toamna anului 1947 și primăvara anului 1948 au fost cultivate următoarele suprafețe de teren: 23.004,25 ha. grîu de toamnă, 1.626,32 ha. grîu de primăvară, 60.440,22 ha. porumb, 14.739,14 ha. ovăz, 3.502,51 ha. cartofi, 185,51 ha. sfeclă de zahăr și 1.371,22 ha. floarea-soarelui.⁶²

Cu toate că nici anul 1948 nu a fost lipsit de prezența calamităților naturale, cum au fost înghețul din aprilie, de pe urma căruia au suferit mai mult pomii fructiferi,⁶³ și inundațiile din luna iunie, în urma cărora s-au înregistrat pagube în valoare de 183.725.746 lei, totuși comparativ cu anii precedenți, recolta a fost substanțial mai bună. În vara anului 1948 s-a obținut următoarea producție la hectar: grîu 930 kg., orz 844 kg. și secară 796 kg.⁶⁴

Datorită recoltei obținute, după atîția ani de grele încercări, Prefectura Dîmbovița raporta M.A.I. că situația economică a județului este bună, observîndu-se o bruscă scădere a prețului cerealelor.⁶⁵

Pentru executarea lucrărilor agricole din toamna anului 1948, activiștii comuniști au desfășurat o puternică activitate de mobilizare la lucru a maselor țărănești. În noiembrie 1948 au fost create în județ 205 centre de triorare și 490 centre de tratare a semințelor destinate însămintării.⁶⁶ De asemenea, pînă în decembrie 1948 au luat ființă 25 centre, ce închiriau mașini agricole, la prețuri mici țăranilor.⁶⁷

57. Arh. St. Dîmbovița, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos. 53/1947, f. 83—90.

58. Ibidem, dos. 131/1948, f. 235.

59. Idem, fond Camera Agricolă Dîmbovița, dos 4/1948, f. 7, 17.

60. Ibidem, dos. 2/1947, f. 76.

61. Idem, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos. 131/1948, f. 214.

62. Ibidem, dos. 148/1948, f. 126.

63. Ibidem, dos. 76/1948, f. 234.

64. Ibidem, dos. 32/1948, f. 170 și 92

65. Ibidem dos. 105/1948, f. 8.

66. „Chemarea“ din 16 nov. 1945.

67. Ibidem din 14 dec. 1948.

Datorită buneii mobilizări a tuturor forțelor, planul de cultură din toamna anului 1948, a fost îndeplinit în proporție de 107%. succesul datorându-se în mare parte eforturilor depuse de comuniști.⁶⁸ A fost însămințată suprafața de 39.746 ha., dintre care 37.352 ha. grâu. Pentru însămințările de primăvară, au fost executate în toamna anului 1948. arături pe o suprafață de 57.429 ha.⁶⁹

În cadrul planului de stat pe anul 1949, județului Dimbovița îi reveneau următoarele sarcini :

- înființarea a 2 S.M.T. la Bilciurești și Găești,
- construcția a 43 de grajduri comunale și 43 de băi pentru deparazitarea oilor.
- procurarea de animale de rasă,
- plantarea a 20.270 pomi fructiferi.
- combaterea dăunătorilor și stropirea a 400.000 pomi,
- realizarea a 100.000 m.p. răsadnițe calde și 19.000 m.p. răsadnițe reci.⁷⁰

Pentru îndeplinirea planului de însămințări din primăvara anului 1949, Prefectura jud. Dimbovița ordona autorităților administrative din județ :

- comisiile de plasă pentru însămințări vor mobiliza întregul aparat de stat, în vederea îndeplinirii planului de ogorfiri,
- întocmirea unui plan de ogorire ținând seama de suprafețele neogorite și de atelaje,
- mobilizarea tractoarelor și atelajelor,
- proprietarilor ce dețin peste 20 ha. teren, li se vor fixa un termen pentru executarea planului de ogorire.⁷¹

Tot în vederea îndeplinirii planului, s-au ținut în zilele de 3—17 ianuarie 1949, cursuri de îndrumare tehnică cu agenții agricoli, iar în zilele de 5—7 februarie cursuri de inițiere cu țărani.⁷²

Datorită eficienței măsurilor luate, campania agricolă de însămințări s-a încheiat la 15 mai 1949, fiind însămințate 97.412 ha., planul de cultură fiind realizat în proporție de 101%.⁷³

Marile transformări care au avut loc în anii de după război, în viața social-politică și economică a țării, proclamarea republicii și înfăptuirea naționalizării la 11 iunie 1948, puneau tot mai pregnant problema transformării socialiste nu numai a industriei ci și a agriculturii. Fărâmițarea loturilor de pământ în mica gospodărie țărănească, nu putea da chează la dezvoltării unei agriculturi moderne.

68. Ibidem din 30 nov. 1948.

69. Arh. St. Dimbovița, fond Prefectura jud. Dimbovița, dos. 131/1948, f. 29.

70. „Chemarea” din 1 febr. 1949.

71. Arh. St. Dimbovița, fond Prefectura jud. Dimbovița, dos. 59/1949, f. 3.

72. „Chemarea” din 1 febr. 1949.

73. Arh. St. Dimbovița, fond. Prefectura jud. Dimbovița, dos. 59/1949, f. 214.

De asemenea, menținerea sectorului privat în agricultură, existența chiaburimii, generau relații de exploatare pe care noua orînduire își propunea să le desființeze.

Se cerea imperios realizarea concordanței dintre sectoarele de bază ale economiei: industria și agricultura. După cum arăta și tovarășul Nicolae Ceaușescu, „fără realizarea unei economii socialiste unitare, care să asigure dezvoltarea tuturor forțelor de producție pe baze socialiste, nu este de conceput victoria socialismului, nu se poate vorbi de trecerea la făurirea societății comuniste”.⁷⁴

Problemele transformării socialiste a agriculturii, au fost pe larg dezbătute în Plenara C.C. al P.C.R. din 3—5 martie 1949. Studiind cu profunzime multitudinea problemelor legate de mersul înainte al societății românești și al construcției socialismului în țara noastră, Plenara a trasat sarcinile ce stăteau în fața agriculturii. Se ia hotărîrea trecerii treptate la cooperativizarea agriculturii pe baza convingerii țărănimii muncitoare de avantajele muncii în comun a pămîntului.

Transformările prin care trece întreaga țară în această perioadă de timp, se reflectă pe deplin și în județul Dîmbovița.

Pentru protejarea țăranilor săraci, exploatați încă, de cei ce dețineau însemnate suprafețe de pămînt, la 11 aprilie 1948, s-au pus bazele sindicatului agricol din județ.⁷⁵

Încă de la sfîrșitul anului 1948 și începutul anului 1949, țăranii din județ dîndu-și seama de avantajele muncii în comun, au trecut la înființarea de întovărășiri.

Săptămînalul „Chemarea” din 23 nov. 1948, consemnează înființarea unei întovărășiri în comuna Doicești, în care au intrat 245 țărani improprietăriți.

Tot săptămînalul „Chemarea” în numărul din 29 martie 1949, anunța hotărîrea a 160 țărani din comuna Dobra, de a lucra pămîntul în comun în cadrul unei întovărășiri.

Dînd glas hotărîrilor Plenarei C.C. al P.C.R. din 3—5 martie 1949, în județul Dîmbovița ia ființă la 14 august 1949, prima gospodărie agricolă colectivă „Victoria Socialismului” în comuna Văcărești, cuprinzînd 50 de familii de țărani.⁷⁶

Înființarea primei gospodării agricole colective a constituit începutul procesului de transformare socialistă a agriculturii în județul Dîmbovița. proces încheiat în anul 1962.

74. Nicolae Ceaușescu, expunere la consfătuirea de lucru a activului de partid din domeniul ideologiei și al activității politice și cultural-educative — 9 iul. 1971, Ed. politică — București 1971, p. 23.

75. Arh. St. Dîmbovița, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos. 73/1948, f. 25.

76. „Chemarea” din 23 aug. 1949.

30 DE ANI DE ACTIVITATE MUZEISTICĂ LA TÎRGOVIȘTE

30 DE ANI DE CERCETARE ETNOGRAFICĂ LA MUZEUL JUDEȚEAN DÎMBOVIȚA

ILEANA RĂDULESCU,

GHEORGHE BULEI

Știință relativ tânără: etnografia s-a dezvoltat în țara noastră abia în ultimul secol; preocupările din prima jumătate a veacului nostru se dovedesc a fi fost inegale din punct de vedere tematic, teritorial, calitativ.

O idee preconcepută, înrădăcinată mult timp printre cercetători, era aceea că Dimbovița reprezintă o zonă săracă în elemente de tradiție, lipsită de specificitate; drept consecință județul Dimbovița nu s-a bucurat de nici o cercetare de profunzime.

Date despre primii pași ai etnografiei dimbovițene avem puține, adesea neclare, în arhiva Muzeului județean Dimbovița.

Încă din 1918 s-a pus pe plan local, problema creării unui muzeu, idee materializată zece ani mai târziu prin ridicarea, în 1928, în apropierea Mitropoliei, a unei clădiri special dedicate acestui scop².

Principala preocupare urma să fie însă istoria. (Muzeul adăpostea materiale legate de istoria locală — amintim colecția Lapidariu). Prezența în muzeu a unor materiale etnografice o găsim menționată mult mai târziu în documentele din arhiva muzeului, din 1941³. Se menționează aici prezența într-una dintre sălile expoziției a unor piese aparținând colecției particulare a lui G. Olszewski: tronuri țărănești, scaune, un costum de surugiu (se pare că este vorba de costumul surugiului Gheorghe Sotir din Tirgoviște)⁴.

Un an mai târziu găsim piesele colecției Olszewski depozitate în condiții nu prea favorabile într-una din sălile Primăriei orașului⁵.

Muzeul tirgoviștean, „cu caracter complex”, se va deschide în 1944, în clădirea construită în apropierea bisericii Stelea după planurile arhitectului N. Ghica — Budești (1938), respectiv clădirea care adăpostește

---

1. Buletinul Oficial al Primăriei orașului Tirgoviște, 1944, p. 17.

2. Idem.

3. Arhiva M.J.D., dos. 2/30, p. 9, f. 1, 2.

4. Idem

5. Arhiva M.J.D. dos. 1/24, 1949, p. 11.

astăzi Muzeul de arheologie. Muzeul cuprindea nouă secții, printre care și cea de etnografie, constituită în exclusivitate din piesele donate de familia Olszewski. Valoroasa colecție a lui G. Olszewski cuprindea piese provenite în majoritate, din jumătatea vestică a țării, din zone etnografice de o certă forță și individualitate : Oaș, Maramureș, Tara Crișurilor, ținutul Pădurenilor, Banat, Bran ; câteva exemplare din Oltenia, Muscel și doar câteva piese din Dimbovița.

Se pare că G. Olszewski și-a întocmit colecția, în primul rând, pe criterii estetice ; colecția cuprinde valoroase piese de mobilier (tronuri, scaune, lăzi, hambare, colțare — în majoritate din secolul XVII și prima jumătate a lui XVIII), mobilier pictat, de proveniență transilvană ; multe piese de port de o frumoasă ținută estetică (remarcam numărul mare de cojoace și pieptare, ii și cămăși din Pădureni, Maramureș, Rucăr ; voloroasele oprege bănățene și numărul mare de fote) ; ceramica, mai puțin prezentă, este totuși reprezentată prin piese transilvane, apoi o serie de șervete etc.

Dintre piesele acestei colecții expoziția inaugurală prezenta într-una din săli nouăzeci de piese de port, obiecte de uz, și câteva piese ceramice⁶. Despre prezența unor piese reprezentative pentru județul Dimbovița nu avem date.

Cert este faptul că începutul preocupărilor etnografice, pe plan local, l-a marcat această colecție, drept care, încă din 1944, sala afectată tematic etnografiei a luat numele de sala G. Olszewski după numele donatorului colecției de bază⁷. Din păcate, muzeul nu păstrează o documentație asupra pieselor moștenite.

Grație caracterului complex al muzeului, după cum ne arată documentele de arhivă, sala V, afectată în mare etnografiei, avea o tematică mixtă, cuprinzând alături de piese etnografice și de artă populară, (prezentate pe criterii pur expoziționale) și piese de artă cu tablouri, busturi, porțelanuri etc.⁸ La începutul deceniului șase se impunea reorganizarea muzeului⁹. Astfel, sala II devine sală etnografică ; apar piese noi, cum ar fi roata olarului, piese ceramice care să ilustreze procesul acestei munci, un tron, o laviță, vitrinele breslelor¹⁰.

Abia în 1961, când se precizează tematica muzeului, etnografiei i se afectează trei săli ; de altfel, prezentarea pieselor se face în continuare la modul eterogen : „unelte de producție și de schimb, și piese de interior țărănesc și orășenesc din orînduirea feudală”¹¹.

Anul 1968, marcat de noua împărțire teritorială, aduce cu sine lăr-

6. Idem, dos. 2/1943, p. 3—4.

7. Buletinul Oficial al Primăriei orașului Tirgoviște, p. 17

8. Arhiva M.J.D., dos. 1952—1953, p. 111.

9. Informații Radu Gloglovan.

10. Idem.

11. Arhiva M.J.D., dos. 1/114, 1961, p. 33.

girea sferei de activitate a muzeului. De la această dată preocuparea pentru etnosul dimbovițean se permanentizează, cu toate că și în anii următori s-a continuat tot prin cercetări sporadice și concretizări insulare ale muncii.

CERCETAREA ȘI ACHIZIȚIILE. O cercetare etnografică care să se încadreze în ritmul național muzeul nu a inițiat pînă astăzi.

Încă de la deschiderea sa această activitate s-a desfășurat accidental, drept pentru care concretizările (teoretice și expoziționale) au fost minime.

În planul de activitate din 1954 întîlnim menționată o cercetare de teren în localitățile Riul-Alb, Pietrari, Gemenea, Bărbulețu¹², cercetare despre rezultatele căreia nu avem însă date. Trei ani mai tîrziu, muzeul achiziționează cîteva piese ceramice¹³, două costutme naționale și un teasc de lemn¹⁴.

În 1959 alături de activitatea de achiziționare¹⁵ (piese de port) remarcăm o preocupare pentru salvarea obiectelor din gospodăriile țărănești, care sînt supuse înlocuirii prin pierderea funcționalității inițiale în noul context social-economic¹⁶. Se propunea, deci, o cercetare care să vizeze monumentele de arhitectură și materialele etnografice din teren¹⁷, precum și fișarea materialului depistat. Se insistă asupra acestei hotărîri și în anul 1964 cînd se propune o cercetare etnografică mai amplă, în satele de pe bazinul superior al Ialomiței, cercetare axată pe ocupații, arhitectură și port. Se propunea de asemenea, alături de fișarea materialului (cu precădere a caselor vechi), alcătuirea de martori fotografici¹⁸ și împrăștierea activității de achiziționare.

Intr-o analiză a acestui domeniu de activitate la Plenara din 5 septembrie 1964 a Comitetului raional de cultură și artă se arăta că atît cercetarea cît și achiziționarea se desfășoară la întîmplare, drept care, ca măsură concretă, se propunea alcătuirea unor planuri de cercetare științifică și achiziții, cît și popularizarea rezultatelor acestei munci prin pliante, cataloage, studii¹⁹.

În acel an colecția de etnografie era alcătuită în primul rînd din piese de port și artă populară, unelte legate de ocupații, instalații tehnice, mobilier; fondul documentar se compunea din cîteva fotografii și diapozitive, manuscrise în urma cercetării și un număr mare de fișe (1.500).

Anul 1967 prevedea o cercetare mai atentă a subzonelor Valea Ia-

12. Idem.

13. Arhiva M.J.D., dos. 1957, p. 3, fila 2.

14. Arhiva M.J.D., dos. 1957, p. 50.

15. Arhiva M.J.D., dos. 6/1959, p. 2, f. 2.

16. Memoriu adresat de către muzeu Sfatului Popular.

17. Arhiva M.J.D., dos. 1/113, 1960, p. 128.

18. Idem, vol. 19, p. 120.

19. Idem, vol. 19, p. 190—193.

lomiței și Valea Dimboviței. Rezultate concrete ale acestei cercetări nu deținem.

O frumoasă inițiativă a muzelului din anul 1969, o constituie proiectul unui parc etnografic, a cărui materializare a început prin achiziționarea în 1968, a casei Gh. Moldoveanu. Din motive greu de stabilit propunerea rămâne în continuare sub forma unui proiect de perspectivă.

În anii următori, cercetarea și achiziționarea s-a făcut pe o linie care continua precedentele preocupări. Remarcăm anul 1970, când colecțiile muzeului, s-au îmbogățit prin câteva sute de piese donate de satele Voinești, Bărbulețu. În această perioadă nu a avut loc nici o valorificare expozițională; au apărut doar câteva articole în publicația muzeului, care tratau în mare probleme legate de port și țesutul covoarelor²⁰.

Anii 1973—1974 au însemnat pentru Muzeul județean Dimbovița o intensificare a muncii de cercetare de teren (zona de nord a județului), concretizată prin îmbogățirea colecțiilor cu peste 700 de piese, dintre care o colecție de covoare, un număr mare de piese de mobilier textile de uz și decorative, piese ceramice, obiecte de uz casnic, unelte și instalații legate de ocupații și meșteșuguri.

ACTIVITATEA EXPOZIȚIONALĂ. Se dovedește foarte modestă prin numărul mic de acțiuni de acest gen. În anul 1952, Muzeul din Tîrgoviște a participat cu câteva piese de port la expoziția regională, organizată cu ocazia Festivalului Mondial al Tineretului²¹, iar la 5 iunie 1964 s-a deschis la Tîrgoviște o expoziție de artă populară care cuprindea piese de port și textile de uz și decorative. În anul 1974 au fost prezentate publicului cele mai recente achiziții în expoziția din 1 iunie (mobilier țărănesc, textile, unelte și piese ceramice din zona de nord a Văii Ialomiței) și în cadrul unui muzeu etnografic sătesc la Pietroșița. În perspectivă este amenajarea Casei Dobrescu — Pucioasa cu exponate reprezentative subzonei.

Considerăm aceste expoziții premergătoare unei acțiuni de amplcare, care va fi un parc etnografic care să reunească tipuri de clădiri și gospodării din toate subzonele județului, amenajate cu interioare tradiționale, complex care să poată oferi vizitatorului o imagine de ansamblu a culturii materiale și spirituale a populației dimbovițene.

20. „Valachica”, tom. II (1970) și tom. IV (1972).

21. Arhiva M.J.D., dos. 10, 1962—1963, p. 110.

O NOUĂ DESCOPERIRE COTOFENI ÎN MUNTENIA

ION CHICIDEANU

În cadrul șantierului arheologic Brătești-Bungetu s-a efectuat, în campania din luna iulie 1974, un sondaj de informare în vatra cătunului Bungetu, pe terasa stângă a Ilfovului (fig. 1). Într-o zonă în care apăruseră, în urma excavațiilor pentru un canal de deversare, fragmente ce-

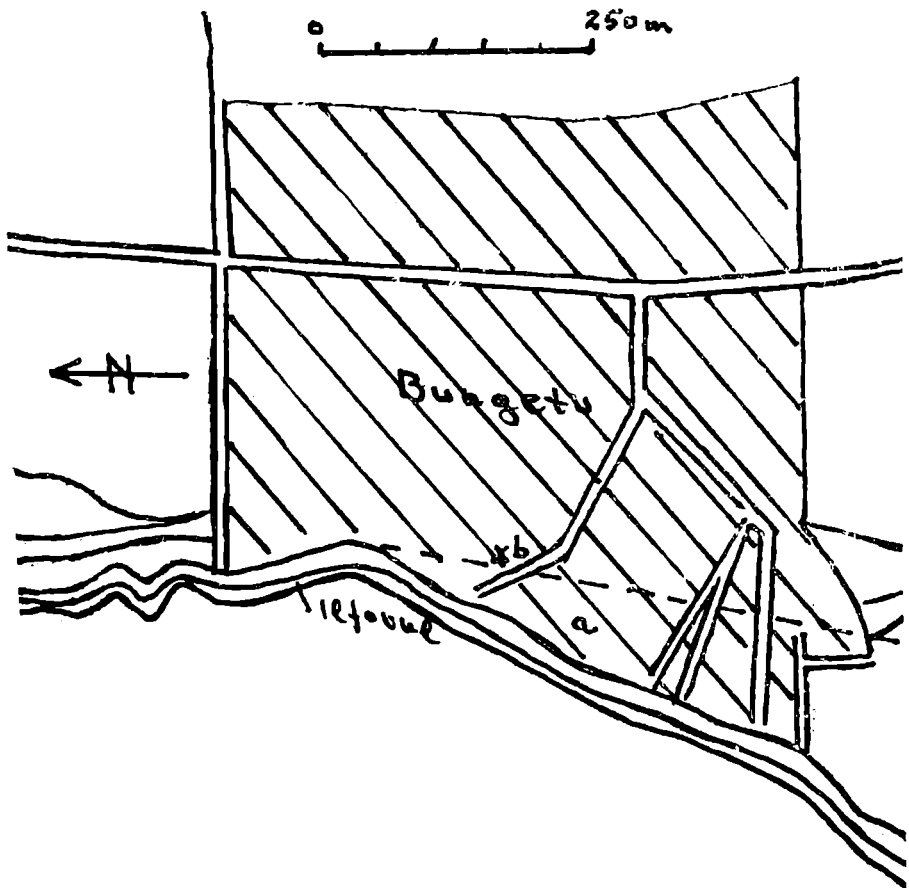

Fig. 1 — Bungetu-sat ; a) zona excavată, b) locul descoperirii

Fig. 1 — Bungetu-sat ; a) excavated area. b) the point of the discovery.

ramice preistorice. Sondajul a constat dintr-o secțiune cu dimensiunile de 16m × 1.50m., orientată NNV-SSE, prin care s-a urmărit surprinderea unor eventuale urme de locuire ce ar fi putut fi puse în legătură cu cioburile găsite în albia canalului.

În momentul în care s-a început săpătura, terenul fusese deja decapat cu buldozerul, fiind îndepărtat un strat de pământ de cca. 0,25 m. Datorită lucrărilor de betonare a canalului, pe teren se băsea un strat de nisip și pietriș adus de constructori. Imediat sub această depunere recentă, la 0,15 m., se găsea un pământ lutos, de culoare galbenă care constituia solul virgin. Urme de locuire preistorică s-au descoperit doar la mijlocul secțiunii, unde am dat peste o groapă avînd la gură un diametru de 0.70 m. și care atingea adîncimea de 0.45 m. de la nivelul actual de călcare. Groapa, avînd o umplutură de culoare brun închisă, conținea numeroase fragmente ceramice, din care însă nu s-a putut întregi nici un vas. Alte resturi de locuire, cu excepția unor fragmente de chirpic, nu au mai fost găsite, ceea ce m-a determinat să presupun că așezarea se afla chiar în partea terasei ce a fost excavată pentru crearea lacului de acumulare Bungetu II.

Materialul arheologic găsit constă numai din ceramică. Cioburile sînt lucrate dintr-o pastă în care s-au amestecat, în proporții diferite, nisip, pietriș sau cioburi pisate. După cantitatea și felul degresanților introduși în pastă se pot deosebi două specii ceramice, din care prima se caracterizează prin pasta amestecată cu mult pietriș și nisip, vasele fiind de dimensiuni mari, cu pereții groși, iar cea de a doua folosind o pastă amestecată cu nisip într-o cantitate redusă, la care se adaugă și cioburile pisate.

Arderea recipientelor s-a făcut în mediu oxidant, cioburile avînd o culoare galbenă sau cărămie, în spărtură fiind negre. Deseori se observă pete pe exteriorul vaselor, datorate arderii inegale; cîteva cioburi sînt puternic arse secundar.

Foarte fragmentată, ceramica nu a permis reconstituirea de cît ipotetică a cîtorva forme de vase. Se remarcă vasul cu pîntece globular și marginea evazată, cu o toartă în bandă lată, trasă din buză și ușor supraînălțată (fig. 2/1,2), apoi castronul cu pereții arcuți și marginea dreaptă, uneori cu buza lătită spre interior (fig. 2/3,4), recipiente cu marginea evazată (fig. 2/5).

Ornamentarea vaselor a fost realizată prin incizii, impresiuni făcute cu unghia, împunsături, creștături, briic. Foarte des se întilnește motivul „în căprior“, specific culturii Coțofeni, obținut din linii incizate și dispus pe tot corpul vasului (fig. 3/1,2). Impresiunile, verticale, făcute cu unghia sînt plasate în șiruri duble pe umărul vasului sau imediat sub buză, în trei șiruri paralele, urmate de impresiuni așezate orizontal, ultimele decorînd întregul corp al vasului (fig. 2/1,2). Împunsăturile de formă circulară sau triunghiulară, sînt așezate în șiruri paralele, sub buza vasului, sau pe umăr (fig. 2/5 ; 3/3). Apar, pe unele cioburi, și impresiuni

de formă neregulată, avînd aspectul unor alveole, plasate tot sub buză în șir dublu (fig. 2/3). Pe trei fragmente ceramice se află și un decor în relief: briie, simple sau duble, crestate (fig. 3/4-6).

Ceramica descoperită la Bungetu-sat și prezentată aici își găsește asemănări în stațiunile aparținînd culturii Coțofeni¹. Lipsește însă la Bungetu decorul cu „boabe de linte“ precum și cel realizat în tehnica împunsăturilor succesive, analogii mai strînse găsindu-se, în acest caz, la Feldioara² și la Peștera Hoților (Băile Herculane), în dungile 11—143, unde de asemenea lipsește ceramica din speciile *Linsenkeramik* și *Furchenstichkeramik*. Așezarea de la Feldioara este datată la sfîrșitul primei faze a culturii Coțofeni⁴, conform periodizării lui D. Berciu⁵, iar dungile 11—14 ale stratului Coțofeni de la Băile Herculane se situează tot la începutul acestei culturi⁶. Pe aceste considerente cred că se poate afirma că descoperirea Coțofeni de la Bungetu-sat aparține fazei arhaice a culturii menționate.

În același timp, materialele Coțofeni de pe Valea Ilfovului pun problema existenței unui grup Coțofeni în aceste părți ale Munteniei, cu atît mai mult cu cît, la Retevoești⁷, este deja semnalată o așezare a acestei culturi, încă de acum cîțiva ani; poate că tocmai acest grup a fost cel care a pătruns în Țara Bîrsei prin pasul Bran, așa cum a presupus E. Comșa⁸.

Bineînțeles, o soluție la această problemă nu se poate da încă, dată fiind insuficienta documentare arheologică, rămînînd de văzut dacă este vorba de un grup Coțofeni statornic sau doar de cel mai estic punct atins de triburile respective în peregrinările lor la sud de Carpați.

A NEW COȚOFENI DISCOVERY IN MUNTENIA

— A B S T R A C T —

The autor presents the ceramics discovered in a destroyed Coțofeni settlement on the left bank of the Ilfov river, near the village Bungetu.

The settlement belongs to an ancient phase of the Coțofeni culture like the settlement from Feldioara and the strips 11—14 from Băile Herculane where the ceramics of *Linsenkeramik* and *Furchenstichkeramik* types were not present.

This discovery from Bungetu represents the far eastern point of the Coțofeni culture outside the chain of the Carpathians.

1. Pentru cultura Coțofeni vezi: **Istoria României**, București, 1960, vol. I, pp. 79—82 (capitol redactat de D. Berciu) și pp. 99—100 (capitol redactat de I. Nistor); D. Berciu, **Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări**, București, 1961, pp. 131—134; E. Comșa, **Cumidava**, 4 1970, pp. 13—17; S. Dumitrașcu și G. Togan, **AMN**, 8, 1971, pp. 423—437.

2. E. Comșa, **op. cit.**

3. C.S. Nicolăescu-Plopșor și colaboratorii, **Materiale**, 3, 1957, pp. 54—56.

4. E. Comșa, **op. cit.**, pp. 10—11.

5. D. Berciu, **Contribuții...**, p. 133.

6. C.S. Nicolăescu-Plopșor, **op. cit.** p. 54.

7. D. Popescu și D.V. Rosetti, **Materiale**, 6, 1959, pp. 705—708.

8. E. Comșa, **op. cit.**

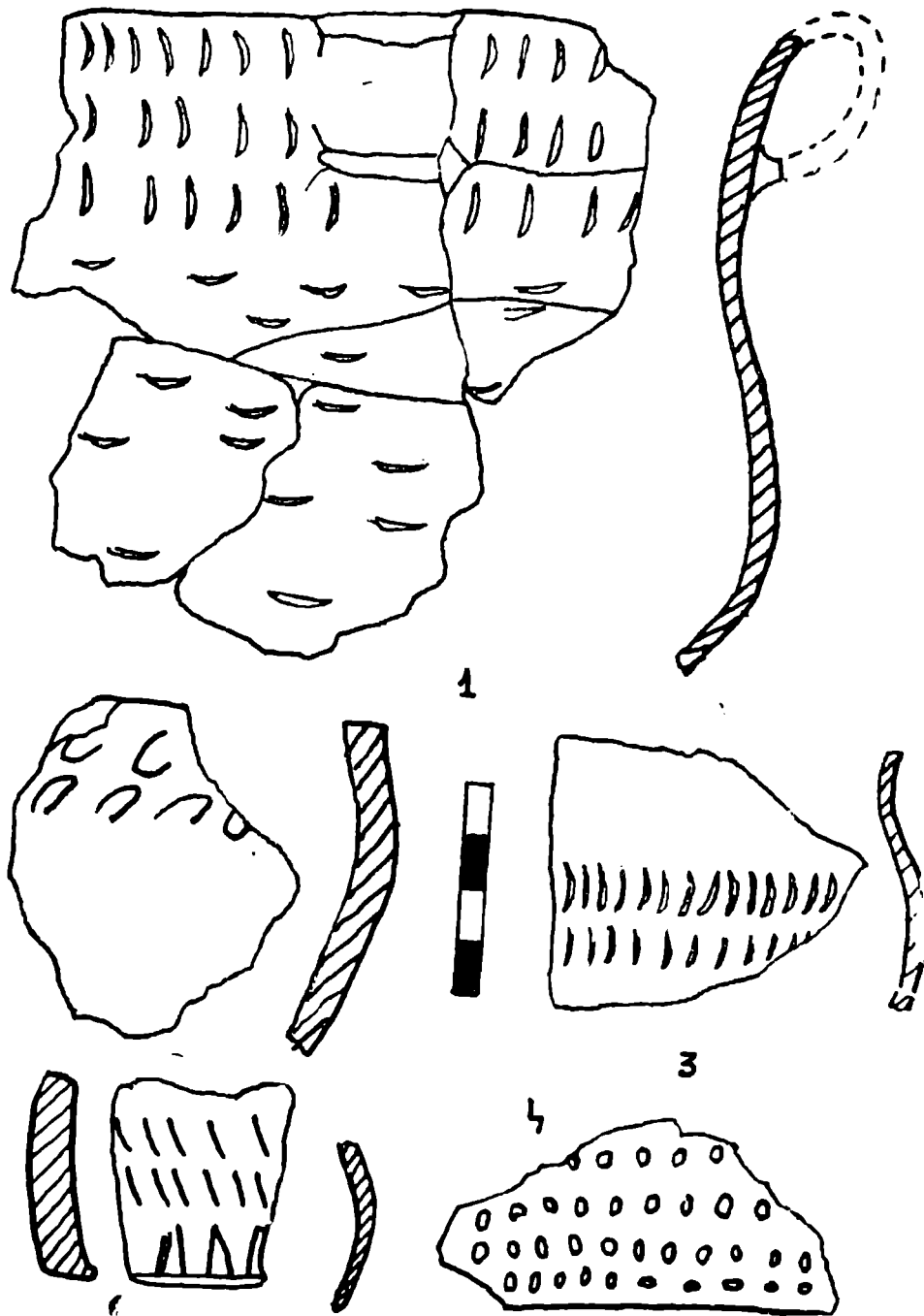

Fig. 2. — Ceramică de la Bungeta.

Fig. 2 — Ceramics from Bungeta

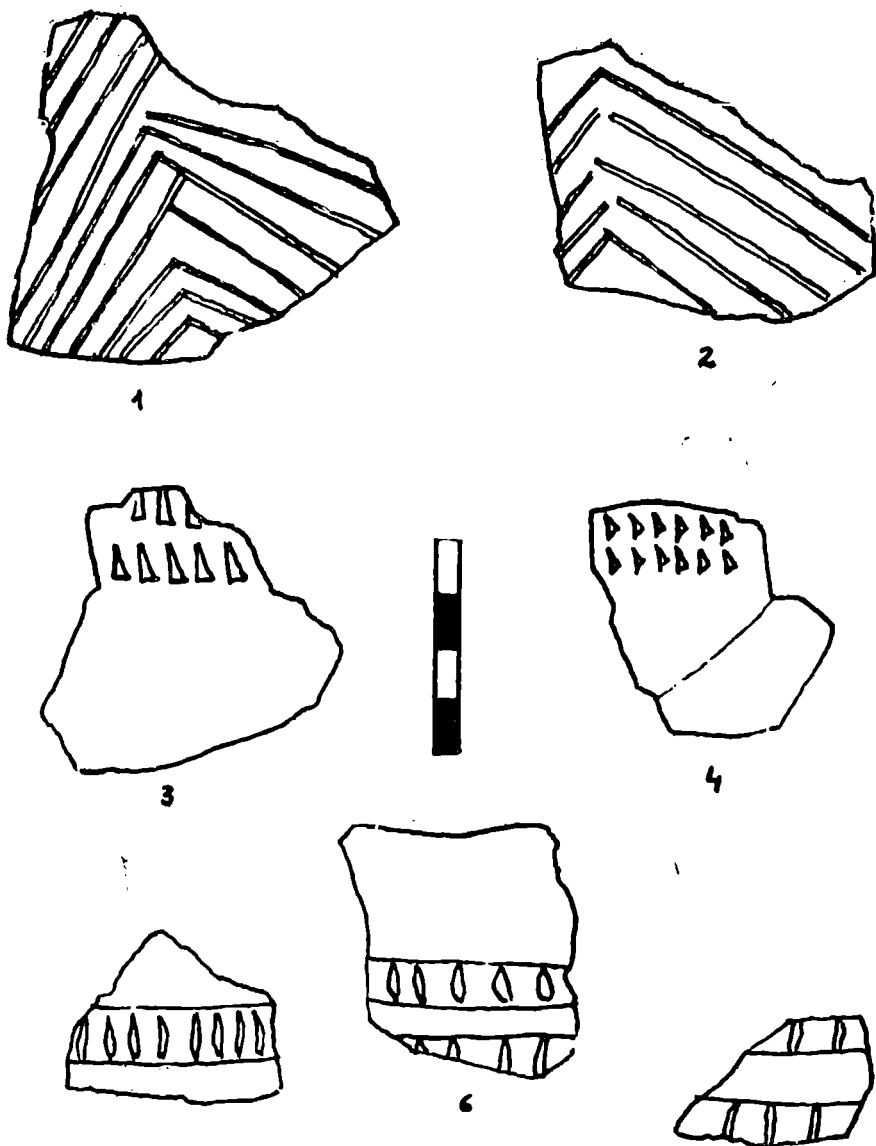

Fig. 3 — Ceramică de la Bungetu.
 Fig. 3 — Ceramics from Bungetu.

SĂPĂTURI ARHEOLOGICE LA BUCȘANI, JUDEȚUL DÎMBOVIȚA *

LUCIANA OANCEA

Așezarea prefeudală de la Bucșani, punctul „La Țipirig“, se află situată la cca. 3.5 km. nord-vest de comună, pe stînga șoselei ce duce spre Adîncea, în lunca aluvială a Pîscovului.

Bucșaniul a devenit cunoscut ca punct arheologic în acest an odată cu descoperirea întîmplătoare a mai multor fragmente ceramice prefeudale¹, care au apărut în timpul efectuării unor canale de desecare. Muzeul județean în colaborare cu Institutul de Arheologie² din București a inițiat în punctul amintit săpături de salvare și informare, care s-au desfășurat între 19 august — 11 septembrie 1974.

Avînd în vedere că toată zona era deja cultivată, ținînd cont de configurația generală a terenului și de caracterul săpăturii nu ne-am permis, deocamdată, investigarea unei zone mai întinse, rezumîndu-ne la aria din imediata apropiere a canalului de desecare, de o parte și de alta a acestuia, urmînd ca în campaniile viitoare ce se impun, să se facă cercetări mai ample pentru obținerea de date cît mai complexe privind așezarea și necropola identificate pe teren. În cele ce urmează vom prezenta într-o formă succintă situația stratigrafică, generală a stațiunii.

Cercetările noastre, care s-au concentrat mai mult în așezare, în care scop au fost efectuate secțiunile S II, S III, S IV și casele C I și C III, au dat la iveală, la o foarte mică adîncime — 0,20—0,22 m. o depunere intermitentă proprie unui nivel de locuire din sec. IV e.n. cu mult chirpic, cărbune, fragmente ceramice, oase de animale.

În S III au fost surprinse în profilul sud-estic urmele unui semi-bordei secționat în canalul de desecare (vezi profilul) și cantități apreciable de chirpic care mai păstrează amprenta nuielilor, cărbune, fragmente ceramice și oase de animale, răspîndite în toată secțiunea.

---

* parte din comunicarea „Descoperirile arheologice de la Bucșani, așezarea și necropola din sec. IV e.n. Raport preliminar“, susținută la sesiunea de comunicări a Muzeului R.S.R. 13—14 decembrie 1974.

1. În condiții nesigure tot în această zonă a fost descoperit și un vas hallstattian sec. VI—V f.e.n.

2. Ținem să mulțumim și pe această cale lui G. Bichir, Suzana Dolinescu Ferche, Gh. Diaconu de la Institutul de Arheologie București, pentru sprijinul acordat.

În S II, în profilul vestio, a fost descoperită o groapă menajeră de formă aproximativ ovală, bogată în material ceramic, bucățele de cărbune și oase de animale. În casele C II și C I stratul de cultură este mai sărac în material arheologic. Până acum în cuprinsul așezării prezentate s-a constatat o singură fază de locuire.

Principalul inventar al așezării îl constituie ceramica, asupra căreia vom insista mai mult, încercînd, cu rezervele impuse de stadiul incipient al cercetării, o datare cît mai strînsă pe baza analogiilor cu inventarele ceramice ale celor mai apropiate stațiuni din această perioadă. Înainte însă de a proceda la o clasificare și la o analiză a ei credem că este absolut necesar să remarcăm faptul că în cea mai mare parte ceramica a fost descoperită în stare fragmentară, uneori de asemenea manieră încît foarte rar se poate ajunge la întregirea unei părți mai mari de vas.

Din punct de vedere al tehnicii de execuție, ceramica se divide în două categorii :

A. ceramica lucrată la roată

B. ceramica lucrată cu mîna

Ceramica lucrată la roată este predominantă numeric. Considerăm necesar să precizăm faptul că în ceea ce privește pasta, ea nu ni se înfățișează de loc unitar și că în cuprinsul ei putem deosebi două sub categorii :

I. **ceramica lucrată dintr-o pastă fină**, cenușie sau cenușiu închis, și negru, care conține un nisip curat.

II. **ceramica lucrată dintr-o pastă cenușie**, uneori arsă la negru care conține ca degresant pietricele și care este cel mai bogat reprezentată. Specia este lucrată în cea mai mare parte la roata rapidă. Unele fragmente ceramice mai păstrează încă pe fața interioară urmele a-dinci ale roții. Cîteva fragmente aparțin unor vase lucrate la roata înceată.

Ceramica fină cenușie, cantitativ mai redusă decît cea zgrunțuroasă este reprezentată în primul rînd de fragmentele aparținînd străchiniilor scunde lustruite și nelustruite, cu ecutorul ascuțit, gura largă, buza mai mult sau mai puțin îngroșată și răsfrîntă, despărțită de restul vasului printr-o albiere. La toate, fundul este inelar ; cîteva fragmente de castroane cu gura largă, marginea răsfrîntă în afară, buza rotunjită, fundul inelar și cîteva fragmente de torți, rectangulare în secțiune, de căni.

De remarcat sînt fragmentele de buze și pereți provenind de la cunoscutele Krausengefässe (fig. I/4).

În continuare trebuie menționate și cele cîteva fragmente de ulcioare de foarte mici dimensiuni, cu pereții subțiri și gîtul tubular — de origine romană, lucrate însă în ateliere cerneahoviene³. Mai amintim un număr destul de mare de alte fragmente ceramice, care nu ne pot permite să reconstituim în mod sigur cîteva forme.

Ceramica zgrunțuroasă, specie extrem de răspândită în aria culturii Sintana de Mureș - Cerneahov, reprezintă 65% din totalul materialului ceramic descoperit de noi. Ca formă cel mai frecvent întâlnită este oala-borcan — vas de origină romană fapt subliniat întâi de Gh. Diaconu⁴. Vasul are o capacitate relativ mică, cu marginea răsfrântă în afară, buza rotunjită și îngroșată, rotundă sau ovală în secțiune, pîntecul mai mult sau mai puțin bombat și fondul plat, care are în genere un diametru mic, unele mai păstrează urmele detașării de pe discul olarului cu scîndurica sau cu bețigașul (fig. I/1,2,3,4).

O altă formă, destul de bogat reprezentată este aceea a vaselor de provizii, Krausengefässe, printr-un număr relativ mare de fragmente de pe discul olarului cu scîndurica sau cu bețigașul (fig. I/1,2,3), un ornament în zig-zag, altele prezintă o șanțuire (fig. I/5,6).

Ceramica lucrată cu mina este aproape inexistentă, ea fiind reprezentată doar de câteva fragmente de vase care aparțin oalei-borcan de tip obișnuit, confecționată dintr-o pastă poroasă.

O categorie aparte o constituie **ceramica de import**, care reprezintă 4,5% din totalul materialului descoperit, socotind import fragmentele de vase lucrate dintr-o pastă bună arsă la roșu. Remarcăm fragmentele de buze și gîturi de ulcioare de mici dimensiuni cu gît tubular și pereții subțiri de certă factură romană și mai multe fragmente de amforă (fig. I/6,7) — torți și fragmente din pereții vasului —, lucrate dintr-o pastă bună nisipoasă, arsă la roșu, lucrată la roată, decorată cu benzi în relief. Foarte probabil ca unele din fragmente amintite să poată fi înscrise în categoria amforelor de mari dimensiuni — avînd în vedere grosimea și curbura fragmentelor — cu corpul bombat și ascuțit și care se termină cu un picior. Avem însă rezerve în aceste afirmații deoarece fragmentele de care dispunem nu ne pot permite să reconstituim în mod sigur forma.

Deși diferite ca pastă de fragmentele ceramice prezentate în această categorie, credem că tot aici trebuiesc amintite și fragmentele de vase de provizii unele ornamentate cu benzi de linii în val, unghiulare, dispuse spre dreapta, confecționate dintr-o pastă cu pietricele și nisip cu bobul mare, arsă la roșu, și cu o pojghiță mai intensă la exterior (fig. I/5).

În afara fragmentelor prezentate care au putut fi legate de anumite forme de vase există și un număr mare de fragmente ceramice despre care este foarte greu de spus dacă provin din căni sau ulcioare. Grosimea fragmentelor exclude totuși atribuirea lor amforelor. Seria obiectelor de lut, singurele descoperite de altfel în așezare se încheie cu două fusaiole — una plată, fragmentară, confecționată dintr-o pastă cu pietricele, și o alta bitronconică, confecționată

3. Gh. Diaconu, Tirgșor, Necropola din sec. III—IV e.n., p. 81, București 1969.

4. Gh. Diaconu, op. cit. p. 76.

dintr-o pastă fină, cenușiu-închis, ornamentată cu linii incizate vertical.

Studiul tipologic al materialului ceramic tratat își găsește oele mai apropiate analogii în cuprinsul inventarului ceramic descoperit la Olteni⁵, Tirgșor⁶, Mogoșani⁷, precum și cu materialul ceramic descoperit la Sintana de Mureș⁸, Independența⁹, Spantov¹⁰, Hărman¹¹ și Cristian¹². Raportată la datele prezentate mai sus, care se bazează în cea mai mare parte pe criteriile tipologice ale materialului ceramic, așezarea noastră se încadrează în aria culturii Sintana de Mureș — Cerneahov, sec. IV e.n. Ținem însă să facem unele precizări care pledează pentru o datare mai târzie, în sec. IV e.n., respectiv mijlocul și a doua jumătate: formele evoluat ale oalei-borcan, din pastă zgrunțuroasă, lipsa aproape totală a ceramicii lucrate cu mâna, numărul relativ mare de fragmente de Krausengefässe, cantitatea scăzută a ceramicii fine cenușii în comparație cu situația din complexele aparținând maximei înfloriri a culturii Sintana de Mureș-Cerneahov. Prezența unui număr relativ mare de fragmente ceramice de proveniență romană (fragmente de amfore, ulcioare), indică existența unor strânse relații de schimb cu lumea romană și, în același timp o puternică influență exercitată de civilizația romană asupra elementului autohton dac.

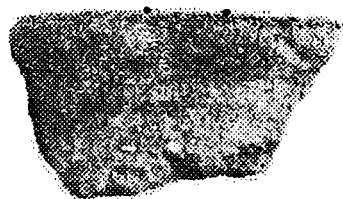
Deși stadiul incipient al cercetărilor nu ne permite să dăm relații mai complexe privind modesta noastră așezare, credem totuși că ea oferă noi dovezi în sprijinul problemei continuității populației autohtone în Muntenia, îmbogățind cu încă un punct aria de răspândire a acestui complex cultural.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE BUCȘANI, DE DÎMBOVITZA

R E S U M E

L'autrice vous présente l'établissement de IV-ème siècle n.è. découvert a Bucșani, au point „La Țipirig" situé à 3,5 km. nord-ouest de la localité, à l'occasion d'effectuer des canoux pour desécher. L'étude typologique du matériel céramique, particulièrement tres variée et riche représentée peut encadrer l'établissement dans la deuxième moitié et à la fin du IV-ème siècle n.è.

5. C. Preda, Săpăturile de salvare de la Olteni, Materiale VII, p. 505.
6. Gh. Diaconu, op., cit. p. 72—81.
7. Gh. Diaconu, Mogoșani, necropola din sec. IV e.n. Tirgoviște 1970, p. 12.
8. Kovács Istvan, A morosszentanni népvándorkori temető In Dolg., Cluj III, 1912, p. 251—367.
9. B. Mítrea și N. Angelescu, Săpăturile de salvare de la Independența, In Materiale VII, p. 497.
10. B. Mítrea și C. Preda, Șantierul de la Spantov. In S.C.I.V. IV., 1-2, 1953, p. 228-236.
11. M. Marcu, Noi cercetări privind secolul IV e.n. la Hărman, In Cumidava IV, 1970, p. 45 și urm.
12. M. Marcu Săpături arheologice la Cristian-Brașov, In Cumidava II 1968, p. 43 și urm.

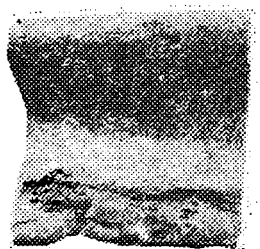
1

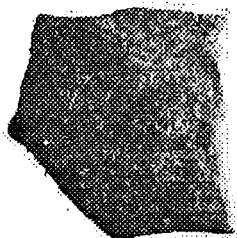
2

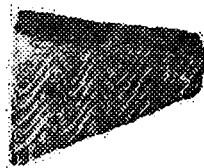
3

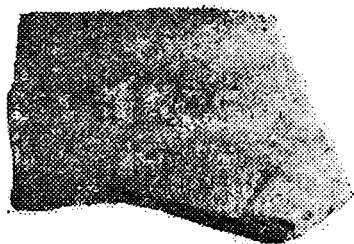
4

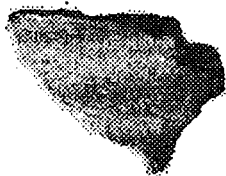
5

6

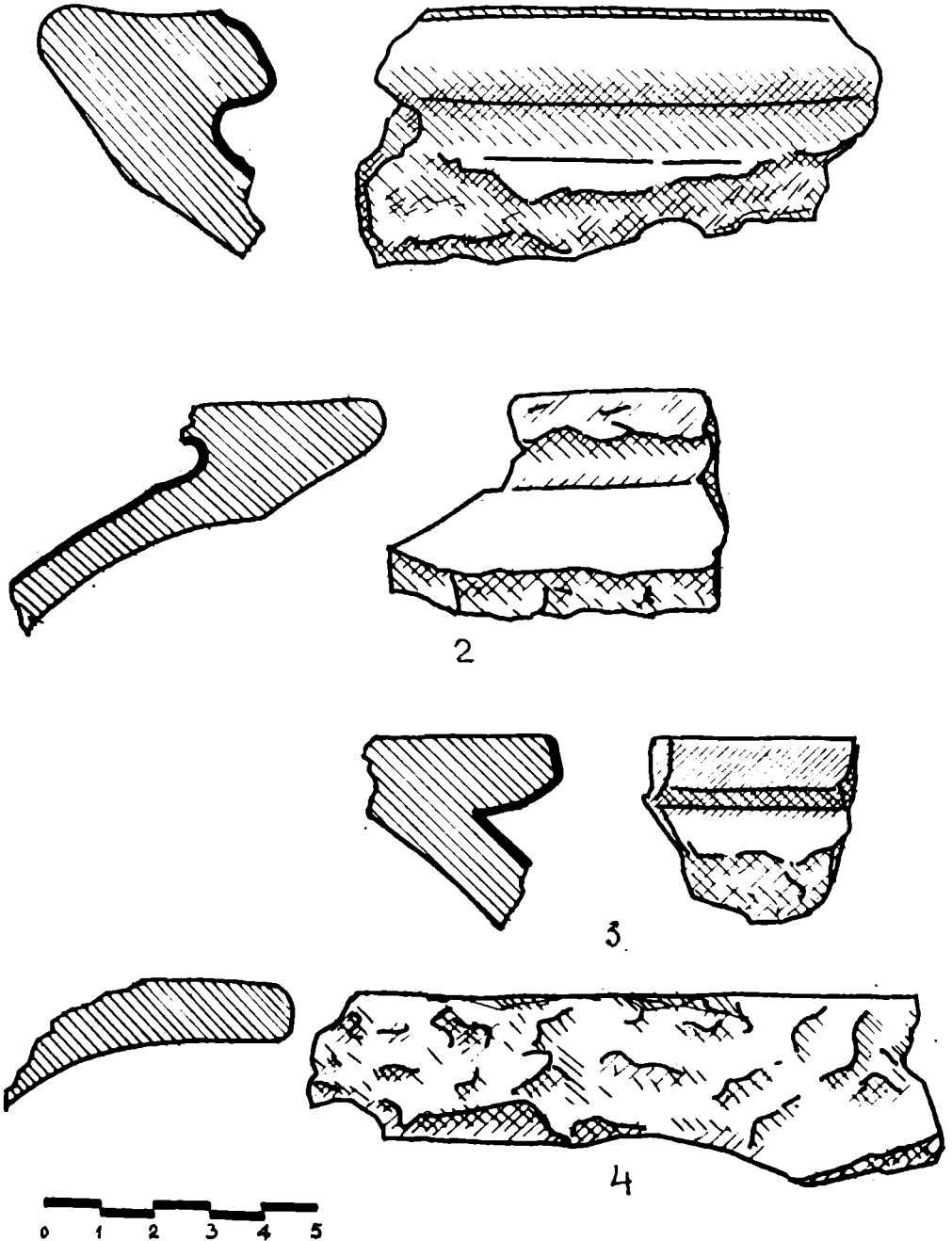

7

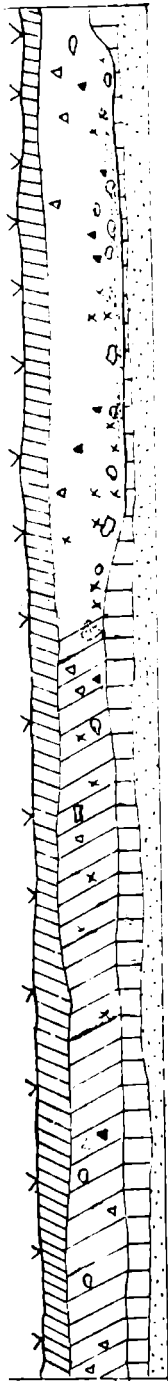

8

Planșa I

Plasa II

	-strat vegetal arat		-ciobun
	-strat argilic cenușiu (sec. V)		-cârpic
	strat lutos galben-maroniu		-pietre
	-strat lutos galben-deschis		-cărbune
	-nisip		-case de animale

PROFILUL SUD-ESTIC AL S III

CERCETAREA ARHEOLOGICĂ DE LA BISERICĂ „SF. IONICĂ“ DIN TÎRGOVIȘTE

PETRU DIACONESCU

Cercetările arheologice complexe din cuprinsul fostului centru feudal al Tîrgoviștei coroborate cu amplele lucrări de restaurare începute cu Complexul „Curtea domnească“ și continuate cu bisericile „Tîrgului“ și „Stelea“ au impus atenției cercetătorilor și biserica „Sf. Ionică“ din str. Justiției nr. 6*.

Știrile documentare, fragmentare, nu pot elucida problema originilor monumentului în cauză. Ctitoric, după tradiție, a familiei Greceanu, este menționată pentru prima dată abia în 1764, cînd se arată că biserica din Slobozia domnească din Tîrgoviște, cu hramul „Tăierea capului Sf. Ioan“ a fost închinată mitropoliei. Degradîndu-se, a fost reparată în 1780 de banul Ianache Hrisoscoleu, apoi din nou în 1809, dărîmîndu-se bolta și tîmpla, de Atanasie Carabulea și în sfîrșit în 1860 de clucerul Nichita Formac. După 1900 a fost părăsită pînă la începerea lucrărilor de restaurare din anul 1972.¹ Știrile documentare nu au fost confirmate de cercetările noastre, diferitele etape de refacere a monumentului, descoperite de săpături fiind mai vechi, ceea ce ne face să credem că nu sînt identice cu cele menționate în documente.

Monumentul fiind prins în planul de restaurare și pentru definitivarea proiectului s-au impus cercetări arheologice pentru stabilirea formei inițiale, a diferitelor etape de construcție, precum și în vederea unei datări cit mai precise.

Săpăturile s-au desfășurat între 21 noiembrie — 10 decembrie 1973**, în care scop au fost trasate în interior, secțiunea SI de 14×1 m. pe axul longitudinal și caseta CI de 2×1 m., pe axul transversal.

---

* Au mai fost efectuate sondaje în anul 1966 de către Radu Gioglovan și în anul 1972 de către Gh. I. Cantacuzino.

1. Pentru bibliografia privind biserica „Sf. Ionică“ vezi Stoicescu Nicolae, Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I, Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea), vol. 2, M-Z, Mitropolia Olteniei, p. 64 și notele 73, 74.

** Cercetările au fost efectuate la cererea Consiliului popular al municipiului Tîrgoviște.

Au fost descoperite o serie de gropi moderne în altar și pronaos, înmormintări în naos, pronaos și pridvor, ca și nivelul de construcție al bisericii.

În cele ce urmează vom prezenta stratigrafia observată de noi în SI între metrii 3—6, ca și caseta C.I. (În rest, depunerile sînt deranjate). În general se prezintă astfel: deasupra pămîntului viu roșcat, la — 1 m. de nivelul actual se află stratul de humus feudal, cafeniu, urmat de un strat de arsură, a cărui grosime variază între 0,04—0,06 m., ce conține fragmente ceramice aparținînd secolelor XV—XVI, cărbune, pămînt ars, o birnă cu dimensiunile de 0,60x0,05 m. Acest nivel este urmat de o lentilă de lut galben, pe care se observă o nouă depunere identică celei de mai sus, de culoare neagră, tot cu multă arsură, cărbune și fragmente ceramice de secol XV—XVI. De remarcat că cele două straturi de culoare neagră se unesc formînd unul singur între metrii 3,60—4,20. (vezi profilul) Urmează o depunere groasă de 0,04m. de culoare cafeniu, nivelată de un strat de pietriș fin peste care se suprapune o fișie de lut galben, ce conține urme de pămînt ars și cărbune. După un strat cafeniu cu fragmente ceramice sporadice din secolul XVI, urmează nivelul de construcție al monumentului reprezentat printr-o dungă de var groasă de 0,01 m., apoi un strat de pămînt purtat peste care, la — 0,30 m. de nivelul actual al bisericii, s-a construit prima pardoseală. Peste pardoseală se află un strat de dărîmătură rezultat din distrugerea parțială, nivelat la rîndul lui de un nisip fin ce constituie suportul pentru ultima pardoseală, astăzi și ea în bună parte degradată ca urmare a părăsirii bisericii la începutul secolului nostru.

Monumentul a suferit mai tîrziu o serie de modificări atestate documentar după cum am arătat mai sus, dar care nu au fost depistate.

Cercetarea a stabilit forma inițială a bisericii. Ea corespunde unei construcții de tip navă, cu naosul mai mic decît cel actual, fără turlă și pridvor și cu intrarea prin latura de sud a pronaosului (De remarcat că această intrare este ornamentată cu arcade de piatră re-trase una din cealaltă, amintind de cadrul ușii de la fosta biserică franciscană „Sf. Maria“, actualmente la biserică „Crețulescu“ Similitudini mai prezintă și cu portalul intrării la biserică „Stelea“². Stilul gotic în care este ornamentată intrarea în cauză constituie un indiciu în privința vechimii monumentului nostru). Biserica mai posedă încă o intrare pe axul longitudinal ce prezintă pragul la ace-

2. N. Ghica-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, vol. 3, Epoca de tranziție. Domnia lui Matei Basarab, în B.C.M.I., an XXV (1933), fasc. 71-74, p. 38-39, 77-78 și Pavel Chihala, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1974, p. 352—368.

lași nivel cu al primei pardoseli, indiciu că a funcționat în prima fază de existență a bisericii, dar nu putem spune cu ce prilej a fost deschisă.

Temelia zidului de incintă își are talpa la — 1,70 m. de nivelul actual și este construită din bolovani aruncați în mortar; elevația din cărămidă ridicată pe aceleași dimensiuni ca și fundația, începe de la nivelul de construcție al monumentului. Nu a fost surprinsă prima catapeteasmă, în schimb a fost dezvelită masa altarului, din cărămidă, de formă patrată, cu latura de 0,80 m. Tot fazei inițiale îi aparține și prima pardoseală la — 0,30 m. de nivelul actual al bisericii, construită din plăci de cărămidă hexagonale cu dimensiunile de 0,10 x 0,03 m., așezate pe un pat de mortar a cărui grosime variază între 0,02—0,03 m.

O problemă rămasă deschisă este ridicată de mormintele descoperite în naosul și pronaosul bisericii „Sf. Ionică“. Nu este lămurită nici datarea înmormintărilor din pridvor (M 1 și M 2), inventarul lor neputând fi încadrat stratigrafic și cronologic (cele două morminte sînt suprapuse). Dacă cercetările viitoare vor stabili o relație cronologică între M 1 și mormintele din naos și pronaos, în eventualitatea că ele sînt contemporane atunci va reieși clar că biserica a fost construită pe un cimitir ce își încetase funcționarea la construirea monumentului cercetat care a deranjat morții din interiorul lui în timpul construcției (vezi profilul)

O nouă fază de construcție este refacerea realizată după distrugerea parțială a acestuia. Peste dărîmătură se așterne un strat de nisip, ce constituie suportul noii pardoseli, din cărămizi dreptunghiulare cu dimensiunile de 0,215x0,185x0,04 m. Se obține astfel ridicarea nivelului de călcare al bisericii, cu 0,25--0,30 m. față de prima pardoseală. Tot acum este surprinsă și o catapeteasmă cu fundația din cărămidă, a cărei talpă este cu 0,03 m. deasupra primei pardoseli.

Bisericii i se va adăuga și un pridvor deschis, cu arcade în formă de semicerc, înalte și înguste, ce se sprijină pe stîlpi circulari din cărămidă. De asemenea pridvorul are și o turlă, un element ce pledează pentru încadrarea pridvorului în secolele XVII—XVIII. Datarea nu este precisă, dar constructiv³, adăugînd și faptul că pictura de deasupra intrării pridvorului, reprezentînd pe Sf. Ioan Botezătorul (hramul bisericii) este zugrăvită în manieră brîncovenească, constituie elemente pentru încadrarea lui în epoca lui Constantin Brîncoveanu.

Ultima fază de construcție este dată de dărîmarea zidului dintre naos și pronaos, inclusiv a temeliei (vezi planul) și ridicarea altuia nou pentru mărirea spațiului naosului. Stratigrafic, groapa de demantelare a fundației primului zid dintre naos și pronaos este contemporană cu con-

3. N. Ghica-Budești, op. cit., p. 9, 10, 13, 18, și vol. 4, Noul stil românesc din veacul al XVIII-lea, în B.C.M.I., an XXIX (1936), fasc. 87—90, p. 21, 31, 35.

strucția celui de-al doilea, ambele tăind toate straturile pînă la ultima pardoseală. (vezi profilul). Tot de acum datează probabil și închiderea ușii laterale.

În momentul deschiderii șantierului de restaurare, biserica era într-o fază de ruină avansată, datorită părăsirii ei la începutul sec. XX.

Principalul inventar descoperit în S I și C 1 îl constituie ceramica aparținînd unui strat de cultură de secol XV—XVI⁴.

Formele ceramice cele mai des întîlnite sînt oalele cu o toartă, unele decorate cu benzi de linii paralele dispuse pe gît sau pe umăr, dintr-o pastă fină, cenușie sau cărămie, unele puternic arse: așa numitele „cahle cilindrice” de dimensiuni variabile, cu fundul plat, gîtul drept, buza îngroșată, avînd o secțiune triunghiulară, dreaptă sau puțin evazată în exterior, ornamentate cu benzi de linii paralele, databile în secolele XV—XVI; străchinile de mici dimensiuni, confecționate dintr-o pastă bună, cu profilul în L prelung. De remarcat cele cîteva fragmente de castronașe cu umeri înalți și fundul drept, ca și fragmentele de ulcioare de mici dimensiuni, cu gît tubular și corpul mai mult sau mai puțin bombat. S-au mai descoperit și cîteva fragmente de torți și buze de oale, în stratul castaniu, aflat sub nivelul de construcție al monumentului și aparținînd secolului XVI.

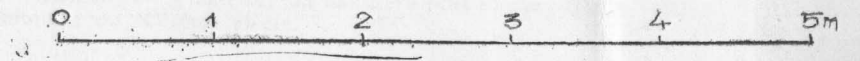
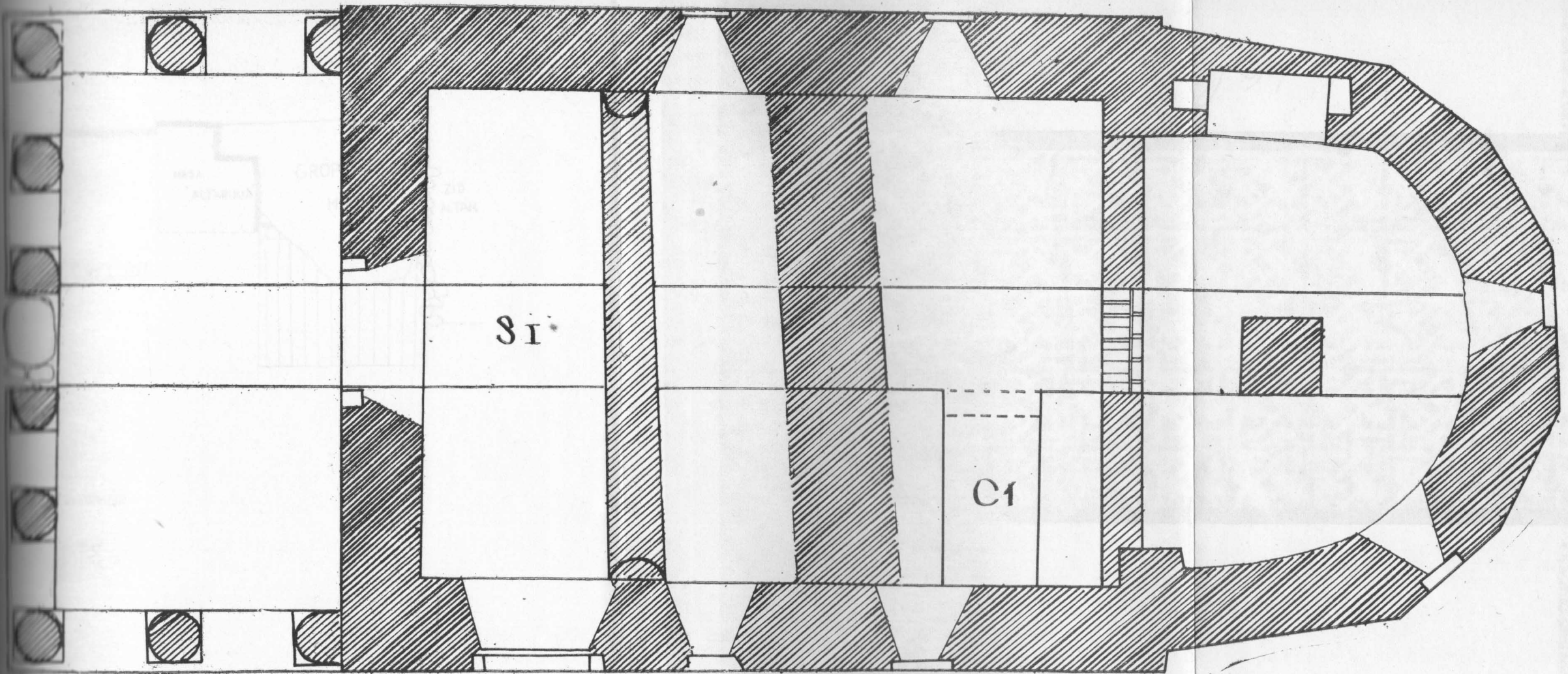
Alte obiecte: o monedă de argint⁵, aparținînd secolului XV, de origine maghiară găsită în S I, careul 5, la — 0,44 m. de nivelul de săpare: un inel cu șatonul rotund, ce avea o piatră semiprețioasă verzuie (distrusă în mare parte), descoperit în mormîntul M 2 din pridvor (vezi profilul); o cantitate mare de cuie folosite la încheierea sicriilor, atît la morții din pridvor, cît și la cei din naos și pronaos. Remarcăm în S I și C 1 în cele două straturi de arsură, în afară de ceramică și cărbune, cîteva lespezi de piatră șlefuită, dintre care cea mai mare avea dimensiunile de 0,20 × 0,12 × 0,02 m., descoperite în careul 8, la — 0,80 m. dar din păcate deranjate de zidul actual dintre naos și pronaos.

Stadiul incipient al cercetării noastre nu ne-a permis pînă în prezent o datare precisă a monumentului, însă o serie de elemente arhitectonice și arheologice care sînt date de: planul defectuos trasat al laturilor pronaosului, al zidului despărțitor dintre naos și pronaos, al ferestrelor (pe latura de sud a naosului, inițial a existat o singură fereastră, mai mare decît cele două actuale), fapt des întîlnit la construcțiile din prima jumătate a secolului XVII⁶, cînd meșterii încearcă încă să imite modul de construcție al secolului anterior, fără însă de a mai

4. Constantinescu Nicolae, Coconi. Un sat din Cîmpia Dunării în epoca lui Mircea cel Bătrîn. Studiu arheologic și istoric, București, 1972, p. 107—140 și Gh. I. Cantacuzino, Cetatea Poenari, în S.C.I.V., tom. 22, nr. 2, 1971, p. 281—284.

5. Identificare Constanța Știrbu, de la Muzeul Național de Istorie al R.S.R.

6. N. Ghica-Budești, op. cit., vol. 3, Epoca lui Matei Basarab, în B.C.M.I., an XXV (1933), fasc. 71—74, p. 11—12, 16.

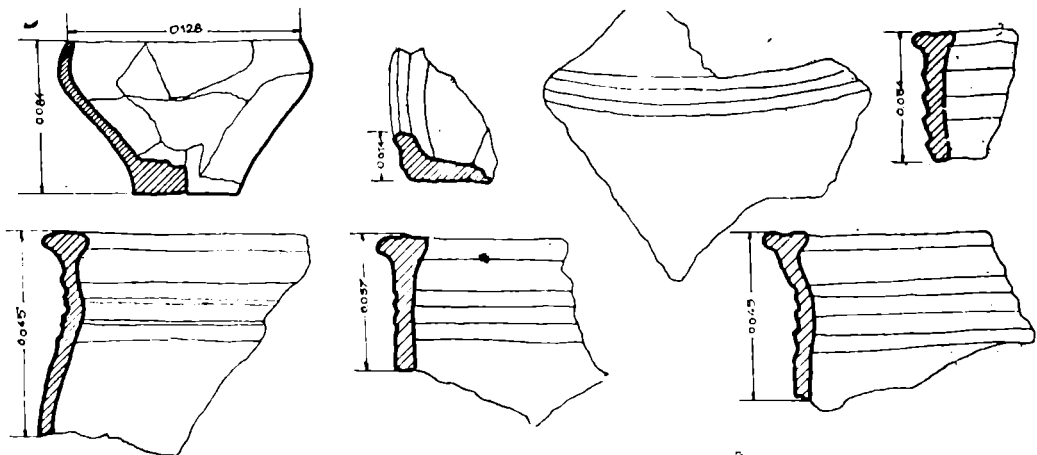

PLANSA nr 1

Biserica „SFÎNTUL IONICĂ” planul săpăturilor din 1973

avea la îndemână mijloacele tehnice și materiale ale înaintașilor lor ; existența ușii laterale de influență gotică, de care am vorbit mai sus și, în sfârșit, ceramica din secolele XV—XVI pledează pentru datarea monumentului cel mai târziu în prima jumătate a secolului XVII.

Rămînc pentru viitoarele investigații ce se impun, cercetarea zonei din afara monumentului și a urmelor de locuire din secolele XV—XVI, a înmormîntărilor depistate, a relațiilor dintre ele și biserică, pentru a permite o datare cît mai strînsă a ei.

PLANȘA nr.3

Biserica „SFÎNTUL IONICĂ” ceramică sec XV—XVI

R E S U M É

La recherche archéologique de l'Eglise „Sfintul Ionică” de Tîrgoviște, effectuée pour définir le projet de restauration, a établi que le monument peut être daté dans la première moitié du XVII-ème siècle. Ont. été déterminés du moins deux rebatissements le l'Eglise et le fait que le monument a été bâti sur un cimetière plus ancien. Ont été découvertes des traces de habitation du XV-ème siècle.

L A L E G E N D E D E S F I G U R E S

1. L'Eglise „Sfintul Ionică”. Le plan des recherches en 1973.
2. Profil de la section SI — Le mur de nord à l'Eglise „Sfintul Ionică” de Tîrgoviște.
3. L'Eglise „Sfintul Ionică”. Ceramique du XV-ème — XVI-ème siècle.

DIN PROBLEMELE ISTORIEI COMPLEXULUI MONUMENTAL AL CURȚII DOMNEȘTI DIN TÎRGOVIȘTE¹

RADU GIUGLOVAN

Istoria Curții domnești din Tirgoviște a intrat în ultimii ani într-o fază de liniștită cristalizare a diferitelor păreri despre datele începuturilor primelor construcții, întinderea spațială, evoluția structivă a diferitelor părți ale palatului domnesc, cronologia celor trei biserici domnești din incintă și a înseși zidurilor de incintă.

Lipsa unor documente concludente asupra acestei curți domnești a determinat Comisia monumentelor istorice să deschidă un șantier arheologic la Tirgoviște încă din 1934, care a continuat an de an pînă în 1938, dar ale cărui lucrări au rămas neterminate și nevalorificate științific, din cauza nepublicării lor. Concluzii parțiale au fost totuși comunicate verbal unor cercetători care le-au folosit în publicațiile lor².

Rezultatul acestor cercetări a fost stabilirea epocii celor două etape principale ale construirii palatului domnesc, care apărea la prima vedere ca o unitate din cauza dărîmăturilor și a vegetației care acoperea o mare parte din ruine. Într-o scrisoare adresată muzeului din Tirgoviște, în decembrie 1954, Virgil Drăghiceanu, fost secretar al Comisiei monumentelor istorice, care condusese în această calitate săpăturile arheologice de la Curtea domnească din Tirgoviște afirma: „Eu revendic pentru mine numai, stabilirea epocii celor două palate, pe care pînă la mine nimeni nu a făcut-o; epoca tipic feudală, a vechii curți din al XIV-lea, cu castelul, donjonul (Chindia), turnurile sale, biserica — și epoca modernă, cu palatul, biserica veacului al XVI-lea“³.

Într-o altă scrisoare, din august 1954, V. Drăghiceanu scria mai amănunțit, dezvoltîndu-și aceleași concluzii⁴.

---

1 O primă formă a acestui material a fost trimis Revistei muzeelor în 1966 și a rămas în arhiva acestei reviste, nepublicat.

2 General Radu Rosetti, *Istoria artei militare a românilor*, București 1947, p. 437, nota 6; Barbu Slătineanu, *Ceramica românească*, București 1938, p. 43, 47, nota 3.

3 Muzeul județean Dimbovița, Opusul arhivel nr. 114, f. 28 v.

4 „În privința curții domnești, pe care nu am terminat-o de săpat din diferite cauze, vă dau un rezumat. Astfel cum se prezenta în epoca dintre anii 1595—1739

Și după aceste cercetări ruinele curții domnești au continuat să rămână în seama incuriei și a bălăriilor. Politica de valorificare cultural-științifică a vestigiilor trecutului patriei noastre din ultimele decenii a determinat Direcția monumentelor istorice și de artă să înceapă vaste lucrări de cercetare și restaurare la curtea domnească din Tirgoviște. Începând din vara anului 1961 un șantier al DMIA, întărit cu

ea se întindea de la poarta cetății despre m-rea Dealul (sud), până în apropiere de casele lui Ion Fusea — Chirilov (nord), pe coama luncii Ialomiții, fiind închisă de un dublu zid, având în spațiul dintre ele pământ bătut. Limba de pământ, promontoriul pe care era zidită biserica sf. Vineri era înconjurat de același zid în continuare, atingând spre vest alt zid, ce mergea paralel cu Strada Domnească până în zidul transversal, în care era poarta curții, cu turnul de intrare, apoi, din acest zid transversal (E-V), zidul continua în direcția N-S, paralel cu strada, până în curtea Fusea. Promontoriul sf. Vineri, până la 1595, nu făcea parte din curtea domnească, ci constituia curtea bisericii zidită de Vlădaia în 1517, soția lui Manea vel vornic, ziditorul bisericii sf. Nicolae Andronești. El fu inclus în sistemul fortificațiilor curții domnești de Sinan pașa în timpul luptelor cu Mihai Viteazul. De atunci sf. Vineri fu considerată ca a treia biserică domnească, servind ca loc de înmormântare doamnei Bălașa, domniței Stanca și în timpul lui Brîncoveanu de paraclis al coconilor domnești, pentru care făcuse și casa coconilor (copiilor), în aceeași curte. Prin urmare, înainte de 1595, latura de sud a curții domnești era zidul transversal E-V, în care se afla poarta cu turnul, unde se termina curtea. În aceeași porțiune de teren se deosebesc alte două epoci de clădiri, pe care le indică grosso-modo pe schița alăturată, făcută din memorie: Chindia, biserica adiacentă la Chindie și pivnița vechei case domnești aratate, datează din epoca lui Mircea vodă, felul de prezentare a zidurilor (apareiajul), materialul, mai ales la pivniță, tehnica lucrului e occidentală. Acest complex de clădiri: biserica și pivnița, peste care se ridica casa domnească a lui Mircea erau apărate printr-un sistem de fortificații: cortine, turnuri pătrate și rotunde, zidite chiar în jurul casei domnești, foarte aproape de zidurile ei, astfel că forma un reduit puternic în mijlocul curții celei mari, apărată de zidurile despre care am vorbit. Cu siguranță și vechiul turn al Chindiei, reclădit din temelie de Bibescu vodă, data tot din această epocă și forma un fel de campanil bisericii, după cum se poate vedea în schița lui Chirculescu.... Al doilea complex de zidiri, biserica domnească și zidurile adiacente constituiesc epoca lui Petru Cercel vodă, total diferite ca apareiaj, tehnică și material. El este racordat de reduitul ce cuprindea casa domnească a lui Mircea printr-o lungă sală boltită, la intrarea căreia mai târziu s-a construit o bucătărie, probabil sub Brîncoveanu vodă. Și aici, în aceste ziduri se pot urmări transformările și reparațiile făcute sub domniile lui Matei Basarab și Brîncoveanu. Menționez că toată latura dinspre Ialomița a palatului, cu baia domnească, haznalele, turlele, privățile, le-am descoperit după o campanie de lucru de cinci ani, sub o adâncime de 6—7 metri. Am scos afară mii de metri cubi de pământ ce se văd în dealul de peste ziduri, unde mai înainte de începerea săpăturilor era o simplă vale”.

În ultimul său articol „Despre mănăstirea Cîmpulung”, publicat în Biserica ortodoxă română, nr. 3—4 din martie—aprilie 1964, p. 300, V. Drăghiceanu atribuia corpul de case din aripa nordică unui burg construit de teutonii la Tirgoviște, cu „puternicul donjon (turnul Chindia), cu burgul alăturat, înconjurat de turnuri pătrate, cu biserica Sancta Maria gratiarum”. Cercetările din ultimul timp infirmă atât prima, cât și a doua părere despre datarea corpurilor de case din incinta curții domnești, precum și identificarea caselor coconilor cu construcțiile din curtea bisericii sf. Vineri. Aceste ultime concluzii erau evident influențate de monumentele Cîmpulungului.

cercetători ai Institutului de arheologie a început săpături arheologice și evacuarea molozului care acoperea zidurile ruinelor făcând posibilă cercetarea minuțioasă a întregului complex monumental. Lucrările au durat pînă în 1967 cînd s-a inaugurat Muzeul curții domnești în prezența conducerii superioare de partid și de stat. Rezultatul cercetărilor a fost formulat în mai multe studii și materiale, precum și prin lucrări de popularizare⁵.

În linii mari aceste rezultate confirmă concluziile cercetărilor conduse de Virgil Drăghiceanu asupra cronologiei construcțiilor celor două aripi ale palatului domnesc, care au fost în realitate două palate, cu caractere structurale distincte, cel dinspre nord-vest cu restul bisericii alăturate, datat de la sfîrșitul secolului al XIV-lea iar cel dinspre sud-est, cu biserica alăturată, de la sfîrșitul secolului al XVI-lea. Suprapunerea evidentă a turnului Chindia peste zidul vestic al pronaosului bisericii din aripa vestică a impus datarea posterioară a acestuia, atribundu-se vremii lui Vlad Țepeș, după informațiile documentare, deoarece săpăturile arheologice n-au furnizat materiale care să asigure o datare precisă. Cronologia zidurilor de incintă a fost stabilită în funcție de concluziile asupra etapelor de construcție a palatelor: un zid de piatră, din care se păstrează părțile inferioare înconjurînd ruinele vechi pe laturile de vest și nord-vest, de la turnul Chindiei pînă la bazele unui turn cu secțiune pătrată, atribuit de V. Drăghiceanu unei fortificații a lui Mircea cel Bătrîn, cu: „curtine, turnuri pătrate și rotunde, zidite chiar în jurul casei domnești, foarte aproape de zidurile ei, astfel că forma un redut puternic în mijlocul curții celei mari, apărută de zidurile“ al căror traseu există pe teren pînă în prezent. De la începutul secolului al XV-lea datează acest zid și istoricii de arhitectură⁶. Cele două ziduri paralele de incintă care se prezintă ca o fortificație unitară pe toată întinderea au fost legate cronologic de construcțiile palatului: cel interior atribuit construcțiilor lui Petru Cercel, de la sfîrșitul secolului al XVI-lea și refăcut în secolul al XVII-lea iar cel exterior din timpul domniei lui Matei Basarab, cînd a fost construit un zid de dublură, paralel cu primul, spațiul dintre ele fiind umplut cu moloz și pămînt, „pentru a adapta zidul înconjurător la noile arme“⁷.

5 N. Constantinescu, Cercetări arheologice asupra curții domnești din Tirgoviște în Studii și cercetări de istorie veche, 2/1964; Răzvan Teodorescu, Cercetări arheologice în curtea domnească din Tirgoviște, 1963; Arh. Rodica Mănciulescu, Restaurarea bisericii domnești din Tirgoviște, memoriu pentru arhitectură; Arh. Rodica Mănciulescu, Date noi referitoare la aspectul inițial al bisericii domnești din Tirgoviște, apărute în cursul lucrărilor de restaurare (1961—1962); N. Constantinescu și Cr. Moiescu, Curtea domnească din Tirgoviște, București, 1965 și 1967; Arh. St. Balas și arh. Rodica Mănciulescu, Un tip neobișnuit de pridvor în arhitectura veche din Muntenia în Buletinul monumentelor istorice, București, 3/1971.

6 Grigore Ionescu, Istoria arhitecturii în România, București, 1963, I. p. 147.

7 N. Constantinescu și Cr. Moiescu, Curtea domnească din Tirgoviște, ed. I, p. 45; ed. II p. 36.

Problema cea mai generală, care trebuie abordată în primul rind este a întinderii curții domnești. Din lectura lucrărilor referitoare la curtea domnească din Tîrgoviște se desprinde perseverența unui punct de vedere fixist, potrivit căruia de la început curtea a ocupat spațiul pe care îl vedem astăzi. Inconjurat de zidurile duble de incintă, în cadrul căreia s-a fortificat „reduitul“ lui Mircea cel Bătrîn, după formularea lui V. Drăghiceanu. Parțial acest punct de vedere se păstrează și în lucrările care prezintă concluziile cercetărilor recente. Avînd în vedere unele indicații documentare din secolul al XVIII-lea și concluziile cercetărilor arheologice este evident că aceste curți nu au putut exista totdeauna de la început ci s-au dezvoltat în timp, întemeindu-se mai întîi „curtea domnească de sus“, cea mai veche, către sfîrșitul secolului al XIV-lea, într-un spațiu restrîns, înghesuită în marginea terasei Ialomîței, deoarece în acest loc tîrgul era deja constituit din vechime și orașenii cu prăvălii la Ulița mare nu renunțau cu ușurință la vadrurile lor negustorești, oricît de ademenitoare vor fi fost ofertele pentru cumpărături domnești. Mai tîrziu, în condiții favorabile, s-a lărgit spațiul curții domnești și s-a adăugat al doilea palat domnesc cu biserica lui și în sfîrșit, într-o a treia etapă s-a înglobat la curtea domnească terenul cu clădirea bisericii sf. Vineri.

Intrucît în ultimii ani s-au publicat cîteva lucrări și în legătură cu restaurarea bisericii sf. Vineri sîntem nevoiți să intervenim cu observația că în ciuda unor serioase eforturi de a stabili adevărul istoric, concluziile formulate sînt în unele cazuri în contradicție cu conținutul documentelor istorice.

Despre ctitoria domnească a bisericii sf. Vineri a existat în Tîrgoviște o tradiție consemnată în pisania ctitorului Nicolae Brătescu cu ocazia restaurării dintre 1850—1852, care o atribuie unei doamne Sultana, fără să indice vreo dată cronologică⁸. Tradiția ctitoriei doam-

---

⁸ V. Brătulescu, Monumente de arhitectură din Tîrgoviște, în Glasul bisericii, București, 3—4, martie—aprilie 1967, p. 296—297, nota 18. Pentru motivele indicate în această notă redăm și noi pisania aceasta așa cum a fost transcrisă în 1888 pentru a fi prezentată în justiție: „Acest sfînt lăcaș unde să prăznuiește hramul sfintei Paraschevi din vechime s-au fost zidit de o doamnă Sultana. În urmă arzînd orașul și chiar această bisericuță au stătut mulți ani niște ziduri părăsite. Serban Fusea cu Negoită, fiul său, strămoș soții mele, au preînnoit-o, dar pentru că nu i-au lăsat nici un venit ca să se poată ținea și nerămînd dintr-această familie de Fusești nici un moștenitor parte bărbătească, ca să o poată ținea, au venit iarăși la dărăpănare, cînd la leat 1803 arhiereul Dionisie au făcut în ea meremet, dar de atunci și pînă acuma au venit în dărăpănare, încît aproape era să se desființeze din rîndul bisericilor. Așa dar, eu paharnicu Nicolae Brătescu în unire cu soția mea Lucsandra, îndemnați de înalta provedență am hotărît să nu lăsăm acest sfînt lăcaș să se desființeze pentru 3 pricină: I-iu că au fost între ctitori și strămoși soții mele; al II-lea că la acest lăcaș avem îngropați pă părinți și fii noștri și al III-lea și ca să nu să piarză dintr-acest oraș slava acestli sfinte, care neconțin prin rugăciunile sale către cereseul ziditor totdeauna au adus bunilor credincioși ușurări de patimi trupești. Pentru acestea dar am început cu de la noi toată lucrarea, dărîmînd mai întîi pros-

nei Sultana a fost preluată de parohul N. Grigorescu Aramă, care a pus o nouă pisanie, în anul 1928, deasupra ușii de intrare în care arăta: „Sfinta Vineri cea domnească din Tirgoviște zidită este din temelie pe hramul cuv(ioasei) Paraschiva de o doamnă Sultana între anii 1446—1455“⁹. După cum vedem preotul Aramă sub influența unei ipoteze mai vechi, formulată de V. Drăghiceanu, a fixat data ctitoriei bisericii la mijlocul secolului al XV-lea, între anii 1446—1455, care este evident arbitrară, deoarece n-a existat nici o doamnă Sultana între anii citați. Atribuirea ctitoriei doamnei Sultana, soția voievodului Petru Cercel (1583—1585) a fost exclusă datorită marii distanțe cronologice între datarea primei ctitorii după tradiție și anii de domnie ai lui Petru Cercel. Negăsind o rezolvare științifică savantul Nicolae Iorga identifica cu rezerve acest personaj cu deomna Bălașa, soția domnitorului Constantin Serban, a cărei lespede de mormînt se află și în prezent în pronaosul bisericii¹⁰.

Așa dar tradiția ctitoriei unei doamne Sultana apare ca o invenție tirzie, de la mijlocul secolului al XIX-lea, pentru a justifica titlul de biserică domnească.

tul invelși și neramiind alt decît 4 ziduri și acelea scurtate de pămîntul ce crescuse împrejurul lor, le-am înălțat de jur-împrejur de 4 palme, i s-au făcut amvon cu clopotniță din temelie, s-au învelit, s-au tencuit pe afară și pe înlăuntru, s-au deosebit curtea și s-au închis cu zid de jur-împrejur făcîndu-i-să și poarta. Ușa bisericii s-au făcut de piatră, s-au pardosit cu lespezi de piatră peste tot, ferestrele s-au mărit și s-au mutat din locul lor, s-au făcut timpla, jețul domnesc, amvonul evanghelicesc icoanăstasu, icoanele împărătești, toate din nou lucrate și poleite. S-au zugrăvit peste tot de iznoava, adăogîndu-i-să și alte doo hramuri, al sftl. Nicolae și Izvorul tămăduirii. S-au iacut argintăriia, candelu, potir cu toate ale sale, cădelnița, toate de argint bun, sieșnice, jețuri, odăjdii și cu un cuvînt toate cele de trebuință și pă lîngă acestea i s-au lăsat un venit statornic ca să poată pă viitorime să se ție cu doi preoți, doi cîntareți, un paracliser și cheltuiala bisericii, care venit să va vedea în testamenteu nostreu ce în viață fiînd l-am făcut și de cine are să se îngrijească după sfîrșitul vieții noastre. Lucrarea bisericii s-au început la leatul 1850 iunie și s-au isprăvit la leat 1852 martie 25 de Tănase Anghel zog [rav].“ Arh. St. Tirgoviște, fond Primăria orașului Tirgoviște, dos. 46/1888 vol. XIV. Pisanla era scrisă pe tablă de fier și a fost astupată cu tencuială deoarece dezvălula prea multe despre averea bisericii.

9 „Sfinta Vineri cea domnească din Tirgoviște zidită este din temelie pe hramul cuv(ioasei) Paraschiva de o doamnă Sultana, între anii 1446—1455. Vremea făcîndu-i stricăciuni, la 1654 Bălașa doamna, soția lui Const(antin) Șerban Basarab a reparat-o, zidind și chiliile din curte; iar la 1657 murind s-a îngropat în biserică. Mai tîrziu arzînd orașul și chiar biserica, a stat părăsită pînă la 1756 cînd Șerban Fusea cu Negoită fiul său au reparat-o de isnoavă. La 1803 arhier(eul) Dionisie Lupu a mai reparat făcîndu-i și un clopot mare, iar la 1850 paharnicu N. Brătescu cu soția sa Luxandra o au reparat radical zugrăvind-o din nou. Dar vremea nemiloasă i-a făcut iar stricăciuni bisericii și eu smeritul econom stavrofor Nicolae Gr. Aramă, servind de 47 de ani bisericii i-am învelit turlele cu zinc, înoind timplăria și țoclul, cumpărînd și un clopot în locul celor furate de nemți în războiul mondial din 1916—18. 1928 mai 1“. Pisanla a fost înlăturată cu ocazia ultimei restaurări.

10 N. Iorga, Inscripții din bisericile României, Buc. 1905, I, p. 109 în Studii și documente, vol. XV, I.

Cu ocazia unor reparații făcute în 1940 s-a descoperit sub tencuilele un lintel gotic încastat pe fațada sudică a bisericii, cu o inscripție slavonă care în traducere înseamnă: „Rugăciunea robului lui Dumnezeu jupan Manea clucer și a jupinesei Vlădaie, veșnica lor pomenire, la anul 7025 (1517) luna iulie 13 zile“¹¹. Descoperirea era importantă deoarece conferea bisericii un certificat de vechime, cel puțin de la începutul secolului al XVI-lea, formularea inscripției lăsând loc și pentru presupunerea existenței unei biserici din secolul al XV-lea. Pe această linie au continuat cercetările din ultimii ani, cu ocazia restaurării științifice a bisericii, atât prin săpături arheologice cât și prin studierea arhitecturii inițiale a monumentului. Concluziile acestor cercetări au datat biserica inițială la mijlocul secolului al XV-lea, confirmând astfel invenția preotului Aramă, care a primit un certificat științific. Reparațiile ulterioare i-au schimbat aspectul inițial și au alungit-o cu un pridvor din secolul al XIX-lea. Pentru datarea din secolul al XV-lea ar pleda planul triconic, firidele exterioare și ornamentele de pe fațadele exterioare din ceramică smălțuită, precum și orizontul stratigrafic caracteristic nivelului de locuire din secolul al XV-lea.

Deși cercetătorii insistă asupra datării pridvorului vechi din aceeași vreme cu structura inițială a bisericii în pofida poziției picioarelor de la dublourile arcurilor laterale, ale căror baze încep cu o jumătate de metru mai sus decât fundațiile zidurilor inițiale, socotim că diferența de nivel a temeliiilor este un argument atât de evident pentru deosebirea de cronologie a construcțiilor încât nu poate fi interpretată arbitrar, chiar dacă există analogii la dimensiunile de cărămizi¹². Constructorii pridvorului au căutat să-l încadreze în fațadele de cărămizi aparente după dimensiunile construcției inițiale și ornamentându-le cu discurile ceramice de deasupra arcului de la intrare, de la cele laterale lipsind.

Alți cercetători recunosc datarea mai târzie a acestor dublouri dar o limitează numai la arcuri, care în faze ulterioare ar fi fost refăcute, apoi umplute cu zidărie¹³. Cu toate acestea rămân încă elemente care pun sub semnul întrebării datarea pridvorului bisericii sf. Vineri. Dacă dublourile au fost determinate de slăbirea construcției din cauza vreunui cutremur de ce s-au refăcut atât de înalte și largi, cum nu se obișnuiau mai de vreme decât în secolul al XVIII-lea? Pe de altă parte ansamblul liniilor structurale de la pridvor prezintă un aspect artistic deosebit de structura inițială, un stil arhitectonic

11 Arh. St. Balș și arh. Rodica Mănculescu, Un tip neobișnuit de pridvor în arhitectura veche din Muntenia, în BMI, 3/971, p. 75.

12 Cr. Molescu, Considerații asupra arhitecturii bisericii sf. Vineri, Valachica, 1969, Tîrgoviște, p. 81.

13 Arh. St. Balș și arh. Rodica Mănculescu, op. cit. p. 75.

caracteristic secolului al XVIII-lea : arcuri înalte pînă aproape de cornișa zidăriei de la restul bisericii, suprafețe unitare pe fațadele exterioare în comparație cu fărîmițările în spații înguste de reliefuri și firide de la vechea construcție.

Ar mai trebui să avem în vedere mormintele din pridvorul în discuție deoarece cei vechi nu obișnuiau să se instaleze în gropnițe străine ci și le pregăteau încă de cînd erau în viață. Se știe că bogații negustori Fusea din secolul al XVIII-lea au avut ctitorii la Pietroșița, Bezdead, Brănești, Viforita, Vulcana Pandele și nu s-au mulțumit numai cu o minoră intervenție la proscomidia bisericii sf. Vineri în 1731—1732 după indicația unei inscripții găsită pe o piatră rătăcită prin curtea bisericii¹⁴. Pisania preotului Aramă amintește despre o restaurare din anul 1756 făcută de Șerban și fiul său Negoită Fusea despre care cercetătorii nu comentează nimic. Această restaurare i-a îndreptățit să-și așeze mormintele în pridvorul construit de ei : Șerban Fusea în 1764, Ioan cupețul în 1785, Safta, fiica lui Ion Dimboviceanu în 1787, alături de cei doi fii ai ei¹⁵. În timp ce pietrele de mormînt datînd din secolul al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea erau așezate în vechiul pronaos, toate cele din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea erau așezate în pridvorul în discuție înainte de recenta restaurare¹⁶.

Pridvorul a primit totodată rolul de suport al unei turle clopotniță, care a fost probabil avariata de cutremurul din 1802 și din această cauză a fost înlăturată de restaurarea egumenului de la Dealu. Dionisie Lupu.

14 „Aci la stîntu jărtăvnece ce să zice proscomidie n-au fost așa din temelie ci pan Sărban Fus(ea) au făcut și l-au zugrăvit, în zilele lui Io Costandin voevod, 7240. Robii bojii Dragomir, Despa, Strate, Tudose, Serban, Stanca, Maria, Costandin erei, Mateiu, Ilina, Pirvu erei, Cîrstina“.

15 Inscrîpția pietrei lui Serban Fusea : „Dintr-acest oraș de neam fiind, aicea m-am născut, am viețuit, bine m-am chivernisit. fii și fete am dobîndit, lăsînd toate ce am agonisit nimic am a moșteni fără acești 3 coți de pă(mi)ntu acestui mormînt întunecat, întru veci m-am îngropat eu robul lui dumnezeu Sărban Fusea cu soția mea Stanca și cu fiul miei Costandin, Ion. Duminică, lăsînd în lume moștenire feciori și fete și gineri spre a ne pomenire și la toată lumea fac rugăciune ca să-mi dea toți iertăciune prăvindu-mă aicea. Andreiu, august, 1764, dnă 22“.

A lui Ion cupețul : „Aici supt această piatră odihnesc oasele răposatului robul lui dumnezeu jupan Ion cupeț ot Tirgoviște, meseța noem(brie) 12 dnă, leat 7294“ (1785).

A Saftai : „Supt această înfrumusețată piatră (se) află odihnind oasele răposatei Saftai cu 2 filii ai ei, anume Ion și Ștefan, fiica răposatului postelnic Ion Dimbov(iceanu) ce au ținut întru căsătorie pe Nicolae Voinescul, biv polcovnic za Tirgoviște, fiind vîrsta ei douăzeci și doi de ani cînd au răposat, lăsînd soțului său și părinților multă întristare. Cu mare cinste s-au astrucat întru acest sfînt lăcaș la anul 1787, sept. 10, fiind domn Nicolae Petru Mavrogheni vod(ă) și fiind mitropolit Grigore al Ungroviahiei i exarh a toate laturale și păstor fiind turmei lui Hs“.

16 Inscrîpțiile pietrelor funerare ale doamnei Balașa, Stanca și Voichița publicate în N. Iorga, Studii și documente, XV, I—II.

Biserica a avut la exterior un parament de cărămidă aparentă pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, dar dovada în acest sens nu este indicația istoriei Țării Românești editată de frații Tunusli, care a fost greșit interpretată¹⁷ ci inșeși arcaturile de discuri ornamentale caracteristice unui astfel de parament, în care formele și culorile se armonizează în mod artistic, precum și primele două rînduri de cărămizi netencuite de deasupra soclului din bolovani de piatră. Lipsa tencuielilor la aceste rînduri de cărămizi, acoperite de pămîntul din jur la vremea primelor tencuieli, demonstrează fațadele exterioare din cărămizi aparente ale construcției inițiale. Intrucît pridvorul a fost construit în 1756 tot cu fațade aparente, ca și paramentul vechii construcții urmează că primele tencuieli n-au putut fi făcute decît cu ocazia restaurării capitale din 1804 din inițiativa egumenului de la Dealu. Că tencuirea nu a putut avea loc mai tîrziu de această dată o dovedește așezarea unei jumătăți din ancadramentul sting susținător al lintelului clucerului Manea peste o parte din zid care a păstrat tencuieli. Poziția acestui ancadrament demonstrează că: 1. Lintelul clucerului Manea a fost încastat în zidărie după prima tencuire a fațadelor exterioare, adică la restaurarea lui Nicolae Brătescu din 1850—1852. 2. La vremea primei tencuiri a exteriorului pămîntul acoperise două-trei rînduri de cărămizi aparente din paramentul fațadelor, așezate deasupra soclului de piatră, care au rămas netencuite. 3. Înainte de încastarea ancadramentului cu lintelul clucerului Manea a existat aici o ușă de intrare în naos, deschisă mai tîrziu decît intrarea principală a bisericii. În fața acestei intrări s-a așezat la exterior o piatră de mormint cu dimensiunile de 1,75 × 0,60 m., datată din 1655¹⁸. Ușa a fost deschisă probabil pe vremea domnitorului Constantin Brîncoveanu în folosul copiilor săi care veneau aici de la Casa coconilor din apropiere și a fost astupată pe vremea restaurării egumenului Diônisie Lupu.

Dar, în afară de discuțiile legate de vechimea pridvorului și paramentul fațadelor, prezentarea unor documente necunoscute cercetătorilor pînă acum ridică probleme noi. Astfel, copia unui act emis de domnul Moldovei Alexandru Coconul (1629—1630) arată că la 12 aprilie 1630 „au venit înaintea noastră și înaintea tuturor boiarilor noștri moldovenesți, mari și mici, cuviinciosul nostru boiar Grama stolnicul, el, de a lui bună voie, neindemnat și nesilit de nimenea de au dat și au închinat a lui dreaptă și zidire noao ot sfîntă mănăstire din Țara Româ-

17 Gh. I. Cantacuzino, Aspecte ale evoluției unui vechi monument din Tirgoviște: biserica sf. Vineri, în *Valachica*, 1969, p. 68. Textul lui Sion desparte printr-o virgulă „biserica roșie” de „a sf. Paraschive” iar textul grecesc este: „enclisia conchini, enclisia tis baghlas Paraschevis”, Tunusli, Viena 1806, p. 327.

18 Piatra are următoarea inscripție: „Suptu această piatră zac oasele robului lu dumnezeu ghenii neguțătorii și s-cu prest(ăvit) (în zilele) lu Io Constandin Bas(arab) vovoda, pis m(ese)ța sept(embrie), dnă 15 leat 7164” (1655).

nească ce iaste aproape de Tîrgoviște.¹⁹ la Izvorul lui voievod,²⁰ unde iaste hramul preacuvioasei Paraschevii, pentrucă această sfîntă mănăstire cu grădina ce iaste din jos de sfînta mănăstire²¹ și cu o casă și cu grădina ce iaste la Tîrgoviște pre din jos de Bărați²² și cu o pivniță la acea casă o au dat ca să fie metoh la sfînta mănăstire a răposatului părintelui domniei mele Io Radul voievod din București, unde iaste hramul prea sfîntei și nedespărțitei troițe, pentru sufletul părinților lui și pentru sufletul lui. Drept aceea și domnia mea și cu tot sfatul domniei mele am făcut această întărire de la noi acestei sfînte mănăstiri ce s-au zis mai sus Sfînta Troiță de la București, ca să fie de încredere pînă cînd i să va face așezămînt de la fratele domniei mele domnul Țării Românești iar altcineva din fiii boiarului nostru ce s-au scris mai sus Grama stolnicul sau din frații lui sau din tot neamul lui, nici unul să nu aibă treabă ca să-s amestece la acea sfîntă mănăstire a preacuvioasei Paraschevei, nici la bucate nici la pivniță... S-au scris în Iași la leat 7138 mesetia aprilie 12²³.

Dacă mănăstirea Radu Vodă a mai primit vreun așezămînt de la domnitorii Țării Românești asupra acestei danii nu avem alte informații. Abia peste mai bine de un veac mănăstirea își căuta locurile de la Tîrgoviște. Orășenii care cercetau la 15 ianuarie 1751 locurile revendicate de mănăstire constatau că actul din 12 aprilie 1630 era într-adevăr emis de Alexandru Coconul „scris pã numele Gramii stolnicul, din Țara Moldovii, că fiind biserica sf. Vineri de aici din Țara Românească, de lîngă Tîrgoviște, ce iaste lîngă izvorul lui voievod, făcută de dinsul, o au închinat mănăstirii Radului Vodă“. Orășenii nu explicau cum a ajuns această biserică domnească și nu aminteau nici măcar că se află în incinta curții domnești. Ei arătau însă că grădina și casa lui Grama stolnicul, „den jos de biserica sf. Vineri“, „să cunoaște că în locul lor s-au făcut în zilele mării sale lui Constantin vodă Brîncoveanu casele coconilor, după cum și acum pînă de piatră să văd“²⁴.

Mănăstirea Radu Vodă n-a reușit să intre în posesia locurilor ei de la Tîrgoviște și la cererea egumenului la 9 noiembrie 1794 mitropolitul Țării Românești, Dositei, emitea o carte de blestem pentru cercetarea din nou a locurilor amintite de la Tîrgoviște, prăvălii, case, livezi și vii, „care după vremi s-ar fi cotropit de unii-alții împreju-rași și acum nu să pot dovedi“²⁵. Nici de această dată nu s-a putut

19 „lîngă Tîrgoviște“ In Arh. St. Buc., mănăstirea Radu Vodă, XVI/16.

20 „pîriul voievodului“ în XVI/16.

21 „cu curte (loc) lîngă sfînta mănăstire“ în XVI/16.

22 „lîngă bărați“ fond mănăstirea Radu Vodă, XVI/16.

23 Arh. St. Buc., fond mănăstirea Radu Vodă, I/9 (copie din 1751) și XVI/16.

24 Arh. St. Buc., fond mănăstirea Radu Vodă, XVI/23.

25 Ibidem, XVI/26.

ajunge la alegerea locurilor revendicate care au rămas mai departe în stăpînirea celor care le-au cîtorpît.

Am amintit cercetarea aceasta a orăşenilor din 1751 pentru a dovedi identificarea şi localizarea precisă a actualei biserici sf. Vineri din Tîrgovişte cu ctitoria lui Grama stolnicul închinată în 1630 mănăstirii Radu Vodă din Bucureşti. Este necesară această precizare deoarece în Tîrgovişte au mai existat încă două biserici cu hramul sf. Vineri şi sf. Paraschiva numite în secolul al XIX-lea, una sf. Vineri veche, spre a o deosebi de cea existentă azi, care tot atunci se numea sf. Vineri nouă iar cealaltă sf. Paraschiva sau sf. Vineri care în mod obişnuit purta numele de „Biserica coconilor“. În 1872 Pappazoglu o înregistrează la nr. 25 ca „ruinată de tot“ cu titlul „sf. Vineri zisă a Coconilor (fiilor de domn)“ deosebită de cea înregistrată la nr. 11 „sf. Vineri“ cea domnească²⁶.

Despre Grama stolnicul nu avem alte cunoştinţe decît că a ajuns în Moldova în slujba domnitorului Radu Milnea la plecarea acestuia din Ţara Românească şi a rămas acolo şi pe vremea fiului şi urmaşului său la domnie, Alexandru Coconul. Antrenat în luptele partidelor politice moldovene el condusese alături de vornicul Vasile Lupu o expediţie care a respins încercarea lui Miron Barnovschi de a recupa tronul. Consolidîndu-şi situaţia politică în Moldova şi asigurat că nu se va mai întoarce în Ţara Românească stolnicul Grama a hotărît să lichideze cu averea rămasă în Ţara Românească pe care în 1630 a închinat-o mănăstirii Radu Vodă din Bucureşti.

Dar, pe locul sf. Vineri sau în imediată apropiere exista o biserică încă din 1595 pe care Sinan paşa o încorporase în fortificaţiile sale. Filippo Pigafetta care descria această palancă arăta că „dinspre răsărit se trăsese o tranşee, de la turnuleţul făcut dintr-o bisericuţă pînă la riul Ialomiţa, care curge pe acolo“²⁷.

Descrierea corespunde perfect cu aşezarea actualei biserici sf. Vineri. Denumirea de bisericuţă, „chiesetta“, indică proporţiile reduse ale construcţiei, dar nu ni se arată dacă era din lemn, piatră sau cărămidă. Poate că după avariile pricinuite cu ocazia acestor lupte stolnicul Grama va fi restaurat-o făcînd o „zidire noao“. Deoarece cercetările au stabilit că o altă biserică de zid sub cea existentă nu s-a mai găsit şi nici nu s-a identificat alta în imediata apropiere²⁸, demonstrează că vechea „chiesetta“ a fost o construcţie de lemn, transformată şi avariata în timpul luptelor şi pe locul căreia a ridicat stolnicul Grama o „zidire noao“, după anul 1595. S-ar mai putea ca după avariile din 1595 stolnicul Grama s-o fi reclădit cu materialele de la

26 Arh. St. Buc., ms. 729 f. 86 v.

27 Călători străini despre ţările române, Buc. 1971, III, p. 120.

28 Gh. I. Cantacuzino, Aspecte ale evoluţiei unui vechi monument, Valachica, 1969, p. 63.

vechea bisericuță dar cu mult mai puțină grijă pentru simetria și proporțiile firidelor și arcaturilor, care sînt departe de nivelul artistic al plasticii decorative de la Cotmeana.

Discuția am făcut-o numai pentru a interpreta termenul de „zidire noao” deoarece biserica putea să fi fost făcută din zid de același Grama cu puțin înainte de luptele din 1595. termenul de „zidire noao” folosit în 1630 referindu-se nu la înfățișarea de atunci a bisericii ci la construcția cu totul din nou făcută de stolnicul Grama.

În același timp trebuie să ținem seama de monedele din secolul al XV-lea (1437—1497) găsite cu ocazia săpăturilor arheologice la nord de biserică însă cu rezerva pe care înșiși cercetătorii și-au făcut-o că nu pot fi cu siguranță asociate mormintelor descoperite²⁹, mai ales că locul mormintelor era, după un vechi obicei, la sud de biserică.

Sigur este doar faptul că biserica este citată în documente numai de la începutul secolului al XVII-lea, fără să știm la care dintre cele trei biserici sf. Vineri sau sf. Paraschiva se referă, afară de cazurile cînd denumirea hramului este însoțită de apelativul „domnească” sau „de la școala domnească”, indicații sigure care privesc actuala biserică sf. Vineri. Pentru prima dată este citată biserica sf. Vineri din Tirgoviște la 12 mai 1613 cu prilejul unui jurămint luat în vederea unei judecări ce urma să se facă înaintea domnitorului³⁰. La această dată biserica nu era inclusă în curtea domnească dar era cea mai apropiată de scaunul de judecată al domnului, afară de cele din incintă și se poate bănui că se referă la actuala biserică sf. Vineri. Un act de la 15 mai 1613 afirmă că pe vremea lui Alexandru Mircea (1568—1577) a fost înmormîntat la sf. Vineri paharnicul Muja care-i dăruise vinăriciul de la Văleni. Documentul nu oferă nici un indiciu care să identifice biserica de atunci cu actuala sf. Vineri. La 19 mai 1614 în cartea de judecată a sudețului Stoica și a celor 12 pîrgari ai Tirgoviștei iscălesc drept martori mai mulți preoți: „popa Goicea eclisiarh domnesc și popa Tanasie din clerosul domnesc și diaconul Iane și Necula diacon din clerosul domnesc și popa Necula și popa Teodosie și popa Atanasie, fiul popii Goicea și popa Proca de la sfînta Vineri”... și alții³¹. Observăm că preoții bisericilor domnești sînt amintiți ca atare pe cînd „popa Proca de la sfînta Vineri” nu este indicat ca făcînd parte din „clerosul domnesc”, ceea ce însemnează că era de la una din cele trei biserici sf. Vineri, cel mai probabil de la actuala sf. Vineri ai cărei preoți erau cel mai adesea folosiți în actele de judecată. La 31 iulie 1626 este citat, alături de numeroși martori, popa Ivan de la „Sveta

29 Ibidem.

30 DIŔ, Țara Românească, veac XVII, Buc. 1951, II, p. 185.

31 Idem, ibidem, p. 278.

Petca“ deosebit de alți preoți din clerul domnesc indicați ca atare³², ca și „popa Iane de la „s(ve)ta Petca“ la 29 ianuarie 1636, care poate fi tot una cu popa Ioan din 1626, cum era citat și în 1638 „popa Ioan ot stăia Petca“, alături de „Atanasie eclisiarhul, popa chir Fota gospodin, pop Iane gospodin“³³. Tot la această biserică se referea mărturia unui popa Irimie din 1656 precum și jurământul de frăție dintre Matei logofăt și Negoită logofăt, nepoții lui Fota cel mare din Tirgoviște cu Pascale clucer țarigrădeanul de la 1 mai 1689 în biserică „de la sf. Vineri fiind preot popa Vasalache“³⁴. Tot fără indicație de biserică domnească apare sf. Vineri în 1696 și 1699 la mărturiile lui „az Hrizea diacon ot stăia Petca, martor“³⁵.

În secolul al XVII-lea biserică s-a bucurat de sprijinul doamnei Bălașa, soția lui Constantin Șerban (1654—1658), care a pus să se construiască în curte, casa care-i poartă numele, pe a cărei fațadă se păstrează inscripția votivă din 1656³⁶. La începutul secolului următor, în anul 1712, cu două săptămâni înainte de venirea domniei de la București, cum se obișnuia în fiecare an, „să întâmplase de să aprinsese târgul, ulița cea mare și arsese foarte rău, pînă încît ajunsese și casele coconilor și arsese învelișul la o pereche de case“³⁷. Prin intervenția domnului „în scurtă vreme s-au încheiat târgul la loc iarăși precum au fost, grijind și mărirea sa atît casele cit și curtea și tot pînă în iarnă“. Nu s-au păstrat din daniile lui C. Brincoveanu decît cîteva strane, un jilt din 1704 și cărți de cult.

Pentru prima dată se amintește că sf. Vineri se afla în incinta curții domnești într-un document din 30 aprilie 1716 cînd Nicolae Mavrocordat acorda scutiri de dări „popii lui Tudor și popii Badii și popii Gheorghe și lui Gheorghe dascălul și lui Irimie grămăticul care sînt clirosul sf. biserici sf. Vineri ce iaste în Curtea domnească de la Tirgoviște“, „precum au fost ertați de toți răposaii domni cu cărți și cu hrisoave dă mili și dă ertăciune“³⁸. Dar, nici de această dată clerul de la sf. Vineri nu este înglobat cu cel de la biserică domnească, pentru care la 21 februarie 1731 Mihai Racoviță dădea un privilegiu separat, fără să amintească despre niscaiva privilegii mai vechi. În schimb, în privilegiul „popii lui Ioan i lui Gheorghie grămăticul i lui Mihai grămăticul snă popii lui Gherghe i lui Dumitru grămăticul snă popii Paraschivei care-i sînt cliros la biserică sf. Vineri din orașul domnii mele din Tirgoviște“ le scutește casele și bucatele de toate dările „precum au avut și la alți

32 Arh. St. Buc., fond mănăstirea Radu Vodă, XVI 19.

33 Arh. St. Buc., ms. 449, f. 530 p și 531.

34 Ibidem, f. 533 v.

35 Ibidem, f. 526, 534.

36 N. Iorga, Studii și documente, XV, I—II, Inscriptii, Buc. 1905, p. 112.

37 Radu Greceanu în Cronicari munteni, Buc. 1961, II, p. 210—211.

38 Biblioteca Academiei R.S.R., ms. LIX 49.

răposați domni mai deînainte vreme“ 39.

Comparînd privilegiile bisericii domnești cu cele ale sf. Vineri, constatăm că slujitorii le-au primit separat, mai întîi cei de la sf. Vineri, deoarece cei de la domnească aveau un alt privilegiu, acordat de Constantin Brîncoveanu în anul 1698, pentru a primi 40 de taleri din vama tîrgului de la Tîrgoviște. Se pare că primul privilegiu de care aminteste Nicolae Mavrocordat privitor la sf. Vineri datează tot de la Constantin Brîncoveanu, care s-a văzut nevoit să acorde și slujitorilor acestei biserici un privilegiu, cel puțin de scutire de dări dacă nu de cîștiguri în bani, cum aveau cei de la domnească.

Privilegiul scutirii de dări pentru preoții de la sf. Vineri domnească a durat pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, deoarece în 1798 popa Manole de la sf. Dumitru cerea să fie mutat la sf. Vineri, nu pentru că ar fi avut vreun venit mai mare în comparație cu enoria lui de 10 familii, dar aci era scutit de bir, ca și popa Dinu, singurul slujitor al bisericii 40.

Între timp avusese loc restaurarea lui Șerban și Negoită Fusea iar din 1775, de la Alexandru Ipsilanti sau poate chiar de la Grigore Al. Ghica bisericile din incinta fostei curți domnești de la Tîrgoviște erau toate cuprinse într-un singur privilegiu : „biserica din curtea domnească de jos i biserica de sus i biserica sf. Vineri, ca să aibă a fi la aceste biserici 6 preoți, doi diaconi, doi cîntăreți și cinci grămăticici, care să fie în pace și iertați de toate dăjdiile” ....,pentru că fiind ei cliros la sfintele biserici ce s-au zis mai sus au avut această milă și de la alți frați domni mai deînainte, precum hrisovul mării sale Grigore Alexandru Ghica voievod adeverează 41. Alte privilegii din 1782, 1792, 1793 și 1797 menționează pe lîngă scutiri și dreptul de a avea două liude poslușnici, în baza unui privilegiu mai vechi, din 1766, de la Scarlat Ghica deoarece la această biserică se afla o icoană făcătoare de minuni, la care numeroși bolnavi și-ar fi găsit tămăduirea.

Cu Negoită Fusea se stingea în linie bărbătească ramura ctitorilor de la sf. Vineri și în 1802 biserica ajungea metoh al mănăstirii Dealu, care mai avea un metoh în Tîrgoviște, peste drum de biserica Tîrgului, pentru ale cărui reparații se angajau la 23 și 29 ianuarie 1800 zidari și lemnari 42. Avariile pricinuite mănăstirii Dealu de cutremurul din 1802 și alte motive au determinat pe egumenul Dionisie Lupu să ceară mitropoliei aprobarea să se mute la sf. Vineri, care spre deosebire de celălalt metoh, care nu avea biserică în incintă îi asigura îndeplinirea canoanelor monastice. La 27 decembrie 1802 cînd Constantin Ipsilanti

39 Idem, ms. LIX/59.

40 Arh. St. Buc., ms. 141, f. 150 v — 151.

41 Idem, ms. 3, f. 98. V.A. Urechită, Istoria românilor, VI, p. 120—121, VII, p. 328—329.

42 Idem, Mănăstirea Dealu, XVIII/3 și XXII/107.

aproba mănăstirii Dealu metohul de la sf. Vineri biserica se găsea „slobodă cu locul ei împreună”, după cum asigurau atât mitropolitul cîț și ispravnicii județului care cercetaseră „atît pentru locul bisericii aceștia care este împrejur cîț și pentru deosebit locul de la vale și găsindu-le slobode le-au și măsurat, adică cel dinprejurul bisericii ce este înconjurat cu curte de zid ce să vede că a avut din vechime, stîjnjeni masă 26 i palme 2 iar cel din vale, care să ține din locul zidurilor curții domnești stîjnjeni masă 72” 43.

Pe lîngă clădirile pe care le-a inițiat în curtea bisericii pentru locuința sa, „lungu stj. 15 și largul stj. 5”, cu sobe, beciuri și pivniță, Dionisie Lupu mai angaja la 12 ianuarie 1804 pe Gheorghe pie rarul și Ilie pietrar „să stric adaosurile de zidărie ce sînt înlăuntru bisericii ot sf. Vineri dinpreună cu bolțile i turla bisericii alegînd de la aceste fărmațuri toată cărămida, făcînd-o grămadă lîngă biserică în cită va ieși întregă de o parte și jumătățile de altă parte iar molozul să-l scoț afară, unde mi să va arăta” 44.

Ceva mai tîrziu, în 1814, cu ocazia alegerii locului curții domnești, ispravnicul județului Scarlat Mihălescu a mers mai întii „la locul bisericii sf. Vineri, ce este tot în cuprinsul zidurilor curții domnești, cu deosebit zid, pă care loc să văzu făcute o pereche de case mari, cu case sus, cu odăi jos, cu pivniță, cuhnie și grajd, care acum să stăpînesc de d-lui biv vel căminar Gheorghe Palada, de la care am cerut să-mi arate cu ce sinet stăpînește și nu mi-au arătat nici un sinet decît numai că le are cumpărate de la sfînția sa părintele episcop Sevastis chir Dionisie, de la care nu mi s-au trimis nici un alt sinet decît o copie scoasă după o anfora a preasfînțitului proinmitropolit Dositei, cu întărirea mării sale Costandin voievod Ipsilant prin care hărăzește sf. mănăstiri Deal 26 stj. palme 2 masă cu biserica sf. Vineri, cum și jos din grădina curții 72 stj. ca să-i aibă de legumele cele trebuincioase iar pă 26 stj., 2 palme să facă case dă a fi conac și celor după vremi năstavnici ai sf. mănăstiri Dealu, îndatorîndu-i ca să îngrijească de toate cele ce caută spre înfrumusețarea bisericii sf. Vineri, pe care împreună cu acest loc, atît din deal cîț și din vale, le hărăzește a fi metoh sf. mănăstiri Dealu” 45.

După zece ani, la 17 septembrie 1824 sf. Vineri obținea de la Grigore Dim. Ghica o înnoire a privilegiului de a avea 4 liude poslușnici, tot sub motivarea că aci „apururea sint bolnavi pentru tămăduirea patimilor lor” 46. După o săptămînă același domnitor reinnoia și hrisovul celor trei biserici din incinta curții domnești pentru scutirea slujitorilor de toate dările și în plus dreptul de vamă domnească de la fiecare prăvălie și de la toți negustorii

43 Idem, Mitropolia București, XXXIII, 13.

44 Idem, Mănăstirea Dealu, XVIII/6.

45 Idem, Mitropolia București, XXXIII, 23.

46 Idem, ms. 103, f. 224.

de la târgul săptămînal, pe care după privilegiul lui Constantin Brîncoveanu nu avea dreptul să-l încaseze decît biserica domnească. Motivarea lui Grigore Dim. Ghica era : „fiindcă târgul acesta să face pămînt domnească, slobodă a orașului și bisericile acestea sînt domnești ale celui vechi scaun din Tîrgoviște”. Li se mai dădea, tot în bloc și 10 liude scutelnici ⁴⁷.

Curînd biserica a ajuns iar în nevoie de reparații și probabil părăsită cînd a intervenit paharnicul Nicolae Brătescu luînd asupra-și o nouă restaurare. Într-o pisanie lungă Brătescu povestește istoria bisericii cît a știut sau mai curînd cît a vrut să spună pentru posteritate ⁴⁸. Lucrările acestei restaurări au durat din iunie 1850 pînă la 25 martie 1852.

Nicolae Brătescu (14 septembrie 1792 — 28 februarie 1858) a fost unul dintre conducătorii treburilor publice ale orașului și ale județului Dîmbovița, prezident al magistratului, judecător al tribunalului și ispravnic al lucrărilor de restaurare de la mănăstirea Dealu între 1845—1848.

În aceeași vreme se purtaseră mai multe discuții pînă ce, în 1846 organele conducătoare ale județului și orașului, inclusiv protopopul hotărîseră printr-un jurnal să dărîme cîteva biserici ruinate care prezentau o priveliște tristă orașului și amenințau viața trecătorilor prin apropierea lor. Printre acestea era biserica numită a coconilor care se afla aproape de Casa coconilor construită de C. Brîncoveanu, dar mai departe decît biserica sf. Vineri domnească ⁴⁹. Ctitoria bisericii nu se datora domnului Constantin Brîncoveanu și era cu mult mai veche dacā ajunsese într-un stadiu atît de înaintat de ruină la mijlocul secolului trecut. După exemplul bisericii coconilor de la București trebuie să admitem că și la Tîrgoviște a existat o casă a coconilor, cu terenul și cu dependențele ei, inclusiv o biserică din secolele anterioare. După părăsirea reședinței domnești de la Tîrgoviște biserica sf. Vineri a reușit să se mențină datorită privilegiilor domnești și unor ctitori noi pe cînd cea a coconilor s-a ruinat și a fost prima căreia i s-au aplicat măsurile jurnalului din 29 aprilie 1846. În 1848 Ioniță Alixăndrescu cumpăra 2.000 de cărămizi din această demolare iar Nicolae Brătescu ^{60—70} cărute de moloz pentru șoseluirea uliței de la sf. Vineri domnească. În 1872 cînd o înregistra Pappazoglu nu mai existau decît părțile inferioare ale zidurilor acoperite de molozul dărămăturilor.

Jurnalul din 1846 cuprindea și biserica sf. Vineri veche, semnalată în 1844 cu „niște ziduri înalte, pustiite după vremile vechi”, a cărei de-

47 Ibidem, f. 236—237.

48 V. Brătescu, Monumente de arhitectură din Tîrgoviște, Glasul bisericii, 3—4, martie—aprilie 1967, p. 296, nota 18.

49. Biblioteca Academiei R.S.R. ms. 3748. I.D. Petrescu confundă această biserică a coconilor cu cea a sf. apostoli, care era într-adevăr a Ghiculeștilor, dar nu s-a numit niciodată a coconilor.

molare a fost întârziată de corespondența cu proprietara locului, Ilinca Iliotiu, care locuia în București și de evenimentele de la 1848. Acțiunea s-a reluat în 1850 și s-a început cu sf. Vineri veche. La 31 mai 1850 Nicolae Brătescu intervenea să i se dea cărămida de la această biserică pentru a repara cealaltă sf. Vineri, „cea nouă”. La întrebarea Departamentului credinței asupra ctitorilor „acestei biserici maghistratul răspundea că nu a avut alt mijloc de informare decât întrebînd pe cel mai bătrîn locuitor al orașului, Nicolae Andronescu, atunci, în 1850, în vîrstă de 115 ani a răspuns că acea biserică așa a pomenit-o, fără să poată da vreo lămurire⁵⁰. Nicolae Brătescu a primit cărămida cerută deoarece se raporta că pînă în 1852 dintre bisericile propuse pentru dărîmire nu s-au demolat decât biserica coconilor și „biserica numită sf. Vineri, după ulița cea mare, din dreptul caselor răposatului pitarul Dumitrache Brătescu, aflîndu-se însă împrejurul-i mulțime de moloz precum să vede, iar cărămida s-a dat d. paharnicului Brătescu în trebuința reparației bisericii sf. Vineri cei nouă, după cererea ce a făcut și voia ce a dobîndit prin maghistrat de la cînst. Departament al credinței cu porunca supt nr. 4514 din anul 1850”⁵¹.

Despre sf. Vineri veche știm sigur că exista din secolul al XVI-lea deoarece la 26 februarie 1864 s-a descoperit pe acest loc o piatră de mormînt, care a făcut multă vîlvă în oraș, bănuindu-se că era chiar mormîntul domnitorului Mircea Ciobanu (1545—1555). Piatra s-ar fi găsit în „ruinele bisericii sf. Vineri veche din acest oraș Tirgoviște, după inscripția ce s-a văzut pã o piatrã aflatã sub pãmînt”. Cu toate eforturile nu s-au putut descifra decât ultimele cuvinte ale inscripției slavone, foarte tocitã: „Mircea voievod, luna septembrie 12, leat 7058” (1549)⁵². În cele din urmă s-a conchis că era vorba de un boier „tãiat” de Mircea Ciobanu și piatra a fost pusă la loc. Mai tîrziu, probabil cu ocazia construcției gimnaziului Ienăchiță Văcărescu piatra a fost luată și dusă la Biserica albă, unde a fost folosită pentru pisană din pridvor.

În lumina acestor indicații atribuim lintelul clucerului Manea din 1517 încastrat pe fațada sudică a bisericii sf. Vineri domnească acestei biserici sf. Vineri veche, dărîmată în cursul anului 1850, cînd a început restaurarea lui Nicolae Brătescu. Așezarea pragului deasupra soclului, cu aproape un metru mai sus decît nivelul de cãlcare al epocii de construire a bisericii inițiale, acolo unde era suprafața pãmîntului în jurul bisericii la mijlocul secolului al XIX-lea, cînd s-a construit pridvorul lui Nicolae Brătescu, documentează că încastrarea lintelului clucerului Manea s-a făcut o dată cu restaurarea lui Brătescu.

50. Arh. St. Tirg., fond Primăria Tirgoviște, dos. 46/847.

51. Arh. St. Buc., Ministerul Instrucțiunii publice și cultelor, dos. 1345 din anul 1847 f. 1005—1006.

52. Despre această piatră I.D. Petrescu auzea că „pe la 1831 s-a strămutat de aci o piatră sepulcrală a lui Mircea, fiul lui Mihnea cel Rău” pe care s-ar fi scris actuala pisană de la Biserica Albă.

Pînă la această dată deosebirea dintre cele trei biserici cu hramul sf. Paraschiva se făcea prin apelativele : sf. Vineri veche, cea demolată în 1850—1851, care se mai numea și sf. Vineri de la vale, sf. Vineri a coconilor, numită de obicei biserica coconilor, dărîmată în 1847 și sf. Vineri nouă — cea domnească, existentă și astăzi, sau sf. Vineri de sus. Denumirea de „nouă” nu se referă la restaurarea lui Brătescu, deoarece se întrebuița curent înainte de 1850.

În concluzie actuala biserică sf. Vineri nu este mai veche de sfîrșitul secolului al XVI-lea și a fost ctitorită de stolnicul Grama care în 1630 a închinat-o mănăstirii Radu Vodă din București. Se poate ca înainte de această biserică din cărămidă să fi fost alta de lemn, tot o ctitorie boierească. Biserica avea altar, naos și pronaos pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea cînd Șerban și Negoită Fusea i-au adăugat un pridvor în anul 1756, pe care l-au destinat să fie și clopotniță. În pronaosul bisericii inițiale au fost așezate pietrele de mormînt ale doamnei Bălașa Constantin Șerban și al copilei Stanca, nepoata domnului Constantin Brîncoveanu, ambele în dreapta axului bisericii și a Voichiței Voinescu în stînga. În pridvorul făcut de ei Fuseștii și-au aranjat gropnița proprie, ale căror pietre de morminte au fost înlăturate fără nici un fel de discernămînt de recenta restaurare. Restaurarea din 1804 a egumenului Dionisie Lupu a lărgit naosul prin desființarea zidului dinspre pronaos și a închis golurile pridvorului Fuseștilor pe care l-a transformat în pronaos, așa încît înainte de restaurarea lui Brătescu biserica avea o singură turlă, pe naos și nu avea pridvor, pisania din 1852 precizînd că „i s-a făcut amvon cu clopotnița din temelie”. Biserica nu a fost ctitorie domnească și nu a fost înglobată în incinta curții domnești pînă la mijlocul secolului al XVII-lea. Chiliile făcute de doamna Bălașa în 1656 „ca să fie de odihnă creștinilor care cad în nevoie și scapă la sf. biserică”, adică un azil de sărmani și neputincioși îi arată nepotrivirea cu incinta unei curți domnești, chiar dacă pensionarii vor fi fost numai dintre boieri și oricît de preamilostivă va fi fost doamna Bălașa. Biserica a rămas deci în continuare izolată de curtea domnească pînă la Constantin Brîncoveanu care a destinat-o să fie biserica coconilor brîncovenesți. Numai din această vreme biserica ajunge domnească deși fusese inclusă în incinta curții domnești din vremea domnului Matei Basarab.

Zidurile de incintă. Cercetările arheologice au stabilit că cel mai vechi zid de incintă este cel de piatră suprapus de turnul Chindiei, datat de la sfîrșitul secolului al XIV-lea sau începutul secolului al XV-lea. Celelalte două ziduri paralele care înconjoară întregul complex monumental existent s-ar fi construit în două etape : cel interior, cu contraforți la exterior, de secțiune triunghiulară, din bolovani de rîu în casete de cărămizi a fost atribuit construcțiilor lui Petru Cercel, „în același

timp cu casele domnești și biserica” și „refăcut în secolul XVII” 53. Mai târziu, „în timpul domniei lui Matei Basarab a fost construit un zid de dublură, paralel cu primul, spațiul dintre ele fiind umplut cu moloz și pământ „pentru a adapta zidul înconjurător la noile arme” 54.

Enumerarea bisericilor domnești în privilegiile amintite din secolul al XVIII-lea ne dă posibilitatea unei interpretări realiste asupra dezvoltării curților domnești și totodată a zidurilor de incintă. Denumirile „curtea domnească de jos și de sus” erau curențe în secolul al XVIII-lea nu numai în cancelaria domnească, unde se păstrau termenii documentelor vechi ci și în vorbirea de toate zilele. Pe un antologhion se află însemnarea: „Această carte iaste a besearicii domnești din curtea domnească dă jos, leat 7254” (1745—1746). Datarea acestor curți domnești este una din problemele importante pe care interpretarea săpăturilor arheologice și a arhitecturilor nu pare s-o fi rezolvat în mod științific. Astfel, de un deosebit interes arheologic pentru cercetările întreprinse, care ar fi elucidat cel puțin în parte problema datării curții de jos și a celei de sus este palanca lui Sinan pașa, despre care cercetătorii nu amintesc decât în termeni vagi, fără nici un fel de referire la urmele acesteia pe terenul curții domnești unde a fost fortificată. Contemporanii ne-au lăsat relatări amănunțite despre această palancă, printre care deosebit de valoroasă este cea a lui Filippo Pigafetta, istoric și arhitect de fortificații în diferite orașe din Italia, cu o îndelungată experiență. În vîrstă de 62 de ani în 1595 cînd ajunsese la Tîrgoviște. El arăta că întărirea lui Sinan îi apăruse construită din pari și val, „fortificata con pali et argini”, cu trei bastioane, înglobînd și zidurile vechii incinte pe care le consolidase cu pari 55. La întoarcerea de la Giurgiu, în drum spre Transilvania, Pigafetta a trecut din nou prin Tîrgoviște și a revăzut palanca lui Sinan, a studiat-o cu interes și a descris-o destul de amănunțit. Măsurată pe dinafară fortăreața avea o incintă de 400 de pași ai unui om obișnuit, cu trei turnuri mici și rotunde. Spre răsărit era o poartă, care forma una din cele patru laturi ale fortificației iar spre nord, către Ialomița, erau alte două porți mici. „Pe partea dinspre sud, ei (turcii) săpaseră un șanț larg, cam de 8 coți și cu pămîntul nisipos și pietriș umpluseră palanca și gabioanele așezate deasupra, care palancă în lățime de 8 coți înconjura acea fortăreață, fixată de-a curmezișul cu grinzi și sprijinită cu tărie prin țărushi de lemn”... „Toată întărirea era țesută pe dinafară cu gard de nuiete și mărăcini iar pe dinăuntru tencuită cu var, pentru a fixa pămîntul. Din latura de răsărit ei traseră o tranșee, de la un turn, amenajat într-o bisericuță, pînă la riul Ialomița, care curge

53. N. Constantnescu și Cr. Molsescu, *Curtea domnească din Tîrgoviște*, ed. 1965 p. 45, ed. 1969 p. 36.

54. *Idem*, *Ibidem*.

55. *Călători străini despre țările române*, București, 1972, III p. 346.

acolo, în capătul căreia improvisaseră un mic fort cu 4 laturi, cu intenția de supraveghere acolo, lărgind spațiul” 56.

Informațiile lui Pigafetta ne sînt completate de relația călugărului franciscan Giuseppe Piscullo da Melfi, care a trăit mult timp în Țara Românească și cunoștea bine Țirgoviștea. El nota că Sinan pașa a ajuns la Țirgoviște la 29 august 1595 și imediat a început o fortificație. Servindu-se de vechea împrejmuire a curții domnești, „o palancă sau palisadă, după obiceiul acelei țări, făcu aproape de aceasta alta, lăsînd la mijloc un spațiu de doi pași, apoi săpă în exterior un fel de șanț, aruncînd pămîntul între cele două palance, făcînd o fortificație cu trei laturi în total”. Pe dinăuntru fortificația măsura 1000 de coți (583 metri după măsura cotului de la Florența) și avea „un turn de mărime mijlocie”, cu turnuri deasupra și gabioanele sale, care încă nu erau pline, nefiînd terminate poate din lipsă de timp și șanțul era încă neterminat în mai multe locuri, „în molti luoghi era anchor'alta” 57. Petru Pellerdi, diac în cancelaria lui Sigismund Bathory mai adăuga că umplutura dintr-o garduri avea o lățime de doi stînjeni iar înălțimea era de jur-împrejur de două sulite 58.

Așadar izvoarele scrise concordă în arătarea că în jurul curții domnești s-a ridicat un val de pămînt, sprijinit de ambele părți cu garduri de lemn, mărginit la exterior cu un șanț de vreo 8 coți, circa 5 metri. Descrierile s-au făcut după ce palanca era aproape terminată, așa cum a surprins-o asaltul lui Mihai Viteazul cu aliații săi. Pigafetta afla însă de la unul din prizonieri că la începutul lucrării turcii s-au servit de zidul cel vechi al incintei, pe care l-au întărit și l-au înălțat cu garduri de lemn „servendosi della muraglia vecchia et con palificate riparandosi” 59. Astfel întărit zidul vechii incinte, înglobat în palancă nu mai apărea ca un zid de cărămidă sau piatră, ci ca un gard de lemn, constituind latura interioară a fortificației, o palancă după obiceiul locului, „o palificata all'usanza di quel paese” 60. Dărîmarea zidului de incintă pe alocurea se explică prin faptul că după Petru Cercel domnitorii preferau să rămînă mai mult la București, reședința de la Țirgoviște fiind tot mai mult suspectată de turci ca loc de retragere cu intenții de hainie. Mihnea Turcitul (1585—1591), Ștefan Surdul 1591—1592), Alexandru cel Rău (1592—1593) și însuși Mihai Viteazul în primii săi doi ani de domnie au rezidat de preferință la București, de unde își datau cele mai multe acte de cancelarie.

Toate lucrările executate în cadrul pălâncii lui Sinan au dispărut, palisada de la suprafață a fost desființată iar șanțul care o înconjură a

56. Idem, ibidem.

57. Idem, ibidem, p. 76 și 79.

58. Idem, III, p. 623.

59. A. Veress, Campania creștinilor în contra lui Sinan pașa, Memoriile Secțiunii istorice a Academiei Române, S. III, t. IV, p. 51.

60. Idem, ibidem, p. 76.

fost astupat, probabil chiar de pe vremea domniei lui Mihai Viteazul : nici un călător care a trecut pe la curtea domnească după 1595 nu o mai amintește. Șanțul a lăsat însă urme nepieritoare în pământ, oricâte lucrări se vor fi efectuat ulterior în incinta curții domnești și trebuia să apară în secțiunile arheologice. Acest șanț a și apărut în diferite secțiuni, dar nu cu profilul său întreg ci numai în fracțiuni, care nu-l deosebeau de gropile comune. Într-o săpătură din 1954 s-au descoperit părțile inferioare ale unui zid din cărămizi dreptunghiulare, cu dimensiuni de 34—35 cm. lungime, 18 cm. lățime și 5 cm. grosime iar la exteriorul zidului, aceeași secțiune a intrat într-o groapă largă, întreruptă de o construcție modernă aproape pe jumătate din suprafața ei sudică. Cum secțiunea nu a fost adâncită pînă la pământul viu pe tot traseul, nu se putea distinge în profil forma, adîncimea și lățimea gropii. Groapa era însă un fragment din șanțul care înconjura palanca lui Sinan iar zidul era un fragment din împrejmuirea unei incinte mai vechi a curții, care a fost înglobat în pâlanca lui Sinan din 1595.

Sondajele din toamna anului 1691 pentru identificarea zidurilor paralele de incintă, rase de la suprafața pământului pe latura de nord-vest a curții, au întilnit o groapă adîncă de 4,15 m. cu lățimea la fund de 6,20 m. Pe fundul gropii, în marginea dinspre curtea domnească s-a găsit o birnă carbonizată, de secțiune pătrată, cu latura de 17 cm. Groapa se apropie ca formă și dimensiuni de cea descoperită în 1954.

Lucrările de evacuare a straturilor de depunere din ultimele două secole, în anul 1962, au scos la suprafață partea superioară din restul zidului întilnit în săpătura din 1954, cu cărămizi de 34—35 × 17,5 × 5 cm., pe aceeași direcție. Altă secțiune în afara acestui zid al vechii curți domnești, la 3 m. depărtare de secțiunea din 1954 spre nord-vest a arătat că la doi metri în afara zidului amintit începe și aici, ca și la secțiunea din 1954 o groapă largă, care se adîncește cu o pantă de 20—30 grade pe 3,75 m. pînă la 3 m. adîncime, de unde coboară într-o pantă repede de 55 grade pe o jumătate de metru, ajungînd la 3,75 m. adîncime. Fundul gropii se întinde pe 9,50 m. în formă de albic, adîncindu-se la mijloc pînă la 4,10 m. de la suprafață, după evacuarea stratului de suprafață, gros în medie de un metru. De aci începe taluzul sudic, care se ridică în pantă de 40 grade pe doi metri pînă la adîncimea de doi metri, apoi într-o pantă repede de 50 grade pînă la suprafață. Lățimea întregului șanț pe linia suprafeței terenului este de 16,75 m. cu adîncimea maximă de 4,10 metri. Pe fundul șanțului se află un strat de cenușă gros de 9—17 cm., mai compact spre taluzul dinspre Curtea domnească, provenit din gardurile de lemn ale pălăncii incendiate în timpul luptelor din 1595. În jumătatea dinspre curtea domnească a gropii, între straturile de pământ și pietriș sînt și două straturi cu moloz cu multe sfărîmături de cărămizi și cite un fragment de zidărie. Într-o groapă atît de largă și de adîncă s-au găsit

numai câteva cioburi de vase ne semnificative, ceea ce dovedește că astuparea șanțului s-a făcut curînd după ce a fost săpat și într-un timp scurt.

Zidul de cărămidă de pe latura de sud a incintei continuă spre nord-vest pînă la o dublură la exterior, prin care se îngroașă cu 60 cm. pe o lungime de 1,05 m. unde se termină cu aparență de fațadă. Aci a fost stilpul dinspre sud al porții acestei vechi incinte a Curții domnești. Profilele arată și în acest loc începutul unui șanț la doi metri spre exterior de zidul vechii incinte, precum și succesiunea celor două straturi de moloz compact între straturile de umplură ale șanțului. Șanțul pălâncii lui Sinan continua spre nord-vest pînă la groapa descoperită în 1961 pe latura de nord-vest a incintei cu ziduri duble unde fortificația se întorcea spre malul terasei, unghiul fiind marcat probabil printr-un turn-palisadă. Pe această latură de sud șanțul pălâncii lui Sinan a mai fost întilnit și de o groapă de var săpată în 1963 la sud-est de secțiunea din 1954 cu dimensiunile de $5 \times 2,80 \times 2,60$ m. adîncime. Profilele gropii arătau aceleași straturi de umplură, printre care și stratul de sfărîmături de cărămizi care, spre disperarea conducerii șantierului a înghițit cîteva tone de apă de var pînă ce s-au astupat porozitățile largi ale profilului dinspre avalul șanțului. Profilul unghiului dinspre biserica domnească arată că șanțul se termină aci, întreprîndu-se sau mai curînd se păstrase un spațiu nesăpat în fața vreunei porți, după cum ar arăta linia oblică a întreprîderii în raport cu axul șanțului. Faptul că secțiunea arheologică executată în anul 1961 din fața bisericii domnești pînă la zidurile de incintă nu a întilnit nici o groapă de dimensiunile celor indicate mai sus este încă o dovadă că șanțul pălâncii se termina la această întreprîdere pe latura de sud-vest. În schimb, o altă secțiune arheologică, perpendiculară pe fațada nordică a bisericii, în dreptul naosului, arată că biserica domnească cea mare este așezată peste o groapă care se prelungea spre interiorul naosului pe sub fundația zidului lateral, în care s-a găsit o strachină cu inscripție, dar fără dată⁶¹. În secțiunile efectuate în 1964 în naosul bisericii s-a văzut de asemenea că întregul naos este așezat deasupra unei gropi largă cît secțiunile, de la intrarea în naos pînă în fața altarului și spre sud pînă la zidul lateral sudic. Secțiunea din lungul axului naosului a fost săpată numai pînă la 2,70 m. adîncime, fără a se fi ajuns la fundul gropii. Straturile de umplere, printre care două straturi de cenușă cu pămînt roșu de arsură și cărămizi sfărîmate continuă spre altar, adîncindu-se în pantă ușoară. Secțiunea perpendiculară pe zidul lateral sudic arată că pentru a se asigura o bază trainică de susținere celor doi stilpi octogonali dinspre nava sudică, constructorii au fost nevoiți să facă un zid subteran de susținere, paralel cu axul bisericii. Atît groapa cît și materialul de

61. N. Constantinescu, *Contribuții*, p. 234.

umplere prezintă toate caracteristicile șanțului de la pâlanca lui Sinan de pe latura sud-vestică.

O secțiune arheologică din dreptul altarului spre malul terasei executată în 1963 nu a atras atenția decît printr-o groapă adîncă și îngustă. Fiind paralelă cu axul șanțului secțiunea a putut să cadă pe o margine a acestui șanț, rămîind astfel nesesizat.

În sprijinul părerii că latura estică a șanțului pâlăncii lui Sinan a fost pe fișia de teren pe care se află biserica domnească cea mare amintim că nici una din secțiunile de la sud-est de biserică nu a întilnit gropi asemănătoare cu cele de pe latura sud-vestică. Mai mult, în secțiunea de la fațada sudică a bisericii pînă la zidurile de incintă s-a întilnit în nivelul secolului al XVI-lea un cuptor de ars ceramică cu cioburi de vase comune dar caracteristice secolului respectiv. Ce rost putea să aibă un cuptor de ars oale sau chiar cahle în incina curții domnești? Mai curînd admitem că în secolul al XVI-lea incinta curții domnești nu cuprindea terenul de la sud de biserică domnească.

Dărîmarea pâlăncii lui Sinan va fi avut loc curînd după luptele din octombrie 1595; dacă șanțul pâlăncii ar fi existat timp mai îndelungat ar fi colectat mai multe materiale. Lucrările vor fi început chiar din noiembrie 1595 cînd Mihai Viteazul se afla la Tîrgoviște. Din cauza acestor lucrări domnul rezida în prima jumătate a anului 1596 la Gherghița, de unde își data cele mai multe acte de cancelarie. Abia de la 29 iulie 1596 înainte Mihai Viteazul data din Tîrgoviște majoritatea actelor de cancelarie.

Desființarea pâlăncii a însemnat astuparea șanțului cu pămîntul și pietrișul grămădit între cele două garduri ale palisadei, care nu mai era de ajuns, deoarece cea mai mare parte din pietrișul scos din șanțul pâlăncii — solul Tîrgoviștei fiind o terasă aluvionară, a fost aruncat și nivelat în partea exterioară a șanțului. S-a completat umplerea cu dărîmăturile de la casele domnești și s-a mai tras înapoi din pietrișul nivelat cu ocazia organizării pâlăncii. Cu toate acestea a rămas pe loc cea mai mare parte din pietrișul nivelat în cursul lunii septembrie 1595. Așa dar nivelarea atribuită celei de a doua jumătăți a secolului al XV-lea nu datează decît de la sfîrșitul secolului al XVI-lea. Zidul de cărămizi cu dimensiuni de $35 \times 18 \times 5$ cm., care mărginea șanțul pâlăncii lui Sinan și pe care îl atribuim lucrărilor celor mai apropiate de vremea săpării lui, adică pe timpul domniei lui Petru Cercel, nu este construit pe acest strat de nivelare.

Săpăturile unor lucrări edilitare efectuate în 1962 de-a lungul celor două trotuare ale străzii din fața curții domnești au arătat că pe la mijlocul secolului al XVI-lea exista în această parte un cimitir, ale cărui morminte ajungeau pînă lîngă zidul dublu al incintei. Unul dintre aceste morminte era suprapus peste vatra unui cuptor de olărie cu numeroase fragmente de cahle-borcan și discuri ornamentale cu șențuiri concentrice, caracteristice sfîrșitului secolului al XIV-lea și

începutului secolului al XV-lea. Mormintul a fost datat după o moneadă de la Ludovic al II-lea, al Ungariei, deci după 1516. Prezența cuptorului de olărie din secolul al XV-lea și a unui cimitir din secolul al XVI-lea pînă lingă zidurile de incintă ale curții domnești dovedesc că pînă în prima jumătate a secolului al XVI-lea aceste ziduri duble nu existau, mai ales că între cimitir și incintă trebuia să fi existat o uliță.

Așa dar, în secolele XV-XVI-lea, pînă în 1595, suprafața curții domnești era mult mai redusă în raport cu cea cuprinsă de incinta cu ziduri paralele. Lungimea acestei incinte nu depășea „400 de pași ai unui om obișnuit” — circa 300 de metri, măsurătoare care corespunde lungimii șanțului de la pâlanca lui Sinan identificată pe teren.

Desființarea pâlâncii lui Sinan a prilejuit lui Mihai Viteazul dreptul de a include în incinta curții domnești a întregului spațiu ocupat de fortificația otomană pe care el o cucerise cu armele. În virtutea acestui drept Mihai Viteazul a lărgit suprafața curții domnești pînă la zidul interior al incinteii duble, care într-o primă formă va fi fost ridicat pe vremea domniei lui și care se întindea pe traseul existent și astăzi pînă în dreptul zidului despărțitor de terenul bisericii sf. Vineri, a cărei existență pe teren la acea dată îi conferea un drept de proprietate inalienabilă, chiar dacă făcuse parte din fortificația lui Sinan pașa.

Zidul interior de incintă prezintă trăsături structurive unitare pe toată întinderea laturei dinspre oraș, din sus de turnul Chindiei pînă în poarta mare de la sf. Vineri, mărginind nivelarea cu balastru din 1595 : grosimea zidului de 0,90—0,95 m., alternarea fișilor de cărămizi aparente cu bolovani de riu casetați, contraforți la exterior cu secțiuni triunghiulară. Pe latura dinspre Ialomița zidul interior are aceeași grosime dar cu o structură diferită : cărămizile sînt mai mari și mai bine arse iar în locul bolovanilor de riu se văd în părțile inferioare lespezi de piatră din ce în ce mai rare spre părțile superioare și este complet lipsit de contraforți la exterior ; numai în dreptul terenului de la sf. Vineri se văd patru întărituri de secțiune dreptunghiulară, care aveau rolul de a anula împingerile unor construcții ale căror urme au fost scoase la iveală deasupra terasei. Pe toată întinderea zidul acesta păstrează, pe fața sa exterioară petece de tencuieli cu var care demonstrează pe de o parte că zidul interior a fost tencuit pe fațada exterioară, pe latura dinspre Ialomița, din sus de Chindie pînă în dreptul porții de la sf. Vineri iar pe de altă parte că la data astupării spațiului dintre cele două ziduri tencuielile fațadei exterioare erau în mare parte căzute în urma unei îndelungate lipse de îngrijire, care corespunde cronologic cu părăsirea curții domnești de la Tîrgoviște între anii 1659—1693. Numai într-o perioadă atît de îndelungată intemperiiile și lipsa de îngrijire puteau să dezbrace zidul de tencuieli așa cum l-a surprins pămîntul și pietrișul aruncat între cele două ziduri paralele. Urmează deci că zidul exterior este în totalitate, pe toată întinderea, ctitoria domnului Constantin Brîncoveanu, cum de altfel se și prezintă cu o înfă-

țișare și structură unitară de jur-împrejurul curții domnești. Zidul exterior este construit numai din cărămidă, sprijinit de contraforți cu secțiune triunghiulară, cu o grosime care variază între 1.20—1.40 m. după cerințele construcției și ale terenului.

Revenind la zidul interior trebuie să menționăm că întrucît peticele de tencuiele sînt asemănătoare pe toată fațada exterioară a laturei dinspre Ialomița, tencuirea nu s-a putut face decît după înglobarea terenului de la sf. Vineri la curtea domnească, adică după anul 1630 cînd stolnicul Grama închina ctitoria lui la mănăstirea Radu Vodă din București. Neînțelegerile cu Vasile Lupu, protectorul stolnicului Grama au prilejuit lui Matei Basarab un act de autoritate ca și față de Catargiești luîndu-i averea rămasă în țară pe seama domniei. Lui Matei Basarab deci îi atribuim zidul interior de pe latura dinspre Ialomița precum și tencuirea lui în întregime. În cîteva puncte sînt fisuri care ar putea fi interpretate ca innădiri, dar pînă la cercetarea temeliilor din dreptul fisurilor nu se pot conchide etape diferite de construcții.

Lărgirea curții domnești din sus de Chindie s-a făcut încă din vremea domniei lui Mihai Viteazul după desființarea pălăncii lui Sinan și a fost marcată printr-un zid de incintă pe latura dinspre oraș pînă aproape de poarta mare de la sf. Vineri. Zidul acesta va fi suferit unele restaurări dar i s-a păstrat structura inițială cu alternări de cărămizi aparente și bolovani de riu casetați. Pe la 1710 Del Chiaro nota că „Curtea din Tirgoviște e înconjurată cu o centură întărită, din pămînt și pietroaie, care se numesc în Valahia bolovani”⁶². El văzuse zidul interior înainte de astuparea fațadei cu pămînt și pietriș și așa se păstrase fațada interioară a acestui zid, cu bolovani de riu casetați.

Intrarea în noua incintă a fost păstrată tot spre fațada dinspre oraș a palatului, ca și vechea intrare de pe vremea lui Petru Cercel, cu cîteva metri mai spre sud-est. Cercetările arheologice n-au sesizat aici urmele vreunui turn așa că intrarea episcopului Baksici în 1640 în curtea domnească se făcea pe sub turnul clopotniței și vedea curtea „toată închisă cu ziduri de jur-împrejur avînd o poartă de fier, deasupra căreia se ridică un turn mare, unde totdeauna, ziua și noaptea stau gărzi de o parte și de alta a porții”⁶³. În 1708 era numită „poarta domnească din jos, pã ulița mare”.

Zidul de despărțire a terenului de la sf. Vineri de curtea domnească este evident mai vechi decît epoca domnului Constantin Brîncoveanu, care a deschis o trecere însoțită de un havuz la mijlocul lungimii zidului și datează probabil din vremea domnului Constantin Serban care izola astfel azilul de sârmani din casa Bălașei de curtea domnească.

62. *Revoluțiile Valahiei*, ed. S. Cristian, Iași, 1929, p. 7.

63. L.E. Fermezdin, *Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium*, Zagreb, XVIII, 1887, p. 102.

O deschidere în apropierea porții cetății era destinată manevrelor apărătorilor cetății precum și pentru trecerea copiilor domnului Brîncoveanu de la casa coconilor la biserica sf. Vineri.

Turnul clopotniță are aceleași caractere structurive ca și zidul interior al incintei duble, de care se leagă organic, nu numai ca structură dar și ca așezare în raport cu fațada zidului. Al doilea zid de incintă, cel exterior, rămîne fără vreo legătură cu turnul și numai înălțimea putea să-i atenueze aspectul inestetic al lipsei de legătură cu turnul. Construcția turnului a fost determinată de existența „bisericii de jos“, care nu avea posibilitatea să adăpostească o clopotniță în turlele proprii. Și structura părților inferioare ale turnului, cu mai multe lespezi decît bolovani îl apropie mai mult de zidul interior al incintei de pe latura dinspre Ialomița, pe care am atribuit-o domnului Matei Basarab.

Cea mai veche știre despre o clopotniță la biserica domnească o avem din anul 1701 cînd se prevedeau în condica vistieriei 50 de taleri „pentru lucrul clopotniței domnești de la Tîrgoviște“, fără îndoială numai o reparație și alți 360 taleri pentru neamțul clopotar, Hendrich Lambru desigur, pentru „un clopot ce s-a făcut la biserica domnească de la Tîrgoviște“.⁶⁴

În 1842 clopotnița ajunsese „cu bolta crăpată foarte rău și dărîmată prin toate părțile, pe supt care totdeauna trec trăsuri și oameni pã jos. Acolo poate să se întîmple și primejdie de viață“⁶⁵ iar în 1849 era „foarte veche și crăpată de cutremur încît amenință cãdere“. De aceea în 1850 s-a dărîmat cu cheltuiala Departamentului credinței „pinã în zidul curții ce înconjoară împrejmuirea, iar nu pinã în temelie“, „clopotnița cu boltele pinã la catul I-ii“. Reclădirea s-a făcut în 1859 cu înălțarea zidurilor și șandramaua de scînduri de deasupra. Cum cărămida rezultată din dărîmarea clopotniței vechi se sfeterisise s-a aprobat să se ia cărămidă de la un zid al curții de „la poarta de din dos, netrebuincios“.⁶⁶

Turnul Chindia. Cercetările arheologice au stabilit cã „vechiul turn al Chindiei datează din a doua jumãtate a secolului al XV-lea, probabil din vremea domniei lui Vlad Țepeș“⁶⁷. Notãm mai întii cã turnul Chindia nu a avut o unitate structurivã independentã ci a fost construit în strînsã legãturã cu biserica de alãturi. Așa demonstrează orientarea bazei piramidale care intersectează în unghi drept axul bisericii, cum și suprapunerea peste peretele de vest al pronaosului bisericii, respectînd orientarea cardinalã a acestuia.

Pe de altã parte remarcãm cã părțile inferioare ale turnului, dez-

64. Revista istoricã a arhivelor României, 1873, p. 661.

65. Arh. St. Buc., Logofeția pricinilor bisericesti, dos. 1117/842, f. 3.

66. Arh. St. Tîrg., fond. Primãria Tîrgoviște, dos. 30/859.

67. N. Constantinescu și Cr. Moisescu, Curtea domneascã din Tîrgoviște, ed. 1965 p. 47, ed. 1969 p. 35,

velite cu ocazia lucrărilor recente de restaurare arată că turnul a fost construit din cărămizi cu exact aceleași dimensiuni ca și vechiul zid de incintă care a fost înglobat în pâlanca lui Sinan. O astfel de asemănare a dimensiunilor de cărămizi nu se mai întâlnește în altă parte a construcțiilor din incinta curții domnești și constituie un argument că turnul Chindia a fost construit de același ctitor ca și zidul de incintă înglobat în pâlanca lui Sinan. Întrucât ultimul constructor la curtea domnească înainte de pâlanca lui Sinan a fost Petru Cercel, lui urmează să-i atribuim și construcția turnului Chindia. Rezolvarea problemelor structurale ale acestui adaos la biserica mai veche, în chip de pridvor s-a făcut printr-o inovație inspirată de arhitectura occidentală, dându-i-se forma unui campanil de biserică romano-catolică, care avea să îndeplinească rolul unei modeste clopotnițe. La atit pare să se fi redus aportul constructiv al lui Petru Cercel la biserica din incinta curții domnești, pe care Franco Sivori i-o atribuie în întregime.

Ceea ce s-a scris despre existența unui pridvor întreg⁶⁸ peste care s-ar fi suprapus turnul Chindia nu pare să corespundă realității. Cercetările arheologice n-au înregistrat nimic în acest sens iar paramentul fațadei vestice a pridvorului cu câte o firidă de o parte și de cealaltă a intrării ar fi inexplicabil în cazul existenței unui pridvor. Apoi, pridvorul ar fi păstrat urme de tencuieli pe fațatele interioare, cum s-au păstrat petice pe fațadele interioare la toate celelalte încăperi ale bisericii, atit la pronaos cît și la naos și altar. Aceste tencuieli ar fi trebuit să se păstreze mai bine decît la restul bisericii, dacă ar fi existat, avînd în vedere că au fost acoperite de zidurile turnului. Ori, inexistența acestor tencuieli demonstrează inexistența vreunui pridvor înainte de turnul Chindia, care nu a suprapus decît peretele de vest al pronaosului.

De altfel, după cum arătau straturile de pămînt intercalate cu moloz în imediata apropiere, turnul Chindia a avut două restaurări mai importante, una la sfîrșitul secolului al XVII și alta la mijlocul secolului al XIX-lea. Pavajul de cărămidă din dreptul soclului de piatră, constituind nivelul de călcare de la sfîrșitul secolului al XVI-lea a fost același pînă în 1659 cînd a fost părăsită curtea de la Tîrgoviște din porunca Porții. Urmele intervențiilor de reparații din 1595 și poate și altele care vor fi mai avut loc au fost înlăturate din jurul turnului.

Restaurarea care a dat o înfățișare independentă turnului în raport cu biserica a cărei clopotniță a fost s-a făcut de către domnul Gh. Bibescu, iar pe vremea domnitorului Barbu Știrbei biserica a fost dărîmată și resturile din ziduri acoperite cu pămînt și moloz așa încît nu s-a mai văzut nimic din ele pînă la scoaterea lor la iveală prin săpăturile din 1934—1938.

Intervențiile anterioare nu par să fi schimbat nimic din înfățișarea

68. Arh. St. Balș și arh. Rodica Mănculescu, op. cit. p. 75.

rea inițială a turnului cu baza piramidală în fațade de cărămidă aparentă, fusul cilindric și deschiderile crenelate de la prima platformă. Deschiderile crenelate, așa cum erau suprapuse, aveau rostul să asigure în primul rând lumina necesară acestei platforme și numai în al doilea rând și aceasta cu totul întâmplător de a servi ca metereze, ca la o biserică fortificată. În timpul luptelor din 1595 turnul nu pare să fi constituit un punct de rezistență al ocupanților turci. Indicația că „loviturile erau rare și nu prea puternice și tindeau în special să dărîme un turn și alte asemenea lucrări de apărare”⁶⁹ nu se referă în mod expres la turnul Chindia, pe care alte relații și mai ales Pigafetta, nu-l amintesc. Un călător de la mijlocul secolului al XVII-lea nota că „în mijlocul curții e un turn de piatră foarte înalt ce servește de fanal pentru ceâsornicul orașului”⁷⁰, fără să amintească ceva despre metereze.

În orice caz, forma actuală cu bază piramidală suprapusă de un fus cilindric a existat și înainte de restaurarea Bibescu — Știrbei dintre anii 1846—1853, după cum arată desenul lui Michel Bouquet din 1843. Existau desigur deschise și golurile meterezelor după indicațiile lui I.D. Petrescu, care le văzuse înainte de restaurarea începută în 1846 și nota că „scara ce conducea la ferestrele de împuscături este luată”⁷¹. Proiectul arhitectului Iohan Schlatter din 1846 pentru restaurarea turnului propusese să se păstreze „toate zidurile vechi avînd numai a să înălța de vreo 3 stînji pînă la învelitoare și să se meremetisească”. Pe parcursul lucrărilor arhitectul Gustav Fraivald a descoperit „mai toate aceste ziduri pînă dinăuntru cuptorite încît nu s-ar fi putut înălța vreo zidărie nouă d-asupra lor”, ceea ce a impus constructorilor soluția de „a să dărîma dă tot, afară dintr-o mică parte de zid”⁷² „și să se re-clădească din nou de la fața pămîntului în sus”⁷³. Acea „o mică parte de zid” se referă desigur la peretele de apus al pronaosului bisericii de lîngă turn, în care s-au încastrat picioarele arcelor laterale. Lucrările ajunseseră pînă la sfîrșitul anului 1847 la trei sferturi din înălțimea lui cînd s-au întrerupt din cauza iernii și nu s-au mai putut reîncepe din cauza revoluției și a ocupației țării de trupe străine.

La reluarea lucrărilor în primăvara anului 1852 sub conducerea arhitectului Iulius Fraivald erau încă necesare: „facerea zidului de la ciubucul cel mare, înălțimea de un stîngen și a stîlpilor terasei, de 1/2 stj., așezarea pietrelor lucrute și potrivirea zidului pe dinafară cu var de sement, toată tencuiala pe dinăuntru, scara cea mare ce duce la

69. Călători străini despre țările române, București, III, 1971, p. 188.

70. Paul din Alep, Călătoriile patriarhului Macarie, ed. Em. Cioran, Buc. 1900 p. 83

71. Biblioteca Academiei R.S.R., ms. 3748, I.D. Petrescu, p. 7—8, inspirat desigur de J.A. Vaillant, La Romanie, III, p. 318: „Une tour seule est restée debout et presque intacte, mais l'escalier qui conduit aux créneaux en a été enlevé”.

72. Arh. St. Buc., Ministerul cultelor și instrucțiunii publice, Țara Românească, dos. 1806/851, f. 23 v-27.

73. Idem, ibidem, f. 51.

terasă pe dinăuntru" și altele⁷⁴. Intrucît urma să i se dea rolul de foișor de foc turnul fusese ridicat mai sus decît cel vechi cu 3 stînjeni, circa 8 metri. Ia 29 noiembrie 1853 turnul era dat în primire maghistratului orașului cu tot inventarul : „pă dinafară în formă rotundă stă pã temelii pînă d-asupra etajului întii dă piatră cioplită iar de aici în sus pînă în vîrf lucrat în cărămidă roșie fără nici o tencuială"⁷⁵. Se aminteau de asemenea placajul de piatră cioplită, ferestrele, ușile, balcoanele, scara din interior.

Rapoartele arhitectului Schlatter repetă de mai multe ori necesitatea dărmării turnului din cauza cuptorîrilor din vechea zidărie, care nu asigurau o suprastructură nouă. Deși rapoartele se făceau după aproape cinci ani de întrerupere a lucrărilor și urmăreau acoperirea unor deficiențe în executarea lucrărilor, afirmarea că s-a reclădit „din nou de la fața pămîntului în sus", adică de la retragerea care a lăsat în afară baza lărgită a turnului, cu excepția peretelui de vest al pronaosului, merită să fie luată în considerare. Așa ne și explicăm de ce cărămizile cu dimensiuni de 33—35×17—18×5 cm. nu se mai păstrează decît în părțile inferioare ale bazei piramidale, precum și îngustarea laturilor bazelor de est și de vest față de dimensiunile celei vechi. S-au păstrat formele exterioare și interioare ale turnului, inclusiv deschiderile crenelate și ușa orientată spre casa domnească, astupate într-una din numeroasele reparații care i s-au făcut cît timp a fost folosit ca foișor de foc.

Biserica din „curtea domnească de jos" este singura care a purtat în ultimul secol denumirea de biserică domnească. Din memorialul lui Franco Sivori, secretarul domnului, se știe că Petru Cercel (1583—1585) a pus să se construiască o frumoasă biserică alături de palat, așa încît pe un pod acoperit domnul putea să intre din încăperile sale în biserică fără să fie văzut : „fece nel medesimo tempo edificare una belle chiesa contigua al palazzo, a tale che per un ponte coperto poteva sua altezza intrarli dalle sue stanze senza esser visto"⁷⁶.

Informația este întărită și de însemnările lui Iacob Bongars care trecea prin Tirgoviște la 7 săptămîni de la mazilirea lui Petru Cercel, unde vedea palatul domnesc făcut de el, mic, dar frumos și măreț și foarte aproape o biserică tot ctitoria lui : „Petro voda a fait à Tervisich, ou il avait sa cour, un palais petit, mais beau et magnifique et tout contre basty son église"⁷⁷. Identificarea bisericii construită de Petru Cercel pe baza acestor izvoare nu se poate face cu siguranță deoarece amîndouă bisericile domnești din incintă sînt foarte aproape de palatul domnesc. Tot atît de ambiguă este și informația Anonimului cantacu-

74. Idem, *ibidem*, f. 718.

75. Idem, *ibidem*, f. 1580.

76. Ștefan Pascu, Petru Cercel și Țara Românească la sfîrșitul secolului al XVI-lea, Sibiu, p. 175.

77. E. Hurmuzaki — N. Iorga. Documente privitoare la istoria românilor, Buc. 1900, XI p. 192.

zinesc care atribuia lui Petru Cercel o biserică domnească în Tîrgoviște : „și a făcut biserica ce iaste în cetatea Tîrgoviștei”⁷⁸. În schimb descrierea făcută de Paul din Alep în 1653 corespunde bisericii mari din curtea domnească, dar nu amintește nimic despre vreun ctitor : „Înăuntru e o prea frumoasă biserică, de mari dimensiuni, la care te sui pe trepte. Ea cuprinde trei diviziuni. Partea exterioară e o arcadă, ce formează nartihica pe din afară ; apoi intri pe a doua ușă în al doilea apartament, unde sînt mormintele beilor ; în fine intri pe o a treia ușă în partea principală a bisericii, care e mare și cu aparență de a fi din vechime. Cupolele sînt înalte și e prevăzută cu locuri sau strane de jur — împrejur”⁷⁹.

Categorică este numai afirmația cronicarului Radu Popescu, vornic de Tîrgoviște între anii 1714—1716, că Petru Cercel „au făcut biserica cea mare den curtea domnească”⁸⁰.

Pisanii săpate în piatră nu s-au păstrat deoarece distrugerea lor constituia unul din obiectivele represiunilor otomane. S-au păstrat numai pisanii zugrăvite și rezugrăvite în repetate rînduri în ultimele două secole, dintre care cea mai veche ar data din vremea domniei lui Constantin Brîncoveanu. Această pisanie arată că biserica domnească „den temelja ei este făcută de Pătru voievod Cercel, la anul de la zidirea lumii 7091 (1583) cînd domnea țara și așa, de atunci, nemaicăutîndu-se și nemaitocmindu-se de nimeni s-au învechit și vremile mai virtos ceale răsmericoase rău o au stricat; luminatul domn Io Costandin B(rîncoveanu)Basarabă voevod... o au dires și o au împodobit cu zugrăveala-i peste tot, cu pardoseala-i și cu alte toate trebuințele.... isprăvind-o la leat 7207 (1698), întru al zecelea an al domniei și oblăduirii acestii țări’... Celelalte două pisanii din anii 1748 și 1785 amintesc ca prim ctitor al bisericii domnești tot pe Petru Cercel, dar textul grecesc al pisaniei din 1785 nu amintește nimic despre acest ctitor, fapt care ridică oarecare suspiciune în privința autenticității textului românesc al pisaniei⁸¹.

Istoricii de arhitectură au pus de la început sub semnul întrebării identitatea actualei biserici, în totalitatea ei, cu ctitoria domnului Petru Cercel. În loc de plan în treflă, cum ar fi trebuit să aibă o biserică de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, aceasta are o formă de cruce grecească. Paramentul exterior nu prezintă alternări de cărămizi aparente cu dreptunghiuri tencuite, caracteristice epocii lui Cercel, ci era în întregime tencuită în prima jumătate a secolului nostru și mai înainte. Decorul exterior era la începutul secolului nostru caracteristic

78. Cronicarii munteni, Buc. 1961, I, p. 120.

79. Călătorii, ed. Em. Cioran, București, 1900, p. 82—83.

80. Istoriile domnilor Țării Românești, Buc. 1963, p. 66.

81. Petre Cristea, Pisanile bisericii domnești din Tîrgoviște, Valachica, Tîrgoviște, II, 1970, p. 183—184.

bisericilor din secolele XVII—XVIII : cornișe de cărămidă tencuită, în dinți de fierăstrău și ciubuce cu arcade formînd panouri care acopereau fațadele bisericii. Briul median este cotit în sus în dreptul pridvorului, ale cărui arcade sînt mai înalte decît panourile din registrul inferior al fațadelor. Această dispoziție decorativă era frecventă în secolul al XVII-lea și nu se întilnește la nici una din bisericile din secolul al XVI-lea. Pridvorul deschis, cu arce pe stîlpi octogonali de cărămidă și cu boltă semicilindrică este de asemenea caracteristic secolului al XVII-lea. Așa dar, biserica domnească mare are elemente anterioare secolului al XVI-lea (planul) și posterioare, înfățișarea exteriorului și pridvorul, dar nimic caracteristic secolului al XVI-lea. Nepotrîvirile stilistice cu cele cronologice au fost justificate printr-o restaurare în secolul al XVII-lea, probabil pe vremea lui Matei Basarab sau Constantin Brîncoveanu ⁸². Ipoteza că pridvorul ar fi fost adăugat mai tîrziu, adică la o refacere din secolul al XVII-lea a fost înlăturată în urma cercetărilor arheologice recente, care au demonstrat că temeliile și zidăria pridvorului formează un tot organic cu restul bisericii.

Imagina bisericii de la tabloul votiv arată fațade tencuite, așa cum existau pe vremea zugrăvirii din 1698.

Față de această situație deosebit de încilcită cercetările arheologice n-au avut curajul să înfrunte datele istorice transmise de cronici și pisanii. În realitate această biserică a fost construită cu totul din nou în secolul al XVII-lea, în orice caz după anul 1595. Groapa peste care este zidită biserica domnească fiind un segment al șanțului pălăncii lui Sinan demonstrează pe deplin o construcție după anul 1595. În cursul anului 1596 s-a astupat groapa și s-a nivelat cu pietrișul scos mai înainte din șanț și cel dintre gardurile palisadei. Arheologic s-a constatat că atunci cînd se funda biserica mare și aripa de sud a palatului „constructorii călcau pe acest strat de nivelare” ⁸³. Relațiile strategice între fundațiile primului zid de incintă, ale turnului-intrare și ale bisericii domnești dovedesc că toate au fost construite aproape în același timp, dar după anul 1595.

Deoarece între 1595—1625 nici unul dintre domnitori nu a avut răgazul să construiască la curtea din Tîrgoviște iar după 1625 s-au perindat numai „domni de București” pînă la Matei Basarab, ctitoria acestei biserici nu poate fi atribuită decît numai acestui domn. Că Anonimul cantacuzinesc și alte cronici și istorii care enumeră ctitoriile lui Matei Basarab nu amintesc biserica domnească din Tîrgoviște printre acestea nu este o surpriză, deoarece nu sînt pomenite nici alte ctitorii din Tîrgoviște ale acestui domnitor. În schimb Dionisie Fotino nota

82. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Moldova*, Buc. 1930, BCMI, XXIII p. 37—38, *L'ancienne architecture religieuse de la Valachie*, BCMI, XXXV, 1942, p. 28 ; Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii românești din cele mai vechi timpuri pînă la 1900*, Buc. 1937, p. 125.

83. N. Constantinescu, *Contribuții*, p. 230.

că Matei Basarab „se înmormintă în biserica domnească făcută de dînsul, în 1654”⁸⁴. În 1835 Logofeția trebilor bisericești constata că „acest sfînt lăcaș este ridicat din temelie dă răposatu întru fericire Matei vodă Basarab”, „mai virtos că după știința noastră această moșie ieste slobozită iarăși dă răposatu Matei vodă, ctitoru acestii biserici”⁸⁵. Mai putem adăuga că mormintele familiei lui Matei Basarab din pronaosul bisericii nu puteau fi instalate aci dacă biserica n-ar fi fost ctitoria acestui domn.

Biserica exista în 1640 cînd episcopul misionar Baksici vedea „două biserici înăuntrul curții principelui, nu prea mari”⁸⁶.

Dacă așa stau lucrurile cum se poate explica atribuirea acestei biserici lui Petru Cercel de către pisanii și alte izvoare scrise? Să se fi pierdut amintirea adevăratului fondator în 40—50 de ani de la zidirea bisericii pînă la redactarea pisaniei lui Constantin Brîncoveanu? Cu toată ruina în care a găsit Brîncoveanu curtea din Tîrgoviște, cu casele surpate din porunca turcilor nu putem crede că se pierduse cu totul amintirea adevăratului ctitor al acestei biserici, a lui Matei Basarab, „strămoșul domniei mele” cum îl numea Brîncoveanu. Dacă nu tăgăduim autenticitatea pisanii existente, toate zugrăvite și rezugrăvite în ultimele secole nu ne rămîne să explicăm aceasta decît prin faptul că redactarea pisaniei lui Brîncoveanu s-a făcut în mod deliberat, după tragicul sfîrșit al domnitorului, probabil chiar de către vornicul Tîrgoviștei, cronicarul Radu Popescu, între anii 1714—1716. Printr-o amalgamare a cunoștințelor despre cele două biserici domnești pisania păstra numele ctitorului de la biserica veche și pe acela al ultimului restaurator, fără a mai aminti pe ceilalți ctitori și mai ales pe Matei Basarab, adevăratul ctitor al bisericii domnești cea mare. Amintirea celorlalți ctitori se păstra în tabloul votiv, care constituie un document important privitor la istoria curții domnești din Tîrgoviște. Ordinea în care sînt prezentate portretele nu respectă succesiunea cronologică a domnilor.

Primul portret este al lui Matei Basarab, adevăratul ctitor al bisericii, după care urmează cel al lui Neagoe Basarab, ctitor și el la o biserică domnească, fără îndoială la cea mai veche biserică a curții domnești. Ultimele două portrete din dreapta intrării sînt ale lui Petru Cercel și Constantin Brîncoveanu, amîndoi prezentînd imaginea bisericii. Aceste patru portrete din dreapta intrării reprezintă figurile principalilor ctitori la cele două biserici din incinta curții. Neagoe Basarab și Petru Cercel la prima biserică domnească, cea de lîngă turnul Chindia și Matei Basarab cu Constantin Brîncoveanu la biserica cea mare. În partea stîngă a intrării sînt prezentați ceilalți ctitori, cu lucrări

84. Istoria vechii Dacii, București, 1856, III. p. 234.

85. Arn. St. Buc., Logofeția pricinilor bisericești, dos. 8177/835, f. 1—2.

86. E. Fernendzin, op. cit. p. 102.

mai mici la biserică și restul construcțiilor din incinta curții : Mihai Viteazul, Radu Șerban, Constantin Șerban, Șerban Cantacuzino și Radu Miheea. Nu este deci un panou al strămoșilor sau rudelor lui Constantin Brîncoveanu ci panoul votiv al „domnilor de Tîrgoviște”, cu excepția lui Șerban Cantacuzino.

Cele două straturi de zugrăveli ale bisericii pledează de asemenea pentru construcția bisericii după luptele din 1595: zugrăvelile nu puteau rămîne aceleași după stricăciunile provocate în timpul luptelor din 1595, mai ales în timpul domniilor lui Matei Basarab și Constantin Șerban cu reședințele preferate în curtea de la Tîrgoviște. Este evident că primul strat de zugrăveli a fost executat în timpul lui Matei Basarab și necesitatea rezugrăvirii pe vremea lui Constantin Brîncoveanu este justificată numai din cauza părăsirii curții domnești pînă la revenirea domniei la Tîrgoviște*.

Una dintre caracteristicile construcțiilor din vremea lui Matei Basarab de la curtea domnească din Tîrgoviște este alternarea unor rînduri de tencuieli subțiri zugrăvite în roșu, în forma cărămizilor aparente, marcate prin incizii, cu tencuieli simple în forma rosturilor de mortar, care formează la rîndul lor fișii de 2—3 rînduri de tencuieli zugrăvite cu dreptunghiuri de tencuieli nezugrăvite, după modelul alternărilor tipice de pe fațadele de la sfîrșitul secolului al XVI-lea.

Acest decor acoperea suprafețele exterioare, ciubucele, spaletii ușilor și ferestrelor și profilele de despărțire a pereților de timpanii de sub bolți. Mici fragmente din aceste zugrăveli s-au găsit atît la palat cît și la biserica mare cu ocazia recente restaurări, atît pe fațadele exterioare cît și la interior și s-au consolidat.

La restaurarea domnului Brîncoveanu aceste tencuieli subțiri zugrăvite, atît cît se mai păstrau au fost acoperite de tencuieli cu var care au îmbrăcat paramentul arcaturilor, briiele de zigzaguri și ciubucele. Numai spațiul dintre cornișă și extradadosul arcaturilor din registrul superior primise o friză de decoruri florale cu roșu și verde pe fondul alb de var, dezvoltate mai larg în suprafețele triunghiurilor dintre arcele panourilor. Restauratorii au renunțat cu prea multă ușurință la fragmentele care se mai puteau vedea în timpul înlăturării tencuielilor, după cum la timplă s-a ridicat stinghia cu anul „1697” deasupra prăznicarelor, izolîndu-l de medalionul cu stema Țării Românești deasupra căruia se află, împrăștiind astfel unitatea decorativă și instructivă a ornamentului. Zugrăvelile care imitau alternări de cărămizi aparente cu dreptunghiuri de tencuieli sînt primele tencuieli pe care le-au primit construcțiile din secolul al XVII-lea din incinta curții domnești și sînt specifice vremii lui Matei Basarab. În Tîrgoviște se mai

---

* Menționam că dacă se constată vreo nepotrivire cu erminile la prezentarea apostolilor pe turla cea mare să se știe că schimbarea ordinii s-a făcut din neglijență cu ocazia ultimei restaurări.

pot vedea resturi din astfel de zugrăveli pe fațadele exterioare de la biserica Buzinca (1639), Sf. Împărați (1650) și biserica Țirgului (1654). Se păstrează de asemenea la mai multe monumente din țară, dintre care mai numeroase la biserica mănăstirii Strehaia (1645).

Casele domnești. Cercetările arheologice au ajuns la concluzia că în incinta curții domnești sînt două palate, construite în epoci diferite. Intrucît cel dinspre sud-est se leagă de biserica mare domnească și din punct de vedere arheologic datează din același timp cu biserica⁸⁷, acest palat a fost construit tot de către Matei Basarab. Pivnița este de asemenea caracteristică pentru mijlocul secolului al XVII-lea, cu bolți în leagăn sprijinite pe un stîlp central, cum se mai păstrează și la pivnița caselor vechi ruinate de la Stelea. În consecință, cel mai vechi gîrlici subteran, cu axul perpendicular pe fațada sudică a palatului datează de la începutul construcțiilor, adică de pe vremea domnului Matei Basarab, al doilea, cel paralel cu fațada principală, probabil din 1658, după distrugerile făcute de turci în acest an și cel de al treilea, din dreptul altarului bisericii domnești, din vremea restaurării domnului Constantin Brîncoveanu.

Palatul de sud-est a avut chiar de la început, din vremea lui Matei Basarab două nivele în afară de pivniță și a fost despărțit de casa veche printr-un spațiu îngust după cum dovedesc tencuielile zugrăvite păstrate pe partea exterioară a peretelui de sub bolta de racord a etajului. Acoperișul va fi fost din țigle policrome, ale căror modele s-au găsit în podul bisericii de alături la recente restaurări. Ispravnicul lucrărilor a fost Diicu Buicescu, atît la palat cît și la biserică, sub directa supraveghere a domnului.

Represiunea otomană de după răscoala din 1659 a însemnat o grea lovitură pentru curtea domnească de la Țirgoviște. Cronicarul nota că în casele domnești „alt domn n-au mai putut să șază încă mai denainte vreme, cu vreo 35 de ani, tocmai den zilele Mihniei vodă, care să hainise de către turci... Iar în urma lui numaidecît împărăția au poruncit lui Ghica-vodă, care venise domnu în urma Mihniei vodă, de au surpat casile și le-au sfărîmat de tot, ca să nu mai fie scaun domnesc acolo, căci mai suptu munte fiindu să temea turcii de hainie”. Cu multă greutate a obținut Brîncoveanu învoirea porții „ca și casile să facă și cînd va vrea și acolo să șază”⁸⁸. Ispravnicul lucrărilor, Mihai Cantacuzino, a trebuit să consolideze părțile inferioare ale construcțiilor prin dublarea zidurilor de la unele încăperi ale parterului, să umple cu pămînt unele goluri de sub nivelul parterului și să amenajeze etajul după dorințele domnitorului cu înalte însușiri artistice. În molozul cu care s-au nivelat cîteva spații dintre zidurile fațadei dinspre Ialomîța s-au găsit cu ocazia ultimelor cercetări arheologice numeroase cahle de

87. Cr. Moisescu, *Revista muzeelor și monumentelor*, 1974, p. 54.

88. Radu Greceanu în *Croniciari munteni*, Buc. 1961, II, p. 68.

factură brașovenească, printre care două fragmente datate cu anul 1649 și una cu anul 1656. Prezența acestor cahle de la mijlocul secolului al XVII-lea și lipsa aproape totală a celor de la sfârșitul secolului al XVI-lea, cu excepția citorva găsite cu ocazia decapărilor din curte pledează de asemenea pentru datarea construcției palatului de sud-est pe vremea domnului Matei Basarab și nu a lui Petru Cercel.

În octombrie 1694 restaurarea palatului era gata și domnul părea mîndru de opera sa după cum își mărturisea gîndurile în actele de cancelarie: „deci cînd au fost acum (24 octombrie 1699) și m-am înălțat la cinstit scaunul răposatului strămoșului domniei mele Io Matei Basarab și văzînd domnia mea acest scaun domnesc vechiu stricat și fiind loc frumos și scaun bătrîn domnia mea cu ajutorul lui Ducnezeu m-am îndemnat de am înnoit acest scaun și l-am înfrumusețat cu case domnești și cu multe alte de toate ce să cade împrejurul scaunului”⁸⁹.

Incendierea palatului în 1737 și părăsirea curții au dus la distrugerea celor mai frumoase părți ale construcțiilor: bolțile încăperilor care vor fi fost tot atît de variate ca și la palatele de la Mogoșoaia și Potlogi, foșoarele și logiile de la fațade, paramentul interior și exterior. S-au păstrat totuși numeroase elemente și urme care ar putea asigura restaurarea celor dispărute: o consolă de piatră la nașterea unui arc dublou, chenare de tencuieli la ferestre, spaletii ușilor și ferestrelor și cîteva desene de la mijlocul secolului trecut. Pe vremea domnului Brîncoveanu paramentul exterior era în tencuieli de var alb, iar acoperișul de șindrilă.

Tot din vremea domnului Matei Basarab datează o baie a curții domnești, ridicată în dreptul acestui palat, cu cotloane pentru flăcările cuptorului de foc și tuburi de olane prin ziduri pentru apă.

Casa veche din „Curtea domenească de sus“ a fost atribuită vremii domnului Mircea cel Bătrîn, de la sfârșitul secolului al XIV-lea sau începutul secolului al XV-lea. Cronologic se poate vorbi despre o casă domnească la Tîrgoviște din această vreme după izvoarele documentare. Într-un privilegiu de la sfârșitul secolului al XIV-lea ca urmare a tratatului de alianță din 1390, Mircea cel Bătrîn aproba negustorilor lioveni și lituanieni să vină cu mărfuri în Țara Românească fără să plătească vamă, afară de „numai într-un loc, la Tîrgoviște, acolo să plătească vamă... iar din marfa lor domnia mea își va cumpăra ce-și va alege și după aceea ei să fie slobozi de a umbla în toată țara”⁹⁰. Condiția ca mărfurile să fie mai întii cercetate de domnie la Tîrgoviște, pentru a se cumpăra cele necesare curții, „nobis aut nostro homini” rămînea și în privilegiul din 1409⁹¹. În timpul coregenței cu tatăl său Mihail dăruia mănăstirilor Cozia și Cotmeana „cu voia părintelui domni-

89. Arh. St. Buc., ms. 705, f. 98 v.

90. B.P. Hașdeu, *Arhiva istorică a României*, Buc. 1864, I, p. 3—4.

91. P.P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, Buc. 1944, p. 101, 353.

ei mele., 10 case cu oamenii lor," din însăși casa domniei mele și din însuși orașul domniei mele". Fste sigur deci că pe vremea lui Mircea cel Bătrîn exista o casă domnească în Tîrgoviște. Mai mult chiar, această casă era reședință domnească iar orașul era capitală a țării după mărturia lui Iohan Schiltberger, care zăbovise un timp la Tîrgoviște în 1396, înainte de lupta de la Nicopole: „am fost și în Țara Românească, în cele două capitale ale ei care sînt numite Argeș și Tîrgoviște"⁹².

Ruinele de acum cu patru nave paralele, pe jumătate îngropate în pămînt arată un plan străin de vechea arhitectură românească, mai ales pentru secolul al XIV-lea, cînd predomina tipul tradițional al casei țărănești, după cum demonstrează casele domnești de la Curtea de Argeș. Săpăturile arheologice din vatra centrală a orașului din secolele XIV-XV înfățișează locuințe și prăvălii sub formă de „bolți” în mare parte îngropate în pămînt, cel puțin pe jumătate, la 2-3 metri sub nivelul de astăzi al orașului. Ruinele vechii case domnești nu au comun cu arhitectura veche românească decît îngroparea pe jumătate în timp ce restul elementelor sînt de inspirație occidentală, poate prin intermediul Transilvaniei. Să mai avem apoi în vedere că în a doua jumătate a secolului al XV-lea se poartă mai multe corespondențe referitoare la construcții la curtea domnească. Astfel, la 11 noiembrie 1476 Ștefan Bathory anunța sibienilor că a pus să se construiască un castel bun la Tîrgoviște, iar peste cîteva zile pîrcălabul Cîrstian cerea brașovenilor doi meșteri dulgheri cu alți șase lucrători pentru construcția unei case în Tîrgoviște. Construcții mai mari plănuia Vlad Călugărul (1482-1495) care în 1494 trata cu meșterul sas Michel condițiile pentru construcția unui palat sau castel în Tîrgoviște⁹³. Probabil că această construcție abia s-a plănuit și a continuat pînă la sfîrșit sub Radu cel Mare, care prin această construcție uluitoare pentru contemporanii săi și prin ridicarea admirabilei mănăstiri de la Dealu își merita pe deplin numele de „cel Mare”.

Concepția îngropării pe jumătate în pămînt a primului nivel corespundea vechiului obicei al pămîntului și va fi fost impusă de însuși domnitorul în timp ce constructorul îi arăta „cum să fie”, îi proiecta palatul într-un chip care nu mai avea analogii cu alte case domnești sau boierești din Țara Românească. Casa veche de la sfîrșitul secolului al XIV-lei avusese de asemenea primul nivel pe jumătate îngropat, ca de obicei, dar a fost înlăturat și palatul nou a fost construit de la același nivel însă cu o bază mult mai largă, cum se construia în Occident și pe alocurea chiar în Transilvania.

În februarie 1584 cînd a venit Petru Cercel la Tîrgoviște a găsit o casă mare, cu arhitectură îngrijită, construită de strămoșii săi, pe ca-

92. Călători străini despre țările române, Buc. 1969, I, p. 27.

93. Paul Cernovodeanu, Un meșter constructor sas la Tîrgoviște în 1494, Valachica, 1970, p. 236.

re el a mărit-o, adăugându-i camere frumoase și mîndre : „il palazzo del principe è din molta grandezza e conveniente architettura, edificato da suoi antichi, che assai presto fu ampliato da sua altezza di belle e nobili stancie”⁹⁴. Relația lui Sivori, secretarul domnului, este limpede precizînd că Petru Cercel a mărit, „ampliat” palatul strămoșilor săi cu încăperi frumoase. De unde s-a ivit născocirea că a construit un palat nou? Un călător care trecea prin Tîrgoviște la cîteva luni după mazi-lirea domnului, în 1585, Jacques Bongars, ne-a transmis relația că „Petru voevodul, în cele 20 de luni cît a domnit, a făcut la Tîrgoviște, unde fși avea curtea, un palat mic. dar frumos și impunător pentru cît poate țara și alături a clădit biserica sa”⁹⁵. Afirmația lui Bongars nu contrazice relatarea lui Sivori și trebuie înțeleasă așa cum explică martorul ocular că Petru Cercel a amplificat un palat mai vechi, și prin aceasta apărea ca făcut de el, așa cum făcuse și campaniul bisericii de alături, ca fațadă la biserica mai veche. Încăperile construite de Petru Cercel vor fi fost la nivelul superior al palatului și pe latura dinspre oraș, la fațada principală.

Un astfel de palat cu trăsături arhaice nu mai corespundea pretențiilor artistice ale secolului al XVII-lea, cînd în pămînt nu se mai săpau decît pivnițe. Primul nivel al palatului nou nu putea fi racordat nici de nivelul demisolului nici de cel al locuințelor de sus. De aceea constructorii lui Matei Basarab au și făcut un palat cu totul deosebit, iar racordarea s-a putut realiza numai la nivelul etajului prin soluția dată de ispravnicul Mihai Cantacuzino, cu ocazia restaurării lui C. Brîncoveanu. De aceea părțile superioare ale zidurilor care se mai păstrează din palatul vechi au elemente caracteristice construcțiilor brîncovenesti, ca și la palatul nou.

În prezent latura dinspre nord-vest a palatului este în mare parte distrusă, inclusiv bolțile nivelul de jos. Cam așa apare această latură și în desenul lui Bouquet din 1843. Distrugerile vor fi avut loc în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea cînd numeroase unități militare străine ocupau vremelnic țara și erau cantonate în incinta curții domnești. Incercări de a desființa ruinele va fi făcut și Isaac Ralet care primise în proprietate personală locul și ruinele curții domnești în 1813. Mai tîrziu, în 1852 contractul lui Iulius Fraivald cu Departamentul credinței prevedea : „cărămida de care voi avea trebuință la arătatele lucrări (de la Alea mănăstirii Dealu) să am a o lua din ruinele cele vechi ale curții domnești din orașul Tîrgoviște, puind de la mine orice cheltuială pentru scoaterea ei din zid”. I se aprobau și două ocale de iarbă de pușcă pentru dărmarea zidurilor, deoarece „am găsit această zidire la unele locuri foarte tare”. Conducătorii orașului erau nemulțumiți că se aprobase lui Fraivald să

94. St. Pascu, op. cit. p. 174.

95. Călători străini despre țările române, Buc. 1971, III, p. 162.

ia cărămizi din ruinele curții în timp ce ei se munceau să dărîme vreo cinci biserici ruinate, gata să cadă peste trecătorii pe lângă ele : „D. Fraivald înaintează cu dărîmarea acelor ruine, încît nu mult mai tîrziu poate să le și desființeze și acele ruinate biserici să rămînă tot nedesființate”. Într-adevăr în cinci săptămîni Fraivald scosese o mie de cărute de cărămizi vechi din ruinele curții domnești⁹⁶. Ne explicăm ușor situația deplorabilă în care ajunsese curtea domnească din Tîrgoviște.

Biserica din curtea domnească de sus. Citeva manuscrise ale Leptopisetului cantacuzinesc păstrează tradiția că Vladislav vodă Bătrînul (1446-1456) a făcut o biserică domnească la Tîrgoviște. În realitate este vorba de o biserică de la Tîrgșor, așa cum arată majoritatea manuscriselor. O biserică domnească trebuie să fi existat pe lângă prima casă domnească, dar mormintele găsite cu ocazia săpăturilor recente în apropierea Chindiei nu-și pot justifica prezența în incinta unei curți domnești. Inventarul mormintelor cu nasturi globulari caracteristici secolului al XIV-lea demonstrează existența unei biserici din această vreme. Resturile existente arată o biserică treflată, cu un altar larg, și un pronaos îngust, care dau indicații asupra funcționalității lor : un număr mare de oficanți iar pronaosul îngust și formal, despărțit prin zid plin de naos, deoarece femeile asistau în partea etajată, în ghineconit. Fațadele exterioare indică o construcție cu tehnică și realizare artistică evolute, cu firide închise de arce semicirculare turtite și arhivolte marcate de discuri ciupercuțe policrome, din care numeroase modele s-au găsit în săpăturile din 1934—1938. Probabil că resturile existente de la prima biserică a curții domnești datează de la sfîrșitul secolului al XIV-lea, așa cum au conchis recentele cercetări arheologice. Construcția veche a suferit desigur transformări în cursul vremii, o intervenție esențială avînd loc pe vremea domnitorilor Radu cel Mare sau Neagoe Basarab, amîndoi cu valoroase inițiative constructive la Tîrgoviște, fapt care ar explica și prezența lui Neagoe Basarab în tabloul votiv din fresca brîncovencască a bisericii domnești. De la această restaurare vor fi existînd ancadramentele cu ciubucărie împletită ale căror fragmente s-au găsit în umplutura ușii de pe latura de sud a bisericii vechi.

O altă etapă de contribuții structurive la această biserică a fost intervenția domnitorului Petru Cercel în cadrul restaurărilor inițiate la întreaga curte domnească de la Tîrgoviște. Cu această ocazie s-a astupat desigur ușa de la nivelul parterului, deoarece voievodul a adus o inovație legînd palatul cu biserica domnească la nivelul primei platforme a campanilului, așa încît pe un pod acoperit putea să pătrundă din palat în biserică fără să fie văzut. Petru Cercel răspundea unor necesități de restaurare încercate mai dinainte de Radu Ilie. De-abia instalat

96. Arh. St. Buc., Ministerul cultelor și instrucțiunii publice, dos. 1806 din 1851, f. 966—1019.

În toamna anului 1552 și cu nădejdea unei domnii îndelungate, noul voievod poposit din Ardeal cerea generalului Castaldo la Alba Iulia să-i trimită un arhitect, întrucît cel pe care-l avusese, Alexandru, căzuse de pe cal și murise⁹⁷. Soliile lui Sivori la Alba Iulia vor fi rezolvat și probleme legate de construcțiile domnești în toi la Tîrgoviște. Arhitectul lucrărilor era desigur din Transilvania, cunoscător al construcțiilor apusene dar și al trăsăturilor stilului românesc local.

După ce Matei Basarab a construit o biserică „de mari dimensiuni” biserica veche a rămas „a doamnei”, cea nouă fiind a domnului, denumiri pe care tradiția locală le-a mai păstrat pentru încă alte două biserici din Tîrgoviște, „Sf. Nicolae al doamnei”, actuala Andronești și Sf. Nicolae al domnului”, sf. Împărați de astăzi. Se folosea însă și denumirea de „biserica veche” după cum arată o mărturie din 1655 : „Azi în biserica veche am pus pe toți lefegii pe care îi are voievodul... să facă jurămint de credință față de măria ta”⁹⁸.

La această trecătoare se referă în parte și un pasaj din descrierea lui Paul din Alep, amintind că de la „un loc secret, unde stă doamna, însoțită de dame învălate” sînt „încă alte multe suiri și coborîri”, printre care una ce conducea la locul mormintelor, iar „deasupra e un balcon ce servește de observator, de unde duminicile și în alte sărbători obligatorii, beiful obișnuia să se uite în jos asupra oștirii și poporului celui sărac, căruia îi arunca din cînd în cînd bani, rîzînd de bătăile și trîntecele ce își dădeau grămădindu-se la monedă”⁹⁹. Elementele amintite nu se pot atirbui bisericii mari, în schimb se pot explica la biserica veche, unde existau mai multe „suiri și coborîri” la nivelul platformei cu ferestre crenelate, precum și un observator deasupra, care poate fi identificat cu partea superioară a turnului Chindia, în forma și înălțimea pe care le avea atunci.

Biserica a primit de asemenea intervenții pe vremea domnului Constantin Brîncoveanu, printre care deschiderea unei uși în zidul de sud al pronaosului pentru a conduce într-o încăpere de la baza Chindiei, destinată a fi închisoare pentru boierii „hicleni”.

După părăsirea curții de la Tîrgoviște toate bisericile din incintă au continuat să fie sprijinite prin privilegiile domnești, ultimul care mai amintea de „biserica din curtea de sus” datînd de la 24 septembrie 1824, prin care era făcută părtaşă la scutirea de dări, venitul de o para de la fiecare prăvălie și de la tranzacțiile tîrgului de săptămîină.¹⁰⁰ Se pare totuși că ruina începuse chiar după incendierea din 1737 deoarece desenul lui Michel Bouquet din 1843 nu mai arată decît jumătate din

97. A. Veress, Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești, București, 1929, vol. I, p. 99.

98. Călători străini despre țările române, Buc., 1974, vol. V, p. 528.

99. Călătoriile patriarhului Macarie, ed. Em. Cloran, Buc. 1900, p. 83.

100. Arh. St. București, ms. 103, f. 236—237.

Înălțimea zidurilor bisericii. După restaurarea turnului Chindia de către domnitorii Gheorghe Bibescu și Barbu Stirbei au fost înlăturate părțile vizibile și resturile au fost acoperite cu pământ, care n-au mai fost scoase la iveală decât prin săpăturile Comisiei monumentelor istorice din 1934-1938. Singurul care se mai păstrează în cea mai mare parte este cel al fațadei de vest, încorporat în construcția turnului.

Cișmelele curții domnești. De o dată cu construcțiile inițiate de Petru Cercel curtea domnească a fost înzestrată cu o cișmea a cărei apă era adusă prin țevi subpământene de lemn, pe o distanță de 5 km. din dealurile Teișului. Cu ocazia lucrărilor edilitare de pe strada N. Bălcescu, în dreptul întreprinderii de electricitate a fost întâlnită la aproape un metru adâncime o deschidere largă, de peste o jumătate de metru, de formă perfect rotundă, paralelă cu suprafața străzii, cu direcția spre „curtea de sus”. S-au putut culege câteva bucăți ruginite de fier provenite de la o mufă.

Restaurarea domnului Matei Basarab a cuprins și readucerea apei din izvoarele de la Teiș, dar de data aceasta pe conducte de olane. Această cișmea a fost instalată în dreapta intrării de sub clopotnița bisericii domnești, lipită de zidul de incintă. Cișmeaua a fost cedată de Radu Leon mitropolitului Ștefan „să ia apa din fântina cea domnească de la Tîrgoviște, care ieșea naintea porții domnești” și să o împreneze cu cea a Mitropoliei. Revenirea domniei la Tîrgoviște pe vremea domnului Constantin Brîncoveanu a readus în activitate cișmeaua de lângă turnul de intrare. Lucrările edilitare de pe strada N. Bălcescu, în dreptul curții domnești, au întâlnit aceste apăduce de olane, care au rămas pe teren, spre deosebire de cele ale lui Matei Basarab, care au fost dezgropate după cedarea apelor la Mitropolie¹⁰¹.

Reprezentări grafice privind curtea domnească din Tîrgoviște. Cea mai veche reprezentare grafică după natură este un desen al lui Michel Bouquet din anul 1843, după care a mai fost copiat un desen în peniță în 1848.

Un alt desen este al lui Ion Fusea, profesor la școala publică din Tîrgoviște, datat din 1847, cu perspectiva ruinelor din același unghi dar cu o prezentare proprie a volumelor. Cam din aceeași perioadă datează și desenul lui N. Chirculescu, în care se vede mai multă grijă pentru detaliile arhitectonice, dar mai puține cunoștințe de perspectivă. Dedicția de sub desen și indicația „Curtea domnească din Tîrgoviște, așa precum a fost în anul 1850” arată că tot ce este scris a fost adăugat mai târziu decât 1850, la un desen dinaintea de 1848, deoarece la turn nu apar ferestrele și ușile introduse de restaurarea Bibescu.

Denumirea monumentelor din incinta Curții domnești. Lucrările publicate au adoptat mai multe denumiri pentru obiectivele cuprinse

101. Idem, fond. Mitropolia București, XXXIII/4.

în incinta complexului monumental al curții domnești : biserica mare domnească, biserica mică domnească, biserica paraclis, casa domnească Mircea cel Bătrîn, palatul Petru Cercel. Se afirmă că sub aceste denumiri ar fi cunoscute în documente, afirmație cu totul inexactă. Nici un document nu întrebunțează vreuna din aceste denumiri, care pe deasupra, pentru unele, sînt și improprii. După construcția bisericii lui Matei Basarab aceasta s-a numit simplu „biserica domnească”, cea de lângă Chindie „biserica doamnei” și cîteodată „biserica veche”, iar sf. Vineri nu s-a numit niciodată „biserica domnească mică”. Documentele din secolul al XVIII-lea și începutul secolului XIX-lea nu întrebunțează decît denumirile de „biserica din curtea de jos” pentru biserica lui Matei Basarab, „din curtea de sus” pentru cea de lângă Chindie și „sf. Vineri” pentru cea cu același nume. Folosirea termenilor tradiționali ne-ar feri de confuzii și nu sînt necesare invenții atîta timp cît există denumiri istorice consacrate de secole.

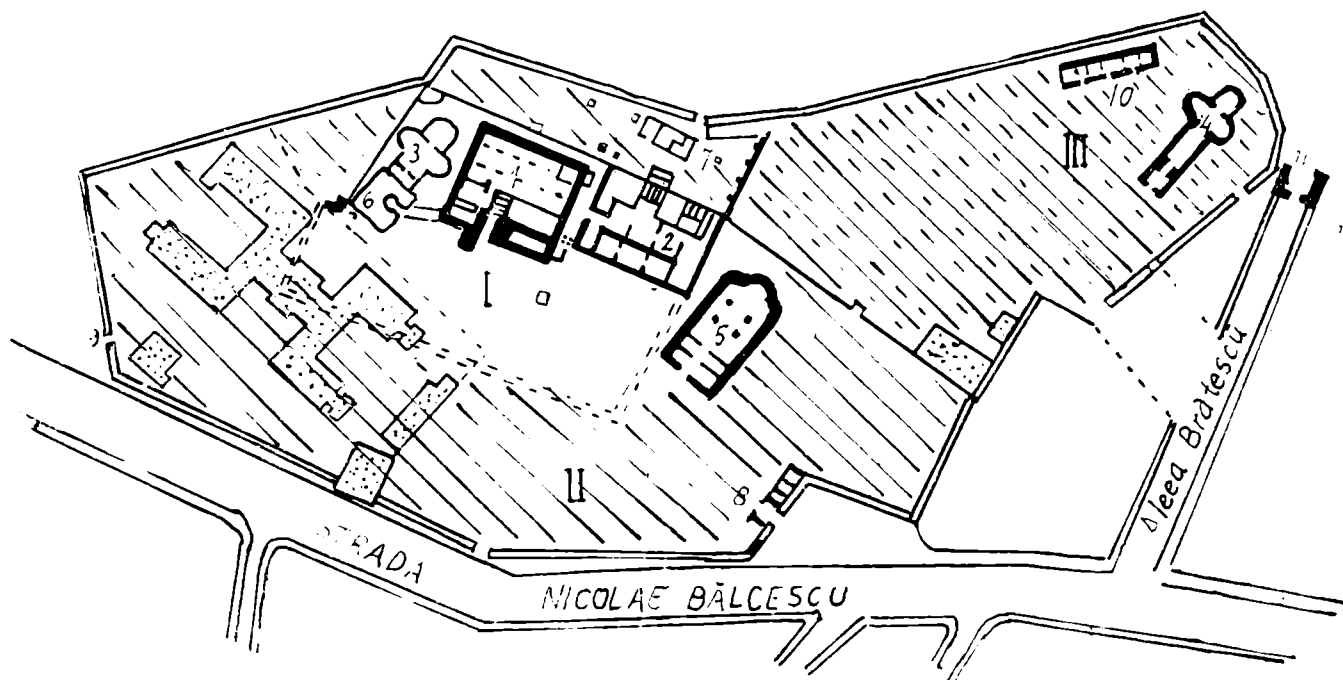

E X P L I C A R E A P L A N U L U I

1. Casa din Curtea domnească de sus, refăcută la sfîrșitul secolului al XV-lea și amplificată de Petru Cercel în 1584—1585.
  2. Palatul din Curtea domnească de jos, construit de Matei Basarab.
  3. Biserica din Curtea domnească de sus, de la sfîrșitul sec. XIV.
  4. Biserica st. Vineri, sfîrșitul secolului al XVI-lea.
  5. Biserica din Curtea domnească de jos, construită de Matei Basarab.
  6. Turnul Chindia, construit de Petru Cercel în 1584—1585 și restaurat de domnitorii Gheorghe Bibescu și Barbu Știrbei la mijlocul secolului al XIX-lea.
  7. Baia curții domnești construită de Matei Basarab.
  8. Turnul ciopotniță al porții de intrare, construit de Matei Basarab, restaurat de C. Brincoveanu și la mijlocul secolului al XIX-lea.
  9. Poarta de sus.
  10. Casa doamnei Bălașa Constantin Șerban (1656).
  11. Poarta Dealului.
  12. Foișorul domnitorului C. Brincoveanu.
-

EVOLUȚIA CURȚII DOMNEȘTI DIN ȚIRGOVIȘTE

- [ ] Curtea domnească de sus
 - secolele XIV-XVI
- [/] Curtea domnească de jos - 1595-1645
- [\ ] Curtea domnească la sfârșitul sec. XVII

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA LUPTEI MOȘNENILOR DIN DIN CUCUTENI-DÎMBOVIȚA PENTRU PĂSTRAREA MOȘIEI

GII. I. MARES

Băștinașii din satul Cucuteni, județul Dimbovița, ca și cei de prin celelalte sate de moșneni de pe aici, erau stăpînii pămîntului pe care se născuseră, de nimeni contestați, de cînd se știau. Ei aveau și delnițe, bucăți de pămînt, mai mari sau mai mici, după socoteli numai de ei știute și cunoscute din tată în fiu, unde își rînduiau gospodăriile, dar restul pămîntului, în cea mai mare parte, îl stăpîneau în devălmășie. Toți știau, de la înaintașii lor, la cite „dramuri“, părți din întregul hotar al satului, aveau dreptul fiecare.

Intocmirea aceasta social-agrară, orînduirea obștilor satești alcătuită pe îndelete, odată cu nașterea poporului și satelor noastre, care a ținut strîns obștea, a dăinuit neatînsă pînă în sec. XIV—XV, curînd după formarea și consolidarea statelor românești, cu caracter feudal.

De atunci, pămîntul moșnenilor începe să treacă, la început mai încet, apoi din ce în ce mai repede, în mina altor stăpîni. Din sec. XVI, cînd mai predomina stăpînirea devălmășă a moșnenilor, încep să se întindă marile domenii feudale (domnești, boierești, mănăstirești).

La Cucuteni situația nu putea fi alta. Dintr-un document dat de Mircea Ciobanul în 1550 iunie 20, aflăm că și aci moșnenii încep să iasă din devălmășie. E important acest document și pentru că e primul care arată alegerea părților și ieșirea din indiviziune a cucutenilor, dar și pentru că prin acest hrisov se întăresc părți de moșie unor moșneni, care apoi, timp de sute de ani vor fi pomeniți ca vîrfuri, începuturi ale spițelor genealogice ale „moșilor“, ori de cite ori se va face alegere de moșie și repartiție de pămînt în Cucuteni.

Zice documentul amintit: „**Dat-am domnia mea această poruncă a domniei mele, Stoi și lui Stanislav și lui Bran și Liei și lui Ion, cu feciorii lor, ciți Dumnezeu le va da, ca să le fie lor în Cucuteni partea părinților lor, anume Bran și Badiul, oricît se va alege după aceea parte de ocină, pentru că iaste a lor bătrînă și dreaptă ocină de la moși**“. În acest document apare și primul cumpărător de pămînt, Vlad, tot un „**părtaș**“ dar mai norocos, mai înstărit, care în baza dreptului de „**protimis**“ întoarce banii celor care cumpărase

de la unchiul său Stanislav : „Și iar să fie ocină Vladului din Cucuteni, din partea unchiului său Stanislav jumătate, pină în valea Tisilor, pentru că a întors asprii lui Berevoe 600 gata, denaintea domniei mele. Și iar să fie Vladului ocină în Cucuteni, partea unchiului său Stanislav den valea Tisii pină în Plăiuuleț, pentru că a întors asprii 450 Chițului“¹.

După 18 ani, dintr-un hrisov dat de Alexandru II voevod în 1568 iunie 29, vedem că vânzările de pământ continuă. Radu și Ion din Bădeni, cumpără părți întinse din hotarul de mieznoapte al Cucutenilor, vecin cu Bădenii :

.....Să le fie lor moșie în Bădeni partea Vladului toată, pentru că au cumpărat de la Vladul drept 1.000 de aspri... ; partea lui Bran toată drept 1.000 de aspri și un bou... ; partea lui Nan toată drept 1.000 de aspri ; partea lui Stanislav toată drept 1.040 aspri ; partea Neagului toată drept 1.030 aspri...“, precum și alte părți mai mici de la Stoia din Cucuteni.

„Însă și hotarele să se știe, din Valea Tisilor în curmeziș pină în stina Neagului, pină în hotarul Pietrarilor și pină în vârful Giurcului și curmeziș pă colina Chiciurălor, pină în apă și pă Piscul Lupului, pină în hotarul Fienilor și în jos pe plai, pină în Obirșia Tisii“².

O bună parte din moșia Cucutenilor, părțile fraților Bran, Ion, Stanislav și a nepotului său Vlad, cărora Mircea Ciobanul le dase carte de întărire la 1550, trece în stăpînirea altora, deocamdată tot moșneni localnici, din Bădeni.

De ce vânzările de pământ continuă și chiar sporesc ?

Pentru că pe atunci moșnenii erau din ce în ce mai strimtorați și siliți să-și vîndă pămîntul, care constituia nu numai singurul mijloc de trai, dar și fala lor, dovada vechimii și a drepturilor lor pe acele meleaguri. Pină „nu ajungea cuțitul la os“ cum zice o vorbă, nimeni nu vindea nici o palmă de pămînt. Și atunci, în cea de a doua jumătate a sec. al XVI-lea, pe care toți cercetătorii istoriei noastre o consideră vremea cea mai neagră pentru moșneni, într-adevăr ajunsese. Atunci, la asuprirea feudalilor din țară, se adaugase și asuprirea cumplită a turcilor.

Așa se explică, că și la Cucuteni în acea vreme, continuau vânzările de pămînt, pentru a putea fi plătite dările de către moșneni.

Intr-un hrisov, dat de Mihnea Turcitul la numai două luni după prima sa urcare pe tron, la 1577 noiembrie 21, găsim : „Dat-a domnia lui această învățătură a domniei lui, slugii domniei lui, Vladului logofăt și cu toți feciorii lui, ciți Dumnezeu îi va dărui, pentru ca să-i fie lui ocină în Cucuteni, Lihaciul, partea lui Moran și partea lui Nan, pentru că le-au cumpărat Vladul ocină de la Stanislav, 3 locuri în Potropop, pentru aspri 900.. și ocină partea Neagului toată.. pentru aspri 1.600.. și

1. Documente privind Istoria României (B) Țara Românească (sec. XVI), vol. II, doc. 429, p. 404 (mal departe D.I.R.Ț.R.).

2. D.I.R.(B)Ț.R. (sec. XVI), III, doc. 315, p. 272—273.

partea Vladului Socotă cite s-ar alege de peste tot hotarul, pentru aspri 1.800". Și tot astfel continuă să fie pomenite în hrisov cumpărăturile lui Vlad (numit Seghuiu, într-un loc, spre a fi deosebit de Vlad din Cucuteni, care acum vindea și care era probabil nepotul lui Stanislav care pe la 1550 cumpăra și el) în total 25 bucăți de moșie, de la 17 moșneni, pământ în valoare de 32.000 aspri.

E impresionant numărul mare de moșneni care au fost siliți să-și vîndă moșiile în 1577. Cum pe atunci satele nu aveau mai mult de 15—30 de case, de familii, înseamnă că mai mult de jumătate din locuitorii satului Cucuteni erau la mare nevoie și printre aceștia întîlnim și numele celor altădată cu stare, cu „bătrînă și dreaptă ocină de la moși“, cum spunea hrisovul din 1550, dat lui Stoia, Stanislav, Bran, Ion, Vlad și alții.

Că cei din Cucuteni și-au vîndut atunci o bună parte din pământ, putem aprecia și după valoarea totală a celor 25 bucăți de moșie, care se ridică la suma de 32.400 aspri.

De remarcat însă că nici unul dintre moșneni nu și-au vîndut încă libertatea odată cu pămîntul, nici nu a devenit rumân³.

Aceste documente amintite mai sus, sînt importante și pentru că ne arată numele oamenilor care locuiau pe atunci în Cucuteni și mai ales numele de locuri, de hotare neschimbate pînă azi: Valea Posăzii, Cetățea, Rovine, Lihaciul, Potropop, Chiciura, Hrăstoasa și multe altele.

Apoi mai mult de o jumătate de secol, izvoadele tac și nu mai avem știri despre nevoile cucutenilor, care știm că au continuat și s-au înmulțit în veacul următor.

CUPEȚII. NEGUSTORI DIN TÎRGOVIȘTE ÎNCEP SĂ CUMPERE PĂMÎNT ÎN CUCUTENI

Vremea ce a urmat după epopeea voievodului Mihai, n-a fost mai ușoară pentru birnici. Matei Basarab, atît de grijuliu cu cele bisericești, nu era mai puțin cu cele lumești. Aspra disciplină financiară pe care el a întronat-o, a silit pe mulți mici proprietari să-și vîndă pămîntul.

În 1632 decembrie 7, Bustea vinde jupînului Panait cupețul o casă cu siliștea, cu pomii și o funie de pămînt, pentru 1500 bani. Zapisul iscălit de martori din Cucuteni și din Tîrgoviște, aduși de negustor, este scris de popa Tănase de la biserica Albă⁴.

Trei zapise rămase din 1638 februarie 10, arată că Frățilă, un urmaș de-al moșului Stanislav, se pare, avînd o stare materială mai bună, răscumpără de la Neagu Vătcă o siliște din Cucuteni: „pentru că au fost și mai denainte vreme iar a noastră, dela moși dela strămoși, ce ni-o am răscumpărat drept bani gata, ughi 3 pol“⁵.

3. D.I.R.(B.)Ț.R. (sec. XVII) vol. IV, doc. 305, p. 300.

4. Arh. St. Buc., Mitrop. Ț. Rom. XXXVIII-3; ms. 127, f. 120 și 134, f. 187.

5. George Potra, *Tezaurul documentar al județului Dimbovița*, 1972, doc. 322, p. 183.

Apoi Frățilă, împreună cu cei patru frați ai săi : Frusin, Neacșul, Stanciu și Oprea, răscumpără de la Mircea o parte de moșie pe care o avea de la Radul Surdelă, fratele acestora ⁶.

În fine, Frățilă cu feciorul lui Ursu, mai cumpără unele locuri de la Lia, de la Vlad al Badoi și o funie de la Stoica Pătea, „**drept bani gata 300 și o jumătate oboroc de griu**“ ⁷.

Dar acest Frățilă, moșnean din Cucuteni, cu frații și copiii săi, care mai sînt în stare să răscumpere unele locuri strămoșești înstrăinate, ba să mai adauge și altele noi, sînt o excepție. Cei mai mulți continuă să fie la mare strimtoare și nevoiți să vîndă.

În 1639 martie 20, Stanislav feciorul lui Micu din Cucuteni, vinde partea lui toată, a șasea parte din funcie, jupînului Panait, la hotarul Coțăenilor și Fienilor, pentru 5000 de aspri ⁸.

În acelaș timp (1639 martie 22) Slamna cu feciorul lui, Măinea, vînd jupînului Ghinea neguțătorul, două locuri, la „**Pietriș**“ și „**Groapă**“ dinspre Crevedia, cu 300 bani ⁹.

Acești doi negustori, Panait și Ghinea din Tirgoviște, după cîte știm, sînt primii străini de sat, care au pătruns în hotarul Cucutenilor. Este evident că ceilalți părtași din Cucuteni, n-au avut putere (bani) să facă uz de dreptul lor de protimisii și să cumpere atunci cînd Stanislav și Slama au fost nevoiți să-și scoată în vînzare părțile lor de ocină.

Peste un an, în 1640 mai 8, popa Neagu din Coțăeni vinde un loc la Cucuteni, pe care îl avea cumpărat de la Dobre Stoescu, tot jupînului Panait cupețul din Tirgoviște cu 200 de aspri ¹⁰.

În 1641 decembrie 7, Oprea Cheseaua din Cucuteni dă zapis la mina ceaușului Oancea, de fel din Coțăeni, „... **precum să se știe că m-am rugat dumnealui de mi-au făcut bine la o satara cu 14 taleri, de acum de la Sf. Neculae pînă la Ispas și i-am pus Podul cel mare zălog... iară de nu vom da banii la zi, să fie Podul stătător în veci lui și feciorilor lui**“ ¹¹.

În 1645 iulie 3, întreg satul Cucuteni au vîndut lui Tănasie, vătaful din Paici, moșia lui Dan, care fugise ca să nu plătească birul : „**Adecă iar noi satul Cucuteni, însă cu mic cu mare, scris-am acesta al nostru zapis... cum să să știe că am vîndut moșia lui Dan... și am vîndut pentru birul, că s-au lăsat partea de bir în sat ș-au fugit. Ci noi am plătit cît am putut, iar acum nu mai putem plăti, ci am vîndut-o lu Tănasie vătaful za Paici**“ ¹².

6. **Ibidem**, doc. 323 p. 184.

7. **Ibidem**, doc. 324, p. 184.

8. **Ibidem**, doc. 338, p. 198.

9. **Ibidem**, doc. 339, p. 199.

10. **Ibidem**, doc. 345, p. 205.

11. **Ibidem**, doc. 347, p. 207—208.

12. **Ibidem**, doc. 371, p. 225—226.

În 1647 aprilie 20, Vlad Ciulumba din Cucuteni, vinde lui Ion Cîrstocescu din Runcu jumătate dintr-o livadă din Poduri, „...dăⁿ Piscul cel înalt in jos pînă în apa Crevediei“ (cealaltă jumătate a dat-o zestre noru-si Anghelina din partea fiului său Coresi) 13.

Ca și în alte sate, moșnenii din Cucuteni n-au putut să reziste concurenței puternice pe care o făceau posesorii de capital din Tîrgoviște. Jupînii Panait și Ghinea reprezentau noua categorie socială ce se ridica atunci, negustorimea care poseda bani.

Acest capital cămătăresc pătrunsese în țară și se dezvoltase sub protecția Porții, prin intermediul negustorilor și cămătarilor imperiului otoman, aceștia fiind uneori turci, dar de cele mai multe ori greci, evrei, armeni sau italieni.

Dacă domnul țării recurgea la cămătari pentru a căpăta și menține tronul și boierii pentru a duce o viață luxoasă, țărani erau nevoiți și ei să se adreseze cămătarilor pentru a obține sumele necesare plății dărilor în bani și a gloabelor, sau pentru a scăpa de foamete 14.

Cămătărie făceau nu numai negustorii sau cămătarii de meserie, străini, amintiți mai sus, ci și unii dintre băștinași (boieri, clerici sau chiar slujbași mai mici) 15.

La Cucuteni am văzut că au pătruns cu ajutorul acestui capital cămătăresc atît cupeții Panait și Ghinea, cit și Oancea ceaușul, de fel din Coțăieni și Tănăsie vătaful. Pe de altă parte, pe vremea domniei lui Matei Basarab, dezvoltarea economiei Țării Românești încurajată de acest domnitor, a atras și o parte din țărănimea cu stare (moșneni) care putea aduce pe piață produse agricole, îndeosebi vite. Această atragere a țărănimii în economia de mărfuri, accentuînd diferențierea de avere între țărani, a constituit un factor hotărîtor în destrămarea obștii țărănești.

La Cucuteni dezagregarea obștii țărănești, manifestată prin împărțirea pămîntului pe bătrîni, pe „moși“ și chiar delimitarea pe teren a părților din pămîntul obștesc, așa cum am văzut că a început încă de la 1550. a continuat și în sec. XVII, pe timpul domniei lui Matei Basarab și mai tirziu.

Astfel, Ursu al lui Frătilă (cel care pe la 1638 răsкупărase împreună cu frații săi, unele pămînturi înstrăinate), același Ursu, împreună cu frații săi Gudea și Stan, răsкупără în 1657 februarie, de la Radu și fratele său Dragomir (aceștia poate descendenți ai lui Radu și Ion din Bădeni, care cumpăraseră lîngă hotarul Bădenilor în 1568) o funie, „...și o au cumpărat Gudea, Ursu și Stan... că au fost moșu-său Stanislav Bădișescu, să se știe den Valea Crevediei in sus, pînă în hotarul Bădenilor... Și iar au cumpărat Gudea, Ursu și Stan partea văru-său și lui Stan frate-său“ 16.

13. *Ibidem*, doc. 390, p. 239.

14. *Ibidem*, p. 849; *Ist. Rom.*, p. 849.

15. *Ibidem*, p. 850.

16. *Arh. St. Buc.*, *idem*, XXXVIII-16 ms. 127, f. 97 și 134, f. 190—190 v.

Dar numai după patru ani, în 1661 noembrie 13, vedem că unul dintre acești frați, Gudea, sărăcește și nu mai poate plăti birul. Satul Cucuteni, locuitorii lui, care răspundeau solidar de plata birului, vînd o siliște a lui Gudea fratelui său Ursu, așa cum tot pentru neplata birului viduseră, în anul 1645, moșia lui Dan. Deci diferențieri de avere, care duceau la împărțirea, vînzarea și la destrămarea obștii, se produceau nu numai între diferitele neamuri la Cucuteni, dar chiar în sinul aceleiași familii, între frați ¹⁷.

În 1664 martie 6, un nou jupîn, Ilie ginerele lui Panait curețul, cumpără o siliște de casă de la Ion ginerele lui Coresi și o siliște cu pomi de la fratele lui Coresie.

Peste trei ani, în 1667 martie 9, acelaș jupîn Ilie, cumpără o livadă de la Radu Pitaru, în Valea Bivolului și alături de altă livadă de la Dragomir al lui Radu, care mai vinde o altă livadă de fîn sub Cetătea ¹⁸.

Dintr-un zăpis din 1670, octombrie 18, aflăm că Ursu din Cucuteni cumpără de la Tudor, fratele lui Tănase slugerul, moșia pe care satul i-o vînduse acestuia, pentru neplata birului de către Dan ¹⁹.

Și tot la aceeaș dată, Tudor slugerul dă zăpis lui Ursu de vînzarea părții de moșie pe care o avea de la unchiul acestuia Stanciu ²⁰.

ÎN MOȘIA CUCUTENILOR PĂTRUND BOIERII MERIȘANI...

Anul 1671, este data cînd apare la Cucuteni, ca achizitor de pămînturi moșnenești, boierul Staico, mare paharnic. Deși era fiul lui Bărcan clucerul și vornicul din Bucșani, Staico se va numi mai mult Merișanu, după bunicul său Petru logofăt din Merișani (J. Teleorman).

Din zăpisul din 1671 decembrie 16, se vede că Staico mare paharnic a cumpărat de la Coman feciorul Milei „**locurile de la Virf, de la Vrahnița, care locuri au fost cumpărate de la Tudor, fratele lui Tănase slugerul**“... apoi un loc de la Stan și feciorii lui și în acelaș zăpis găsim scris: „...și iar am mai vîndut noi, tot satul Cucuteni, iar acoloa, o livade a Radului feciorul lui Micul ot Cucuteni, o am vîndut pentru nevoile lui drept bani gata 400“. Fără îndoială că nevoile lui Radu, care interesau tot satul, în așa măsură că îi vîndeau un loc boierului Staico, erau legate de neplata birului ²¹.

Acest mare intrigant al timpului său, cum pe bună dreptate îl caracterizează istoricul N. Stoicescu ²², uneltind împotriva Cantacuzinilor, este îndepărtat de Antonie vodă din Popești, dar cînd vine domn Grigore Ghica, acesta îl repune în dregătorie. După puțină vreme însă,

17. George Potra, op. cit. p. 327.

18. Arh. St. Buc. idem XXXVIII-19; ms. 127, f. 121 și 134, f. 191.

19. Ibidem, XXXVIII-20, ms. 127, f. 98 v și 134, f. 191.

20. Ibidem, XXXVIII-22, ms. 127, f. 98 v—99 și ms. 134, f. 191.

21. Arh. St. Buc. idem XXXVIII-21, ms. 127, f. 67 v și ms. 134, f. 191 v.

22. N. Stoicescu, **Dicționar al marilor dregători din T. Rom. și Moldova**, Ed. enciclop. română, București, 1971, p. 128—129.

cind la tron urmează Gheorghe Duca, Staico fugе la munte. în dec. 1673 (prin Cucuteni, desigur, pe care acum îi cunoștea bine, pe poteci ascunse, prin pădurile ce se țineau lanț de aci, pină dincolo în Transilvania).

Nu stă fugit mult timp și se închină noului domn. Dintr-un răvaș din 1677 iunie 13, se vede că Staico continua acapararea de pământ la Cucuteni. Un scurt citat din acest răvaș ne va arăta metoda de a pune mîna pe pămîntul moșnenilor, tipic cămătărească, a acestui feudal :

„Răvașul nostru lui Pădure ot Cucuteni ca să fie volnic cu răvașul nostru de să oprească toată moșia lui Ion Coresi de la Cucuteni pentru niște bani ce iaste dator, nimenea să nu cosească, nici să se mai amestece, nimic la acea moșie, așijderea și voao slujitorilor din Bădeni să nu vă mai amestecați nimeni la aceste moșii, nici la partea de moșie a lui Ion, nici la a frăține-său Anghel, că ei îmi sint mie datori atîția bani“ 23.

Peste o jumătate de an, alți moșneni, siliți de nevoi, își vînd pămîntul lui Stoica. Zapisul lui Micu din Cucuteni, dat la 1678 ianuarie 3, arată că acesta, împreună cu feciorii săi, îi vinde o livadă la Vîrful de la Glod 24. La aceeași dată Cîrstea cu feciorii săi îi vînd moșia Podul de jos jumătate, o livadă lingă Cetățea și o alta în luncă 25.

Tot la 1678 ianuarie 3, dă Șerban din Cucuteni cu feciorul lui Coman un zapis lui Staico, în care zice : „...să se știe că trebuindu-mi mie bani pentru multe nevoi, venit-am la dumnealui de bună voia mea de m-am vîndut rumân și eu și feciorul meu și cu partea de moșie din Cucuteni, însă capul și cu moșia cite ughi 15, cari fac ughi treizeci și am luat toți banii gata în mîinile noastre...“.

Din cite știm, acest Șerban din neamul Coșateștilor, coborîtori din moșul Lia, este primul moșnean din Cucuteni care a fost nevoit să se vîndă rumân. Mai tîrziu vor mai fi și alții 26.

Ziua următoare, întreg satul Cucuteni vinde moșia unui bătrîn. Zapisul din 1678 ianuarie 4 zice : „...Adică noi, satul Cucuteni... scriem și mărturisim... cum să se știe că i-am vîndut dumnealui, toată partea de moșie a unchiașului Ion Hăul, care moșie și locuri sint sub Cetățea...“, desigur vînzare pentru datorii fiscale, pe care le avea bătrînul 27. Tot din 1678 ianuarie 4, este și zapisul lui Neacșul, feciorul popii Nečula din Cucuteni care îi vinde lui Staico o siliște din Vilcana, pe care o cumpărase și el de la Marco din Cucuteni 28.

La 13 aprilie 1678, Ion feciorul lui Vasile Hogea din Cucuteni

23. Arh. St. Buc. idem, XXXVIII-27 ; ms. 127, f. 68 v. ; ms. 134, f. 193.

24. Ibidem, XXXVIII-30 ; ms. 127, f. 69—69 v.

25. Ibidem, XXXVIII-28 ; ms. 127, f. 69 v. ; ms. 134, f. 139.

26. Ibidem, XXXVIII-29, ms. 127, f. 68 v—69 ; ms. 134, f. 193 v.—194.

27. Ibidem, XXXVIII-31 ; ms. 127, f. 70 ; ms. 134, f. 194—194 v.

28. Ibidem, XXXVIII-32 ; ms. 127, f. 69 v—70 ; ms. 134, f. 194.

ii vinde lui Staico, pentru 80 ughi, un loc Cetățea, loc destul de întins, avind în vedere suma de bani ²⁹.

Dintr-un zăpis din 1678 aprilie 28, aflăm din nou despre apucăturile cămătărești ale lui Staico: „**Adică eu Pădure din sat din Cucuteni...** scriu și mărturisesc cu acest zăpis al meu, ca să fie de bună credință la mina dumnealui Staico biv vel pah., cum că să se știe că mi-au făcut dumnealui bine și mi-au dat bani împrumut pre capul meu, tal. 130, care bani am luat să-i dau oamenilor, cui va trebui la nevoia lor, însă acum într-un an să aibu a-i da dumnealui banii toți la zi, fără-de nici un cuvint, iar de nu-i voi da dumnealui banii, eu să-i fiu rumân și cu feciorii miei... și cu oamenii din sat caria voui da acești bani și nu vor avea să-i dea la zi...” (subl. n.) ³⁰.

După această dată, Staico nu mai apare în documentele Cucutenilor. Cămătar hain și hrăpăret în relațiile lui cu moșnenii, cum se vede din zăpisele arătate, Staico n-a fost mai corect nici în viața politică. Pirăște pe Șerban Cantacuzino turcilor, din porunca lui Gheorghe Duca, apoi fuge în Moldova și Transilvania. Fiind trimis de Constantin Cantemir să pirască pe Constantin Brîncoveanu la Poartă, este predat de turci acestuia, care îl spîzură, înainte de 1693 ³¹. Istoria Țării Românești, menționează pe scurt evenimentul: „**Așisderea și pe Staico l-au adus într-o noapte în Tirgul-de-Afară al Bucureștilor și l-au spîzurat în mijlocul Tirgului, la o zi de tirg**” ³².

Moșnenii din Cucuteni, aflînd de pățania lui Staico, au răsufolat ușurați, fără îndoială. Dar nu pentru mult timp.

După moartea boierului, jupîneasă Maria, soția lui, a predat minăstirii Cetățea, odată cu unele părți din moșiile pe care le acumulasă Staico de la moșnenii din Cucuteni și zăpisele de datorii pe care acum urma să le încaseze călugării.

Cum Staico mare paharnic nu avusese copii, moștenitorii lui, jupîneasă Maria, soția, Drăgușin, frate și Badea și Constantin, nepoți, îi vor sili pe datornici să-și plătească restanțele pe care boierul, mult timp fugit din țară, n-a avut timp să le încaseze personal. (moștenitorii au fost confirmați chiar de Constantin Brîncoveanu, printr-o carte din 1694) ³³.

Cîteva zăpise, toate întocmite în aceeași zi, la 1703 aprilie 1, arată condițiile în care au fost date aceste zăpise de plată a datorțiilor. Iată ce zice Macarie monahul în zăpisul său: „**Adecă eu Macarie monahul, împreună cu feciorii miei, dat-am acest al nostru zăpis Sf. minăstirii Cetățea și sfinților părinți călugări... precum să se știe că luind eu împreună cu Vlădilă și Simion bani boerești de la Pădure, ai du-**

29. Ibidem, XXXVIII-33; ms. 127, f. 70 v; ms. 134, f. 194 v

30. Ibidem, XXXVIII-34; ms. 127, f. 71; ms. 134, f. 194 v.

31. N. Stoicescu, op. cit. p. 129.

32. *Cronici munteni*, ed. Albatros, 1973, p.123

33. Acad. R.S.R. LXXXVII-3.

misale jupinului Staico... deci cind au fost acum, apucindu-ne părinții călugări cu zapisele noastre cele de datorie să plătim, noi neputind da banii, am dat eu monahul Macarie 3 măci de stupi, drept bani 300. ce au fost rămășița... și fiind chezaș și pre ceilalți ce am scris mai sus și nefiind dintre ei nimeni de față, m-au apucat pe mine, cu neavind cum face am dat moșia de a lor prețuită drept ciți bani au fost capete...". Și în acelaș zapis continuă un fecior de-al lui Pădure : „...mai dat-am eu Tatul sin Pădure, împreună cu frații miei Neașul și Radu, moșia de-a Măinii vărul tătine-mieu, care a luat bani de la tătină-mieu și petrecindu-se el cu totul, au căzut greul pre noi“ 34.

În același zi, dă zapis Neașul, feciorul popii Necula din Cucuteni : „...dat-am eu acest al meu zapis și al tuturor feciorilor miei, sf. minăstiri Cetătea, precum să se știe că luind eu bani boierești, dela Pădure... și apucindu-mă părinții călugări cu zăpissul meu cel de datorie, cu neavind putere să plătesc cu bani, am dat moșie, moșia de la virful Suvității“ 35.

Și tot în același zi, 1703 aprilie 1, desigur silit ca și cei de mai sus, scrie zăpissul său și Dumitru al lui Stan Chingă : „...precum să se știe că am dat moșie de m-am plătit de datoria ce au făcut tatăl meu de la Staico biv. vel pah., care au luat Pădure, dat-am silıştea din sat“ 36.

Peste trei ani, Drăgușin, fratele lui Staico și cu nepoții lui, au făcut jalbă către vodă, că pierzîndu-se zapisele în timpul pribegiei, nu au cu ce să stăpînească, punind martori doi moșneni care pot să mărturisească despre părțile de moșie cumpărate cu Staico la Cucuteni. Vodă a dat poruncă să se facă cercetare cu carte de blestem. În 1706 octombrie 14, se întocmește o foiță de zăpiss, iscălită de Șerban vel logofăt și Grigore vel vornic, „...de ceale ce dete seama Drăgoi și cu Micu ot Cucuteni, inamtea noastră, de moșiile ce au cumpărat Staico pah. la Cucuteni și la Bădeni, fiind și cartea sfinției sale părintelui mitropolit Teodosie, cu mare blestem...“. Foița cuprinde 16 locuri, arătîndu-se de la cine a fost cumpărată și unde este situată fiecare bucată de pămînt. Urmează o listă de cine și ciți bani erau datori lui Staico 37.

În 1719 găsim la Cucuteni pe fiul lui Drăgușin vistierul, pe Barbu Merișanu, pe atunci mare pitar, care cumpără cîteva bucăți de pămînt. În 1719 ianuarie 20, Dumitru Cingotă, cu feciorii Cirstea și Stroe, îi dau zăpiss de vînzare unei livezi de fîn 38.

În 1719 februarie 16 Neașu cu soția lui, care erau datori lui

34. Arh. St. Buc., idem, XXXVIII-41; ms. 127, f. 72-73; ms. 134, f. 197-198 v.

35. Ibidem, XXXVIII-42, ms. 127, f. 73, ms. 134, f. 197.

36. Ibidem, XXXVIII-43; ms. 127, f. 73 v, și ms. 134, f. 197 v.

37. Ibidem, XXXVIII-47; ms. 127, f. 74-75 și ms. 134, f. 199-200.

38. Ibidem, XXXVIII-58; ms. 127, f. 78, și ms. 134, f. 203.

Radu Barbiș, iar acesta, la rîndul lui, lui Barbu Merișanu. dă zapis de vinzare marelui pîtar o livadă ce se cheamă Podul Neted, pentru a se plăti de datorie³⁹. În acelaș an, decembrie 7, Vasile împreună cu frate său Radu și Ion Fășie vind lui Barbu Merișanu o siliște din capul Pisculețului pînă în vilceaua de la Fintînă⁴⁰.

După 20 de ani, din tot neamul acesta al Merișanilor, rămas după Staico, mai întîlnim la Cucuteni numai două văduve, foste soții ale celor doi veri, Badea și Barbu. Din zapisul din 1738 mai 10, aflăm că Stanca, soția lui Badea căpit. Merișanu. vinde Sandei vorniceasa, fosta soție a lui Barbu Merișanu mare pîtar (în 1719) și apoi mare vornic : „**pentru că aceea moșie îmi este și mie dată dela soțul meu Badea căpit. Merișanu, pentru zestrele meale și soțului meu îi este de la unchiu-său Staico pah. Merișanu ; deci eu neputînd ca să o dau sf. mănăstiri, dumneaei au cumpărat-o de la mine și au închinat-o sf. mănăstiri din Cucuteni, pentru pomană și îi se cade fiind dumneaei moșneacă, să o cumpere de la alții**“⁴¹.

Deci tot pămîntul acaparât de Staico pah. și moștenitorii săi, într-o jumătate de secol, trece în stăpînirea mînăstirii Cetătea din Cucuteni și apoi a Mitropoliei.

TOT ATUNICI SOSEȘTE LA CUCUTENI MARELE VORNIC NEAGOE SĂCUIANU

Aproape în același timp cu Staico mare pah., un alt boier, mare dregător, tot dimbovițean, Neagoe Săcuianu mare vornic, cumpără și el pămînt la Cucuteni. De fel că în Săcuieni, cum îl arată numele, nu departe de Tîrgoviște, unde își avea și „**temeiul**“ și zidise biserică încă din 1655, Neagoe era un bun cunoscător al locurilor de pe valea Ialomiței. Era căsătorit cu Zamfira, fiica lui Oprea postelnicul din Săteni (Doicești) și, în 1656, cumpărase de la Coanda, văduva jupînului Avram și de la fii ei : „**...toată partea lor de ocină den sat din Brănești, cu casele și cu viile, den cîmp și den pădure, cu vad de moară**“, toată în valoare de 365 de galbeni.

De aci, din Brănești, unde, cum se vede, avea avere însemnată și probabil că poposea adesea, și din Vilcana, unde pe atunci mai avea ceva pămînt socrul său Oprea postelnic din Săteni, Cucutenii erau la doi pași.

În 1673 iunie 16, Neagoe Săcuianu, cumpără o parte din moșia ce se află la virful Cetătea, cu gîndul de a ridica acolo o mînăstire. Zapisul dat atunci de moșneni spune : „**Adecă eu Vasile Hogeia ot Cucuteni, împreună cu feciorii miei, anume Iorga, popa Stoica și Vladul, scriu și mărturisesc cu acest al meu zapis... cum să se știe că**

39. Ibidem, XXXVIII-59 ; ms. 127, f. 78—78 v.

40. Ibidem, XXXVIII-62 ; ms. 127, f. 79—79 v, și ms. 134, f. 204.

41. Ibidem, XXXVIII-73 ; ms. 127, f. 84—84 v.

apucindu-se dumnealui să facă acolo, pre locul nostru, la Cetățea, o minăstire pentru pomană, vindut-am eu partea mea de moșie den virful Cetățelei, cît se va alege însă moșie stearpă“⁴².

Peste o lună, la 1673 iulie 30. Neagoe Săcuianu își întocmește diata, la Hotin, unde era plecat cu oastea. Printre altele spune : „...las să se facă sf. mănăstire de la Cetățea, unde am făgăduit sfintului și de ciude (minuni) făcătorul Nicolae Mirilichischi. Și încă las ficii mele Bălașii să facă acest sfint lăcaș ce scriu mai sus și că soțul meu să aibă grijă să se facă această dumnezeiască casă fără zăbavă și oasele mele, de unde vor fi, acolo să se îngroape și toate ale mele să le oblăduiască locuitorii acestui sfint lăcaș“⁴³.

Această minăstire n-a putut fi zidită la Cucuteni atunci. „fără zăbavă“, cum dorise Neagoe. Peste patru ani, cînd din nou era plecat cu oastea în Moldova, a trimis din Măxineni [R. Sărat] jupinesii sale Zanfira, prin ruda sa Alexandru logofăt din Săteni, o diată, refăcută în 1677 iunie 25, în care spune : „...numai un lucru se-au schimbat, nedînd vreme și prilejul a face sf. mănăstire dela Cetățea, iată socotii să fie toate acestea după petrecerea noastră și a fiilor noștri, sfintei și dumnezeestii Mitropolii ot Tirgoviște“⁴⁴.

Așa dar și partea de moșie cumpărată în 1673 de la Vasile Hozea din Cucuteni, a fost dăruită de Neagoe Săcuianu tot Mitropoliei din Tirgoviște, danie ce a fost confirmată și de fiica sa Bălașa Bucșanu, soția lui Badea Bucșanu (Merișanu) sluger, la 1691 martie 8.⁴⁵ și cu aceasta se încheie prezența boierilor Săcuieni la Cucuteni, dăinuind însă înai departe dorința lor de a ridica o minăstire pe virful Cetățea de acolo, dorință care va fi preluată și infăptuită de alții, mai tîrziu.

ȘI ALȚI CĂMĂTARI, MAI MARI SAU MAI MICI, RÎVNESC PĂMÎNTUL CUCUTENILOR

Pătrunderea lui Staico și a lui Neagoe Săcuianu în moșia Cucutenilor a fost mult înlesnită de situația grea în care se aflau moșnenii la sfîrșitul sec. XVII, de nevoia tot mai mare de bani, pentru plata dărilor.

În 1669 noiembrie 4. zece moșneni, printre care unii oameni cu stare, cum erau frații Ursu, Gudea, Anghel și alții, sînt nevoiți să se împrumute la Mihai Cantacuzino, pe atunci mare postelnic, cu suma de 66 de galbeni. Acest boier de neam și foarte bogat apare la Cucuteni în situația de cămătar, căci zice zapisul : „Cum să se știe cînd au fost în zilele mării sale domnului nostru Antonie voevod, iar noi toți ne-am sculat de am mers la dumnealui de ne-am rugat să ne facă

42. George Potra, *op. cit.*, doc. 571, p. 396.

43. *Ibidem*, doc. 572, p. 397.

44. *Ibidem*, doc. 587, p. 410.

45. Arh. St. Buc. Mitrop. T. Rom. CLXXIII-55 ; ms. 127, f. 152 v—153 și ms. 134, f. 141 v—142.

bine să ne dea ughi 66... Și pentru binele ce ne-au făcut dumnealui, noi încă ne-am pus zălog cu toate moșiile noastre, de acum de la noiembrie 4 dni, pînă la aprilie 23 dni“⁴⁶.

Cine știe despre acest boier că a călătorit cu mama sa să se închine la Sf. Mormînt, că a zidit mai multe biserici, ba și un mare spital⁴⁷, ar putea crede că banii au fost imprumutați moșnenilor ca o facere de bine, dacă același document n-ar spune mai departe: „Iar că nu vom putea da banii la zi, pă cum ne iaste tocmeala, să [avem] a veni noi la dumnealui să ne tocim să ne mai dea bani peste aceștea ce ne-au dat, să fim dumnealui rumâni, noi și cu toți feciorii noștri ciți avem și ciți ne va mai da Dumnezeu și cu toate moșiile noastre“.

Dintr-un înscris din 1672 iulie 10, aflăm că Bran al lui Frățilă, din neamul Stănilăveștilor, fusese rob și că Ursu fratele său a dat 66 ughi, pentru a-l scăpa și că, dacă celălalt frate al lor, Gudea, va da jumătate din bani, să stăpînească și el jumătate din moșia lui Bran⁴⁸. În 1674 noiembrie 10, Stan, cu fratele său Cristea și mama lor Gherghina sînt nevoiți să se împrumute la ceaușul Oancea din Coțăieni: „...Și am pus zălog moșie, însă să se știe, Podurile... să le ție într-un an. Deci cînd va veni ziua de nu voi da eu Stan banii, să aib a-i mai darea ceaușului Oancea unghi 1. și să hie aceste moșie, ce scriu mai sus, stătătoare dumnealui“⁴⁹.

Dintr-un zăpis din 1691 martie 7, vedem unele din motivele pentru care moșnenii strîmtorați își vindeau pămîntul: „Adică eu Radul Cozmei monah... făcut-am zăpisul meu să fie de credință la mina moșului Nicodim monah și la mina fiu-său Stanciu, cum să se știe că li-am vindut lazul nostru din Poianile de jos... și am vindut eu de bună voia mea la vreme de nevoie și de foamete“⁵⁰.

În 1691 martie 30, tot de nevoie închină și Atanasie monahul și cu nepoții săi Mitropoliei din Tirgoviște schitul lor de la Cetățea și cu moșia pe care părinții lor, încă de mai multă vreme, o dăruiseră aceluși schit: „...deci văzînd noi că nu-l vom putea ținea și stăpîni precum se cade, datu-l-am și l-am închinat sfintei mitropolii ce serie mai sus, precum a închinat și banul Neagoe Săcuianu partea lui de moșie de acolo“⁵¹.

În 1699 octombrie 9, Drăgoi, împreună cu Milea al lui Gudea și cu feciorii lui Ursu, vînd un loc lui Micu al lui Maximin, pentru că aceștia

46. George Potra, *op. cit.*, doc. 543, p. 369.

47. Este vorba de Spitalul Colțea din București.

48. George Potra, *op. cit.*, doc. 559, p. 382.

49. *Ibidem*, doc. 577, p. 401.

50. Arh. St. Buc. — *Ńlem XXXVIII-37*; ms. 127, 35 și ms. 134, f. 195—196 v.

51. *Ibidem*, XXXVIII-38; ms. 127, f. 71 v--72; ms. 134, f. 195 v—196.

împrumutaseră bani pentru a se plăti de datoria pe care o făcuseră la Mihai Cantacuzino mare spătar⁵².

În 1703 august 26, feciorii lui Ursu, Paraschiv și Stoica vind un loc pe valea Crevediei, pentru a se plăti de datorii : „...**însă peste tot ne-a dat bani gata, tl. 9, de ne-am plătit turcul și de Vlaicul Grecul**“⁵³. (Turcul fiind desigur haraciul, iar Vlaicul Grecul, un cămătar pe care îl vom mai întilni).

Și tot în aceeași zi și tot Micului. Stoica al lui Ursu mai dă un zapis, în care scrie : „**Dat-am scrisoarea mea Micului cum să știe că mi-am pus partea mea de moșie din Poduri și din Crevedie drept bani, tal. 7, cari bani i-am luat cu dobândă dela închisoare, de m-am plătit de jupin Doran și mi-a mai dat și bani gata tal. 5, de am dat Vlaicului**“⁵⁴.

Peste 4 ani, la 1707 noiembrie 29, Neagul ginerele lui Vlaicu, dă o scrisoare celor cinci feciori ai lui Ursu, prin care adeverește că aceștia au plătit datoria către socrul său : „**și mi-au dat toți banii, ciți au fost, în mina mea ; ci de acum să fie în pace, să n-aibă nici un val**“⁵⁵.

Diferențierea de avere dintre moșneni, începută cu mai mult de un secol înainte, continuă și se accentuează, contribuind la fărâmițarea moșiei Cucutenilor, alături de atacurile cămătarilor (boieri și negustori) din afara satului.

În 1717 septembrie 11, Mfinea al lui Gudea și toți feciorii lui, vind lui Radu al lui Maximian o livadă în Poiana⁵⁶.

În 1719 februarie 17, Mitrea, cu feciorii săi, cu frații și cu verii vind jupinului Chirică, „**o livadă de fin și Vilcana Cucutenilor, din apa Vilcâniei asupra Cetățuiei**“⁵⁷.

Ion al monahului Ștefan de la Cetățue, cu soția sa, Mușa, cu feciorul Iorga și fetele Stana, Neacșa și Mărica, vind părintelui diacon Marin din Vilcana, o livadă, din apa Vilcâniei în sus⁵⁸.

Apoi, de abia în 1738 martie 1 mai găsim o vânzare de pământ între moșneni : frații Bucur, Radu, Pîrvan și Stroe vind o moșie în Crevedia, unui Dan⁵⁹.

ALȚI NEGUSTORI LA CUCUTENI : LOGOFĂTUL NEGOIȚA ȘI FIUL SAU BĂDICA

Dar în afara acestor vânzări sporadice între moșneni, la acest început de veac se așează în Cucuteni temeinic, oumpărînd cu nesat

52. Ibidem, XXXVIII-39, ms. 127, f. 99 v—100 ; ms. 134, f. 196—196 v.

53. Ibidem, XXXVIII-45, ms. 127, f. 101 ; ms. 134, f. 198 v.

54. Ibidem, XXXVIII-46, ms. 217, f. 100 v.

55. Ibidem, XXXVIII-48 ; ms. 127, f. 101 v și ms. 134, f. 200.

56. Ibidem, XXXVIII-56 ; ms. 127, f. 77 v ; ms. 134, f. 202 v.

57. Ibidem, XXXVIII- ; ms. 127, f. 77 v—78.

58. Ibidem, XXXVIII-61 ; ms. 127, f. 79.

59. Ibidem, XXXVIII-72, ms. 127, f. 104—104 v.

bucată după bucată de moșie. logofătul Negoită, negustor din Tirgoviște și fiul său Bădică.

Prima cumpăratură de pământ a lui Negoită la Cucuteni pare să fie cea indicată în zăpisiul din 1711 septembrie 20, prin care Miinea al lui Gudea cu feciorii și cu verii săi, vînd „o moșie de cumpărătoare pe lângă hotarul Pietrarului, cumpărată de părinții noștri de la Ion Bănică“⁶⁰.

În 1716 martie 2, Miinea al lui Gudea cu feciorii săi vînd logof. Negoită o moșie la Virf, în hotarul Cucutenilor, în Posadă, la Sorbul Tăiat⁶¹.

În aceeași zi, Petru pircălabul și alți moșneni, dau zăpisi logof. Bădică „precum să se știe că sîntem datori nește bani... cari bani ne-au fost făcut dumnealui bine, mai nainte vreme... și noi pentru credință ne-am pus partea noastră de moșie cîtă se va alege“, iar nerăspunzînd banii la zi, „să fie dumnealui moșie stătătoare“⁶².

În 1716 mai 25, Tatul Pădure împreună cu frații lui, Radu, Neacșu și Ion, vînd logofătului Bădică o livadă la Virf, alături de o livadă pe care acesta o cumpărase de la Micu⁶³.

În aceeași zi, mai dau zăpisi de vînzare logofătului Bădică și Maximian, cu fiul său Micu, pentru o livadă de la Virful cel Mare, pe care o avea cumpărată de la Ursești și de la Miinea⁶⁴.

Peste un an, în 1717 iunie 25, Neacșu Coșotă cu soția vînd lui Negoită logofătul o livadă pe Vilceaua Cireșului, pînă în vilceaua din valea Crevediei, pe lângă livada Armașului de la Orsești⁶⁵.

În 1717 august 3, Dumitru Chingotă vînde lui Bădică logofăt o livadă la Virf, „alături de livada popei Vasile pe den sus și pe den jos alături de livada Urseștilor și merge la vale în jos pe apa Crevediei“⁶⁶.

În 1718 martie 9, unii dintre feciorii lui Miinea al lui Gudea, Dobre, Tudor și Pătru, dau zăpisi de vînzare lui Negoită logof. a unor părți de moșie⁶⁷.

Acum era din nou o perioadă grea pentru birnici, pentru moșneni: începutul domniilor fanariote și un nou conflict între turci și austrieci, care aduce pîrjolul războiului în țară.

Mulți călugări de la Cetătea și preoți din Cucuteni sînt nevoiți și ei să-și vîndă pămîntul aceluiași Bădică al lui Negoită logofătul din Tirgoviște.

60. Ibidem, XXXVIII-49-50; ms. 127, f. 102, ms. 134, f. 200 v—201.

61. Ibidem, XXXVIII-51; ms. 127, f. 102 v.

62. Ibidem, XXXVIII-51; ms. 127, f. 103.

63. Ibidem, XXXVIII-52; ms. 127, f. 76 v.; ms. 134, f. 201 v.

64. Ibidem, XXXVIII-53; ms. 127, f. 103 v.

65. Ibidem, XXXVIII-54; ms. 127, f. 77, f. 202.

66. Ibidem, XXXVIII-55; ms. 127, f. 77.

67. Ibidem, XXXVIII-57; ms. 127, f. 104; ms. 134, f. 202 v.

În 1723 decembrie 8, Manafia, călugărița care fusese soția lui Ion cel Mare, fiul lui Stoica, frate cu popa Vasile și cu feciorul ei, Iorga, vind logof. Bădică, „**partea noastră de moșie, den hotarul Cucutenilor și den Vilcana seliște**“⁶⁸.

În 1724 ianuarie 13, călugărul Daniil cu frații săi Nedelcu, Arion și Stroe, dau zăpis tot logof. Bădică al lui Negoită: „**pe cum să să știe că i-am vindut dumnealui partea noastră de moșie den Vilcana**“⁶⁹.

În aprilie 21, același an, popa Dragomir Fășieșcul din Cucuteni, împreună cu preoteasa sa Marica și fiul Gheorghe, vind lui Bădică „**partea noastră de moșie den hotarul Cucutenilor și den Vilcana, den apa Ialomitei pînă in hotarul Pietrarilor, în plai deasupra mănăstirii, pă cum cură apa Vilcănii cea mare a Pietrarului**“⁷⁰.

Dintr-un zăpis din 1724 mai 26, vedem că și popa Nistor și cu vărul său Pîrvu, nepoți ai Oancei, ceaușul din Coțăeni, vind lui Bădica o livadă, Podul cel Mare, pe lângă popa Neacșu Fășie⁷¹.

Tot în anul 1724 iulie 5, Micul, feciorul lui Maximian și cu patru feciori: Bucur, Radu, Pîrvu și Mușat vind lui Bădica o livadă de fin, în Poduri, din Pisculeț pînă în valea Crevediei⁷².

Și în august 2, acelaș an, călugării Eftenie și Tofan, frați, feciori de-ai lui Drăgoi Cașotă, vind lui Bădica logof. o livadă în dealul Giurcului, pe care o luaseră și ei de la unchiașul Milea și feciorii lui, pentru două cîntare (?) de unt⁷³.

În anul 1726 iulie 1, popa Drăgoi, al lui popa Paraschiva, avînd nevoie de bani, cum spune zăpisul, vinde lui jupîn Bădică o livade în Poduri, pe care o avea de la părinți, dată zestre mamei sale⁷⁴.

În 1733 octombrie 14, Radu cu soția sa și feciorii Manca și Stan, vind jup. Bădică o livade de fin, în Poiana cu stinjeni.⁷⁵

Peste cinci ani, dintr-un zăpis al fraților Dumitrașcu și Barbu ai lui Stoica Ursul, întocmit în 1738 august 15, aflăm prima dată că Varlaam egumenul mînăstirii Aninoasa, apare în satul Cucuteni, „...**pre-cum să să știe că mi-au dat sfinția sa bani gata tal. 43, bani de m-am plătit de Oprea și eu Barbul am luat de la sfinția sa tal. 28 de i-am dat jupînelui Bădica de am răscumpărat moșia noastră... ce au fost pusă... zălog, la dumnealui**“⁷⁶.

68. Ibidem, XXXVIII-63; ms. 127, f. 81, ms. 134, f. 205 v.

69. Ibidem, XXXVIII-64; ms. 127, f. 81—81 v.

70. Ibidem, XXXVIII-65; ms. 127, f. 81 v—82; ms. 134, f. 206.

71. Ibidem, XXXVIII-66; ms. 127, f. 83—83 v.

72. Ibidem, XXXVIII-67; ms. 127, f. 82—82 v.

73. Ibidem, XXXVIII-68; ms. 127, f. 82 v—83.

74. Ibidem, XXXVIII-70; ms. 127, f. 83 v.; ms. 134, f. 207.

75. Ibidem, XXXVIII-71; ms. 127, f. 84; ms. 134, f. 208.

76. Ibidem, XXXVIII-75; ms. 127, f. 104 v—105.

Dar înainte de a da banii celor doi frați, acest grijuliu de cele lumești egumen, Varlaam, s-a asigurat că moșiile și înscrisurile lor sînt valabile, cerînd mărturia lui popa Vasile și a altor moșneni din sat, după cum aflăm din zăpisiul dat de aceștia în 1738 august 11⁷⁷.

Iată că prin acest egumen Varlaam, pătrunde în Cucuteni și un reprezentat al celei de-a treia categorii de cămătari, clericii (pe lingă boieri și negustori) care, cu capitalul lor, au cumpărat și destrămat, moșia, odinioară devălmașă.

Nu ne-au parvenit toate actele de cumpărare ale acestui egumen lacom și el de pămînt, dar, din alegerea moșiei Cucuteni, care se va face în anul 1739, vom vedea că Varlaam, împreună cu popa Ion Prună și cumnatul acestuia Negoită, posedau o parte din moșie, mai mare decît a boierilor Merișani și a jupinului Bădică la un loc.

CERTURI PENTRU HOTARE, JALBE LA DOMNIE, HOTĂRNICII

Pe vremea aceea, mai mult de jumătate din pămîntul Cucutenilor trecuse în stăpînirea altora, străini de sat. Părțile de moșie înstrăinate erau însă amestecate cu cele rămase moșnenilor, iar proprietarii unora dintre livezi trebuiau să calce moșiile celorlalți. Pe de altă parte moșnenii care știau la ce preț și în ce condiții le fuseseră „cumpărate” livezile, nu se sfiau să mai prindă ceva foloase de pe pămîntul pină de curînd al lor. Așa se face că la începutul anului 1738, Sanda Merișanca vorniceasa, face jalbă către vodă, cerînd alegerea moșiei Cucuteni și fixarea hotarelor.

Constantin Nicolae Mavrocordat a trimis pe Constantin, al doilea portar, cu poruncă către ispravnicii județului Dimbovița, Mihai Bărbătescu, fost mare comis și Andronache, vornic din Tîrgoviște, care, mergînd la Cucuteni, au chemat pe toți megieșii, „...fiind față și omul dumneai Merișanca, anume Udrea”.

Au fost citite toate zăpisele, toate foile de cumpărătoare, atît boierești cit și megieșești și s-a lăsat răgaz tuturor 16 zile să vadă cine și ce a cumpărat „...iară citeva den zăpise așa se jeluiau moșnenii, cum să nu sînt bune, ci sînt asupriți și năpăstuiți cu acele zăpise... iar pe cite au bănuît megieșii că nu sînt bune, au mers de au jurat fieștecăre... și jurînd nu s-au ținut acele zăpise în seamă.”

Apoi boierii ispravnici au trimis pe „Constantin portarul și pe alți oameni credincioși de s-au tras moșia Cucuteni pren trei locuri, după cum au arătat un hrisov al Mircii voevod, pe seamne bătrîne”⁷⁸.

Lungul moșiei Cucuteni, adică din hotarul Pietrarilor, de la apus și pină în apa Ialomiței, în hotarul Șerbăneștilor, la răsărit, așa cum era obiceiul, nu s-a măsurat. S-a tras prin trei locuri lățimea, din hotarul Coțăenilor din miazăzi, pină în al Bădenilor, spre miazănoapte.

77. Ibidem, XXXVIII-74 ; ms. 127., f. 105—105 v.

78. Ibidem, XXXVIII-78 ; ms. 127, f. 84 v—85 v ; ms. 134, f. 210—211.

La capătul dinspre răsărit, din valea Humei, în sud, pînă în vîrfurile Tonți, la nord, s-au găsit 2608 stînjeni : la mijloc, în dreptul Ialomicioarei, s-au găsit 3695 stînjeni și la capătul dinspre Pietrari, la apus, 3535 stînjeni.

S-au comasat toate peticele de moșie ale diferiților proprietari și s-au făcut trei părți de-a lungul moșiei Cucuteni : sfoara moșnenilor spre miazăzi, în hotar cu moșia Coțăenilor și Fienilor (unde aveau moșii și boierii Crețulești și Văcărești) ; altă sfoară la mijloc, a vornicesei Sanda Merișanu și a Bădicii logof. și a treia fașie, unde erau comasate cumpărăturile lui Varlaam, cit și moșia lui popa Ion protopopul și a cumnatului său Negoită, venea spre miazănoapte spre hotarul Bădenilor.

Așa cum se vede din schița întocmită atunci, moșnenii aveau ceva mai mult de o treime din lățime (la apus 1320 stînjeni din totalul de 3535, restul fiind al noilor veniți în sat, egum. Varlaam și tovarășii lui avînd ceva mai mult decît vorniceasa Sanda și logof. Bădică. Au fost fixate și pietrele de hotar. apoi ispravnicii au luat și mărturia a peste 20 de moșneni, că toți sint mulțumiți de alegerea moșiei.

Scrisoarea zice : „...iară de am mai face noi în urma acestui așezămint vre-o pricină, zicînd că am avut vre-o strîmbătate, unul ca acela să fie închinat gloabă domnească 100 galbeni ; să aibă a ne pedepsi cu pedeapsă domnească, căci noi înșine ne-am ales această dreptate“⁷⁹

Această clauză din scrisoarea iscălită de moșneni, în cap cu popa Vasile, cu Ianache, cu 5 inși din neamul lui Pădure, den Coșătești și alții, tăia pofta oricui de a face vre-o contestație.

Apoi boierii ispravnici, Mihail Bărbătescu biv vel comis și Andronache vel vornic din Tîrgoviște, întocmesc „raportul“ lor, încheind astfel : „...drept aceea să aibă dumneaei vorniceasa și Bădica și schitul dumnealor a stăpîni cu pace această moșie de către toți moșnenii și de către alți părtași, că s-au ales cu drept“.

Cu această ocazie, după zapisele prezentate de moșneni, s-a împărțit toată moșia Cucutenilor pe moși : Stoiesc (Stoia), Bran, Stanislăvesc și Liesc (Coșăteștii), fiecare avînd inițial aceeași întindere, de 600 stînjeni. Sint arătate aci : genealogia fiecărui moș, vînzările făcute și cit pămînt a mai rămas fiecărui moș (neam). Din acești patru moși, cunoscuți nouă încă din 1550, neamul Lieștilor (Coșăteștii) scăpătase mai mult decît celelalte, mulți dintre ei fiind vinduți rumâni la acea dată.

La numai două luni de la această hotărnicie, din zăpisiul din 1739 august 24, scris de popa Ion, protopopul din Tîrgoviște, și cumnatul său Negoită, se vede că aceștia vînd partea lor de moșie lui Varlaam ieromonahul. Zăpisiul zice : „...că avînd noi moșie în Cucuteni și hotărîndu-se cu doi boieri mari... ni s-au ales și nouă parte, stîn. de moșie 98,

79. Ibidem, XXXVIII-76 ; ms. 127, f. 85 v—86.

după cărți bătrine ce am avut de la moșii noștri; acum văzind noi că nu ne iaste îndemină să o căutăm, fiind la loc de munte depărtat, ci ne-am tocmiț cu sfinția sa de a noastră bună voce și i-am vîndut“⁸⁰.

Dintr-un adaos pe acelaș zapis, din 1743, se vede că această moșie, nepulînd fi stăpînită de Varlaam „cu pace“, acesta cere lui popa Ion fie să-i îndrepteze moșia vîndută, fie să-i dea banii înapoi pînă la Sf. Ilie, „...iar nedîndu-i banii, de acolea înainte să umble banii cu dobîndă...“

Neînțelegerile pentru hotare au continuat însă și după hotărnicia din 1739, îndeosebi la hotarul Cucutenilor cu Bădenii.

În 1740, în urma unei jalbe către domnie, făcută de popa Nichifor și Ion Piscan din Bădeni, cum că le-au fost împresurate hotarele în 1739 de către Cucuteni, din porunca domnească, ispravnicul județului, Mihail Bărbătescu, merge din nou la Cucuteni cu Radu al doilea portar și cu 12 megieși din Cucuteni. După ce a fost citită cartea de blestem, au mers pe vechile trăsuri: la capul despre răsărit, în valea Tisii, au găsit că Bădenii fuseseră împresurați cu 225 stînji și la fel și în partea dinspre Pietrari. Hotarnicii găseso cu cale să împingă hotarul lui Varlaam către dania schitului și aceasta peste moșneni, dar lipsa s-o împartă pe toate cele trei fășii, numai lipsa de la mijloc, pe Ialomicioară, de 105 stînj., spune scrisoarea oelor 12 megieși, „...acești stînji ne-am rugat noi toți de i-au iertat moșnenilor, ca să fie pagubă despre egumenul, ca de acum înainte să trăiască vecinește.“⁸¹

Dintr-o mărturie a 12 megieși din Cucuteni, din 1743 iunie 24, se vede însă că popa Nichifor și Ion Piscan continuă să se plîngă la domnie, cum că Varlaam a luat el boieri hotarnici care le-au împresurat moșia. Cei doisprezece moșneni spun însă că hotărnicia din 1739 (a treia, cerută de Merișanca și Bădica) fusese dreaptă, așa cum dovedește și un hrisov pe care îl aveau de la Constantin voievod Brîncoveanu și că rău a făcut popa Nichifor cînd, în 1740, au schimbat hotarul stabilit cu boieri mari, în 1739.⁸²

Adeverința dată de către ispravnicii jud. Dimbovița — Fiera Brezoianu fost mare vistier, Mihalache fost mare clucer și Ștefan Brah — către Mitropolia din Tirgoviște, în 1745 aprilie 2, ne spune că Bădica logof. încălca moșia schitului: „...iară acum viind înaintea noastră de față Varlaam arhimandritul și văzînd Bădica temeul și scrisorile sf. mitropolii, nimic n-au mai putut răspunde...“

Este interesantă aci o precizare cu privire la schit: „...însă și schitul ce l-au lucrat el cu varul și cărămida ce au rămas de la Staico paharnic, să fie al sfintei mitropolii“⁸³.

80. Ibidem, XXXVIII-81; ms. 134, f. 214—214 v.

81. Ibidem, XXXVIII-82; ms. 134, f. 242 v—243.

82. Ibidem, XXXVIII-83; ms. 127, f. 107 v—108; ms. 134, f. 214 v—215.

83. Ibidem, XXXVIII-84; ms. 127, f. 86 v; ms. 134, f. 215—215 v.

Deci, în acel an, jupinul Bădica se interesa încă de pământul pe care avea de gând să-l lase schitului de la Cetățea, pe care deja îl reclădise și îl considera al său (deși folosise varul și cărămida rămăsese de la Staico).

În 1747, arhimandritul Varlaam, avînd nevoie de bani, se împrumutase cu 120 taleri de la chir Vasilache Frumușica, un negustor din Tirgoviște, și pune zălog moșia de la Cucuteni.⁸⁴

Din scrisoarea pe care o dă Gheorghe logof., nepotul lui Varlaam, jupinului Vasilache, în 1751 martie 3, se vede că toată partea de moșie pe care o avusese Varlaam la Cucuteni, trece în stăpînirea negustorului, pentru că datoria de 120 taleri nu mai fusese înapoiată.⁸⁵

Moșnenii lipsiți de pământul cel mai bun, mai bine așezat, care putea fi lucrat și da venit, nu se împăcau cu gîndul că ocinele lor din strămoși să fie stăpînite acum de mitropolie și coseau iarba livezilor și culegeau fructele pomilor sădite de părinții lor.

Iosaf, egumenul de la Schitul Cetățea se plînge la domnie că megișii din Cucuteni, care au vîndut pământul, acum făcut danie schitului, împresurează această moșie și îi iau venitul. Constantin Mihail Cehan Racoviță voevod dă poruncă ispravnicilor județului să cerceteze și să hotărască pe unde să stăpînească schitul, „...iar nehodinindu-se vre-o parte după hotărîrea ce le veți face, cu soroc, să-i trimiteteți la divan“⁸⁶.

Deși, încă prin scrisoarea sa din 1751, Gheorghe logof. recunoscuse dreptul jupinului Vasilache asupra moșiei din Cucuteni, pe care o avusese acolo unchiul său Varlaam, vedem că după paisprezece ani cearta însă nu se terminase.

Ștefan Mihail Racoviță voevod poruncește să fie aduși la judecată Gheorghe logofătul și cu Dragomir, fiul lui Vasilache Frumușica.

Nepotul lui Varlaam din nou recunoaște drepturile lui Dragomir și domnitorul hotărăște, în 1765 aprilie 15 : „...**decî de vreme ce moșia, atît din scrisori cît și din spusul lor se vede că iaste dreptă a lui Varlaam și zălogită la Frumușica și celui ce se cade a o chironomisi, de a lui bună voe să lapadă și dă scrisorile, hotărîm : Frumușica să stăpînească moșia cu bună pace, după zapise și după cărțile de hotărnicie**“⁸⁷.

Peste patru ani, după moartea lui Dragomir, soția lui Armeanca împreună cu cele două fiice și ginerii săi, fac danie mitropoliei din Tirgoviște moșia din Cucuteni și moara cu două roate pe care o făcuse Dragomir cupețul⁸⁸.

84. Ibidem, XXXVIII-85 ; ms. 127, f. 108 v—109 ; ms. 134, f. 215.

85. Ibidem, XXXVIII-86 ; ms. 127, f. 114 ; ms. 134, f. 217 v—218.

86. Ibidem, XXXVIII-87 ; ms. 134, f. 218.

87. Ibidem, XXXVIII-88 ; ms. 127, f. 114—114 v. ; ms. 134, f. 218 v.

88. Ibidem, XXXVIII-90 ; ms. 127, f. 117 v—118 ; ms. 134, f. 220 v.

Domeniul pe care îl stăpînea acum mitropolia la Cucuteni, format din daniile începute de Neagoe Săcuianu în 1691 și terminate cu cele făcute de familia Frumușica în 1769, era acum destul de întins.

Administrarea lui depășea puterile călugărilor de la Schitul Cetața și toți vecinii profitau de slăbiciunea acestora. Moșnenii intrau și ei să cosească finul sau să folosească altfel pămîntul ce fusese făcut danie mitropoliei de către cei care îl luaseră cu japca de la părinții lor, atunci cînd aceștia fuseseră prinși la ananghie.

Prin 1778, cei care se străduiau să apere hotarele acestei moșii minăstirești erau arhim. Deleanu (de la minăstirea Dealului), Chir Grigore și cu Daniil dachiul mitropoliei. Pentru aceasta ei întrebă despre situația pămîntului de la Cucuteni și pe Ioanichie, care nu era altul decît popa Ion, protopopul, se pare de fel din Cucuteni, cumnat cu Negoiaș din Tirgoviște, care își vînduse pămîntul lui Varlaam și care acum era călugăr.

Intr-o adeverință scrisă în 1778 septembrie 30, Ioanichie arată toate peripețiile ocinilor moșnenești, de cînd au fost zălogite de către Ursești lui Varlaam și pînă au ajuns în posesia mitropoliei, prin dania făcută de soția lui Frumușica, cu fetele și ginerii ei ⁸⁹.

Intr-o altă adeverință, tot din 1778 octombrie 22, popa Barbul spunea și el cum popa Nichifor, cît a trăit, și apoi fiul său popa Matei, care trăia într-un sat Micești din județul Argeș, au stăpînit 12 livezi din moșia mitropoliei, fostă a lui Varlaam; iar unul Bîră și cu Marin zis Ciocoiul din Bădeni, stăpînesc și ei trei livezi din acelaș hotar și, ceilalți oameni din Cucuteni, văzînd exemplul acestora: „...**au început fieștecare a se tînde și a stăpîni din numitul hotar, unul un petec, altul alt petec, cu pricină că hotărnicia sf. mitropolii... ar fi rămas jos; așijderea știu că la hotărnicia ce au făcut dumnealui stolnicul Iordache Crețulescu în zilele rușilor, moșii sale Bădeni, s-au întins de au luat din numitul hotar stinjeni 220**” ⁹⁰.

Peste opt ani, în 1786, din nou încep plîngerii pentru hotare, în-deosebi pentru cei 250 stinjeni pe care îi revendicau atît Cucutenii cît și Bădenii la trăsura din mijloc, în dreptul Ialomicioarei, la punctul valea Tisii. Ispravnicii județului Dimbovița au trimis la Cucuteni pe Cîrstică logofăt de Tirgoviște să facă din nou alegere la fața locului, dar, din darea de seamă a acestuia, reiese că n-a reușit să realizeze împăcarea ⁹¹.

Un oarecare Costea din Cucuteni, împreună cu Tănase Pocicală, cu Petre și Gheorghe au făcut și ei jablă către domn, arătînd că Varlaam, după ce a cumpărat partea unui moș (a Urseștilor), a adus boieri hotarnici cu care a împresurat și părțile celorlalți trei moși nevînduți.

89. Ibidem, XXXVIII-91.; ms. 127, f. 118 v--119; ms. 134, f. 220 v--221.

90. Ibidem, XXXVIII-92; ms. 127, f. 119--119 v.; ms. 134, f. 221 v.

91. Ibidem, XXXVIII-93; ms. 134, f. 221 v--223.

Acești jăluitoari au fost trimiși la judecată boierilor ispravnicii, care, văzînd zapisele și hotărnicile ce s-au făcut mai înainte, precum și nepotrivirile dintre ele, au socotit că e neapărată nevoie de o nouă hotărîre, făcută de voieri hotarnici, cu obișnuitul blestem.

Moșnenii aveau însă teamă de aceste hotărnicii cu boierii mari nu numai totdeauna părtinitoare, dar și foarte costisitoare. Din anaforaia făcută de boierii ispravnicii către vodă, se vede că la propunerea unei noi hotărnicii, **....jăluitoarii întii s-au apărat, iar mai la urmă singuri cunoscînd că într-alt chip nu se poate face izbrănire, primiră și cerură pe dumnealui paharnicul Golescu ispravnicul județului, însă fără de portărel, fiindcă nu le dă mina să intre în multe cheltuieli, dar prea sfinția sa părintele Vlădica Sidis, ceru pe amîndoi ispravnicii și cu portărel să meargă însuși dumnealor la fața locului să le facă hotărnicie... și care parte va rămînea, va plăti toată cheltuiala, la care acestea în cea mai de pe urmă se mulțumiră și jăluitoarii...".** La sfîrșitul anaforalei se repetă prevederea de mai sus, de care aveau atîta teamă jăluitoarii încît de cele mai multe ori renunțau să-și mai caute dreptate: **....și de se vor găsi jăluitoarii impresurați de către sf. mitropolie, va trage mitropolia toată cheltuiala iar de se va descoperi jalba lor neadevărată, atunci să se osindească a o trage ei toată"** 92.

Anaforaia aceasta avea data de 1786 februarie 15 și, deși Mihai Șutu voevod a fost mazilit în martie, el a apucat s-o vadă și să dea poruncă către ispravnicii județului să meargă la fața locului pentru hotărnicie, la 2 martie.

Această poruncă domnească a fost însă comunicată de către căimacanii Țării Românești (iscălit Scarlat vel logofăt) care, în porunca lor din 1786 aprilie 2, spune boierilor ispravnicii: **....sînteți dumneavoastră orînduiți ca să faceți hotărnicie, iată scriem dumneavoastră să aveți după cuprînderea acei domnești porunci a urma și a săvirși hotărnicia fără de cusur"** 93.

Deținătorul mai tuturor delnițelor înstrăinate timp de două secole, era acum mitropolia din Țirgoviște.

Judecata la divan, cerută în 1786 de unii moșneni din Cucuteni, rămasă neterminată din cauza întîmplărilor vremii, a fost redeschisă de Climent iconomul mitropoliei Țirgoviște cu o jalbă către vodă, la 1794 martie 30: **....jăluiesc mării tale că sf. mitropolie ot Țirgoviște, avînd o moșoară anume Cucuteni și cotropindu-se de unii-alții, mai cu tot, în domnia dintii a mării sale Mihai vodă Șutul, s-au făcut cercetări cu de-amănuntul și prin anafora să și hotărise ca cu portărel, om domnesc, a se și impietri, și întimplindu-se mazilie au rămas lucrul nesăvirșit..."**, apoi iconomul cere ca din nou hotărele să fie cercetate și alese.

92. Ibidem, XXXVIII-94 ; ms. 134, f. 223—225.

93. Ibidem, XXXVIII-95 ; ms. 134, f. 226

Domnitorul de atunci, Alexandru Constantin Moruzi, poruncește vel logofătului din Țara de Jos să se facă cercetarea după anafora din 1786 februarie 15, care fusese întărită de Mihai Șutu, iar logofătul la rîndul lui transmite porunca ispravnicilor județului ⁹⁴.

Mitropolitul Dositeiu își scrie și el, nelipsita în asemenea ocazie carte de blestem, la 1794 iunie 17 : „... iată că să făcu și dela smerenia noastră această carte cu mare blestem și groaznică afurisenie, asupra oamenilor de acolo, parte bisericească sau mirenească, cari vor fi știind seamnele din cărțile de hotărnicie și din oamenii bătrini cari vor fi avînd știință pe unde stăpinea Dragomir Frumușica... ca să arate fieștecare adevărul precum va ști și va fi“ ⁹⁵.

Ispravnicul județului, clucerul Scarlat Cimpineanu, numește pe fostul al doilea vîstier Nicolae, care împreună cu Constantin Cioran postelnicul și chiar Grigore hartofilax merg din nou la Cucuteni, unde, după ce citise mai întii toate înscrisurile, cer moșnenilor să arate hotarele. În documentul întocmit de boierii hotarnici în 1794 iulie 22, se văd toate peripețiile acestei hotărnicii : „...apoi au început a veni unii din lăcuiitorii Cucuteni și Bădeni, cu atîtea zapise vechi de multă sumă de ani înaintea hotărnicii arhim. Varlaam [1739], alți iarăși cu alte zapise în urma numitei hotărnicii... cerînd toți stăpinire, unii cu cuvînt de cumpărători vechi, alții și fără zapise numai cu cuvînt că au pomenit pe părinții lor stăpinind și așa, cu cei 200 stinjeni ce i-au dat clucerului Crețulescu și cu cererile acelor cu zapise vechi și fără de zapise, prea puțină moșie rămînea de partea arhimanditului Varlaam, că mai toată era cuprinsă și se stăpinea de dinșii fără dreptate“.

Multe zile au pierdut boierii la Cucuteni, spune documentul, fără să poată afla ceva de la moșneni, atîta timp cît aceștia au stat uniți, dar „...atuncea intrînd prigonire între megieșii Pădurești cu cei ce se trag din Coșătești, s-au silit dintre dinșii de au scos un zăpis de hotărnicie tot a răposatului Mihai Bărbătescu biv vel comis și Andronache vel vornic cu leat 1739...“. Avînd acum datele cuprinse în acea hotărnicie, au putut să refacă trăsurile după aceleași semne ⁹⁶.

Dirzenia moșnenilor a făcut însă pe hotarnici să înțeleagă că nemulțumind pe săteni, întreaga hotărnicie nu va avea nici o valoare. Așa cum altă dată Varlaam renunțase la un mic număr de stinjeni, din cei la care, după socotelele lui, pretindea că are dreptul, pentru ca apoi „să trăiască vecinește“, așa și de data aceasta reprezentantul mitropoliei se vede obligat să renunțe la revendicarea hotarelor din 1739. În darea de seamă din 1794 iulie 20, cei trei boieri hotarnici redau astfel această cedare : „Dar după multă rugăciune a megieșilor și după a noastră

94. Ibidem. XXXVIII-96 ; ms. 134, f. 226—226 v.

95. Ibidem, XXXVIII-97 ; ms. 134, f. 226 v—227.

96. Ibidem. XXXVIII-101 ; ms. 134, f. 228 v—233 v.

trecere de cuvînt, pentru ca să lipsească toată prigonirea și să rămîie de acum înainte aceste trăsuri și seamne bune și neștrămutate. s-au înduplecat sfinția sa părintele iconomul a le lăsat stîinjeni 167, după care mulțumindu-se și ei au adevărit cu iscăliturile lor, tot în acel zapis că se legaseră că primesc“ 97.

Așa cum se obișnuia în astfel de ocazii, și de data aceasta li se cere moșnenilor o scrisoare în care să arate că sînt mulțumiți cu alegerea făcută 98.

La 23 iulie, Scarlat Cimpineanu, ispravnicul județului raportează domnului despre alegerea și hotărnicia moșiei pe care mitropolia o avea la Cucuteni și cere să se orînduiască un portărel care să pună pietrele pe hotar 99.

Într-o jalbă către domnie din 1794 septembrie 14, Climent iconomul mitropoliei Tîrgoviște spune : „...mă rog înălțimii tale, să fie luminată poruncă mării tale către dumnealor boieri ispravnici... să rînduiască dumnealor iar pe boiernașii ce au mai fost la alegerea moșii și mergînd în fața locului să pue seamne pe unde au făcut alegerea“ 100. În aceeași zi, Alexandru Constantin Moruzi scrie pe această jalbă : „Poruncim domnia mea dumneavoastră ispravnicilor ai județului să rînduiți tot pe acei boiernași ca să pue seamne după alegere ce au făcut“ 101.

Și la 1 noiembrie paharnicul Alexandru, noul ispravnic, transmite această poruncă domnească : „...ni să poruncește de către măriia sa, ca iarăși pe dumneavoastră să vă orînduim să mergeți acolo în fața locului și pe unde ați tras semne“ 102.

Din 1749 noiembrie 21, a rămas o scrisoare iscălită de 12 moșneni, în numele întregului sat Cucuteni, în care aceștia din nou se arată mulțumiți de alegerea și hotărnicia făcută ; „...pentru că părțile noastre de moșie ce avem ne-au rămas în siliștea cea veche, pã din jos... și s-au urmat după hotărnicia ce o avem la miinile noastre și după cererea noastră și de aceia nu mai căutăm judecată“.

Apoi urmează o mărturie a moșnenilor cu privire la pretențiile unuia, Costea, asupra pãmîntului pe care își avea casa, în cuprinsul moșiei mitropoliei. Ei spun că Varlaam, după ce a cumpărat partea de moșie a Urseștilor, a pus ispravnicel, circiumar și purtător de grijă la moara după Ialomicioara, pe Ianache al lui Drăgoi Coșătescu, care și-a părăsit căminul părintesc pe care îl avea în siliștea satului Cucuteni și și-a făcut casă pe moșia lui Varlaam, unde a locuit cit a trăit. Costea, fiul lui Ianache, cînd s-a înapoiat în sat din Gheboeni, unde fusese fugit, n-a stat nici el în sat, ci tot acolo, pe moșia arhimandritului, ca și

97. Ibidem, XXXVIII-100 ; ms. 127, f. 381—386 ; ms. 134, f. 227 v—228 v.

98. Ibidem, XXXVIII-102 ; ms. 134, f. 246 v—247 v.

99. Ibidem, XXXVIII-103, ms. 134, f. 233 v—234.

100. Ibidem, XXXVIII-104 ; ms. 134, f. 234.

101. Ibidem, XXXVIII-106 ; ms. 134, f. 235—236.

102. Ibidem, XXXVIII-108 ; ms. 134, f. 243 v—244.

fratele său Barbu. Și adaugă moșnenii : „...rău zice numitul Costea că iaste cămin părintesc, căci el, după răzmerița rușilor, s-a incuibat și casă și-au făcut, de sînt acum zece ani... și, după ce-și stăpînește partea lui de moșie, stînjeni 92, ce-i are între noi, stăpînește și partea sf. mitropolii cu silnicie...“. Și după alte explicații, scrisoarea încheie astfel : „...Ci noi ne rugăm dumneavoastră cinstiți boieri ispravnici ca să arătați prea înălțatului nostru, să nu mai fim frămîntați și necăjiți prin judecări, după arătările ce sînt mincinoase ale acestui Coste, căci hotărnicile cele vechi, cit și aceste noauă sînt făcute după orînduială și cu dreptate“ 103.

Boierii hotarnici atestă că iscăliturile moșnenilor au fost date în fața lor. Afirmația că : „...pe hotărnicia ce s-au făcut estimp sîntem cu toții mulțumiți și odihniți...“, rămîne îndoelnică, ținînd seama de faptul că declarația a fost dată în fața boierilor și că, din cei 12 martori, 9 erau din neamul lui Pădure, care nu știm dacă într-adevăr reprezentau interesele întregului sat.

Din cartea de alegere din 1797 ianuarie 18, dată de Anastasie polcovnicul, se vede că moșnenii se invoiseră cu mitropolia să dea loc pentru loc, pentru delnița pe care o cumpărase Șerban vâtaful și care, după alegerea din 1794, rămăsese inclusă în hotarul moșiei mitropoliei 104.

Dintr-o poruncă din 1797 mai 25, a biv-vel sătraruului către zapciul ce era orînduit să înfățișeze pe jăluitoari, spre cercetare și anafora la veliții boieri, reiese că unchișul Bîra din Cucuteni făcuse plîngere contra iconomului mitropolii din Tîrgoviște. Pe acest document Alexandru Ioan Ipsilanti voevod scrie : „...la această anafora a dumnealor velițiilor boieri, rămînînd amîndouă părțile mulțumite și odihniți... să stăpînească mitropolia Tîrgoviște în pace“ 105.

Din anaforaua din 1797 iunie 4 către vodă, se vede că Costea al lui Ianache din Cucuteni și cetășii lui se plînseseră din nou la domnie. Vâtaful de divan are poruncă să-l înfățișeze ispravnicului județului pentru cercetare pe Constantin Piscupescul, vechilul mitropoliei, arată anaforaua făcută în 1794, întărită de Alexandru Vodă Moruzi, din care se vede că jăluitoarul nu avea dreptate. Ispravnicul arată și porunca domnească din 1794, care spunea : „...cînd nici acum după aceasta a doua poruncă nu vor fi următori a se invoii înscris cu mitropolia, de a plăti adetul pămîntului, să orînduiți dumneavoastră zapciu asupra-le, ca în vreme de primăvară, făr de voia lor, să-și ridice casele și stările din moșia mitropoliei“ 106.

103. Ibidem, XXXVIII-109 ; ms. 134, f. 245.

104. Ibidem, XXXVIII-110 ; ms. 134, f. 244 v—245.

105. George Potra, op. cit. doc. 1055, p. 939.

106. Ibidem, doc. 1056, p. 940.

Gheorghe Dărvar și cu fii săi aveau unele livezi, care în urma comasărilor și hotărnicțiilor repetate rămăseseră cuprinse în moșia mitropoliei, care le contestă dreptul de proprietate.

În 1800 februarie 29 mitropolitul Dositeiu dă o carte de blestem lui Gheorghe Dărvar (care acum era monah), supremul argument pentru a mărturisi adevărul despre hotare.

Moșia pe care o avea mitropolia în Cucuteni, provenită din daniile făcute către apusul vieții lor de oameni, această moșie avea la sfârșitul secolului XVIII un venit anual de 100 taleri. Aflăm acest lucru din zăpisiul dat, în 1800 martie 1, lui chir Azarie, egumenul mitropoliei Tîrgoviște, de către Pătru Dica și fiii săi, care arendau această moșie pentru 100 taleri. În zăpisi sunt arătate și condițiile în care va fi dobîndit venitul moșiei.

SITUAȚIA POLITICĂ A ORAȘULUI ȚIRGOVIȘTE ÎN PRIMUL SFERT AL SECOLULUI AL XVII-LEA

MIHAI OPROIU

Mai bine situată decât Bucureștii, spre sfârșitul secolului al XVI-lea Țirgoviștea a înfruntat mai bine vremurile tulburi, folosindu-se de refacerea și extinderea Curții Domnești din timpul lui Petru Cercel și a redevenit principala reședință de scaun a Țării Românești. Contribuiau la această schimbare și distrugerile mai mici produse cu ocazia acțiunilor petrecute în furtunosul an 1595.

Deși secolul al XVII-lea a început la fel de agitat, a găsit orașul de la poalele dealurilor în plină ascensiune.

Neputînd să oprească înaintarea polonilor care aduceau pe Simion Movilă, ce era grăbit „să pornească la Țirgoviște, orașul de scaun al Țării Românești”¹, pentru a fi numit domn, Mihai Viteazul a luat drumul Vienei.

Stabilit la Țirgoviște la sfârșitul lunii octombrie 1600, Simion Movilă a încercat acțiuni care să-i întărească domnia, întărind privilegiile mai vechi ale mănăstirilor din jurul reședinței, Gorgota și Panaghia². Nu a reușit să se mențină fără sprijinul armatelor polone și a fost nevoit să se retragă în fața boierimii muntene răsculate. Stringînd „toate oștile Mehedinților ...s-au învîrtejit înapoi la Simeon vodă”, care „au dat dosul a fugii”³. Deși se retrăgea în grabă, nu pleca din Țirgoviște fără a face „periciune” Udrei banul⁴, cum ne spune un document ulterior.

La Țirgoviște se instalau „loctiitorii de domn” Radu clucer, Stoica postelnic și Radu postelnic⁵. Boierii munteni, întîlnindu-se în satul Cirstienești, au desemnat ca domn „pre unul den boiari, carele era den

1. Călători străini despre țările române, Ed. științifică, Buc. 1972, vol. IV, p. 226.

2. Documente privind istoria României, Veacul XVII, B. Țara Românească, vol. I. Buc. 1951, p. 9—10.

3. Istoria Țării Românești, 1290—1690. (Letopisețul Cantacuzinesc) Ed. Academiei R.S.R., Buc. 1960, p. 83—84.

4. Documente privind istoria României, Veacul XVII, B. Țara Românească, vol. I, p. 9.

5. Ibidem, vol. III, p. 157—159.

semenția băsărăbească, neamul domnesc, anume Șerban“ 6. Coborînd în jos, „veniră toți la cetatea den Tîrgoviște“ 7.

Radu Șerban nu reușește să se mențină prea mult în scaunul țării și părăsește Tîrgoviștea lăsînd drum deschis armatelor moldovene și polone care reinstalau pe Simion Movilă. Noul domn s-a stabilit la Tîrgoviște și de aici a luat măsuri pentru a-și consolida domnia.

Amenințat de la sudul Dunării de Radu Mihnea și din Transilvania de Radu Șerban, situația lui Simion Movilă s-a agravat după plecarea armatelor polone, conduse de Ioan Potocki, și, nereușind să atragă partizani, a fost nevoit să se retragă. La începutul lunii august Radu Șerban era stabilit ca domn al Țării Românești, cu reședința la Tîrgoviște. Incercările ulterioare de a-l alunga ale lui Ion Potocki, Simion Movilă și ale tătarilor au rămas zadarnice în urma victoriei strălucite de la Teiușani.

Victoriile obținute au asigurat stabilitatea domniei lui Radu Șerban, considerat ca „un domn al rezistenței“ și care „stă la Tîrgoviște“ 8. Pacea însă nu se stabili, noul domn fiind nevoit să intervină în luptele din Transilvania, îndreptate împotriva lui Moise Sekely. Din această acțiune, Radu Șerban se întoarse victorios și veni la scaunul lui în Tîrgoviște 9, unde-i „ieșiră înainte boiarii și mitropolitul“ 10.

În lipsa domnului, unul din căpitaniii lui Moise Sekely, angajat în armata otomană, trecea Dunărea cu 200 de cavaleri și încerca o acțiune îndrăzneată. Se vorbea chiar de incendierea și jefuirea palatului domnesc. Această acțiune s-a terminat însă prin alungarea îndrăznețului căpitan și uciderea celor mai mulți dintre însoțitori 11.

Letopisețul cantacuzinesc subliniază că „să potoliră toate vrăjbele și să așaza toată țara cu bună pace“ 12. Intreaga domnie a lui Radu Șerban s-a desfășurat la Tîrgoviște, de aici luînd principalele hotărîri și întocmind actele cancelariei sale. Aici au fost primite principalele solii și s-au încheiat cele mai însemnate tratate.

În octombrie 1603, la Tîrgoviște era primit Camilo Cavriolo, trimis de împăratul austriac pentru a investi cu însemnele domniei pe Radu Șerban. Cu acest prilej s-a desfășurat o ceremonie unică. În mijlocul a 4000 de pedestrași „pe frumosul său cal de luptă, însoțit de o mare ceată de vestiți cavaleri și boieri“, avînd „pe laturile drumului ...3000 de călăreți din diverse trupe“, Radu șerban se deplasa spre mă-

6. Istoria Țării Românești. 1290—1690..., p. 84

7. Ibidem.

8. Dan Berindei, Orașul București, reședință și capitală a Țării Românești (1459—1862), Buc. 1963, p. 49.

9. Istoria Țării Românești. 1290—1690..., p. 86.

10. Tezaur de monumente istorice, Buc. 1862, vol. I, p. 331.

11. A. Veress, Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei, și Țării Românești, vol. VII, 1934, p. 166—167.

12. Istoria Țării Românești. 1290—1690..., p. 86

năstirea Dealu, unde aștepta Cavriolo, pentru a-l investi cu „conducerea militară”. După aceea, împreună, au intrat în oraș fluturînd „două stindarde mari ale țării ...unul de damasc alb, pe care era pictat un corb cu cruce dublă și stea roșie în cioc, stînd deasupra unui ienupăr verde; altul de culoare sîngerie, pe care era pictat un cap frumos de tînără fecioară cu splendide hieroglife, ambele avînd în mijloc stindardul general”. Cu această ocazie, „arhebuzierii pedestrași un tras una după alta trei salve în chip vrednic de laudă și, după ce fumul s-a ridicat, li s-a răspuns din toate tunurile Tirgoviștei, în timp ce întreaga cavalerie continua alergările în volte pe aripi”. Apropiindu-se de oraș se vedea că era strîns „tot poporul”, intrîndu-se în cetate în aclamații. În piață toți călăreții au descălecat, repetîndu-se „ceremonia ...pentru confirmarea conducerii politice”.

În zilele următoare s-au desfășurat „diferite distracții cavale-rești și ...plăcute vînători”, îmbinate cu ospete fastuase, cu „descărcări de tunuri și puști; ...focuri și de bucurie și de artificii”¹³.

În decembrie 1603 a fost primită solia hanului tătar, descrisă amănunțit de Attilio Vimercati, condotier italian aflat în slujba domniei¹⁴. Solii turci erau și ei prezenți¹⁵, confirmîndu-se știrea transmisă de Matei al Mirelor care cunoștea că Radu Șerban „se închină și împăratului turcesc”¹⁵.

La 27 iulie 1605 erau foarte bine primiți de domn Michail Weiss și Gabriel Haller, care au încheiat în numele lui Bocskai un important tratat¹⁶.

În întreaga domnie a lui Radu Șerban, Tirgoviștea a continuat să rămînă orașul cel mai important. Se întîlnesc în documente oameni din diferite localități, la 1609 într-un singur document menționîndu-se ca fiind prezenți în oraș locuitori din Ruda, Băleni, Ciumești, Bușani, Bănești și Strimba¹⁸ pentru rezolvarea diferitelor necazuri. Tirgoviștea era aleasă pentru încheierea a numeroase tranzacții, ca cea din „casa lu Ion pîrcălabul”¹⁹ sau altele.

Însuși Tudor, feciorul lui Antonie, șelar din București, vinde „jupînesei vornicului Cernicăi locul de în București cu prăvălii”, tranzacția făcîndu-se la Tirgoviște, avînd martori de aici și redactînd actul

13. Călători străini despre țările române, vol. IV, p. 317—320.

14. Ibidem, 327—332.

15. N. Iorga, *Socoteliile Brașovului și scrisori românești către sfat în secolul al XVII-lea*, Buc. 1899, extras din An. Ac. Rom., M.S.L., seria II, tom XXI, p. 12.

16. Tezaur., p. 329.

17. N. Iorga, op. cit., p. 12 și I. Lușas, *Documente istorice transilvane*, vol. I, p. 77—78.

18. *Documente privind istoria României. Veacul XVII, B. Țara Românească*, vol. I, p. 397.

19. Ibidem, 488—489.

„popa Dumitru Oatul de Tîrgoviște“ 20. Chiar „Dumitru sudet și 12 pîrgari din orașul București“, întărind actul de mai sus, îl redactează în „cetatea de scaun numită Tîrgoviște“ 21.

Radu Șerban s-a interesat îndeaproape de mănăstirile și bisericile din jur. În anul 1608 el a confirmat mănăstirii Panaghia „două roate de moară ...făcute din sus de grădina domniei mele, pentru că acest vad de moară îl dăduse Leca mare postelnic“ 22. Tot aceleiași mănăstiri, găsită „stricată și neîntărită“, îi dă „la oena de la Tîrgoviște, ce este avutul vămii domnești, de la 110 bolovani de sare cite 12 aspri“ 23. În timpul său, mănăstirea Gorgota a primit danie de la Stan și nevasta sa „un loc de casă și cu casa gata, lîngă metohul de la moara Gorgotei“ ca și de la Paraschiva, soția lui Dumitru al Chirfoteascăi, dă aceleiași mănăstiri „un loc de prăvălie de în oraș de în Tîrgoviște“ 24.

Se întîlnesc acum locuitori ai orașului care se intitulează „tîrgovișteanul“ 25, sau care țin să precizeze că sînt „de Tîrgoviște“ 26.

Afacerile meșteșugarilor și negustorilor sînt prospere, unii dintre ei, ca Petriman cojocarul și Nica cojocarul, cumpărînd ocine și vii în jurul orașului 27.

Se observă că marii boieri încearcă să se stabilească în oraș, cazurile lui Mîrza mare vornic și Leca mare postelnic nefiind singulare 28, căci și alți boieri renunță la vechile numiri ce desemnau satul de obîrșie, adoptînd titlul „din Tîrgoviște“ 29. Mulți boieri își aleg ca loc de înmormîntare diferite biserici ale orașului 30. Lîngă Tîrgoviște își găsea sfîrșitul, în 1608, și Mihai Movilă „voievod și domn al țării Moldovei, fiul lui Simion Moghilă voievod“ și care, datorită zbuciumatelor lupte pentru tron, își găsea „sfîrșitul vieții sale în locul Tîrgoviștei“, fiind îngropat la mănăstirea Dealu 31.

Se cunoaște că Radu Șerban s-a preocupat și de București, luînd măsuri pentru efectuarea unor lucrări de fortificare a Bucureștilor „pre acolo pre unde începuse Sinan bașa“ lucrînd în fieșecare zi ...cite

20. *Ibidem*, 179.

21. *Ibidem*, 179—180.

22. *Ibidem*, p. 326—327.

23. *Ibidem*, p.

24. *Ibidem*, 284—285, p. 270.

25. *Ibidem*,

26. *Ibidem*, p. 179, 480, 436, 374.

27. *Ibidem*, p. 393, 239—240, 291—292.

28. *Ibidem*, p. 326—327.

29. *Ibidem*, p. 326—327, 339, 434, 234, 442.

30. R. Giogiovan, *Lapidariul muzeului din Tîrgoviște*. În „Valachica“, 1969, p. 237 și N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*. Buc, p. 115.

31. N. Iorga, *op. cit.*, p. 99.

6000 de oameni³². Cu siguranță că măsuri asemănătoare au fost luate și la Țirgoviște pentru înlăturarea distrugerilor anterioare sau a celor din timpul domniei sale.

La sfârșitul domniei lui Mihai Viteazul, fiul acestuia, Nicolae Pătrașcu voievod, lua măsuri de reparare a distrugerilor provocate de un incendiu „mai ales la grajduri“, răsplătind pentru aceasta pe Radu logofătul din Boiari cu satul Zăvoiu³³. Credem că numirea Țirgoviștei în timpul lui Radu Șerban ca „Cetatea de sus“³⁴ s-a făcut datorită măsurilor luate în timpul său pentru înlăturarea unor distrugerii provocate de luptele desfășurate aici. Luarea unor asemenea măsuri ce aveau ca scop întărirea ambelor cetăți, a făcut să primească în documente un nume care să le diferențieze.

Se pare că tot acum a continuat și pictarea bisericii domnești, în oraș întâlnindu-se ca martor Mina zugravul, iar voievodul zugrăvit pe tabloul votiv, alături de ceilalți ctitori.

Schimbările politice petrecute în Transilvania la începutul anului 1608 au influențat și situația din Țara Românească. Noul principe, Gabriel Bathory, profitând de iarna grea, a atacat prin surprindere, la sfârșitul anului 1610 făcând în întreaga țară „ticăloșii și vărsări de sânge“. La Țirgoviște „au stricat și Mitropolia și au furat plumbul cu care era învelită“ și „năvălind ca hoții în mănăstirea noastră (Dealul), furând toate giuvaericalele cîte le căpătase și sfărîmîndu mormintele domnilor și stricînd lepezile bisericii“ luînd „și plumbul cu care era învelită biserica“³⁵.

Letopisețul cantacuzinesc cunoștea că „Batîr Gabăr s-au tăbărit la scaunul Țirgoviștii, săzînd aicea în țară trei luni“, adresîndu-se de aici sultanului Ahmed I, cerîndu-i confirmarea pentru a stăpîni Țara Românească³⁶. Sigur pe el, din „așezarea noastră principală Țirgoviște“, numea ca domn al Moldovei pe Ștefan Bogdan în locul lui Constantin Movilă³⁷.

În acea vreme însă „toată țara se trase spre Dunăre“³⁸, iar sultanul supărat trimitea o armată puternică pentru a pune pe Radu Mihnea în scaunul din București. El intra la 21 martie 1611 în Țirgoviște. Revenirea lui Radu Șerban din Moldova și victoria sa de la Brașov, nu i-au asigurat stabilitate în Țirgoviște. În lipsa sa, Radu Mihnea a ocupat definitiv Țara Românească.

32. I. Crăciun, *Cronicarul Szamoskozy și însemnările lui privitoare la români (1566—1608)*, Cluj, 1928, p. 184.

33. *Documente privind istoria României. Veacul XVII, B. Țara Românească*, vol. II, p. 341

34. *Ibidem*, I, 396.

35. N. Iorga, *Manuscripte din biblioteci străine*, extras din An. Ac. Rom., M.S.I., I, p. 49—50 și II, p. 19.

36. A. Veress, *op. cit.*, VIII, p. 114 și Hurmuzaki, *Documente...*, vol. IV/2, p. 313—315.

37. *Ibidem*, 115.

Stabilit ca domn, situația lui Radu Mihnea era dificilă. Din Tirgoviște, unde și-a stabilit reședința, a căutat să ducă o politică prudentă. Aici „veniră toți boierii și toți roșii și toți slujitorii, de să închinară lui și făcură mare jurământ ca să-i slujească cu dreptate“ 39.

Reacția boierilor munteni îndreptată împotriva lui Radu Mihnea n-a întârziat și „un boiaren mare, anume Bărcan vel stolnic ot Merișani, iar de moșie se trăgea de Bucșani, el ca un om rău calcă jurământul, iar cu dinsul încă și alți 8“40. Cu toții făcuseră „legătură jurată să se ridice de odată asupra curții pe vremea când boierii se duc spre casă, să ucidă numai pe domn și să proclame ca domn pe un cămăraj zis Mihai“ 41. Descoperirea complotului s-a soldat cu uciderea „afară de poartă“ 42.

În Tirgoviște, Radu Mihnea întâmpina soliile transilvănene care mergeau către Constantinopol. La sfârșitul lui aprilie 1613 se opresc aici Tomas Borsos, împreună cu restul soliei condusă de Balassy, fiind primiți „la curte, unde am întâlnit pe voievod“ și „am fost ospătați în palatul lui, care se afla în apropierea Ialomiței“ 43. Aceeași primire se făcea și lui Mihai Tholdologi 44.

Domn priceput, Radu Mihnea s-a antrenat în opera de refacere a țării, greu încercată de numeroasele incursiuni și lupte. Îl vedem acordând atenție mănăstirilor jefuite de armatele lui Bathory și de tătari. Mănăstirilor din jurul scaunului domnesc li s-au întărit vechile acte. Încă din 1611, mănăstirii Gorgota i se întăreau vechile scutiri de biruri „fiindcă de mai multe ori au jefuit-o tilharii, al treilea și al patrulea rind“ 45. Nu peste mult timp aceleași mănăstiri îi întărea o ocină în Bulinești 46. Mănăstirii Dealu, care s-a bucurat de o atenție deosebită, îi întărește moșile din jurul orașului ca „Popșa cu tot hotarul, Vihorești cu tot hotarul“, ocinile din Glodeni și Răzvad „Călugărenii toți“, „Solomonul cu tot hotarul“, și Ocna Mică de la Tirgoviște. În oraș îi întărea „ocină... lângă biserică lui Coadă... locul lui Livrea vistier, cât au ținut casele și locul lui... și cu vadurile de mori“ 47.

38. Tezaur de monumente istorice, Buc., 1862, vol. I, 332.

39. Istoria Țării Românești. 1290—1690, p. 89.

40. Ibidem.

41. N. Iorga, Manuscripte din bibliotecă străină, II, p. 23.

42. Istoria Țării Românești. 1290—1690..., p. 90.

43. Călători străini despre țările române, Ed. științifică, vol. IV, p. 374.

44. Ibidem, 308.

45. Documente privind istoria României, Veacul XVII, B. Țara Românească, vol. II, p. 2—4.

46. Ibidem, p. 45.

47. Ibidem, p. 85—86.

Privilegii și acte asemănătoare au primit și celelalte mănăstiri „de lângă Tîrgoviște” cum a fost mănăstirea numită Vihoreșii⁴⁸, mănăstirea Panaghia⁴⁹ și mănăstirea Nucetul⁵⁰.

Mitropolia Tîrgoviștei s-a aflat în atenția domnului întărindu-i mai multe stăpîniri⁵¹. Tot acum se întăreau proprietăți „mănăstirii din Tîrgoviște ce se cheamă a Stelii Spătarul”, care fuseseră date de Stelea încă din timpul lui Mihnea Turcitul. Acum mănăstirea reușea să obțină o veche proprietate pe care, sub Radu Șerban, a ținut-o „Radu clucer Buzescu... trei ani”⁵².

Datorită prosperității economice a orașului, numărul locuitorilor este în continuă creștere. Constatăm un număr mare de meseriași și negustori cu activitate intensă care le-a permis să continue cumpărarea de întinse suprafețe de pămînt⁵³. Tot acum se vorbește în documente de „bazarul de sus” și „bazarul de jos”, și se diferențiază, în cadrul toponimiei orașului, „locul ce se cheamă al zarafilor”⁵⁴.

Numerase tocmele au continuat să se încheie în oraș, ca cele din „casa lui Arsenie județul de Trăg[o]vișt[e]”⁵⁵ și „casa lui Ion pîrcălab”⁵⁶.

Reprezentanții marii boierimi au continuat să stăpînească întinse proprietăți. Mulți dintre ei au participat la dezvoltarea economică a orașului, cum era cazul lui Vintilă mare logofăt, care dăruia casele sale bisericii „sveti arhanghelu Mihail”⁵⁷. Alți mari boieri, cum era Cîrstea mare spătar și Necula mare vistier făceau cumpărături întinse de case, pivnițe și prăvălii⁵⁸. În apropierea orașului se îngropa „Jupan Drăghici vornicul din Cornăteni”, la 5 iunie 1616⁵⁹.

În prima domnie a lui Radu Mihnea, Tîrgoviște a cunoscut însemnate reînnoiri, înlăturîndu-se distrugerile provocate de armața lui G. Bathory. Matei al Mirelor arată că „a înnoit și reparat mănăstirea noastră (Dealu)... făcînd-o cum se vede acuma de departe” și a împrejmuit „mitropolia cu ziduri ca o cetate”⁶⁰. Se pare că sub el a continuat și s-a terminat pictarea bisericii Domnești din oraș, Mina zugravul fiind menționat ca martor, alături de „popa Golcea eclisiar domnesc, popa Tanasie din clirosul domnesc”⁶¹.

48. *Ibidem*, p. 157.

49. *Ibidem*, p. 158.

50. *Ibidem*, p. 181—182.

51. *Ibidem*, p. 418 și *Revista istorică* (XXVI), 1943, p. 277—278.

52. *Ibidem*, p. 257—258.

53. *Ibidem*, p. 119, 233, 203.

54. *Ibidem*, 267.

55. *Ibidem*, p. 130.

56. *Ibidem*, p. 183.

57. *Ibidem*, p. 393.

58. *Ibidem*, p. 90, 393; III, p. 36—37.

59. N. Iorga, *Studii și documente*, XV, p. 95—96.

60. *Idem*, *Manuscripte din biblioteci străine*, II, p. 22.

61. *Documente privind istoria României. Veacul XVII, B. Țara Românească*, vol. II, p. 278.

Pictarea acestui lăcaș se termina înainte de 1 septembrie 1615—31 august 1616⁶², când se întâlnea unul din multe zgrăfite existente aici. De altfel, Radu Mila o apare zugrăvit printre ctitori bisericii.

Tot acum s-au desfășurat la Tîrgoviște câteva acțiuni cu puternice răsunet în lumea ortodoxă. La 4 septembrie 1614, la Mitropolia din oraș, era întâlnită prezența lui Chiril „papă și patriarh al mării cetăți Alexandria”, iar în anul următor avea loc un alt „sobor adunat în... Mitropolie”, unde era „arhiepiscopul de Ohrida, chir Partenie”, „episcopul de Chitra, chir Ieremia” și „cinstitul mitropolit de Dărstor, chir Ioachim”⁶³. În ziua de 28 martie 1616, la „soborul sfintei Mitropolii”, alături de mitropolitul Luca era prezent și „părintele mitropolitului (Grevenei, Ioasaf și episcopul Chitrului, Eremia”⁶⁴.

Începînd cu anul 1616 situația politică internațională s-a agravat, Țara Românească fiind atrasă în luptele din Moldova desfășurate între Ștefan Tomșa și Movilești. Noile incursiuni și pregătiri pentru expediții, îndreptate împotriva Moldovei și polonilor, făcute de turci, au avut ca urmare schimbarea domnilor. Radu Mihnea era numit domn al Moldovei, iar în locul său Gavril Movilă n-a reușit să se mențină, fiind înlocuit cu Alexandru Iliăș.

Acesta „au venit domn de la Poartă și au șezut în scaun la Tîrgoviște”⁶⁵. Alexandru Iliăș a avut o domnie scurtă, zbuciumată, plină de mișcări puternice îndreptate împotriva sa. Fiind nevoit să participe la acțiunile turcești împotriva polonilor, nu a reușit să și consolideze puterea.

Puternicele frământări interne, au obligat „o seamă de boieri să fugă în Țara Ungurească” avînd în frunte pe „Lupu păharnicul Mehedintul”⁶⁶. Pe mulți dintre complotiștii rămași în țară domnul a fost nevoit să-i ierte, fiind obligat de turci să participe la asediul Căminitei. „Ispravnic aici, în scaun la Tîrgoviște”⁶⁷, rămînea Dumitru fost ban al Craiovei.

La întoarcere din expediția poloneză, Alexandru Iliăș, „la scaunul lui din Tîrgoviște... tae pre Cîrstea vel vornece. Și încă vrea să tae pre mulți”⁶⁸.

În acest timp Lupu strînge oști, pe cînd Alexandru Iliăș „tîrîia de coadele callor pren tîrg, pre alții îi omorîia”, și tot șădea în scaun

62. Panait I. Panait, Ioana Cristache Panait, **Sgrăfite în biserica Curții domnești din Tîrgoviște**, în „Gl. bis.”, nr. 9—10/1966, p. 884—893.

63. **Documente privind istoria României. Veacul XVII. B. Țara Românească**, vol. II, p. 321—322, 392—393.

64. *Ibidem*, 111, p. 8—9.

65. **Istoria țării Românești. 1290—1690...**, p. 90.

66. *Ibidem*.

67. **Documente privind istoria României. Veacul XVII. B. Țara Românească**, vol. IV, p. 402—403.

68. **Istoria țării Românești. 1290—1690...**, p. 90.

nepregătit”⁶⁹. Neputînd să strîngă soldații necesari, domnul fugea din fața trupelor conduse de Lupu Mehedințeanu care venea din Transilvania. Se retrăgea din Tîrgoviște în mare grabă „mai gol, fără mantelu, de te cuprindea mila să vezi un domn ca el despuiat”⁷⁰.

În domnia lui Alexandru Iliș activitatea tîrgoviștenilor este puțin reliefată de documentele interne. Se întîlnesc doar cîteva privilegii acordate mănăstirilor din jur⁷¹. Mai interesant era documentul din 2 aprilie 1617 prin care se acorda „mănăstirii care se cheamă Stelea din orașul cetatea Tîrgoviștii... să facă sat din milă, slobozii, pentru odihna sfintei mănăstiri, care să cheamă Severinu, din susul orașului Tîrgoviști”⁷².

În locul lui Alexandru Iliș, a fost numit ca domn „Gavriil Movilă care ajunsese la Tîrgoviște pe ziua de 24 august, intrînd „cu multă pompă”⁷³. Aici îl găsea ambasadorul francez Sancy, care se întorcea în Franța și întîrzia la Tîrgoviște „cinci zile”, unde găsea curtea principelui „destul de năpăstuită”⁷⁴, și tot aici se încheia, la 5 mai 1619, tratatul cu Gabriel Bethlen⁷⁵.

În timpul său, orașul a cunoscut o vie activitate. Documentele interne prezintă știri interesante, fiind din nou prezenți locuitori din diferite părți ale țării participînd ca martori la diferite tranzacții⁷⁶. Numărul meșteșugarilor și negustorilor este relativ mare, dintre ei Petriman cojocarul și Radu vîtaf continuînd să cumpere noi ocine⁷⁷. Mănăstirea Gorgota cumpără un vad de moară⁸⁷, sporindu-și proprietățile în oraș.

Considerat prea puțin sigur, Gavriil Movilă a fost mazilit și „Radu vodă Mihnea iar au venit domn, al doilea rînd, și tot au domnit bine și cu pace”⁷⁹. În Țara Românească a domnit pînă la sfîrșitul lui august 1623, cînd a fost numit ca domn al Moldovei, lăsînd în loc pe fiul său Alexandru, în vîrstă de 12 ani.

Acesta, „fiind prea tînăr, avea boiari foarte credincioși, de căutau toate trebile domniei și ale țării”⁸⁰, aplicînd amîndoi o politică asemă-

69. *Ibidem*, p. 91—92.

70. *Tezaur...*, I, p. 347.

71. **Documente privind istoria României, veacul XVII, B. Țara Românească**, vol. III, p. 47 (Vitorita), p. 53—55, 75—76 (Dealul), p. 48—49 (Gorgota), p. 157—159 (Panaghia).

72. *Ibidem*, III, 112—113.

73. *Tezaur...*, I, p. 351 și **Istoria Țării Românești. 1290—1690...**, p. 93 subliniază: „Și după aceasta mazilie a lui Alexandru vodă, dede împăratul domnia lui Gavrilă vodă. Și au venit în scaun în Tîrgoviște”.

74. **Călători străini despre țările române**, IV, p. 432—433.

75. I. Lupaș, *op. cit.*, vol. I, p. 150—159.

76. **Documente privind istoria României, veacul XVII, B. Țara Românească**, vol. III, p. 412.

77. *Ibidem*, p. 470—472, 472—474.

78. *Ibidem*, p. 460—461.

79. **Istoria Țării Românești. 1290—1690...**, p. 94.

80. *Ibidem*.

nătoare. În această perioadă constatăm că Radu Mihnea... locuiește mai mult în orașul numit Tîrgoviște⁸¹, activitatea economică și politică fiind deosebit de activă. Mulți boieri au continuat să cumpere proprietăți în oraș, cum au fost Papa mare logofăt sau Hrizea mare vistier⁸². Viile din dealul Tîrgoviștei au tot mai mare căutare⁸³, iar cei care purtau denumirea de „ot Tîrgoviște“⁸⁴ erau tot mai numeroși.

Din documentele interne relese că în jurul anului 1624 Tîrgoviștea a cunoscut o maximă înflorire, refăcîndu-se acum din temelii mănăstirea Gorgota de către „Nicolae egumen și vistier din ținutul Ianinei“⁸⁵.

Domnia lui Alexandru Coconul a fost zguduită de două puternice acțiuni. Se ridicaseră împotriva domnului „călărașii de la Mănești și de la Gherghița și de la Ploiești și de la Rușii de Vede“⁸⁶ precum și „niște lotri dă peste Olt cu domn ce-i zice Paisie“⁸⁷. Constatăm acum și o încordare a relațiilor cu Transilvania, Gabriel Bethlen înștiințînd Poarta că Radu Mihnea „face... împotriva Impărăției“ și intenționează „să meargă asupra lui și să-l pedepsească“, dacă nu o va face sultanul⁸⁸.

Reușind să depășească aceste momente critice, Radu Mihnea, bun cunoscător al țărilor române, a sesizat că, pentru întărirea familiei sale la domnie, erau necesare stabilirea unor strînse legături între Moldova și Țara Românească. Acestea erau necesare pentru ca tatăl și fiul „să se poată împreuna“⁸⁹ la vremuri de nevoie.

Măsurile au cuprins, printre altele, și stabilirea reședinței domnești la București, în cursul anului 1625. Orașul București devenea în acest fel principalul scaun domnesc, folosindu-se de așezarea sa pe drumul Moldovei și Giurgiului, convenabilă mai mult domnilor acestei perioade.

După ce Tîrgoviștea s-a menținut ca principală reședință de scaun în primul sfert al veacului al XVII-lea, cînd cunoscuse o amplă dezvoltare economică, socială, politică și culturală, ceda înființarea în favoarea Bucureștilor.

81. Călători străini despre țările române, Buc., V, p. 8—9.

82. Documente privind istoria României. Veacul XVII. B. Țara Românească, vol. IV, p. 273—274, 344—336, 203—204.

83. *Ibidem*, 230 și Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească, Ed. Ac. R.S.R., vol. 21, p. 9—10.

84. Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească, vol. 21, p. 188, 214, 222.

85. C. Vasilescu, Mănăstirea Gorgota, în „Bis. ort. rom.“, an LV (1937), p. 161—162.

86. Istoria țării Românești, 1290—1690..., p. 94.

87. *Ibidem*.

88. N. Iorga, Studii și documente, IV, p. CLIV.

89. Istoria țării Românești, 1290—1690..., p. 94.

ASPECTE DIN TRECUTUL LOCALITĂȚII FIENI

TOMA NEGOESCU,
ICLEOPATRA IONESCU

Așezată în partea de nord a județului Dâmbovița, în zona premon-tană a văii Ialomița, localitatea Fieni se întinde pe o suprafață de 18.3 km. ¹.

Este greu a se vorbi despre așezarea dintru început a acestui oraș, care în decursul vremii a suferit oarecare modificări teritoriale, cert este însă că vatra satului a rămas aceeași. Putem afirma că primii lo-cuitori și-au construit gospodăria la punctele „Moisoaia“, la marginea pădurii statului Cucuteni — Bădeni și pe „Valea Nedelii“, pe sub dealul Priporul, pe valea Ialomicioarei apusene, foste pajiști, ochiuri de livezi deschise, înconjurate de păduri seculare.

Asupra denumirii localității circulă mai multe legende. Una pove-ștește că ar fi venit de peste munți din Transilvania doi frați : Berivoie și Ene, cu turmele de oi la pășunat. Berivoie care avea în turma sa numai mieluțe și berbecuți, ar fi trecut Ialomița și s-ar fi așezat pe po-ienile actualului sat Berivoiești, iar Ene cu oile mai vîrstnice ar fi ră-mas pe cîmpul de astăzi al Fienilor — „Firețe“. Către toamnă pornin-du-se ploile, au venit apele mari, împiedicînd comunicația între cei doi frați. Aceștia s-au stabilit pe locurile unde i-a prins vremea rea și au construit locuințe, rămînînd împreună cu turmele, cu neamurile și ur-mașii lor. De asemenea se mai povestește că pe aceste meleaguri a lo-cuit o femeie cu numele de Ana, iar urmașilor ei li s-au spus — fiii Anii — Fiiani. O altă legendă este aceea că ar fi fost un om pe nume Eneea, iar urmașilor săi li s-ar fi spus fiii lui Eneea, fiii lui Ene, fiii Eni — Fiieni. Există și posibilitatea unei femei cu numele de Fia. În toponi-mul acestei comune există din vechime o potecă, care face legătura între localitățile Bezdead și Fieni, cunoscută cu numele de „Calea Fii“, Fieni fiind o moșie pe care s-a așezat această Fia.

Cît adevăr poate fi în aceste legende nu putem ști. Cert este că localitatea Fieni este consemnată în documentele vremii sub denu-mirea de Fiiani, Fiieni, Hieni, Fieni. Prima mențiune documentară a a-

---

¹ Localitățile județului Dâmbovița, Tîrgoviște, 1971, pp. 18—24.

cestei moșii, este cunoscută din hrisovul lui Vlad Inecatul voievod, în anul 1532, act care a fost dat în urma pîrei făcută la domnie de către frații Nan și Stan împotriva lui Dragomir și ca urmare a cercetării făcută de dregătorii domniei, li s'a întărește celor doi frați „*ocină la Fiiani, două părți pentru că le este dreaptă ocină*“². Din acest document reiese că această așezare este mult mai veche. Cu zece ani mai târziu, la 17 septembrie 1542, Radu Paise întărește aceluiași Nan și fratelui său jumătate din plaiul Crețu, jumătate din Fintînele, „*iar moșia den Fiiani den satu, jumătate, den cîmpul de sus, pînă în plaiu la Cîrligu*“³. La 14 iunie Mihai Viteazu întărește lui Dragomir și soției sale Rada din Fiiani stăpînirea asupra „*averilor, ocinilor, casele și morile și vitele, cai sau boi, sau vaci, sau orice se va alege*“⁴.

Numele satului Berivoiești este ușor de înțeles, pîlcul de case construite în cursul vremii de copiii, nepoții, rubedeniile mai apropiate sau mai depărtate ale moșului Berivoie și soției sale Mușa, este rezultatul hrisovului domnesc din 30 iulie 1562, dat de Petru voievod, prin care întărește lui Berivoie și fratelui său Stanciu „*ocină în Fieni și de peste tot și din apă ...și din pădure, pentru că a cumpărat Berivoie cu frații săi de la fii Milei*“⁵. Cu zece ani mai târziu Alexandru voievod întărește lui Berivoie și cetașilor lui „*moșie de către hotarul Cucutenilor, jumătate pînă la pietrele lui Nan, să se știe hotarele, în vîrfurile pietrelor ot Cășunu, pînă la hotarele Cucutenilor, pe calea Cârpenișului, pînă în vîrfurile Gruului și pînă în vîrfurile Firiciorului, tunătura Fireștelor mai pe din josu de gîrlă, la Tița și pe Tița în sus și jumătate den Măguri*“⁶. În același document se întărește moșie lui Leuștean cumpărată de la Nan.

Din documentele menționate reiese clar că în acești ani erau două trupuri de moșie: Fieni și Berevoiești, cunoscute și în prezent sub numele celor două sate. Regimul de stăpînire al pămîntului este caracteristic obștei sătești. Pe de o parte exista vatra satului, în care erau grupate casele sătenilor, cîmpul de cultură cu loturile respective, cunoscute sub denumirea de delniță, iar pe de altă parte bunurile aflătoare pe hotarul satului, ca fînețe, pădure, pășune, cunoscute în documentele vremii prin formula „*și de peste tot și din apă și din pădure*“, folosite în comun de membrii obștei. Deci în obștea sătească se îmbina forma colectivă cu cea individuală de stăpînire a pămîntului, iar modificările survenite în domeniul stăpînirii pămîntului, nu se putea face decît în prezența și cu știrea tuturor membrilor obștei cunoscuți în documente cu numele de megiași.

2 D.I.R., B. Sec. XVI, vol. II, doc. 107, pp. 105—106.

3 D.G.A.S., Achiziții noi.

4 D.I.R., B. Sec. XVI, doc. 196, pp. 179, 180.

5 Arh. St. Dîmbovița, Colecția documente și manuscrise, inv. prov. 2.

6 Ibidem, inv. prov. 1.

Se pare că o parte din moșnenii atestați în Fieni aveau o situație mai bună. Prin act domnesc, Matei Basarab întărește megieșilor din satele Fieni, Tița și Pietroșița, plăiași din județul Dimbovița „Muntele domnesc“ și hotarele, însă să se știe „de către hotarul Bărbăteștilor, din mijlocul Lacului Roșu, prin vârful Lacului Roșu și mai drept pînă în șesul Ialomiței și în sus pe Ialomița, pe lunca Gheorghini pînă în hotarul Țării Ungurești și pînă unde se hotărâște cu Prahova pentru că a fost a lor dreaptă și bătrînă ocină din descălecata țării“⁷. Această danie este consemnată și în actul emis în 1673 de Grigore Ghica prin care întărește muntele ce se cheamă „Domnești“. Faptul că sînt menționate aceleași hotare conduce la concluzia că este vorba de aceeași proprietate. În anul 1677 alături de popa Dumitru din localitatea Tița, Oprea Marinescu din Pietroșița, Tatu din Fieni răscumpără muntele „Curmătura“ vîndut de boierii din localitatea Săteni, mănăstirii Nucetului⁸.

Incepînd cu secolul al XVII-lea se adîncește tot mai mult principiul stăpînirii individuale, asistăm la procesul de dezagregare al obștei. Este încălcat sistemul stăpînirii în devălmășie. Se vînd delințe din sat unor străini de obște. În anul 1647 Stoica diaconul împreună cu soția sa vînde logofătului Neanciului moșie în Fieni „din siliștea ce se va alege a treia parte și 8 locuri alese 2 în Firețe, 2 în hotarul de sus 4 în hotarul Fienilor“⁹. Stanciul vătaful vînde căpitanului Tănase moșie la Fieni „din hotarul cel de sus de Fiiani, hotarul cel bătrîn în jos pînă în hotarul Cucutenilor și din apa Ialomiței pînă în vârful Firizei, cu apă cu tot și în cîmp și în pădure“¹⁰. În anul 1654 Drăgușin împreună cu feciorii săi Tatu și Eftimie cumpără de la Stan al Măinei un loc în „Fiiani, în lungime de 80 de stînjeni și lat de 20 de stînjeni și de la Pantazi 2 locuri în Cîmpul Fiianilor“¹¹. De asemenea Berivoie pe lîngă daniile primite de la voievozi, cumpără și alte terenuri, întinzîndu-și hotarele moșiei¹². În timpul lui Radu Șerban (1605) Mihul armașul cumpără cîteva moșii în Pietroșița, Buciumeni și Fieni și proprietarii lor se obligă să devină vecini, pe această „mai sus zisă ocină a lor, fiecare la locul său să se hrănească „și s-au vîndut mai sus ziși megieși, cu toate mai sus zisele ocine ale lor și s-au închinat să fie vecini“¹⁴. Sînt oameni liberi care neavînd bani să-și plătească birurile,

7 George Potra, Tezaurul documentar al județului Dimbovița (1418—1800).

Tîrgoviște, 1972, doc. 361, pp. 218—219.

8 Ibidem, doc. 565, pp. 388—390.

9 Ibidem, doc. 585, pp. 408—409.

10 Ibidem, doc. 389, p. 238.

11 Ibidem, doc. 399, pp. 244—245.

12 Ibidem, doc. 454, pp. 293—294.

13 Arh. St. Dimbovița, Colecția documente și manuscrise, inv. prov. 1.

14 George Potra, Tezaurul documentar al județului Dimbovița (1418—1800).

Tîrgoviște, 1972, p. 7.

amenzile, se vînd rumâni, iar cumpărătorii sînt dintre aceia cu bani mulți. In anul 1654 Nan din satul Fieni împreună cu cei trei feciori ai sai, Stan, Radu și Cerna se vînd lui Evstratie mare postelnic cu toată partea lor de moșie. A doua zi cumpără locurile lui Drăgușin împreună cu el și cu cei doi feciori ai săi Tatu și Eftimie. De asemenea mai cumpără pe Radu împreună cu feciorii săi Florea și Neacșu.

In anul 1657 Evstratie împrumută cu bani pe megieșii din satul Fieni, iar pentru dobînda banilor aceștia se obligă să-i cosească fîn, sau să-i aducă lemne din pădure. In cazul că nu vor putea da banii la termenul stabilit se obligă „*a fi dumnealui români și moșia ohabnică*“. Credem că situația locuitorilor din Fieni în această perioadă era foarte rea fiindcă chiar unul din preoții care semnase ca martor actul de înavoială de mai sus, împreună cu alți megieși împrumută 20 galbeni de la Evstratie. Dobînda este fixată la 20 care de lemne. Ca o clauză în act este aceea că de nu se va restitui suma de bani împrumutată în timpul stabilit „*noi să fim dumnealui toți rumâni și cu feciorii noștri și cu toată moșia noastră den sat den Fieni*“ 15.

O altă problemă care se desprinde din viața sătenilor din Fieni este eliberarea din rumânie, care se făcea în schimbul unei sume destul de mare de bani. In anul 1647, mai mulți feciori boierești eliberează pe Nan și fratele său Oancea în schimbul sumei de 1 100 bani „*foști rumâni de moșie de la legătura lui Mihai roevod*“ 16.

Intre moșnenii Berivoiești și urmașii moșului Nan au fost dese procese. Anaforaua veliților boieri din 1806 arată că moșnenii Berivoiești „*sînt neodihniți în stăpînirea părții jumătate de moșie dată*“ în hrisovul domnesc din 1572. Pentru stabilirea hotarelor a fost numit Iancu Glavă pentru urmașii lui Nan, iar Berivoieștii au ca susținător pe Pannait vâtaful și un mumbașir portărel 17.

Măsurătoarea și hotărnicia au fost contestate atît de Berivoiești, cît și de Tițieni, lucru ce a făcut ca chestiunea să meargă în fața divanului civil, ca să intre în cercetare cu prigonitoarele părți. In raportul procurorului judecătorei județului Dîmbovița, din 1839. Înaintat către Logofetia Dreptății arată că pentru cuvintele așternute acolo, cunosc că hotărîrea judecătorei de mai sus este nepravilnică, iar jeluitorii prin jalba lor arată nemulțumire la hotărîrea judecătorei 18. La începutul secolului al XIX-lea, Ștefan Belu, cel mai mare acaparator de pămînturi moșnenesti, a cotropit satele Bezdeadu și Măgura, învecinate cu moșiile Fieni și Tița. Chiar moșnenii Berivoiești și urmașii lui Nan au vîndut boierului Belu locurile lor din hotarul „*Dosul Fienilor*“. In această moșie au cumpărat teren boierii moșteni din Bezdead de la

15 Ibidem, pp. 7—10.

16 Ibidem, doc. 393, pp. 240—241.

17 Arh. St. Dîmbovița, Colecția documente și manuscrise, inv. prov. 7.

18 Ibidem, inv. prov. 10.

moșnenii din Tița, împreună cu strămoșul Berivoieștilor. Berivoieștii aveau pretenții că au drept mai mare asupra părții de moșie numită „Dosul“, că au cumpărat și partea Bezdeadului, așa că ei se judecau nu numai cu sătenii din Bezdead, posesori în acest timp de moșie, ci și cu boierii Belu, adevărați stăpîni ai satelor mai sus amintite... La procesul ivit în anul 1817, între Berivoiești și Bezdedeni, ispravnicul pledează în favoarea locuitorilor din Bezdead, Acelaș lucru se întîmplă și în anul 1819 cînd, intervenind Ștefan Belu, Berivoieștii pierd. În anul 1836 Berivoieștii fac din nou jalbă la Divan, arătînd că familia Belu nu are nici un drept și cer revizuirea hotărului cu locuitorii din Tița după hotărnicia din 1811, prin care se da dreptate căminarului Belu, care prezentase sineturi și acte publice, făcînd dovada că acest codru de pămînt „Dosul Fienilor“ îl avea cumpărat de la George grecu detu Bragheșu din anul 1816 ¹⁹.

Pînă la urmă se ajunge la un compromis între Berivoiești și familia Belu și ambele părți să facă un schimb de moșie. La mijlocul secolului al XIX-lea, după o rezistență de aproape 30 de ani, dusă de moșnenii Berivoiești împotriva lui Belu a dat greș. Urmașii familiei Belu, dintre care menționăm pe Barbu Belu, a plecat în străinătate unde a căpătat titlul de baron. Fiul său Bibi Belu risipește averile în dreapta și stînga, cu lux și destrăbălări și ajunge astfel într-o stare de ruină. Încît pentru a-și acoperi în parte împrumuturile făcute este forțat să-și ipotecheze moșiile la Creditul Rural din București.

Domeniul mănăstiresc a contribuit la întărirea orînduirii feudale. voievozii români înzestrau mănăstirile cu sate, robi, făcîndu-le danii și acordîndu-le drepturi imunitare. Astfel în secolul al XVI-lea, Pătrașcu, fiul lui Radu voievod, întărește preasfințitului arhimitropolit, chir Vlădica Anania „ca să-i fie în Fieni, partea lui Voica vistiier, toată oricît se va alege și din cîmp și din vecini și vii și oricîți țigani va avea“, moșie care avea să devină mai tîrziu proprietatea mitropoliei din Tirgovîște.

În secolul al XVII-lea (1641) Matei Basarab întărește mănăstirii Căldurășani „partea uncheașului Dragomîr și pentru trei părți de moară de pe Ialomîța“ ²¹. Domeniul mănăstiresc a sporit și pe calea daniilor. În anul 1649 Tănase căpitan dăruiește mănăstirii menționate „ocină den sat de Fieni ²². Treplat mănăstirea își mărește moșia în detrimentul moșnenilor, astfel că în anul 1651, Matei Basarab întărește mănăstirii Căldurășani „moșie în Fieni și în sat la Tița în plaș... cumpărătoare de la Nenicul logofăt și de la Stan și moșie de miluire sfintei mă-

¹⁹ Ibidem, inv. prov. 8, 10.

²⁰ D.I.R., B. Sec. XVI, vol. III, doc. 25, pp. 21—22.

²¹ George Potra, Tezaurul documentar al județului Dîmbovița (1418—1800) Tirgovîște, 1972, doc. 972, pp. 833.

²² Ibidem, doc. 415, p. 260.

năstiri de la Tănase căpitanu... și moșie de miluire de la Dragomir cel Bătrîn, care s-a îngropat acolo la mănăstirea Căldurășani" In acest an mănăstirea avea în satul Tița și Fieni „den hotarul de sus 34 de locuri, 4 locuri la Firețe și un vad de moară la plop în capul locurilor și din hotarul de jos al Fienilor, 7 locuri 4 de la Nenciul logofătul și 3 de la Dragomir cel Bătrîn și iar au dat pe lângă hotarul cel bătrîn, însă den hotar pînă în Valea Plopului în lat, iar în lung den malul apei pînă supt deal la piatră și 12 pămînturi la Tănase căpitanu. Pe locurile den izlazul Fienilor iarăși alese de la Dragomir 4 locuri și de la Nenciul logofătul 4 și 5 de la Tănase logofăt" 23.

O mare familie boierească, care apare cu moșie în Fieni este Cantacuzino. În 1688, Stanca soția pitarului Oancea cu feciorii ei vînd biv vel spătarului Mihail Cantacuzino toată partea lor de moșie de la Fieni, „cu case, pămînt și cu moară, den hotarul Bezdeadului în Ialomîța și de aici pînă în hotarul Bădenilor", pentru care vînzătorii au primit 160 taleri. Cu vremea moșia Cantacuzinilor se mărește. În anul 1723 spătarul Mihail Cantacuzino se împrumută de la mănăstirea Mărgineni cu 3.700 taleri, însă fiind prigonit din prima domnie a lui Mavrocordat și apoi fiind omorît din porunca turcilor, datoria a rămas neplătită. Fiul său pribegind peste graniță se împrumută de la egumenul mănăstirii Mărgineni cu 380 taleri, datoria familiei ridicîndu-se la 4.180 taleri. Revinînd în țară și neputînd plăti datoria mănăstirii, moșiile Cantacuzinilor fiind în paragină, fiul său Mihail Cantacuzino dă în schimbul celor 4.180 taleri cîteva moșii între care și „Fiiani cu moara de acolo și Tița". În document se arată că atît cît va trăi, să poată lua venitul acestor moșii, iar după moartea lui să devină proprietate absolută a Mănăstirii Mărgineni.

În secolul al XVIII-lea în Fieni apare o altă familie de boieri „Crețulescu". În hrisovul din 1773, se vorbește de locuitorii din Fieni, că la fixarea hotarelor moșiei Crețuleasca, moșnenii de aici au împrumutat cîteva moșii ale mănăstirii Mărgineni, iar ispravnicul județului Dîmbovița este chemat să hotărînicească moșia stolnicului Iordache Crețulescu „moșie de mult pe aceste locuri". Aceasta a fost situată în partea de sub a Fienilor, avînd ca vecini satele Cucuteni și Șerbănești.

Frămîntările ce ani de ani au dăinuit în hotarele Fienilor, au măcinat puterea de rezistență a celor de aici în procesele cu locuitorii din satele Tița, Șerbănești, Cucuteni, și în deosebi cu Petroșanii, micșorînd simțitor întinderile lor de pămînt, agonisite. Această tristă situație a durat în parte pînă în anul 1864, cînd clăcașii au fost împrumutați pe moșiile mănăstirilor Căldărășani, Mărgineni și mitropoliei din Tîrgoviște, Crețulescu și Politimos, iar cei de pe moșia Befu din „Dosul Fienilor", punctul Pîslari au rămas embaticari pînă în anul 1916, cînd

23 Ibidem, doc. 426, pp. 268—269.

cel din urmă clăcaș Ion Arsenică a fost forțat să plece de pe moșia acum a lui Vasiliu Bolovanu. 1864, a fost anul cînd razele blînde a unui soare făgăduitor de zile mai bune a răsărit pe cerul nădejdilor bieților români clăcași. Nu le veneau a crede, nu îndrăzneau să ridice ochii ținuți pînă atunci în pămînt. Auzeau dar nu credeau. Guvernul lui Cuza a poruncit secularizarea moșilor mănăstirești și boierești, și împroprietărirea țăranilor.

SATUL SĂTENI-DÎMBOVIȚA ÎN LUMINA DOCUMENTELOR

— FILE DE MONOGRAFIE —

MIHAI GABRIEL POPESCU

Așezat pe valea riului Ialomița, la o distanță de cca. 3 km. de orașul Tîrgoviște, avînd ca vecini comunele Șotînga (prin satul Teiș), Doicești¹, satul Aninoasa², localitatea Săteni a cunoscut în timpul existenței sale o istorie demnă de remarcat față de satele din jur sau a celor din bazinul văii Ialomiței.

Denumirea este românească, sat — săteni, locuitorii satului mai nou decît celelalte sate limitrofe Aninoasa (toponim de la anini), Teiș (de la tei). Doicești (de la doici).

Toponimul SĂTENI este atribuit localității de către orășenii din Tîrgoviște, sau de autoritățile politico-administrative de aici care „au ținut să facă astfel deosebirea între ei înșiși și vecinii lor țărani (sătenii) atît de apropiați”³.

Documentar, este atestat mult mai tîrziu decît celelalte sate ale comunei⁴. Pentru un timp i s-a mai spus și Satul Nou, Satul Mare, fără însă a fi găsit menționat în documentele vremii sub această denumire.

Citat în anul 1572. iulie, 4, într-un hrisov al lui Alexandru voievod (Alexandru al II-lea Mircea, 1568—1577)⁵, Sătenii va apare tot mai des în actele oficiale ale cancelariilor domnești, datorită situației economice, a așezării sale (lîngă cetatea de scaun Tîrgoviște — aproape de Mănăstirea Dealu, pe unul din drumurile ce lega Țara Românească de Transilvania), a funcțiilor deținute în organele feudale de stat, a locuitorilor, sau a puternicilor vremii ce acaparează proprietăți aici.

1. De comuna Doicești a aparținut satul Săteni (vezi și Marele Dicționar Geografic al României, vol. V, p. 344) pînă în 1950.

2. Centrul politico-administrativ al comunei Aninoasa din care fac parte satele Aninoasa, Săteni și Vîforița.

3. Iorgu Iordan, Toponimia românească, Ed. Academiei R.P.R., 1963, p. 411.

4. Aninoasa la 23 aprilie 1453, Vîforița la 12 septembrie 1479 (în Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească, I, Ed. Acad. R.S.R. București, 1966, p. 191 și 268
5. 1572 (7080) iulie 4, Tîrgoviște.

„Din mila lui Dumnezeu Io Alexandru voievod domn a toată țara Ungrovlahiei,

Localitatea exista totuși mai demult deoarece la jumătatea secolului al XVI-lea o găsim alături de unele sate de pe Valea Ialomiței (Bădeni, Brănești, Cucuteni, Fieni, Giurcu, Piatra Epiei, Șerbănești) făcând comerț cu Brașovul.

Astfel, la 1550 negustorii din Săteni fac „două transporturi avînd doi participanți, în valoare de 3.200 aspri“ 6.

Această atestare comercială ne îndreptățește să credem că la acea dată localitatea, prinsă în circuitul economico-comercial este mai dezvoltată (aici se produceau mai multe produse căutate pe piețele Brașovului) decît satele cu o vechime mai mare documentară. În anul 1551 este din nou evidențiat făcînd „un transport la Brașov, un participant în valoare de 1160 aspri“ 7.

Ca și celelalte localități din jur, pe ocînile din Săteni se emit acte de către cancelariile domnești privind vînzările-cumpărările de vii, livezi, munți și rumâni.

Vînzările sînt făcute de către localnici boierilor sau dregătorilor curții domnești, domnitorului însăși sau de către marii feudali (Mitropolia, Mînăstirea Dealu) care aveau aici locuri cu vii, altor feudali.

În 1605, aprilie 28. Radu Șerban voievod întărește lui Stan Cabartum și soției sale Vișa „ocînile din Săteni și Căprioru cu rumâni, cumpărate de la diferiți oameni în zilele lui Mihnea Voievod și Mihai Viteazu“ 8.

fiul marelui și prealuminatului Mircea voevod, fiul lui Mihnea Voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele lui Radu și cu fiii săi, anume Iacov și Dragomir și cu fiii lor, cîți Dumnezeu le va da, ca să le fie ocină în Săteni în Cîmpul de jos, 3 ogoare și în cîmpul de sus 4 ogoare și 2 livezi și 2 curături și vii și 4 lazuri și silistea și locul casei și în dumbravă o curătură, pentru că a cumpărat Radu aceste mai sus zise ocine de la Neagoe și de la fiul său, anume Ventilă, pentru 1500 aspri gata. Și a vîndut Neagoe de a lui bună voie și cu știrea tuturor megieșilor, din sus și din jos și dinaintea domniei mele.

De aceea, am dat domnia mea lui Radu cu fiii săi, anume Iacov și Dragomir, ca să-i fie ocină de ohabă, lor și fiilor și nepoților și strănepoților lor și de nimeni neclintit, după zisa domniei mele.

Iată, dar martori am pus domnia mea: Jupân Dragomir, mare vornic și Jupân Ivașco mare logofăt și Stan, mare spătar și Mihnea mare comis și Badea mare comis și Gonța mare paharnic și jupân Stoica mare postelnic.

Ispravnic Dragomir mare vornic. Am scris cu Bunea diac mic, în cetatea de scaun Tîrgoviște, luna iulie, 4 zile de la Adam pînă la aceasta cursul anilor, în anul 7080/1572.

† Io Alexandru voevod din mila lui Dumnezeu domn“.

în **Documente privind Istoria României, veacul XVI, B., T. Românească**, vol. IV, (1571—1580) Ed. Acad. R.P.R. 1952, p. 77.

6. Radu Manolescu — **Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul** (sec. XIV—XVI), Ed. Științifică, București, 1965, p. 294.

7. Idem, p. 298.

8. Documente, **Țara Românească** (sec. XVII), I, nr. 163, p. 163—165.

Preotul „Radu din Săteni“ cumpără de la „Stan judele și Anca“ ocină în Săteni (acest Stan era țirgoviștean) ⁹.

În secolul al XVII-lea documentele abundă în cumpărări de ocine și rumâni. Tot acum boierii din Bucșani, prin Badea clucerul, pătrund în Săteni și acaparează prin diferite forme, pământ, mori, rumâni. În 1672 Radu Crețulescu vinde aici „ocinile, morile și doi rumâni“ lui Badea Clucerul, act întărit de Ghica Vodă ¹⁰. În același an „Nica, fiul paharnicului Grigore din Săteni vinde aceluiași Badea partea din moșie den sat, den cîmp, den pădure, den dealul cu viile, den tot hotarul“ ¹¹. Acest fiu de paharnic ajunge probabil într-o criză financiară deoarece este nevoit să vîndă o „siliște în sat ce aparține Niculii al Vișanii, rumânul meu și cu pometul“ ¹².

Viile de pe dealurile Sătenilor au constituit surse de dispută între diferiți proprietari dar, și între aceștia și proprietarii locali, ajungîndu-se uneori cu plîngerile în fața domnitorului.

Din multe exemple pe care le avem îl cităm pe acela cînd „Dumitru căpitan, în timpul lui Matei Basarab, ia în stăpînire via de la Dumitru grămăticul. Urmașul acestuia — Tănase — dă în judecată pe căpitan, susținînd că actul este „rău și mincinos“. La judecata domnitorului căpitanului i se dă dreptate ¹³.

Acapărări de vii sînt făcute la Săteni de către Marco postelnic ¹⁴, Vlad Stolnicul ¹⁵, iar Cîrstea postelnic din Săteni este nevoit să cedeze lui Grigore (Băleanu — n.n.) fost mare logofăt, vii în Săteni în locul altor ocine ¹⁶.

Constantin Brîncoveanu (1688—1714) care avea moșie lîngă Săteni, forțează și ia de la postelnicul Grigore Băleanu, „viile cu crama din dealul Sătenilor“ în schimbul unei sume de bani ¹⁷, ca în același an — 1699 — domnitorului să-i fie cedată și via din Săteni a Mitropoliei, dînd în loc o vie în dealul Aninoasei ¹⁸.

Locuitorii din Săteni erau proprietarii unui munte — Curmătura — pe Valea Ialomiței, pe care-l vînd Mănăstirii Nucetu, fiind răscum-părat de la aceasta de către moșnenii din Pietroșița la anul 1677 ¹⁹.

9. George Potra — **Tezaurul documentar al județului Dimbovița**, Țirgoviște 1972, p. 131.

10. Arh. Statului București, Mitropolia Țării Românești, XXXV — 20.

11. Arh. St. București, Mitropolia Țării Românești, XXXV — 22.

12. Arh. St. București, Țara Românească, XXXV — 196, original, stare potrivită.

13. Arh. St. București, Mitropolia Țării Românești, XXXV — 16.

14. George Potra, **op. cit.**, p. 156.

15. **Ibidem**, p. 284.

16. Arh. St. București, Mitropolia Țării Românești, XXXV - 13.

17. George Potra, **op. cit.**, p. 532.

18. Acad. R.S.R., CLVIII—44.

19. Arh. St. București, Mitropolia Țării Românești, XXXIX—29.

Pentru diferite motive de ordin religios o parte din proprietățile sătenilor ajung în stăpînirea mănăstirilor Golgota²⁰ sau a schitului Vilcana²¹ fiind donate acestora pentru „pomenirea la slujbe“.

Unii dintre locuitorii satului aveau proprietăți în satele vecine, în special la Vilcana. Aici sînt constrînși de către Bunea, care avea sfoară de moșie în Vilcana și Brănești să-i cedeze ocinile pe un preț minim.

La presiunile și samavolnicile acestuia, micii proprietari cărora li se acaparaseră pămîntul, îl dau în judecată.

Domnul țării și Mitropolitul Teofil intervin să-i dea dreptate logofătului Bunea întărindu-i prin act dreptul de proprietate²².

Astfel, în 1638, Oprea și Cîrstea fiii lui Vintilă din Săteni contes-tă dreptul lui Bunea asupra „moșiei“ tatălui lor, la Vulcana. Lui Bunea însă i se dă zăpis de întărire de către Matei Basarab „rămînînd cei doi de lege și de judecată“²³.

În 1645, Nica postelnic din Săteni, vinde lui Bunea „un rumân a-nume Neguț, feciorul lui Groza din Vilcana pentru 10 ughi“ însă „rumânul fără delniță“²⁴, iar în 1675 Oprea din Săteni vinde urmașilor lui Bunea mai multe locuri în „Vilcana o siliște în sat a lui Stan Vlăduț rumânul meu pentru 15 ughi“²⁵.

Asistăm spre sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul sec. al XVIII-lea la pierderea proprietăților ce au aparținut moșnenilor sau „boierilor locali“ și trecerea aproape în întregime a satului în stare de dependență față de noii stăpîni.

De multe ori satul suferă de pe urma ocupării țării de către armatele turcești — poziția lui geografică, apropierea de capitala țării îi este în acest caz nefavorabilă. În incursiunile turcești cit și în retragerile grabnice ale acestora peste Dunăre, osmanlii luau cu ei locuitorii lipsiți de apărare pe care îi transformau în robi. Din Săteni se poate să fi fost mai multe cazuri de robie, dar documentele ne oferă concret un exemplu. Sora popii Ilie (din Săteni) este luată roabă de către Hassan Afendi turcul ot Dîrstor pentru a cărei răscumpărare popa Stoica — tatăl fetei se angajează să dea în termen de „40 de zile 200 cîntare de sare“. Fata fugind de la turc ajunge la Săteni unde-și găsește tatăl mort, iar la puțin timp moare și ea.

Hassan Afendi dă în judecată pe fratele fetei „popa Ilie“ acuzîndu-l de furtul roabei și cere domnitorului Antonie Vodă (1669—1672) să oblige pe popa Ilie să-i plătească sarea.

20. Documente, **Țara Românească** (sec. XVII), III, nr. 506, p. 569-570.

21. Arh. St. București, Mitropolia Țării Românești, original 120, mss - 127.

22. George Potra, *op. cit.* p. 188.

23. *Ibidem*, p. 192.

24. Arh. St. București, mss, 127, f. 357.

25. Arh. St. București, Mitropolia Ț. Românești, L. 17, mss. 143.

La judecată, domnitorul dă dreptate popii Ilie „dîndu-i carte să fie lăsat în pace de acest turc“ 26.

Un moment important în viața satului este acela al Răscoalei seimenilor din anul 1654—1655, din mijlocul căreia găsim participanți.

În urma înăbușirii răscoalei cei prinși sînt torturați, omoriți, confiscîndu-li-se averea care trece în seama favoriților domniei.

Așa stau lucrurile și cu „Alexe dorobanțul din satul Săteni, participant la răscoală, fugind peste graniță, căruia i se ia via cu livadea fiind dăruită boierului Gheorghe Băleanu, mare vornic /.../ pentru că această vie /.../ și cu moșia fost-au ale lui Alexe dorobanțul și tot le-au ținut cu bună pace, iar cînd au fost acum, în zilele domniei mele, sculatu-s-au și el cu multe fapte rele și hoțesti împreună cu ș-alți ai lui potrivnici hoți asupra domniei mele și a toată țara, de-au tăiat boierii țării și-au jăcmănit toată țara ș-au călcat și jurămîntul carele au avut ei cu domnia mea“... Fugind din țară bunurile lui Alexe trec în seama domnului Constantin Șerban (1654—1658) ce le dăruie lui Gheorghe vornicul pentru „dreaptă slujbă către domnia mea și cătră țară“, iar „Alexe dorobanțul ca un hoț și vârsător de sînge nevinovat le-au pierdut cu rea viclenie“ 27.

Din Săteni s-au remarcat și figuri de grămăticii, copisti de hrisoave în cancelariile domnești ca Iordache logofăt ot Săteni²⁸ și Alexandru ot Săteni²⁹. Aceștia poate au învățat carte la Mănăstirea Dealu sau la Curtea domnească din Tîrgoviște.

Nu lipsesc din sat reprezentanți care îndeplinesc în sistemul administrativ feudal diferite funcții : Vintilă — postelnic, Oprea — postelnic, logofăt, Nica — postelnic, Vlad — stolnic, Cîrstea — clucerul, Grigore — paharnicul, Cîrstea — postelnic 30.

În secolul al XVIII-lea situația de dependență a locuitorilor satului se accentuează și odată cu aceasta crește și spiritul de nemulțumire față de asupritori. Acum țărani și pămîntul ce le aparține se află în exploatarea Mănăstirii Dealu și Mitropoliei care asemenea proprietarilor laici obligă pe țărani la zile de clacă, dijmă și bani.

Mănăstirea Dealu deținea monopolul asupra vînzării vinului, al cîrciumilor pe proprietăților sale. Acest drept mănăstiresc nu este totdeauna respectat de țărani fapt ce determină pe Mihai Racoviță, domn al Țării Românești (1741—1744) să dea carte de încuviințare egumenu-lui mănăstirii Dealu să „impună clacă de 6 zile pe an de om, claca după obicei pe rînd la coasă, seceră, arătură și dijma pămîntului din zece

26. Arh. St. București, Mitropolia Ț. Românești, XXXV - 192.

27. Acad. R.S.R. CLVII—26, original, stare bună, hîrtie cu filigram, pecete timbrată.

28. Arh. St. București, Mănăstirea Horezu, XXVII - 13, documentul din 1696 — ianuarie 8, Tîrgoviște.

29. Acad. R.S.R., CLVI—17, documentul din București, la 1668.

30. Titluri administrative întîlnite în documentele indicate în prezenta lucrare.

una după obicei" cît și întărire asupra monopolului vinului „nimeni să nu vîndă vinuri pe moșiile mănăstirii fără de cît numai vinurile mănăstirii să se vîndă în cîrciumi" 31.

Acest drept îl avea mănăstirea asupra tuturor oamenilor de pe moșiile mănăstirii : Oenița, Aninoasa, Podul Rızii, Băjeștii, Răzvadul, Popșa, Sătenii, Glodenii din Dimbovița și Valea Lungă din Prahova 32.

Spre sfîrșitul secolului al XVIII-ilea, nemaiputînd suporta exploatarea unui alt boier — Mariuța Zădariceasca — vistiereasă — țărani din Săteni trec și iau locuri de fînețe, sădesc vii, deschid cîrciumi, ocupă livezile de pomi. Moșia aceasta trecea după moartea proprietarului în stăpînirea Mitropoliei Țării Românești prin danie, fapt ce determină pe mitropolit să ceară domnitorului Alexandru Moruzi (1799—1801) să dea dispoziții ispravnicului de Dimbovița să oblige pe țărani „care intraseră pe moșie, stricase hotarele să-și dea dreaptă dijmă a lor din toate" 33.

Rezoluția din 1799, august 10, pusă de domnitor pe plîngerea mitropolitului Dosoftei, recomandă ispravnicului de Dimbovița să facă cercetări, iar „pe țărani să-i pedepsească să nu rămînă mitropolia în pagubă" 34.

În sat, spre sfîrșitul sec. al XVIII-ilea începe construcția bisericii, terminată la 1773, august 29, din zid. În sat a existat o biserică de lemn dovadă piatra de mormînt existentă la 1669. Biserica nouă este zugrăvită în 1802 din a cărei pisanie reiese că principalii ctitori sînt „boierii" de aici Tănase Vornic, Matei Cazoti — vistiier al doilea, Constantin al doilea logofăt și Rădița Zădariceasca 35.

În 1810, pe raza satului locuiau 66 bărbați, 54 femei, rumâni în 20 de case, 15 bărbați și 17 femei țigani în 6 case. Casele de rumâni erau grupate în jurul bisericii citată ca fiind „veche, de zid, cu hramul Sfîntului Niculaie", iar cele de țigani pe malul Ialomîței. Preot Alexaandru sin popa Ion, 38 ani, carte de mijloc, bețiv, nepaznic la biserică, de neam rumân, iar dascăl „Dumitru sin Gheorghhe, 20 ani, birnic, bun la citire, globit n-au fost, holtei" 36.

Numărul mic de locuitori la această dată este posibil datorită răspîndirii lor pe întinsele moșii mănăstirești, a fugii din sat spre satele de munte, libere.

31. Acad. R.P.R. „Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-ilea", vol. I, Țara Românească, p. 397.

32. Op. cit. p. 398.

33. Ibidem, p. 895.

34. Confer. Arh. St. București, Mitropolia București, pach. XXXV - doc. 47, original românesc, pecete aplicată.

35. N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, II, Țara Românească, Ed. 1970, Craiova, p. 569.

36. Alex. D. Popescu-Runcu, *Catagrafia jud. Dimbovița la anul 1810*, Tirgoviște, 1936, p. 33.

Poate că la 1821 prin Săteni treceau spre Transilvania unii boieri îngrozii de venirea turcilor, scăpînd cu fuga, alții fiind prinși și decapitați, așa cum ne-o dovedesc unele toponime de pe Valea Ialomicioarei, apusene ³⁷.

Învățămîntul începe la Săteni în prima jumătate a sec. al XIX-lea, dar este posibil ca fiii celor avuți să fi urmat cursurile la Tirgoviște unde deja existau școli.

La 9 noiembrie 1842, exista școală în sat avînd ca învățător pe Ilie Bucur, însurat, fiu de birnic, din Săteni, cursurile funcționînd în casa învățătorului ³⁸.

Desigur că școala a funcționat cu intermitență în perioada revoluției de la 1848. Credem că față de evenimentele anului 1848, sătenarii nu au fost pasivi, ei s-au bucurat de reformele preconizate prin programul revoluției. De asemenea atunci cînd asute de oameni din Tirgoviște, cu stindarde tricolore, cu cocarde, buchete, cununi de flori au ieșit în întîmpinare la Doicești lui Heliade Rădulescu ³⁹ (cînd acesta venea de la Pietroșița unde se refugiase), printre entuziaști erau și clăcașii din Săteni. În 1864 o parte din țărani primesc pămînt prin împroprietărire, dar care curînd este acaparât de către boieri. Sub influența cercurilor socialiste în 1919 „La Săteni, țărani conduși de cei doi capi de agitație Ioniță Antohie Nedelcu, care lucra la mina de lignit Corbescu și Moise Băscăneanu, împart pămînt țăranilor” ⁴⁰.

Astfel între 19 martie și 1 aprilie 1919 dijmașii din Săteni și Doicești au atacat conacul moșierului N. Cosăcescu care refuza să le cedeze moșia. Proprietarul se plîngea administratorului plășii că țărani îi mai jefuiseră casa și curtea și în timpul ocupației nemțești, cu ajutorul căreia pedepsise pe răsculați. De data aceasta țărani și-au împărțit moșia pe care au început s-o are : „Acum 8—10 zile au pus stăpînire cu forța pe moșie, și-au împărțit între ei loturile, iar (...) Ioniță Antohie, Stan Antohie, Ion Florea și Dobre Lăzăroiu au și arat cîte o bucată și acum nu pot să dau acele loturi altora în dijmnă fiindcă-i amenință” ⁴¹.

Conducători sînt citați „Moise Băscăneanu și Ion Antohie Nedelcu, ultimul, logofăt la mina de cărbuni a lui Corbescu” ⁴².

37. Gabriel N. Popescu și Mihai - Gabriel Popescu, „Runcu” - Dimbovița, pagini de monografie, Tirgoviște, 1973, p. 54.

38. Gh. Pîrnuță, *Începuturile culturii și învățămîntului în județul Dimbovița*, Tirgoviște, 1972, p. 272.

39. Radu Gioglovan, *Revoluția din 1848 în Tirgoviște și împrejurimi* în „Studii și articole de istorie”, VIII, București, p. 132.

40. Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu, *Noi documente privind activitatea socialiștilor*, în „Acta Valachica”, Tirgoviște 1972, p. 23.

41. Gabriel Mihăescu, *Mișcări ale țăranimii dimbovițene 1918-1921* în „Scripta Valachica”, tom. IV, Tirgoviște, 1973, p. 268.

42. *Loc cit.*

O parte din cetățenii satului se angajează la începutul secolului al XX-lea muncitori la mina de cărbuni Doicești, în industria petrolieră sau la fabricile din Țirgoviște.

Tot mai mult ei participă la lupta împotriva exploatării, încadrându-se în luptă pentru drepturi și libertăți democratice. Actul de la 23 August 1944 aduce și pentru locuitorii satului Săteni eliberarea de exploatare. Moșiile pe care lucrau sînt împărțite țăranilor prin reforma agrară din 1945 pămînt din moșiile statului, a boierilor Căsăcescu și Corbescu. În 1962 locuitorii din Săteni hotărâsc să înființeze C.A.P.

În anii de după eliberare acest sat a cunoscut, ca dealtfel toate localitățile patriei noastre, o dezvoltare social economică pe care timp de sute de ani nu a putut s-o înlăptuiască.

Aproape 92% din populația aptă pentru muncă lucrează în uzinele, fabricile din Țirgoviște, Doicești, Pucioasa sau în industria petrolieră. În sat funcționează o grădiniță de copii, o școală generală, construcție nouă, unde urmează cursurile peste 210 elevi instruiți de 15 cadre didactice cu studii corespunzătoare. Pentru ocrotirea sănătății, pe raza satului a fost dată în folosință clădirea dispensarului ce este încadrat cu personal medical calificat.

Satisfacerea necesităților spirituale este asigurată prin funcționarea unei biblioteci sătești în cadrul căminului cultural sătesc, a unui cinematograf. Satul este fiderizat la stația de radioficare Aninoasa. Mijloace de informare ca radio, T.V., posedă aproape 80% din locuitori. Aprovizionarea populației este făcută prin cele două magazine sătești. Legătura cu orașele din jur se realizează prin mijloacele auto sau C.F.R.

Populația satului în 1975 este de peste 1.330 locuitori, „constituind 20% din populația comunei Aninoasa”⁴³ aducîndu-și contribuția la dezvoltarea și înfrumusețarea satului.

---

43. Localitățile județului Dîmbovița, Țirgoviște 1971, p. 51.

REVOLUȚIONARI PAȘOPTIȘTI ÎNCHIȘI ÎN TEMNIȚA MĂNĂSTIRII MĂRGINENI

ION BURTOIU

În iureșul evenimentelor revoluției anului 1848 masele populare au fost conduse de elemente progresiste, care, după înăbușirea revoluției, au fost arestate, primind din partea justiției reacționare mulți ani de închisoare.

Unii din conducători au fost închiși la mănăstirea Mărgineni, unde, pe lângă altarul de rugăciune al călugărilor, mai existau și celule de închisoare, în care și-au șubrezit sănătatea majoritatea deținuților politici aduși aici.

Cine au fost acești deținuți, ce făcuseră ei în timpul revoluției, de ce au fost întemnițați la Mărgineni? Aceste lămuriri ni le dau documentele timpului păstrătoare a faptelor demne de laudă ale înaintașilor noștri.

Scarlat Voinescu, om cu vederi și principii revoluționare figurează, la 23 iulie 1848, pe lista celor propuși de Departamentul Trebilor din Lăuntru să fie prefecti de județe, ocupînd această funcție în județul Olt.

În timpul revoluției, datorită atitudinii șovăelnice a unora din conducători, datorită zvonurilor lansate de dușmanii revoluției, în mai multe rînduri conducătorii revoluționari au fost siliți să părăsească conducerea instituțiilor, de teama armatelor străine, care, după cum se zvonise, intraseră în țară. În aceste momente grele și Scarlat Voinescu plecase de la Slatina, reședința județului Olt, iar locul lui îl ocupase prin forță Costache Niculescu. Pe acesta însă masele populare nu l-au voit. Locuitorii orașului Slatina au cerut guvernului să muncească voit. Locuitorii orașului Slatina au cerut guvernului să numească prefect al județului pe Scarlat Voinescu, deoarece acesta era legat prin sentimente și fapte de aspirațiile poporului.

În această privință, semnificativ este raportul secretarului de județ, în care se spune: „Astă seară, pe la 7 ceasuri, se înfățișă la administrație tot poporul orașului Slatina purtînd stindarde tricolore ale nației și cerînd a grăbi să scriu cu ștafeta ca să vie domnul Scarlat Voi-

nescu, iar domnul fost administrator Costache Niculescu să plece ne-greșit“¹.

Deoarece, totuși, în locul lui Scarlat Voinescu fusese numit un alt prefect la județul Olt, pe acesta îl găsim la 9 iulie 1848 ca administrator al județului Buzău, fiind numit prin Decretul nr. 207 din 9 iulie 1848.

În această calitate, el a vegheat la transpunerea în viață a direc-tivelor guvernului provizoriu, luând măsuri drastice împotriva contra-revoluționarilor, cerind, prin raportul nr. 4444 din 20 iulie, adresat De-partamentului din Lăuntru, să amine alegerile primare din ziua de 9 august 1848 pînă la 25 august, deoarece aceste alegeri nu erau îndeajuns de pregătite, iar poporul „**va fi mai puțin împovărat cu munca cimpului**“

Despre felul cum și-a dus activitatea sa revoluționară ca prefect al județului Buzău este semnificativă adresa Departamentului din Lă-untru nr. 6213 din 1 septembrie 1848, în care se spune: „**După raportul ce am primit de la domnul revizor, îți mulțumesc în numele patriei de starea în care ai dus districtul dumitale și sper că vei îndoi activitatea ca să desăvîrșești ceiace ai început așa de bine**“².

Un alt conducător al maselor de la 1848 a fost Scarlat Turnavitul, care a avut în timpul revoluției funcția de prefect al județului Rîmnicu-Sărat. Acesta, prin activitatea sa, a păzit cu sfințenie regulile trasate de revoluție și a vegheat la apărarea ei.

Scarlat Turnavitul informa despre măsurile luate de stărostia Putnei, de a nu mai lăsa locuitorii din Muntenia să treacă în Moldova cu cocarde tricolore, semnele revoluționare, exprimîndu-și indignarea față de conducătorii moldoveni reacționari, ce nu voiau să aducă nici cea mai mică îndulcire situației poporului.

Într-una din deplasările sale din București spre Rîmnicu-Sărat Scarlat Turnavitul a fost întâmpinat prin satele și orașele prin care a trecut de masele populare, dornice să afle desfășurarea evenimentelor la București, care s-au entuziasmat la vestea „**restatornicirii constituției**“.

Ca om de încredere al guvernului provizoriu, acesta a primit în-sărcinarea de a păstra puterea în orice împrejurare „**și să păstreze — în toată întregimea — postul ce îi fusese încredințat, fără de a îngădui de a lua alt cinevași parte atingătoare la administrația acelu județ**“³.

În funcția sa de prefect a vegheat la cuceririle revoluției și nu a ezitat să ia măsuri corespunzătoare împotriva acelorora, ce, prin acțiuni dușmănoase, subminau noua formă de guvernămînt. A arestat pe Opri-șan Iorgulescu și Iordache Rîmniceanu, primul fost subadministrator al

1. **Anul 1848 în Principatele Române**, Buc. 1902, tomul II, p. 319—320.

2. **Idem**, tomul IV, pag. 150.

3. **Ibidem**, tomul IV, p. 266.

plaiului Rîmnico, iar secundul îngrijitorul moșiei Chiojdenii Mari, pentru faptul că aceștia îndemnau pe locuitorii unor sate din acel plai să nu dea cuvenitul respect funcționarilor publici la îndeplinirea ordinelor guvernului⁴.

Numărul deținuților politici ce se aflau închiși la mănăstirea Mărgineni se completează cu propagandiștii A. Petrescu, C. Manega, Tănase Macovei, care, datorită activității lor în timpul revoluției, în închisoare au fost tratați după metode inumane, indignând pînă și pe oamenii stăpînirii din acel timp.

Care a fost numărul arestațiilor politici aflați închisoare după înfrîngerea revoluției, deocamdată nu se cunoaște. Se pare că a fost destul de mare, deoarece numai la închisoarea Văcărești se aflau în luna noiembrie 1849 un număr de 92 deținuți politici.

Participantii la Revoluția de la 1848 închiși la mănăstirea Mărgineni au suferit persecuția mai marilor timpului. La această închisoare, pe lîngă paza militară, care s-a mărit „**pentru a nu suferi domnul comandant în îndeplinirea treburilor și datoriilor sale**“, mai exista un administrator al închisorii, în persoana egumenului mănăstirii. Acesta din urmă, prin abuzurile comise, a creat condiții de viață foarte grele pentru deținuții politici. Necesitatea și fraudele egumenului au stîrnit pînă și protestul ofițerului însărcinat cu paza deținuților. El informa, în multe din rapoartele sale către prefectură și Departamentul din Lăuntru, despre apucăturile necinstite ale egumenului .

Semnificativ din acest punct de vedere este raportul nr. 216 din 22 septembrie 1850, adresat de „**orînduitul cu paza deținuților politici din închisoarea mănăstirii Mărgineni**“, Ocîrmuirii județului Prahova, în care, printre altele, spunea că guvernul a alocat pentru hrana unui deținut politic 7 lei pe zi, dar că „**evlaviosul**“ egumen al acestei mănăstiri, „**caută toate mijloacele de a se folosi de acești bani în scopuri personale, chiar în cele mai grele suferințe ale acestor nenorociți deținuți politici... căci nemulțumirile ce neconținut ni se arată din partea numiților arestați, făcînd socoteala împreună cu părintele, s-au văzut că nu se cheltuiesc toți banii destinați de stăpînire pentru ținerea arestațiilor și pe lîngă acestea toate lucrurile se dau într-o calitate foarte proastă și într-o cîtățime destul de mică, încît nu se poate ajunge**“⁵.

Un alt raport arată caracterul egumenului mănăstirii : „**Și fiindcă hîrțile din „dela“ acestei cancelarii și după înțelegerile verbale ce am avut eu insumi văz că nu este mijloc a-l aduce la îndreptare pe acest om, a căruia misie de creștin ar fi ca, chiar fără mijloacele stăpînirii, cu de la sine să îndulcească amarul soartei unor nenorociți.**“

Acest raport a fost făcut de comandantul gărzii militare din închisoarea mănăstirii Mărgineni, om cu vederi umanitare, ce nu știa că e-

4. *Ibidem*, p. 709.

5. Arh. St. jud. Prahova, fondul Prefectura Prahova, inv. 5/1850.

gumenul mănăstirii, dușman al principiilor și realizărilor revoluției. făcuse numeroase reclamații către prefectură și autoritățile de stat împotriva țăranilor iobagi de pe moșiile mănăstirii sale, ce începuseră mișcarea pentru eliberarea socială.

După înăbușirea revoluției, egumenul mănăstirii a găsit prilej de răzbunare contra aceluia care ceruseră libertate în timpul revoluției, fiind numit administratorul închisorii. În această calitate „se silește a face soarta lor [a deținuților politici - n.a.] cu mult mai grea“.

Pentru a nu da ocazie egumenului mănăstirii să-și camufleze neînstea, praporcicul Iliescu, comandantul militar al închisorii, cere ajutorul prefecturii Prahova spunând : „cu cinste invit cu tot dinadinsul ajutorul cinstitei cirmuiri și o rog să binevoiască ca printr-adins trimis din partea-i fără veste să cerceteze adevărata stare a lucrurilor... și dacă și după aceea nu se va face vre-o îndreptare, vom face cele de cuviință, a se supune la cunoștința înaltei stăpîniri spre cuvenita îndreptare“.

Rapoarte de felul acestuia au fost înaintate pînă la urmă și Departamentului din Lăuntru și forurilor superioare ale mănăstirii, care au făcut „anchete“ fără a se lua măsuri de îndreptare a situației celor închiși.

Pe lângă faptul că deținuții politici erau subalimentați, ei erau condamnați să sufere frigul și umezeala celulelor, în care nu se făcea focul. Celulele aveau multe geamuri sparte, deoarece meșterii geamgii din orașul Ploiești, cunoscînd „bunele moravuri“ ale egumenului, refuzau să meargă la Mărgineni să pună geamurile. În această privință este elocvent un raport adresat de comandantul închisorii către prefectură, în care se spune : „fiindcă la încăperile în care se află arestații de la această mănăstire, este trebuință de citeva geamuri și meremetul sobelor, iar egumenul acestei mănăstiri, care este dator cu înființarea acestora, a arătat că nimeni din meșterii care se află în orașul Ploiești nu voesc a veni aici“⁶.

Chinuiți de frig și umezeala iernii anului 1850, mulți deținuți politici, printre care și cei amintiți aici, se aflau bolnavi în închisoarea mănăstirii Mărgineni.

Neavînd posibilități de transport, medicul județului V. Lucaci, nu putea veni decît foarte rar la mănăstire pentru îngrijirea bolnavilor. Pe lângă aceste neajunsuri, doctorul trebuia să mai suporte și lipsa banilor, deoarece pentru deplasările făcute la închisoarea mănăstirii Mărgineni primea indemnizația foarte tîrziu, după cereri repetate⁷.

Situația sănătății deținutului politic Șcarlat Turnavitul, fostul prefect al județului Rm. Sărat, era foarte grea. Numai în urma unor insistențe și intervenții, care au ajuns pînă la domnitorul țării, fami-

6. Ibidem.

7. Ibidem.

lia sa a putut să-l viziteze la închisoare și să-i aducă lucruri trebuincioase „de care ar fi cu totul lipsit“ atrăgându-se însă atenția rînduitului la prezisa mănăstire „să îngăduie mergerea numiților [Ștefan Turnavitul și soția sa - n.a.] la dumnealui Scarlat Turnavitul prin păzirea însă orînduelelor așezate pentru arestații de acolo“⁸.

Pentru a ilustra starea grea în care se aflau deținuții politici din mănăstirea Mărgineni este suficient să ne referim numai la faptul că doctorul județului V. Lucaci, prin raportul nr. 8 din 14 februarie 1850, comunica Prefecturii județului Prahova situația deținuților politici „ce pătinesc cumplit de dureri de măsele și pentru acest lucru este nevoie să meargă la mănăstirea Mărgineni un bărbier meșter în scosul măselelor“.

Starea lui Scarlat Turnavitul despre care am vorbit, a lui Scarlat Voinescu prefect al județului Buzău, Ion Petrescu și Atanase Macovei, foști propagandiști ai guvernului provizoriu în timpul revoluției, se înrăutățise atât de mult, încît aceștia s-au adresat cu jalbe la toate autoritățile de stat, ajungînd pînă la domnitor, rugîndu-l să ordone conducătorilor închisorii să acorde o atenție mai mare sănătății lor.

Domnitorul îndreaptă jalba lor Departamentului din Lăuntru, cu dispoziția ca aceștia „să se mute îndată la spitalul din Ploiești“.⁹ Departamentul, la rîndul său, comunica Cîrmuirii de Prahova „a se înțelege cu îngrijitorul acestui spital pentru pregătirea unei osebite odăi, în care urmează a se așeza acești patru arestați“¹⁰.

După terminarea acestor lucrări ordinul Departamentului atrăgea atenția Cîrmuirii Prahova „să pue în lucrare aducerea acestor patru arestați de la Mărgineni, supt un convoi de îndestui dorobanți înarmați, sub comanda testului lor“¹¹.

Dacă pentru transportul a patru deținuți politici subalimentați și bolnavi era nevoie de o pază formată dintr-un convoi de soldați înarmați se poate presupune că autoritățile statului se temeau nu de evadarea acestor deținuți bolnavi, ci mai mult de eventualele intervenții ale maselor populare, care ar fi întreprins acțiuni pentru eliberarea foștilor lor conducători din timpul revoluției.

Deși se aprobase prin firman domnesc ca deținuții bolnavi să fie duși la spitalul Boldescului din Ploiești, au fost aduși la spital numai deținuții politici Tănase Macovei și Ion Rătescu. Scarlat Voinescu și Scarlat Turnavitul au refuzat să plece de la închisoare, dînd dovadă de înalte simțăminte umanitare și de solidaritate, cedînd locurile lor altor deținuți politici care aveau sănătatea mult mai șubredă.

Odată transportați la spitalul Boldescului din Ploiești, deținuții

8. Ibidem.

9. Ibidem.

10. Ibidem.

11. Ibidem.

politici bolnavi sperau să primească o îngrijire mai atentă din partea medicilor, dar speranțele lor au fost înșelate de realitatea din spital, pe care documentele timpului ne-o ilustrează cu prisosință. În urma unor ordine din partea autorităților de stat, conducerea spitalului i-a cazat pe deținuții politici într-o cameră ale cărei 3 ferestre, pentru o mai temeinică pază, au fost ferecate cu 45 oca vergele de fier, ce au costat administrația spitalului 30 lei și 25 parale. Pentru o mai mare siguranță, garda care-i păzea a fost instalată chiar în camera lor, lucru ce dăuna tratamentului medical.

Tănase Macovei, exprimându-și nemulțumirea față de situația grea în care se afla, scria într-o cerere a sa din 25 februarie 1850, adresată Cîrmuirii jud. Prahova: „După punerea la cale a înaltului guvern, făcută prin onorabila cîrmuire, adus fiind supținsemnatu de la mănăstirea Mărgineni la spitalu de aici din Ploiești, ca să fac o cură serioasă pentru patima hronică ce am, m-am stăvilit de a intra în căutare, căci sentinela de mai mulți soldați rînduiți cu paza s-au pus în odaia unde și eu sînt pus a mă căuta; care dorm, beau tutun și mănîncă înlăuntru, unde li se aduce ceapă și doniți cu fiertură și nu conținește umblatu pe ușă. Din pricina dar și a șederii lor înlăuntru, făcîndu-se un nesuferit miros, spui în cunoștința onorabilei cîrmuiri și mă rog cu respect ca să binevoiască a pune la cale ca să scoată sentinela și să se pue la ferestre, unde tot cu aceeași sîrguință poate păzi, iar dacă va fi să rămîie într-această stare prevăzînd că, nu numai vreun folos ne pot dovedi, ci mai mare derăpănare, cu supunere supui la cale onorabilii cîrmuiri de s-ar putea mai curînd a mă întoarce la locul de unde sînt adus ca să nu mi să întetească boala și mai rău“¹².

I. Rătescu, ne mai putînd suporta situația mizeră din spitalul Boldescu, a adresat ocîrmuirii de Prahova, în ziua de 26 februarie 1850, o cerere în care spune: „Grelele și neașteptatele noi suferințe ce mă constring de patru zile în spitalul de aici, mă fac ca, fără a le mai arăta cît sînt de multe și chiar vătămătoare sănătății, să mă rog și acum cu tot respectul onorabilei cîrmuiri ca să binevoiască a pune la cale întoarcerea mea la arestul mănăstirii Mărgineni căci, după cum am mai făcut cunoscut prin lîrtia de la 24 ale curgătoarei, eu am încetat din orice căutare doctoricească“¹³.

Cererea lui I. Rătescu n-a fost luată în seamă de autoritățile timpului, lucru ce l-a determinat ca să scrie din nou, cerînd administrației „să-și facă o idee adevărată de suferințele care mă văz dat, printr-o rigurozitate de acest ce se execută în modul cel mai batjocoritor“¹⁴.

Despre felul cum erau tratați deținuții politici în spitalul din Ploiești știa și deținuții de la Mărgineni. Aceștia, cînd erau trimiși să

12. Ibidem.

13. Ibidem.

14. Ibidem.

meargă la spital, refuzau, lucru ce reese din raportul nr. 23 din 9 martie 1850, în care printre altele se spune : „**Eu, la 7 ale curgătoarei luni, mergînd în pomenita mănăstire și vizitînd pă d-lor mai sus arătați [Alecu Petrescu și Goicea Radovici - n.a.] într-adevăr pățimesc, dar fiindcă anume nici unu nu voiesc ca să se strămute de acolo aici [la spitalul din Ploiești - n.a.] cam deodată sînt mulțumit ca să le trimit eu trebuincioasele doctorii ce acum și am trimis**“¹⁵.

Fără îndoială, regimul aspru la care au fost supuși revoluționarii pașoptiști la mănăstirea Mărgineni nu diferea de cel din alte închisori. Un lucru rămîne însă cert : lupta și suferințele acestora nu au fost zadarnice.

---

15. Ibidem.

SANĂTATEA PUBLICĂ ÎN ORAȘUL TÎRGOVIȘTE ÎN SECOLUL AL XIX-LEA (II)

TOMA SVINȚIU

În luna aprilie 1862 au sosit în orașul Tîrgoviște primii absolvenți ai Școlii de medicină din București : doctorul Zamfirescu Ion, ca medic al districtului și Varlam Ion, subchirurg la spital.

Cu numirea lui Carol Davila ca inspector general al Serviciului sanitar, noua denumire a instituției, care organiza, îndruma și coordona activitatea sanitară, depinzînd tot de Ministerul din Lăuntru, a început o nouă etapă în istoria sanitară a țării. Doctorul Davila a supus spitalele districtului unui control sistematic și a organizat o bună aprovizionare a lor cu instrumente medicale, medicamente și lenjerie. Om de o înaltă cultură științifică și dotat cu un rar spirit organizatoric, el a reușit să imprime în scurt timp un ritm de dezvoltare mai viu activității sanitare din țară. Doctorului Carol Davila i s-a datorat pînă și fixarea regimului dietetic din spitale, după natura și evoluția bolilor, și cu scopul de a se pune capăt risipei și necinstei.

În anul 1860, Serviciul sanitar a trimis spitalului districtual Dîmbovița echipament nou constînd din 35 cămăși bărbățești de pînză de flaneu, 15 cămăși femeiești, 20 peșchire (șervete), 30 perechi izmene, 20 șervete de „americană” în patru ite, 15 halaturi de ață vîrgată-roșie, 20 scufe de flaneu, 8 testemele, 15 perechi papuci de „saftian”, 25 fețe de pernă de pînză de flaneu, 20 dosuri de pernă „leșească”, în total pentru spital 288 bucăți. Fiecare pat era înzestrat cu patru cămăși, din care una femeiască, trei perechi izmene, trei halate de vară, un halat de iarnă, trei scufe, un testemel, una pereche ciorapi pînză, una pereche ciorapi postav, trei șervete, trei prosoape, una pereche papuci, trei fețe de pernă, trei cearceafuri de pat, trei cearceafuri de învelit, două dosuri de pernă, două dosuri de saltele, una pătură de iarnă și una pătură de vară 1.

Numărul bolnavilor din spital se afla în creștere vădită, pe măsură ce se micșora neîncrederea oamenilor. Astfel, în luna martie a a-

---

1. Arhivele Statului jud. Dîmbovița. Primăria oraș Tîrgoviște, dos. nr. 1/1860, f. 105.

nului 1860. au fost internați 18 bolnavi, dintre care 8 femei, pe lângă cei 16 bolnavi rămași din luna februarie, dintre care 9 femei. În acelaș timp, au părăsit spitalul 21 de oameni vindecați, dintre care 7 femei. Din cei 34 bolnavi internați în luna aprilie, 11 au fost servitori, 19 țărani, 1 lăutar, 1 epistat, 4 dorobanți și 1 cismar. Dintre aceștia, 17 au fost bolnavi de sifilis gradul II, 1 de „combustio“, 3 de „contusio“, 2 de „arthritis reumatismalis“, 2 de „gonoree“, 1 de „ascetis“, 2 de „vulneratio“, 1 de „splenites“ și 2 de „hidrargiros“. Bolnavii au stat în spital de la 5 la 25 zile.

Spitalul districtual a fost mutat în casa donată de către moșierul Nicolae Băleanu. Actul de danie cuprinde dorința donatorului, exprimată în câteva rînduri: „**cu toată mulțumirea dăruiesc orașului Tirgoviște casele mele de acolo ca să slujească de veci pentru spital acelu oraș, avînd întotdeauna inscripția că s-a dăruit de mine...**“. Casa fusese cumpărată la licitație de la Sultana Văcăreasca cu 142 1/2 galbeni în anul 1851, sumă destinată să acopere datoria acesteia către Elena Ticveanu². Casa era situată în „strada cea mare“, vis-a-vis de locuința lui A. Cioranu. La noua casă s-au construit și instalat din fonduri locale un rezervor de 300 vedre, un cazan de aramă de 50 oca, un cazan de tuci, patru băi mari de stejar vopsite în ulei și legate cu cercuri de fier și s-a construit un puț adînc înzestrat cu o pompă cu țevă de plumb. În spital s-a introdus o instalație de țevi de aramă înzestrate cu robinete³. Toate acestea nu erau de conceput în anul 1846 și s-au datorat progresului tehnicii, în cei 17 ani trecuți de la înființarea spitalului.

Spitalul se mutase în casa donată orașului de către N. Băleanu, cu mult înainte de întocmirea actului de danie. La 2 februarie 1863, un incendiu a distrus o mare parte din acoperiș. Nevoile sanitare ale orașului au determinat urgenta reparație, care s-a efectuat în acelaș an. Reparația a semănat cu o renovare și a costat 29.160 lei și 31 parale, fiind executată de arhitectul Lipițer și antreprenorul David Pomeranț, amîndoi din București. S-a pus o învelitoare din tablă albă de fier, cea veche fiind din șindrilă, s-au construit 9 sobe muscălești și 2 coșuri cu 1/2 m. deasupra acoperișului, ca să nu mai ia foc, s-au spoit toate odăile⁴.

Starea materială a spitalului districtual era departe de a fi satisfăcătoare. Depinzînd din punct de vedere financiar de alocația orașului, de ajutoarele districtului Dimbovița și ale Ministerului din Lăuntru, sosite cu mari întîrzieri, spitalul se zbătea în nevoi acute. La 12 mai 1863, doctorul G. Daraghi arăta în adresa lui către Comisia spitaliceas-

2. Arh. St. jud. Dimbovița, Primăria oraș Tirgoviște, dos. nr. 54/1863, f. 32.

3. Arh. St. jud. Dimbovița, dos. 3/1863, f. 17; dos 4/1863, f. 6.

4. Arh. St. Dimbovița, fondul Primăria oraș Tirgoviște, dos. 3/1863, f. 25; dos. 54/1863, f. 21, 37, 38 .

că : „...spitalul n-are de două luni nici o para pentru susținerea bolnavilor. Vă rog a libera o sumă oarecare, fiindcă subscrisul de un timp îndelungat ține spitalul cu banii lui și de astăzi înainte nu mai poci“⁵. În luna aprilie făcuse prima intervenție, rămasă fără rezultat. Doctorul Daraghi a căutat furnizori, care să aprovizioneze spitalul pe datorie și a fost nevoit să închidă ochii asupra calității alimentelor. Nici acest mijloc nu a fost salvator, căci furnizorii neplătiți cu lunile au refuzat să mai dea alimente. Într-o adresă doctorul scria : „**Bolnavii sînt în suferință de foame numai cu puținul nutriment ce mijloacele îmi permit a le oferi**“⁶. Înlocuitorul său, doctorul în medicină C. Bureleanu, numit pe data de 5 octombrie 1863. a convocat la 23 octombrie pe membrii comisiei spitalului chiar la spital, să vadă situația la fața locului și „...a decide în favoarea săracilor care înconjur spitalul spre ai primi, căci sînt forțat a-i refuza, neavînd unde-i primi, purtînd societății un prejudiciu de care vom fi cu toții răspunzători“⁷.

La insistențele aceluiasi medic, Consiliul municipal a fost nevoit să treacă în buget în fiecare an suma de lei 400 pentru medicamente gratuite date bolnavilor săraci. Rețetele erau prezentate farmaciei „Speranța“ a lui Samuel Graeff, succesorul lui Ignatz Gottwald, care le onora, înapoindu-le apoi municipalității, însoțite de nota de plată, la care el calcula un rabat de 25%. Studiarea rețetelor eliberate de medicii orașului între anii 1854—1863 prilejuiește atît cunoașterea denumirii bolilor, cît și a medicamentelor prescrise. La scrierea rețetelor se foloseau termeni latinești⁸. Pentru unele boli se recomanda luarea de sînge prin lipitori. Deși în lacurile din jurul orașului erau destule lipitori, ele totuși se procurau de la București. Doctorul districtului Dîmbovița a comandat 200 lipitori, care au costat 41 lei și 5 parale⁹.

Înființarea unor spitale județene pentru populația săracă majoritară s-a datorat cîtorva oameni cu vederi largi, democratice. Întreținerea și dotarea lor depindeau însă de oameni politici, care s-au perindat la conducere la diferite nivele. Potrivit mentalității timpului folosirea spitalului de către clasele avute ar fi fost un lucru de rușine. De la această mentalitate a survenit lăsarea în părăsire a așezămintelor spitalicești, care se zbăteau în neagră mizerie. Cazul spitalului județean din Tîrgoviște nu a fost un caz izolat. Aici oamenii din inspecția sanitară, constatînd nereguli în mînuirea fondurilor, în loc să tragă la răspundere pe cei care prin lăcomia lor „căutau să profite de mica pensie a stabilimentului, destinată pentru îndestularea suferinzilor...“, au găsit cu cale să reducă „la cea mai strictă expresie aceste cheltuieli“, stabilite la 23 parale pe zi la fiecare bolnav. Din cauza aceasta nu li se

5. Arh. St. Dîmbovița, fondul Primăria oraș Tîrgoviște, dos. 54/1863, f. 6.

6. Idem, f. 2, 21, 37.

7. Arh. St. Dîmbovița, fondul Primăria oraș Tîrgoviște, dos. 1/1863, f. 4.

8. Arh. St. Dîmbovița, fondul Primăria oraș Tîrgoviște, dos. 1/1863, f. 12—18.

9. Idem, dos. 1/1860, f. 101, 129.

putea da dimineața bolnavilor „...supă, precum ar trebui pentru repararea puterilor, primind numai două mese sărăcicioase, la prinz și seara“¹⁰.

Delăsarea, nepăsarea față de condițiile de viață ale populației orașului se observă nu numai din felul cum Consiliul municipal se îngrijea de sănătatea oamenilor, dar și de modul cum era întreținută curățenia. Chiar în anul 1863, cea mai mare parte a ulițelor orașului erau nepavate și pline de gropi, în care musteau apa și noroaiele. La bariera Suseni, se scria într-un raport, „pe unde circulă zi și noapte comunicația spre satele muntene, este un lac și niște gropi foarte primejdioase, încit adesea se împotmolesc trăsurile“. Până și pe „ulița cea mai principală se află un batac foarte mare de noroi, încit este peste putere de a trece om cu picior sau cu trăsură“¹¹. Pentru înlăturarea acestui neajuns nu există decît o singură posibilitate și anume „prin facere de caldarim“.

O plagă teribilă pentru oraș erau ciinii vagabonzi. În raportul său, polițaiul local arăta că „mulțimea ciinilor ce s-a pripășit în oraș, a făcut ca fiecare trecător să aibă groază întocmai ca de niște lupi inverșunați, ivindu-se adesea plingeri că li s-a rupt hainele și carnea după ei“¹². În scopul stîrpirii ciinilor de pripas au fost angajați doi hingheri, plătiți cu cîte 30 lei pe lună. Ca să-i omoare, hingherii aruncau „hapuri“, însă le lăseau leșurile pe străzi și maidane, de unde provenea în locul respectiv un miros grețos¹³.

Începînd cu anul 1865, statisticele anuale privind nașterile și decesele s-au întocmit corect și cu regularitate. Din tabela anului amintit se poate afla că în Tirgoviște s-au născut 206 copii, dintre care 110 de sex masculin și 96 de sex feminin și au decedat 94 locuitori, dintre care 23 copii pînă la 7 ani. În anul 1867 s-au născut 256 copii și au decedat 126 oameni¹⁴. Situația a fost aproape mereu aceeași, cu excepția anilor de epidemii. Astfel, din trimestrul al IV-lea al anului 1877 și pînă în trimestrul al III-lea al anului 1878 au decedat 482 locuitori, la care, adăugînd prizonerii turci decedați în spitalul de la Mănăstirea Dealu, cifra se ridică la 593 decese¹⁵. O mortalitate atît de ridicată nu s-a întîlnit nici pe vremea holerii, în anul 1831 sau în anul 1848. În anul 1888, datorită creșterii populației s-au mărit și cifrele respective, astfel că au fost înregistrate 331 nașteri și 271 decese, dintre care 146, deci mai mult de jumătate, copii sub 10 ani¹⁶.

10. Arh. St. Dîmbovița, fondul Primăria oraș Tirgoviște, dos. 63/1863, f. 34.

11. Idem, dos. 24/1864, f. 3.

12. Idem, dos. 106/1863, f. 11.

13. Idem dos. 44/1858, f. 7.

14. Idem dos. 110/1864, f. 8 ; dos. 67/1866, f. 35.

15. Idem, dos. 26/1877, f. 31.

16. Idem, dos. 139/1888, f. 40.

O măsură preventivă deosebit de importantă, luată prin legea anului 1869, a fost interzicerea îngropării morților în curțile bisericilor, municipalitățile fiind obligate să asigure locuri anumite pentru cimitire în afara orașelor, la o distanță de cel puțin 200 m. de ultima casă. De atunci datează cimitirele orașului Tirgoviște, cel mai vechi fiind cimitirul central, situat dincolo de stația c.f.r. Tirgoviște-Sud, pe un loc de două pogoane, cedat din moșia orașului.

Multiplele obligații ale medicului spitalului, printre care și cercetarea vitelor tăiate de către măcelar, l-au determinat să ceară municipalității numirea unui econom la spital, care să-l ajute în chestiuni de administrație, cerere care a rămas nesatisfăcută. Din cauza aceasta, el și-a dat demisia și a fost înlocuit cu doctorul Ioniță Belu, care a fost și medic al orașului, primind un salariu de 500 lei lunar¹⁷.

În anul 1866 a luat ființă și infirmeria Regimentului nr. 2 de linie, mutat de curînd în oraș. În același an s-a răspîndit, pornind din Moldova, o nouă epidemie de holeră, șeful poliției locale cerînd municipalității un om care să se preumbe pe străzi cu picăturile profilactice, încuviințate de către Comitetul sanitar. Inspecția generală sanitară a detașat la Tirgoviște pe medicul militar Ianota Serghie și pe subfarmacistul Pantazi Ion, care să colaboreze cu organele locale întru combaterea epidemiei. S-a elaborat și un plan de măsuri profilactice, de reguli igienice, printre care: oprirea vînzării fructelor neacoapte, curățirea localurilor publice și private, răirea locuitorilor de prin case etc. În cazul că s-ar fi ivit dureri de pîntece, pînă la sosirea medicului urma să se aplice foi de muștar sau de tutun muiate în rachiu și presărate cu piper pe locul dureros și după aceea să se pună cărămizi calde. Bolnavului trebuia să i se dea ceai de izmă, cafea cu rachiu sau ceai rusec cu rom. Bolnavul se acoperea bine ca să asude. În cazul că boala ar fi început cu leșin și răcirea corpului i se da bolnavului băuturi calde și i se freca tot corpul cu cîrpe uscate ori muiate în apă cu muștar, pînă ce corpul se roșea și se încălzea. Se aprindeau focuri de pae, de bălegar prin curți, pentru curățirea aerului. În timp de uscăciune curțile se stropeau cu apă curată.

Bărbierii mai practicau încă, în anul 1867, unele îndeletniciri medicale. Ca și în anul 1832, mai mulți locuitori din orașul Tirgoviște atestau „adevărata dovadă ce dăm domnului Dumitrescu Gheorghe bărbierul pentru buna conduită și activitate în ceea ce se atinge ca și un subchirurg, spre a-și avea valoare“. Astfel de dovezi aveau în acea epocă valoarea certificatelor de studii, eliberate mai tîrziu de către instituțiile școlare sanitare. Ele confereau posesorilor aceleași drepturi de a practica mica chirurgie.

17. Idem, dos. 17/1866, f. 28.

Fiindcă doctorul Ioniță Belu nu s-a prezentat la post, i-a ținut locul un timp bătrînul doctor Șobel, apoi a fost numit doctorul Csambol, venit din Timișoara în Țara Românească.

Orașul se afla într-o stare de necurătenie de nedescris. Mai mulți cetățeni din mahalaua Suseni solicitau municipalității să i-a măsuri urgente pentru curățirea țării, **„căci aceasta o vedem cu totul infectată prin marea necurătenie și putoare ce izvorăște dinăuntru și dimprejurul ei“** 18.

Pentru a feri populația de primejdia de a folosi medicamente necontrolate și tot felul de otrăvuri, s-a alcătuit în anul 1867 un „Regulament pentru comerțul cu medicamente și otrăvuri“. Comercianții de medicamente se numeau „materialiști“ (droghiști), iar pentru ca să-și poată practica mai departe negoțul, trebuind să îndeplinească mai multe condiții, printre care **„să aibă drepturi civile, să nu fi fost condamnat, să știe carte românească și să dovedească că posedă cunoștințe farmaceutice“**. Apoi „materialiștii“ nu mai puteau vinde medicamente, ci numai substanțele din care se fabricau acestea, iar otrăvurile le puteau vinde numai la farmacia și industriei 19.

În urma demisiei doctorului Csambol, a fost numit ca medic comunal doctorul Popescu Constantin, care a pretins un salariu lunar de 700 lei. Noul medic al orașului a cerut în repetate rânduri primăriei să interzică măcelarilor **„să taie vite în oborul de săptămîină dinaintea prăvăliilor, ci să meargă cu ele la gîrlă, unde este locul de tăiere“**. În avea vreme nu exista un abator pentru sacrificarea animalelor destinate consumului. Neînțelegîndu-se cu primăria, medicul a demisionat și în locul lui a fost numit licențiatul în medicină Carol Hilsembech, recomandat de 32 cetățeni. Acest medic a condiționat acceptarea postului de un salariu lunar de 1000 lei. Primăria i-a satisfăcut cererea, dar l-a obligat să îndeplinească serviciul de medic legist și să viziteze periodic prestituatele 20. Acceptînd și această condiție medicul a pretins însă ca femeile de stradă să-i fie aduse de către poliție la spital. Pe această temă a intrat în conflict cu șeful poliției rănit în amorul său propriu prin cererea menționată. În loc să admită o colaborare pentru apărarea sănătății populației, polițaiul a dat un răspuns care-l caracterizează, susținînd **„că poliția nu cunoaște de a fi în această orbe asemenea femeii prostituate și dacă domnul medic va cunoaște asemenea individe, n-are decît să le denunțe ca să se poată supune unor asemenea reguli“** 21.

În timpul funcționării doctorului Hilsembech ca medic al orașului, s-au luat unele măsuri pentru combaterea epidemiei de anghină difterică, care a cuprins și Tirgoviștea, prilejuind o critică severă din par-

18. Idem, dos. 31/1867, f. 10.

19. Idem, dos. 97/1868, f. 4.

20. Idem, dos. 86/1870, f. 16.

21. Idem, dos. 86. 1870, f. 29.

tea primarului. Medicul a răspuns că una dintre cauze rezidă în lipsa de preocupare a primăriei pentru menținerea curățeniei orașului, datorită medicului fiind aceea de a da „ajutoare medicale, căutînd pe săraci gratis. Cu mirare am văzut că tocmai în asemenea cazuri, sau nu am fost chemat de loc, sau prea tîrziu; se vede poate că clasa săracă, unde bîntuie mai adesea anghina, nu cunoaște că are medic care să-i caute gratis“ 22.

O usturătoare critică la adresa primăriei în legătură cu lipsa de preocupare pentru întreținerea curățeniei orașului conține și scrisoarea lui Alexandru Brătescu, tatăl scriitorului, adresată Consiliului comunal, 23 în care cerea „a nu lăsa să se delapideze suma alocată pe vanități, căci în curățitul orașului nu se vede de loc întrebuințată“.

Singurul vaccin folosit în combaterea epidemiilor era cel împotriva vărsatului. Din cauza unor cantități insuficiente, vaccinul se prepara pe plan local, după instrucțiunile elaborate de Consiliul Superior Medical 24. Primii vaccinați erau școlarii, urmîndu-le dorobanții și arestații. Numai după aceea se vaccina restul populației.

Medicul orașului se plîngea de lipsa de concurs din partea poliției și de refuzul părinților de a-și vaccina copiii. Astfel, deși campania de vaccinare începuse la 1 iunie 1873, la 27 septembrie nu erau vaccinați nici jumătate din copii. La solicitarea medicului de a i se procura o vacă pentru prepararea vaccinului, primăria a refuzat pentru că ar fi lipsit fondurile necesare 25.

Ca urmare a înființării a încă două paturi pentru femei, spitalul orașului avea în 1876. 22 paturi și 7 salariați 26.

Războiul pentru independență a adus cu el largi preocupări sanitare. Pînă la înființarea unui spital pentru răniți, s-a apelat la populația orașului, la 2 septembrie 1877, pentru găzduirea a cîte 1—2 răniți 27. La sfîrșitul acelei luni, spitalul a fost înființat la Fonderie, pentru răniții români, iar la Mănăstirea Dealu, un altul pentru răniții turci, în cuprinsul lagărului de prizonieri.

Dotarea acestor spitale cu toate cele necesare a fost una din cele mai grele probleme puse în fața autorităților comunale și județene, statul nefiind în măsură să suporte cheltuieli atît de mari, cînd avea de făcut față frontului. De aceea, s-a făcut apel la conștiința patriotică a populației, îndemnînd-o să contribuie la dotarea spitalelor și întreținerea răniților.

În orașul Tirgoviște s-a format o comisie de trei notabilități, denumită „comisia spitalicească“ care a reușit să mărească capacitatea

22. Idem, dos. 26/1872, f. 14.

23. Idem, dos. 20/1873, f. 284.

24. Idem, dos. 125/1871.

25. Idem, dos. 20/1873, f. 134.

26. Idem, dos. 54/1876, f. 10.

27. Idem, dos. 88/1877, f. 29.

spitalului de la „Fondărie” la 330 paturi. Toate saloanele cazarmii, cele 6 camere din clădirea de la poarta nouă, salonul cel mare de atelier, cît și 4 săli din cazarma de artilerie au fost transformate în saloane pentru soldații răniți. Saltelele, pernele, așternuturile și albiturile pentru soldații internați au fost obținute prin donații. În același timp, s-au colectat și alimente pentru hrana zilnică a răniților, iar donațiile necorespunzătoare erau transformate în bani, adăugați fondului bănesc al spitalului. S-au colectat bunuri de la pachetul de tutun și cărtioica de foite și pînă la coții de pînă sau fasolea și zarzavaturile pentru bucătăria spitalului. Spre exemplu, 18 locuitori din comuna Bella au dat ca ofrandă spitalului 42 coți de pînă, iar mama artistului Toni Bulandra, Elena Bulandra, 10 cearșafuri, 10 prosoape, 1 kg. scamă și o reducere de 25% pentru toate medicamentele procurate de la farmacia soțului său²⁸. Legea de război a rechizițiilor votată curînd de Cameră, a ușurat foarte mult aprovizionarea spitalelor de răniți din țară.

Statisticile anuale despre bolile care au bîntuit în rîndurile locuitorilor orașului Tîrgoviște ne arată felul bolilor și care dintre ele au dat cel mai mare număr de decese. Locul întii îl ocupa tuberculoza pulmonară, urmată de febra tifoidă, scarlatina, vărsatul și anghina difterică. Din anul 1878 medicul comunal verifica fiecare deces și întocmea statistica deceselor verificate.

Moșele comunale erau obligate, începînd cu anul 1879, să raporteze nominal și lunar femeile pe care le-au asistat la naștere și îngrijit în timpul lehzuziei. Tabelul din acel an cuprinde 59 de astfel de femei, iar în anul 1880 au fost îngrijite 57 femei la naștere și în lehzuzie și de asemenea au fost vizitate femeile care creșteau copii găsiți, aflați în grija orașului²⁹.

A crescut și numărul bolnavilor îngrijiți în spital. Dintr-un tabel întocmit de medicul spitalului, Mărculescu, rezultă că în anul 1881 au fost îngrijiți 250 bolnavi, în 1882 alți 232 bolnavi; în 1883 au primit îngrijire un număr de 237 bolnavi, iar în anul 1884 numărul s-a urcat la 274 bolnavi. Contribuția orașului Tîrgoviște la întreținerea spitalului a fost, în anul 1884, de numai 2.000 lei. Orașul mai contribuia cu 1% din veniturile bugetare și la combaterea epizotiei vițelor³⁰. În anul 1884 au fost vaccinați 300 copii de ambele sexe, cu limfă procurată de medic, suma nefiind prevăzută în bugetul comunal.

Epidemia de anghină difterică din anul 1885 a făcut în oraș 8 victime. Dr. C. Beștelei, medicul orașului, semnală în sesizarea sa că „afecțiunea a bîntuit localitățile și familiile unde sărăcia și murdăria au fost în cel mai înalt grad...” și adresîndu-se primarului: „vă rog a face tot posibilul ca gropile și batacurile din mahalaua Tabaci, să fi-

28. Idem, dos. 88/1877, f. 1—30.

29. Idem, dos. 3/1880, f. 6.

30. Idem, dos. 8/1885, f. 15, 126, 131.

mai repede astupate...". Pentru desinfectarea localurilor școlare s-a folosit acidul fenic³¹.

În vară s-au luat măsuri pentru preîntâmpinarea unei eventuale epidemii de holeră, semnalată în Spania și Franța. Cu acest prilej medicul comunei a inspectat hotelurile, constatînd oă Grand Hotel, Hanul Galben și Hanul lui Stoica se găseau „**într-o stare foarte rea din punct de vedere al igienei publice, murdăriile fiind revoltătoare**". Poliția orașului i-a somat pe hangii și pe locuitori să îndepărteze murdăriile de prin curți³².

Și în 1885 se mai găseau de vînzare, prin băcăni, hanuri, cîrciumi și prin negustorii ambulănți „**substanțe medicamentoase, precum mercur, arsenic (șoricioaică), plumb, sublimat (săricică), pe care le cumpărau oamenii pe simpla recomandare a vînzătorilor**". Serviciul Sanitar al județului Dîmbovița a interzis vînzarea acestora în toate prăvăliile, în afară de farmacii.

Noua lege sanitară, promulgată în anul 1885, a adus mari îmbunătățiri în sectorul sanitar. Intregul personal era numit prin decret regal. Se fixau salarii pentru funcționarii sanitari, cărora li se recunoșteau dreptul la pensie, ca și funcționarilor statului. Sănătatea publică a fost trecută în grija unui Consiliu de igienă, nou alcătuit³³.

Prin Legea sanitară din anul 1885, organizarea îngrijirii sănătății populației urbane și rurale a devenit o îndatorire a statului. În acest sens a fost reorganizat Serviciul Sanitar, dimpreună cu Consiliul Sanitar Superior. Sarcina Serviciului Sanitar era să prevină și să combată bolile. A început înființarea de farmacii la sate, prevăzute de către noua lege sanitară.

Consiliul Sanitar Superior a alcătuit modelul unei case țărănești, care trebuia să ia locul bordeielor. El a mai supus guvernului un plan pentru secarea bălților, ca mijloc de combatere a paludismului, foarte răspîndit în acea vreme la sate.

Legea sanitară din 1885 mai prevedea înființarea circumscripțiilor sanitare pe plăși. Medicul de plasă avea în sarcina să caute gratuită a bolnavilor și era obligat să înscrie într-o condică numele celor tratați. Vaccinarea și revaccinarea împotriva vărsatului era obligatorie pentru toți locuitorii de la 7 la 18 ani.

Pe baza noii legi sanitare s-a alcătuit „Regulamentul de igienă și salubritate publică”. Vechiul abator construit în apropierea podului „Mihai Vodă” era în ruină. În bugetul pe anul 1889 au fost prevăzute sume de bani pentru construirea unui nou abator, tot pe malul riului Ialomița, însă în marginea de sud a orașului³⁴.

31. Idem, dos. 10/1885, f. 43.

32. Idem, dos. 10/1885, f. 60, 61, 63.

33. Idem, dos. 10/1885, f. 17.

34. Idem, dos. 33/1889, f. 18.

Consiliul comunal a înaintat, în anul 1888. Ministerului Lucrărilor Publice proiectul de aducere a apei în oraș prin captarea izvoarelor de la Teiș. După primirea aprobării au început lucrările, care s-au întrerupt și n-au mai fost reluate decât în anul 1892. S-a construit o conductă în lungime de 1327 m. pînă la vechea conductă, lungă de 5 km. S-au captat încă patru izvoare și de-alungul noii conducte s-au construit din 40 m. în 40 m. puțuri pentru curățire. În 24 ore se aduceau 16 m.c. de apă, cantitate cu totul insuficientă. Lucrarea de aducere a apei de la Teiș a costat comuna 12.295,15 lei³⁵. În anul 1899 s-au captat și izvoarele descoperite în zăvoaiul Severin, situat în marginea de nord a orașului, astfel că s-au putut acoperi necesitățile de apă potabilă ale orașului. Lucrarea de mai mari proporții, a costat 52.018,82 lei³⁶.

În anul 1888 farmacistul Alexandru Nagy a primit aprobarea să înființeze o farmacie, a doua în orașul Tîrgoviște³⁷.

De mulți ani personalul sanitar al orașului era alcătuit dintr-un medic, un subchirurg și o moașe. De abia în anul 1894 s-au adăugat doi agenți sanitari și un medic veterinar.

Pînă în anul 1892 a existat un singur spital, atît pentru județul Dimbovița, cît și pentru orașul Tîrgoviște. În acel an s-a înființat și un spital militar, care a fost instalat în mod provizoriu în vechea clădire a spitalului, urmînd să se construiască un local propriu, pe un teren cedat de prefectură.

O situație deosebită o aveau elevii, care erau îmbrăcați cu veșminte insuficiente. Acești copii nu numai că nu puteau frecventa cursul școlar în mod regulat, dar formau și contingentul cel mai mare de bolnavi în cursul unui an. „**Crez domnule primar, că nu exagerez dacă propun să aveți totdeauna votată o sumă de 20.000 lei numai în scopul cumpărării de haine de iarnă la copiii săraci, căci fără această măsură e bine de a nu-i lăsa să meargă la școală, unde pot răci și muri mai înainte de a învăța să citească**“, raporta medicul Consiliului comunal în 1894.

În anul 1894 s-au înregistrat 293 nașteri și 320 decese la o populație de 9823 locuitori³⁸.

Observațiile medicului comunei au fost confirmate și de inspectorul sanitar din București, ale cărui constatări erau asemănătoare: „...În orașul Tîrgul Vestei nu există trotuare, afară de o mică distanță, în strada centrală. Casele vechi sînt într-o stare de infecție de nedescris... Oborul de vite este în centrul orașului, apă nu există decât într-un puț la o extremitate. În loc de hală de consumație există multe barăci primitive de scinduri, în care se vinde pește, pastramă etc. fără div-

35. Idem, dos. 8/1888, f. 20, 147.

36. Idem, dos. 32/1899, f. 22.

37. Idem, dos. 42/1888, f. 1.

38. Idem, dos. 52/1895, f. 85 ; dos. 51/1892, f. 49.

nițe și fără apă, expuse la diferite insecte, la praf și la căldurile tropicale ale zilei. Apă în oraș nu există decît în cîteva puțuri la distanțe mari, deși apa este bună, dar din cauza insuficienței, multă lume bea apă din Ialomița, care udă o latură a orașului. Apele de menaj se scurg pe strade, gunoaiele din case se depun tot pe strade sau pe locuri vi-rane. Serviciul de gunoaie, deși există, se face numai pentru abonați, care sînt foarte puțini. Domnul medic al orașului verifică decesele nu-mai în părțile centrale ale orașului. În anul curent s-au născut pînă la 8 iulie 116 copii și au murit 124 locuitori“...³⁹.

Cu un an mai înainte, în 1893, a fost înființat serviciul de curățenie al orașului, constînd din 8 oameni și 3 cai. Consiliul comunal a votat și „Regulamentul privitor la serviciul curățeniei gunoaielor particulare“. Se încheiau abonamente facultative din 6 în 6 ani. Primele sume alocate în buget pentru acest serviciu au fost de 5000 lei ⁴⁰.

În conformitate cu legea sanitară s-au înființat consiliile de igienă și salubritate județene, care coordonau și controlau activitatea sanitară din județe.

Îngrijorate de cele 13 decese semnalate de la 5—11 noiembrie 1895, în timpul epidemiei de rușeolă, autoritățile comunale, fără să cunoască natura deceselor, au criticat activitatea Dr. Cristescu Grigore, medicul comunei, care, în răspunsul său, a arătat că „...În numărul de 13 decese, numai unul singur se datorește bolilor infecțioase, iar celelalte altor cauze... Luîndu-se măsurile recomandate prin menționatul referat, vă asigur, domnule primar, că mortalitatea se va reduce la mai mult de jumătate, căci medicamentele nu sînt de nici un folos acolo unde lipsește hrana, lemnele, îmbrăcămîntea și o locuință mai sănătoasă... cauzele mortalității fiind constante și cifra mortalității se întreține și numai înlăturîndu-se cauzele, putem să ne așteptăm la o reducere mai simțitoare a mortalității“ ⁴¹.

Consiliul Comunal al orașului Tirgoviște a aprobat „Regulamentul pentru privegherea prostituției“, elaborat de către Consiliul Sanitar Superior. Imputernicirea aceasta a dat mai multă seriozitate controlului sanitar asupra bolilor venerice ⁴². Un control sever s-a exercitat și asupra falșilor medici care preparau medicamente și le aplicau bolnavilor pe care îi consultau. Astfel în anul 1895 o femeie exercita în oraș profesiunea de medic, preparînd medicamente sub forma de prafuri, pe care le sufla în gîtul bolnavilor de anghină. Un copil a murit din cauza toxicității prafurilor ⁴³.

39. Idem, dos. 20/1894.

40. Idem, dos. 8/1894, f. 9—23.

41. Idem, dos. 12/1895, f. 19 și 154.

42. Idem, dos. 33/1896, f. 55.

43. Idem, dos. 12/1895, f. 5.

Consiliul Comunal a elaborat pînă și un regulament pentru stîrpi-rea porcilor⁴⁴. În articolul I se prevedea că este oprit locuitorilor să-și lase porcii liberi, să se preumbe pe stradele orașului⁴⁵. Inspectoratul piețelor constata că „mai pe toate stradele, în obor și pe piețele orașului porcii circulă și rîmă”⁴⁴. Căpitanul Capșa, comandantul unui escadron de călărași a înaintat sub stare de arest „trei individe rîmătoare”, care au spart depozitul de porumb al detașamentului, de la clopotnița bisericii⁴⁵.

Legea sanitară din anul 1885 cuprindea principiile călăuzitoare pentru asigurarea sănătății populației țării, însă nu prevedea și mijloacele materiale pentru îndeplinirea lor. Și cum aceste mijloace lipseau fiind vorba în primul rînd de bani, aplicarea principiilor legii era amînată an de an. Așa se explică de ce rapoartele medicului orașului Tîrgoviște din diferite perioade, înfățișau cu regularitate aceleași lipsuri grave în privința salubrității. Raportul acestuia din anul 1898 semnală : „...La insalubritate contribuie mult lipsa de nivelare, așa că apele meteorice, stăgînd în străzile nepavate, se descompun dînd naștere la boli care primejduiesc sănătatea populației... În multe străzi vedem cum nivelul lor este mai sus ca al locuințelor, așa că apele se scurg din stradă în curțile caselor, făcîndu-le igrasioase și prin urmare inap-
te de a fi locuite”. În anul 1898 medicul comunal a îngrijit gratuit 1336 bolnavi săraci, dintre care 459 la domiciliu și 877 la dispensar, distribuind și 418 rețete gratuite. Fondul bugetar pentru asemenea re-
țete a fost de 1.500 lei.

Raportul mai conține și o descriere a industriilor și a condițiilor de muncă și de trai ale muncitorilor. „În localitate avem mai multe stabilimente de tăbăcării, boiangerii, cojocării, sticlărie, cismării, două fabrici de spirt, o fabrică de bere, o fabrică de săpun și luminări de seu, mai multe fabrici de luminări de ceară, de apă gazoasă și o tipografie. Toate aceste stabilimente influențează în rău igiena și salubritatea orașului, dacă nu se țin în limitele regulamentelor speciale. Așa de exemplu tăbăcăriile sunt situate în susul apei ce alimentează orașul, contrar regulamentului industriilor insalubre. Fabrica de săpun și luminări de seu a d-lui N. Comșa este rău întreținută ca curățenie și are depozitul de seu crud chiar în curtea fabricii. Tăbăcăriile mace-rează pieile chiar în iazul ce alimentează cu apă orașul și materialul de tanaj nu-l scot la cîmp în primele 24 ore, după terminarea opera-
țiunii. Cismarii trăiesc în condițiuni igienice deplorabile, au camere mici, igrasioase și întunecoase, prejudiciind pe locatarii și ucenicii lucrători de boale contagioase. Cojocarii, bragagii, brutarii, simigii n-au camere separate pentru lucrători, așa că dorm chiar în locul unde se

44. Idem, dos. 33/1896, f. 47.

45. Idem, dos. 20/1873, f. 8.

fabrică pîinea, covrigii etc. și ceea ce este mai rău este că se culcă în paturi suprapuse, din care cauză mulți din acești lucrători mor de tuberculoză⁴⁶.

Statistica demografică a anului 1898 ne arată că au fost 233 decese, față de 320 nașteri, ceea ce reprezintă un procent ridicat de 27‰ pentru mortalitate și 37‰ pentru natalitate. Copiii au dat cel mai mare număr din decese, 117 din care 71 copii pînă la 1 an, 24 de la 1 an la 2 ani, 10 de la 2 la 5 ani și 12 de la 5 la 10 ani.

În anul 1899 medicul orașului, Gr. Cristescu, a dat 1501 consultații gratuite, bolnavii fiind trecuți nominal în registrul dispensarului medical.

La 9 mai 1899 el a înaintat Primăriei un tabel cu numele a 13 copii din strada Cosei, între 1—3 ani, bolnavi de vărsat, din care unul a decedat.

La începutul verii s-a declarat o epidemie de rujeolă. Agentul sanitar și un subcomisar aplicau măsurile de izolare și dezinfectare, conform art. 13 din Legea sanitară, pentru prevenirea bolilor infecțioase.

În luna iulie 1899 s-a ivit și o epidemie de pojar. Tabelul medicului orașului, înaintat la cererea Primăriei, cuprinde numele a 93 copii bolnavi din care 13 morți⁴⁷.

În luna octombrie 1899 s-a declarat în orașul Tîrgoviște o epidemie de scarlatină, care s-a extins cu repeziune și în comunele învecinate. S-au închis toate școlile din oraș, în afara Școlii de fete unde n-a fost înregistrat nici un copil bolnav. Medicul avea obligația să viziteze zilnic pe bolnavi. S-au luat măsuri drastice pentru dezinfectarea locuințelor contaminate și de curățire a curților. S-a procurat un aparat de dezinfectare denumit „Esculap“, iar dezinfecția se efectua prin acid fenic. Fiindcă nu exista decît un singur agent sanitar vaccinator s-a intervenit pentru angajarea unui al doilea agent, pentru investigarea bolilor și dezinfecții⁴⁸.

Din raportul anual al medicului comunei din anul 1904, rezultă că situația sanitară a orașului Tîrgoviște nu s-a îmbunătățit nici la începutul secolului al XX-lea. Dimpotrivă se poate constata o sensibilă înrăutățire. Personalul sanitar a rămas același. Din cauza economiilor, s-a redus alocația din buget pentru medicamente gratuite de la 1500 lei la 800 lei. De aceea, numai 186 bolnavi din cei 2.217 bolnavi săraci consultați, au primit medicamente gratuite. Moașele au asistat a număr de 169 femei, la naștere. Este de remarcă numărul mare de copii nelegitimi, 63 în anul 1904. S-au vaccinat și revaccinat 565 copii.

Raportul medicului comunal mai cuprinde și o statistică a bolilor care au lovit populația orașului Tîrgoviște în anul 1904. Febra ti-

46. Idem, dos. 2/1898.

47. Idem, dos. 3/1899, f. 2—182.

48. Idem, dos. 3/1899, f. 247—249, 301, 366.

foidă a întregistrat 33 cazuri din care unul mortal, anghina difterică 34 cazuri, din care unul mortal, tusea convulsivă 165 cazuri cu 2 morți, dizenteria cu 42 cazuri și erizipelul 1 caz.

În anul 1904 au existat 296 nașteri și 239 decese. Se cunoșteau cauzele a numai 4 decese. Rezultă că cele mai multe decese n-au fost cercetate de medic, care a înscris în raportul său doar cifra deceselor, fără alte comentarii ⁴⁹.

---

49. Idem, dos. 9/1904.

UN EROU AL LUPTEI ÎMPOTRIVA OCUPANȚILOR

EUGEN FRUCHTER

La vârsta de numai 36 ani, a fost executat de ocupanții germani, în timpul primului război mondial, electricianul țirgoviștean Zalman (Solomon) Herman Kornhauser.

Deși, datorită miopiei avansate, era inapt pentru serviciul militar, a murit ca un erou. Fusese condamnat pentru că s-a încumetat să procure prizonierilor români din lagărul, vecin cu casa sa, pâine, mămăligă, mînuși, ciorapi. Prizonierii mureau zilnic de foame și de ger (lucrau la curățatul zăpezii, fiind o iarnă foarte grea). Cei ce au încercat să evadeze au fost recunoscuți după echipamentul militar și prinși.

Cu ajutorul unor vecini și cunoscuți, H. Kornhauser a procurat și haine civile, ajutîndu-i — întreaga lună decembrie 1916 — pe mulți prizonieri să evadeze prin curtea sa. Doi complici ai săi, dintre care unul era sifonarul și birjarul Emilian Georgescu din str. Vulcan, au fost condamnați la muncă silnică pe viață. Condamnat în cadrul aceleiași proces, din 30 decembrie 1916, la moarte, ca instigator al întregii acțiuni colective de organizare și sprijinire a evadărilor, Kornhauser a fost împușcat la malul Iazului, pe platoul din spatele Tribunalului. A refuzat să fie legat la ochi, cum declara un martor ocular; același martor i-a mărturisit că ar fi putut să evadeze, dar nu a vrut să sufere familia sa. Soția lui (fiica unui erou de la 1877) — gravidă și cu doi copii de mîină — a fost în audiență la comandantul garnizoanei germane și, la recomandăția lui extrem de politicoasă, a redactat un memoriu pentru Kaiser, dar — la numai cîteva zile — politicosul și cinicul comandant a ordonat pe ascuns împușcarea condamnatului¹.

Semnalate de noi anterior², izvoarele istorice publicate mai jos descriu tragicul sfîrșit al electricianului Herman Solomon Kornhauser — inițiatorul și executantul acțiunii colective de organizare a evadării prizonierilor români din lagărul creat de ocupanții germani la Țirgoviște, în timpul primului război mondial.

---

1. Marius Mircu, **Ce a făcut Zalman Herman în primul război mondial...** R.C.M. anul XVII, nr. 284, 1 octombrie 1972, București, p. 7.

2. cf. de ex. Eugen Fruchter, în „**Momente din istoria mișcării revoluționare și democratice a tineretului dimbovițean**“, Țirgoviște, martie 1972, pp. 24, 36.

I.

O însemnare manuscrisă făcută pe versoul filei 1 din cartea „Mineiul luni lui Noemvrie“ (care aparținea, de la 20 iulie 1914, preotului bisericii Sfinții Voievozi din Tirgoviște) ne redă atmosfera din timpul ocupației ³.

„Se știe că în 1916, noiembrie, 20, ziua duminică, germanii au bombardat acest oraș Tirgoviștea, căzînd o ghiulea și sfărîmînd o aripă a Gimnaziului etc., după care cetățenii s-au predat și germanii au început devastările obișnuite învingătorilor; însă dezastrul nu este cu puțință nici condeiului nici mintea omenească a-l descri în totul, mai ales asupra locuințelor celor refugiați, unde numai zidurile goale au rămas. iar, unde au găsit păsări, rîmători, vite cornute, cai, căruțe cu fîn, alimente de tot felul ca porumb, grâu, orz, ovăz, făină, mălai etc., n-au lăsat nimic, tot au luat cu ei spre Ploiești, București. Apoi au lăsat o comanduire și au venit cu autobuze și au încărcat ce mai rămăsese pe-aci pe coala, au băgat cai prin biserici, au ars tribunalul, în fine, grozăvii cari nu și le poate închipui mintea omenească, așa au jefuit. Noi, chipul, am scăpat cu pielea și istoviți cu totul; a fost mai bine de cine n-a avut nimic, că nu au avut ce să-i ia. Mie mi-au luat 2 cai și vacă, finul tot, păsările, stupi, mi-au ars curtea, ulucile, mi-au luat toată pivnița, magazia etc. Eram preot aici de 44, iar vîrsta de 67—68 ani, cu casa strada Alecu Brătescu 4, suburbia Sfta. Vineri spre nord și am scris aici ca să văză urmașii prin focul ce am trecut și nu știu cum vom scăpa încă.

Preot Ion Sachelarie, duhovnic din familia Aldesci din Colan. Adăuga mai tîrziu:

„Au adunat toată arama și alama și clopotele bisericilor toate și ne-au pisat așa 2 ani fără 20 de zile pînă la 1 noiemb. 1918 [cînd] au plecat. Au împușcat 4 oameni bănuși de trădare și tilhărie, 3 țigani și un evreu“.

II.

Imprejurările executării eroului le aflăm din Registrul stării civile pentru morți — 1917 ⁴, aflat în arhivele locale:

„No. 79. ACT DE MOARTE din anul una mie nouă sute șaptesprezece, luna martie, ziua șase „nouăsprezece st.n.“, orele șapte înainte de amiază.

In ziua de șase „nouăsprezece st. n.“ ale curenteii luni, la ceasurile șase înainte de amiază;

³ Mineiul luni lui Noemvrie, f. 1 verso; există pe carte și un ex-libris: „1914, iulie, 20 — Pr. I. Sachelarie“.

⁴ Arhiva Consiliului popular al municipiului Tirgoviște, Registrul pentru actele stării civile ale anului 1917 — morți, județul Dimbovița, pl. Tirgoviște, comuna Tirgoviște, nr. 79 Herman Solomon, p. 81.

A încetat din viață, prin împușcare, conform sentinței Consiliului de război german, etapa Tîrgoviște, din 30 decembrie 1916, Solomon Herman, în vîrstă de trei zeci și șapte ani, de profesiune liber, născut în comuna Bacău, județul Bacău, și domiciliat în comuna Tîrgoviște, județul Dîmbovița, str. Ciocârlan, căsătorit cu Rebeca S. Herman, născută Recu, fiu al d-lui Moise Kornheiser, de prof. comersant, domiciliat în comuna Bacău, și al decedatei Sura Kornheiser[...]

Această declarațiune ne-a fost făcută de următorii martori: dl. Andrei I. Georgescu, de ani 56, de profesiune funcționar, domiciliat în comuna Tîrgoviște, județul Dîmbovița, str. Fructelor no. 41, și dl. Vasile Georgescu, de ani 60, de profesiune funcționar, domiciliat în comuna Tîrgoviște, județul Dîmbovița, str. Fructelor no. 35, care după ce le-am citit acest act, l-au scris împreună cu noi, Ștefan Panaitescu, consilier și ofițer al stărei civile, din comuna Tîrgoviște, județul Dîmbovița.

Martori: (ss) A. I. Georgescu

Ofițer al Stărei civile,

(ss) V. Georgescu

(ss) Ștefan Panaitescu

Șeful biroului,

(ss) Pr. St. Gr. Petrescu

III.

Monumentul ridicat pe mormîntul său din cimitirul tîrgoviștean din str. Zorilor nr. 30 are gravată următoarea inscripție:

„Erou de război Herman Kornhauser, în etate de 37 ani, executat de nemți la 6 martie 1917, 25 adar 5677, decorat post-mortem cu „Virtutea Militară de Război“.

IV.

Motivul — în rezumat — al decorării rezultă din următorul act 5:

„Ministerul de Război, BREVET

Noi ministru secretar de stat la Departamentul de Război, adeverim că prin Înaltul decret no. 326 din 10 februarie 1931, Majestatea Sa Regele a binevoit a conferi medalia „Virtutea Militară de Război“, clasa [a] II-a locuitorului HERMAN KORNHAUSER, din orașul Tîrgoviște, pentru următoarele motive:

In luna decembrie 1916, a procurat alimente și haine civile prizonierilor români din lagărele germane din Tîrgoviște, înlesnindu-le evadarea, Pentru acest fapt, a fost condamnat la moarte în ziua de 30 decembrie 1916, de către Curtea marțială a etapelor germane, și executat în ziua de 6 martie 1917.

Ministru de Război,

Directorul personalului,

(ss) Indescifrabil

No. 5449

anul 1931, luna februarie, ziua 10“.

V.

Numele eroului îl mai întâlnim într-o inscripție bilingvă din templul țirgoviștean din str. Poet Grigore Alexandrescu nr. 49, care are, în partea stîngă, următorul text în limba română :

„EROII CĂZUȚI ÎN RĂZBOIUL PENTRU ÎNTREGIREA NEAMULUI

Dr. M. Marcovici ⁶
Ilie Rosenthal ⁷
Herman Kornhäuser
M. I. Haiman
C. Lupescu
U. Klarfeld
Leon Braunstein ⁸“

Victoria asupra trupelor germane și austro-ungare a fost, cum se vede și din acest exemplu, rezultatul acțiunilor eroice conjugate ale celor ce au luptat pe front și ale patrioților rămași sub ocupație.

6. O stradă din centrul municipiului Țirgoviște poartă numele acestui medic-erou.

7. Un Isac Rosenthal fusese condamnat de Curtea marțială germană la 1 aprilie 1917. Arhivele Statului filiala Dimbovița, fondul Primăria orașului Țirgoviște, dos. nr. 20/1920, f. 51.

8. Apare sub numele de Brunstain Leib, sold. ctg. 1908 — la nr. 734 din „Tabel de eroii dimbovițeni din regimentul 62/70, morți în campania 1916—1918“ (lupta de la Răchitașul-Mic din august 1917, cînd moare și locot. Constantinescu — actorul); cf. Colonel I. Nicolin și colaboratorii, *Istoricul regimentului III Dimbovița, no. 22...*, Țirgoviște 1930 (Socec), p. 232; v. și „Tabel nominal de eroii morți în Războiul pentru întregirea neamului din Regimentul III Dimbovița no. 22“ idem, nr. 29, 75, 159, 307, 326, 342 (pp. 204—210).

•

ISTORIE A CULTURII

RADU MIHNEA — CTITOR LA BISERICA DOMNEASCĂ DIN TÎRGOVIȘTE

PETRE CRISTEA,
EUGEN FRUCHTER,
GABRIEL MIHAESCU

La biserica Domnească din Tîrgoviște, ctitorie a lui Petru Cercel (1583-1585), ni s-a păstrat cea mai bogată frescă voievodală din România. Zugravii lui Constantin Brîncoveanu au realizat aici, în perioada 1694-1698, un număr de nouă portrete voievodale zugrăvite pe peretele vestic al pronaosului, cărora li s-ar putea adăuga alte trei — identificate într-o scenă pictată în naos¹. Cele nouă portrete sînt însoțite de următoarele însemnări : ION PĂTRU VOEVOD, ION COSTANDIN BAS [ARAB] BRÎNCOVEANUL VOIEVOD, ION NEAGOE BAS[ARAB] VOIEVOD, ION MATEI BAS [ARAB] VOIEVOD — de la dreapta spre stînga, în spațiul de la intrare spre sud — și ION MIHAI VO[IEVO]D CEL VITEAZ, ION ȘĂRBAN BAS[ARAB] VOIEVOD, ION COSTANDIN VO[IEVO]D SIN ȘĂRBAN VOIEVOD, ION ȘĂRBAN CANTACUZINO BAS[ARAB] VOIEVOD, IO MIHNEA VO[IEVO]D — de la stînga spre dreapta, în spațiul de la intrare spre nord.

Existența acestor portrete în fresca voievodală de aici poate fi explicată astfel : două portrete reprezintă pe principalii ctitori ai bisericii Domnești (Petru Cercel și Constantin Brîncoveanu — potrivit pisaniei de la 1698), iar alte șase înfățișează pe voievozii **inrudiți** cu principalii ctitori (Mihai Viteazul — frate cu Petru Cercel ; Neagoe Basarab și Matei Basarab — strămoșii prin tată ai lui Constantin Brîncoveanu ; Radu Șerban, Constantin Șerban și Șerban Cantacuzino — rude cu Brîncoveanu prin mama acestuia), rezultînd, astfel un adevărat **tablou dinastic** al înaintașilor lui Brîncoveanu, după exemplul celui de la Snagov². Ne reține atenția și faptul că în legenda frescei de la

1. Portretele voievozilor Constantin Brîncoveanu, Gheorghe Duca și Constantin Duca (Petre Cristea, **Identificarea unor personaje voievodale într-o scenă din iconografia bisericii Domnești din Tîrgoviște**, în : „Acta Valachica“, Tîrgoviște 1972, pp. 313-318)

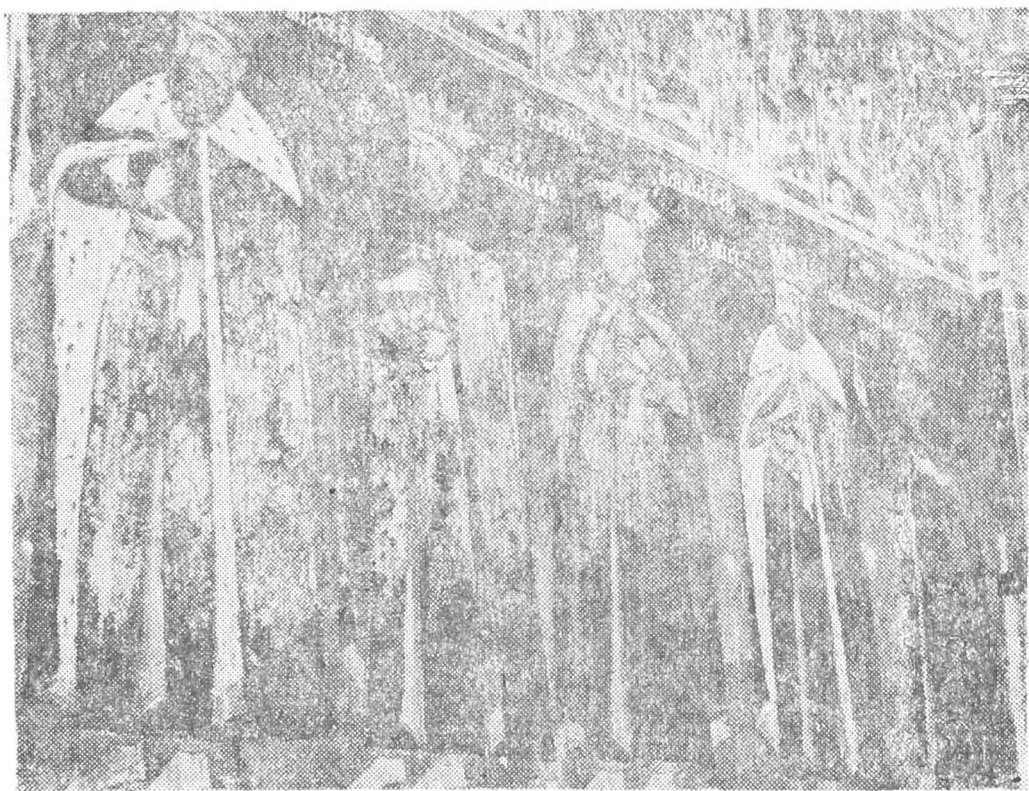
2. Vasile Drăguț, **Pictura murală...**, în „Buletinul monumentelor Istorice“, IV, 1970, pp. 28—29.

Tîrgoviște — tocmai pentru a se întări ideea dinastică și cea a pretinsej originii basarabești — Brîncoveanu a dispus adăugarea numelui „Basarab“ la cele ale rudelor sale reprezentate în frescă (Craiovești și Cantacuzini), în timp ce la restul portretelor, de adevărați Basarabi — Petru Cercel, Mihai Viteazul și Mihnea Voievod — acest lucru a fost neglijat.

Nu se cunosc documente care să ateste că voievozii Neogoe Basarab, Mihai Viteazul, Radu Șerban, Matei Basarab, Constantin Șerban și Șerban Cantacuzino ar fi inițiat anumite lucrări la această biserică, pentru a putea fi considerați ctitori ai lăcașului în discuție. Astfel, este cunoscut faptul că Neogoe Basarab murise cu 62-63 de ani mai înainte ca biserica să fie construită „den temelie“³. Argumentul zugrăvirii lor aici datorită **inrudirii** este susținut — prin analogie — și de oțeva precedente : a. în fresca bisericii mănăstirii Căluui, realizată la 1598-1599, alături de portretele ctitorilor — boierii Buzești — apar și două

3. Idem, **Pisaniile bisericii Domnești din Tîrgoviște** — corectate și adnotate în : „Studia Valachica“, Tîrgoviște, 1970, pp. 179-186 ; **Istoria Țării Românești, 1290—1690, Letopisețul Cantacuzinesc**, E.A., 1960, p. 53.

portrete voievodale — unul reprezentînd pe Mihai Viteazul, domnul Țării Românești din acel timp, și celălalt pe Petru Cercel care, deși domnise cu 13-15 ani mai înainte de a se construi lăcașul, este zugrăvit în calitate de **frate** cu voievodul în funcție ; **b.** În fresca bisericii mănăstirii Hurezu, pictată la 1692-1694 de aceeași echipă de zugravi brîncovenesți care vor lucra apoi la Tîrgoviște, apar portretele lui Constantin Brîncoveanu — ctitorul — și ale **rudelor sale directe** — Neagoie Basarab, Matei Basarab, Radu Șerban, Constantin Șerban și Șerban Cantacuzino.

Singurul portret din fresca voievodală de la Tîrgoviște, a cărei prezență nu poate fi explicată pe temeiul înrudirii, este cel cu legenda **IO MIHNEA VO[IEVO]D⁴**.

Pînă la Constantin Brîncoveanu, lista domnilor Țării Românești cuprinde pe următorii voievozi cu acest nume : **Mihnea cel Rău** (apr. 1508 — oct. 1509) ; **Mihnea Turcitul** (d. 27/28 sept. 1577 — iulie 1583 ;

4. La N. Constantinescu și Cristian Moisescu (*Curtea domnească din Tîrgoviște*, Ed. Meridiane, 1962, p. 33), găsim numai mențiunea „**Mihnea voievod (probabil Radu Mihnea)**”.

i. 16 apr. 1585 — d. 19 mai 1591); **Radu Mihnea** (sept. 1601 — mart. 1602; mart. - mai 1611; 12 sept. 1611 — aug. 1616; aug. 1620 — d. 14 aug. 1623) și **Mihnea al III-lea Radu** (mart. 1658 — nov. 1659)⁵. Nici unul dintre ei **nu s-a înrudit direct** cu Petru Cercel sau Constantin Brîncoveanu, pentru ca aceasta să fie rațiunea prezenței unui Mihnea în fresca voievodală de la Tîrgoviște. Singurul motiv care ar fi putut îndemna pe inițiatorii frescei să reprezinte pe unul dintre aceștia în biserica Domnească din Tîrgoviște va fi fost, desigur, realizarea de către un voievod Mihnea a unor lucrări de refacere la acest lăcaș, el devenind astfel ctitor.

Nicolae Iorga credea că portretul respectiv înfățișează pe „Mihnea (cel Rău)”. El afirmă chiar că voievozii Mihai Viteazul, Radu Șerban, Constantin Șerban, Șerban Cantacuzino, Mihnea (cel Rău) „vor fi făcut danii bisericii și, găsindu-i în pomelnic, Brîncoveanu a pus să li se zugrăvească chipurile”⁶. Dar, referindu-se la portretul lui Neagoe Basarab, din aceeași frescă voievodală, N. Iorga — inconsecvent — își exprima de această dată rezerva, recunoscînd că portretul acestuia „n-avea ce să caute într-o biserică întemeiată de un urmaș tîrziu al lui”⁷. Extinzînd chiar motivația lui N. Iorga, considerăm că nici portretul lui Mihnea cel Rău nu ar putea să fie întîlnit în ctitoria unui urmaș al său, după scurgerea a 75 de ani. Revenind ulterior, în 1930, asupra acestei identificări, istoricul amîntit explică planșa care reproduce portretul acestui Mihnea în felul următor: „Mihnea (Turcul), 1577-83; 1585-91. Domn al Țării Românești, după fresca din Biserica Domnească din Tîrgoviște (sec. al XVII-lea)”⁸.

5. Domnii Țării Românești și Moldovei, voievozii, principii și guvernatorii Transilvaniei, în: *Istoria României în date*, E.E.R., 1971, pp. 454—455.

6. N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, vol. I, Buc., 1905, p. 105.

7. *Ibidem*.

8. N. Iorga, *Domni români după portrete și fresce contemporane*, Sibiu, 1930 pl. 68.

Ni se pare cu totul neîntemeiată ipoteza zugrăvirii în ctitoria lui Petru Cercel a portretului rivalului său politic, care, logic, nu avea motive să se preocupe de soarta acestui lăcaș. Avem în vedere și faptul că, în cea de a doua domnie a sa, Mihnea Turcitul, deși a rezidat și la Tîrgoviște, a avut o prezență prea scurtă aici pentru a fi determinat și, totodată a i se inlesni posibilitatea să inițieze lucrări de refacere la biserica Domnească. La acestea adăugăm că ilustrarea portretului său la 1694-1698 nu mai era posibilă și pentru motivul că, între timp, Mihnea al II-lea trecuse la mahomedanism, fiind proscris în conștiința poporului său. Cu atât mai mult, Constantin Brîncoveanu, care s-a arătat „**blagocestiv și foarte osîrdnic**“ în refacerea de biserici și mănăstiri și ale cărui sentimente antiotomane pot fi recunoscute chiar în iconografia acestei biserici domnești, nu ar fi admis zugrăvirea „Turcitului“ alături de portretul său.

Un alt voievod cu acest nume, Mihnea al III-lea Radu, nu putea, de asemenea, să apară într-o frescă brîncovenească, de vreme ce una dintre victimele sale a fost chiar marele vornic Preda Brîncoveanu, bunicul lui Constantin Brîncoveanu.

O atentă cercetare a frescei, în zona în care se află însemnat numele lui Mihnea, ne-a oferit surpriza descoperirii unei alte inscripții, în stratul brîncovenesc, cu caractere mai mici, ușor șterse. Portretul reprezintă deci pe un voievod, cunoscut zugravilor de la 1694-1698 și cu atributul de „**cel Mare**“. Faptul se explică, desigur, printr-o intervenție ulterioară asupra unor porțiuni ale frescei, poate din 1752

ЧЕ МАРЕ

(Grigore Ghica II) sau 1785 (Mihail Șuțu), când s-a împospătat cîmpul din jurul portretelor, acoperindu-se astfel titlurile mai vechi. Meșterul zugrav, scriind din nou legenda portretului respectiv, a omis cu acel prilej aceste două cuvinte.

Intrebându-ne, în acest caz, care dintre cei 16 voievozi ai Țării Românești, ce au domnit de la Petru Cercel — primul ctitor — pînă la Constantin Brîncoveanu, și ale căror portrete nu se află printre cele nominalizate de zugravi în această frescă, ar fi putut purta și titlul de „**cel Mare**“, nu găsim pe un altul în afară de Radu Mihnea. Consemnînd mazilirea în august 1623 a lui Ștefan Tomșa din scaunul Moldovei și înlocuirea lui cu Radu Mihnea, cronicarul Miron Costin menționa: „**Iară domniia, în locul lui au dat Radului vodă, carile are nume în țară de-i dzic Radul vodă cel Mare și cu adevăratu cade-i-să acestu nume în veci să aibă**“⁹. Cu același atribut, Radu Mihnea este menționat și în inscripția aflată pe mormîntul voievodului Radu Șerban de la mănăstirea Comana, care precizează că osemintele acestuia din urmă au fost aduse de la Viena și „**cu cinste s-au îngropatu în zilele Radului vod[ă] celui Mare**“¹⁰.

Credem că și în pictura brîncovenească portretul voievodului era explicat cu acest nume. Împospătarea ulterioară a cîmpului frescei voievodale, și odată cu aceasta scrierea din nou a titlurilor, a produs și metamorfozarea legendei portretului în discuție. Cu prilejul acelei intervenții, zugravii au reținut doar numele de Mihnea. Probabil că atunci nu se mai acorda importanță prenumelui Radu, ci numelui generic **Mihnea**, sub care voievodul a rămas în memoria posterității ca unul dintre Mihnești. De altfel, și Letopisețul cantacuzinesc pornește, în redarea faptelor sale, de la individualizarea voievodului cu formula „**Radul vodă, fecior Mihniei vodă turcul**“, pentru ca la sfîrșit să rezume numele numai cu formula „**Radu vodă Mihnea**“¹¹. Poate că un motiv care i-a îndemnat pe zugravi la înlocuirea numelui „Radul“ cu „Mihnea“ a fost acela de a se evita confuzia posibilă cu un alt voievod Radu (au fost doisprezece domni ai Țării Românești cu acest nume), așa cum au procedat și cu numele lui Radu Șerban, din care au eliminat, de asemenea, pe „Radu“. În ambele cazuri, zugravii au reținut elementul distinctiv

10. Alexandru Elian (red. resp.), **Inscripțiile medievale ale României**, E.A., 1965, p. 526, nr. 643. Evenimentul a avut loc în ultima domnie a lui Radu Mihnea în Țara Românească (1620—1623). Inscripția mai precizează că Nicolae Pătrașcu a fost îngropat în același loc, mai târziu, „în zilele lui Matei Bășarabu voevod“. Acest decalaj între datele reinhumării celor doi domni a fost în mod surprinzător neglijat pînă acum de către cercetători, care scriu că osemintele lui Radu Șerban și Nicolae Pătrașcu „au fost aduse și reinhumate la Comana, în anul 1640“, ceea ce contrazice textul inscripției (Cf. Lia Bătrîna și Adrian Bătrîna, **Evoluția ansamblului fostei mănăstiri Comana în lumina cercetărilor arheologice**, în: „Revista muzeelor și monumentelor, seria Monumente istorice și de artă“, nr. 1, 1974, p. 29, n. 45).

11. **Letopisețul Cantacuzinesc**, pp. 87, 89, 94

al persoanei ilustrate. Observăm că acești zugravi au avut o concepție unitară în individualizarea portretelor, deoarece, în cazul portretului lui Șerban Cantacuzino, este indicat și numele familiei, pentru a-l distinge de celălalt Șerban voievod (Radu). La fel, pe Constantin Șerban îl găsim în legendă numit Costandin sin Șărbăn voievod, pentru a-l diferenția de Constantin Brincoveanu din aceeași frescă. Revenind la potretul lui Radu Mihnea, constatăm că nu s-a adoptat și pentru el o formulă asemănătoare de indicare a filiației: „Radu sin Mihnea voievod“, pentru că — așa cum am arătat, tatăl său, Turcitul, era de tristă memorie.

Prezența figurii lui Radu Mihnea în această suită de portrete voievodale se datorează, firește, faptului că — cel puțin într-una din cele patru domnii ale sale în Țara Românească — voievodul va fi inițiat anumite lucrări la biserica Domnească din Tîrgoviște. Dacă el ar fi înfăptuit numai reparații la casele domnești, fără a avea un aport direct la înnoirea **bisericii**, atunci nu și-ar mai fi găsit locul în fresca voievodală, cu atât mai mult cu cât nici voievozii care au contribuții certe la construirea și dezvoltarea **curții** domnești (Mircea cel Bătrîn, Vlad Țepeș, Vlad Călugărul, poate și alții) nu au portretele zugrăvite în biserica Domnească.

Ce fel de lucrări și cînd au fost ele întreprinse de Radu Mihnea, iată întrebări la care nu este ușor de răspuns, întrucît lipsesc precizări în pisaniiile bisericii, cît și în documentele cunoscute. Credem totuși că este vorba de realizarea unei **picturi**, anterioară celei brîncovenești.

Unii cercetători au remarcat anumite asemănări existente între fragmentul de pictură păstrat în pronaosul bisericii Domnești din Tîrgoviște, pe peretele sudic, și pictura bisericii de la Căluu. Pe acest considerent, ei atribuie zugravului Mina și pictarea bisericii Domnești din Tîrgoviște, după 1595, în vremea lui Mihai Viteazul¹². Admițînd că după 18 octombrie 1595 Mihai Viteazul ar fi inițiat anumite lucrări de refacere la Curtea domnească din Tîrgoviște, nu cunoșteam totuși obiectul și amploarea lor. Cu atât mai mult nu putem întrevădea posibilitatea pictării bisericii în acel timp de către zugravul Mina, a cărui activitate în acest oraș nu este menționată înainte de 1597. Prezența zugravului la Tîrgoviște este atestată documentar în mod sporadic pe un interval de trei decenii (3 decembrie 1597—21 aprilie 1627). El este amintit în unele hrisoave domnești sau acte ale autorității administrative locale printre martorii de frunte „**din oraș, din Tîrgoviște**“; „**orășeni, martori, de aici, din orașul domniei mele, din Tîrgoviște**“¹³.

12. Răzvan Theodorescu, apud Al. Alexianu, *Acest cv mediu românesc*, Ed. Meridiane, 1973, p. 197, n. 36; v. și p. 410, n. 197.

13. *Documente privind istoria României*, E.A., B. Țara Românească, veacul XVI, vol. VI, doc. 315; veacul XVII, vol. I, doc. 292; vol. II, doc. 190, 241 și 251; vol. III, doc. 449; *Documenta Romaniae Historica*, F.A., B. Țara Românească, veacul XVII vol. XXI.

Poziția numelui său în aceste documente — uneori ca primul dintre martori — se datorește, desigur, personalității sale proeminente, demonstrând autoritatea de care se bucura în rîndurile acelor „oameni buni, orășeni”. Iată motivul pentru care prezența sa în oraș nu ar fi putut trece neobservată, dacă ar fi fost aici și înainte de 1597. De altfel, între anii 1597—1608, prezența sa la Tîrgoviște nu mai este consemnată.

În perioada 1598—1599, zugravul Mina se afla la Călușu, unde picta ctitoria Buzeștilor. Se știe, de asemenea, că la începutul lunii ianuarie 1600 acesta se găsea în Alba-Iulia, pregătindu-se pentru o călătorie la Veneția, pe care o va întreprinde chiar în primăvara aceluiași an. El re apare în acest oraș într-un singur document din 1608, pentru ca să reapară din nou de abia în 1613—1614.

Din toamna anului 1600 pînă la începutul domniei voievodului Radu Șerban (august 1602), Tîrgoviștea a fost teatrul unor puternice frămîntări, datorită instabilității politice, scurtelor și repetatelor domnii ale lui Simion Movilă. Firește, în această situație, pare imposibilă pictarea bisericii Domnești, chiar dacă Mina Zugravul s-ar fi putut afla atunci la Tîrgoviște. Iar, dacă voievodul Radu Șerban ar fi inițiat în prima sa domnie (1602—1611) pictarea bisericii, evenimentele distructive din decembrie 1610 — martie 1611 ar fi făcut necesare alte lucrări de refacere, inclusiv zugrăvirea acestui lăcaș. Faptul că, după înlăturarea lui Gabriel Bathory (martie 1611), voievodul Radu Mihnea a locuit o vreme la București¹⁴ (așa cum în timpul ultimei domnii din Moldova, după incendiul de la Curtea din Iași, s-a mutat la Hirău) demonstrează că reședința de la Tîrgoviște suferise atunci stricăciuni importante din partea oștilor străine, care, în cele trei luni de ocupație, „pradă și strică curți și mănăstiri”, după cum aflăm din cronica lui Matei al Mirelor¹⁵. Cu aproape 16 ani înainte, în octombrie 1595, Curtea domnească din Tîrgoviște fusese afectată de jaful oștilor turcești și de incendiul izbucnit în timpul bătăliei ce s-a purtat aici. Desele schimbări de domni din perioada 1600—1602, precum și un incendiu din anul 1603¹⁶, au adus reședinței domnești de la Tîrgoviște alte însemnate stricăciuni. Iar evenimentele din 1610—1611, care au depășit prin cru-

14. În perioada martie—mai 1611 — cea de a doua domnie a lui Radu Mihnea — un singur document, purtînd data de 5 aprilie 1611, este redactat în cancelaria tîrgovișteană, în timp ce alte 5 documente, date în intervalul 3—10 mai 1611, sînt elaborate la București.

15. Tezauru de monumente istorice pentru România, tom. I, Buc., 1862, p. 332.

16. Veress Andrei, Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești, vol. VII, p. 187, apud Nicolae Stolcescu, Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I, Țara Românească. Editată de Mitropolia Olteniei, 1970, vol. II, p. 637.

zime jafurile de pînă atunci 17, au accentuat starea de ruină a Curții domnești.

Este de remarcat faptul că tocmai în această perioadă, de după 1611 — și nu în vremea lui Mihai Viteazul — se constată în mod mai frecvent prezenta zugravului Mina la Tîrgoviște : 10 iulie 1613, 16 aprilie și 19 mai 1614, probabil în legătură cu pictarea bisericii. În acel timp era voievod al Țării Românești Radu Mihnea. Acum — și nu în scurta sa domnie din 1601—1602, cînd voievodul nici nu ajunsese în Tîrgoviște 18 — a putut Radu Mihnea să inițieze pictarea bisericii Domnești. El a încredințat, probabil, această sarcină zugravului Mina, care dovedea „o deplină identificare cu moștenirea artistică a școlii tîrgoviștene... cu principiile programatice ale picturii românești, așa cum se statorniciseră încă de la începutul veacului (al XVI-lea - n.n.)” 19. Alegerea zugravului era motivată și de identitatea crezului său politic cu cel al voievodului care îl continua în politica de independență și unitate pe Mihai Viteazul. Referindu-se la perioada domniei lui Radu din 1611—1616, cronicarul contemporan Matei al Mirelor scrie un veritabil certificat despre activitatea voievodului : **„domni îndelung, fără turburare, ca un domn înțelept și fericit. Țara începu să guste bunurile păcei : domnul singur vedea de păsurile ei”** 20.

Radu Mihnea a întărit mănăstirilor, prin numeroase hrisoave, daniile înaintașilor săi și a făcut el însuși danii bogate acestora. Cercetînd documentele publicate, rămase de la Radu Mihnea 21, aflăm că în anul 1612 au fost acordate 25 de hrisoave de întărire unor mănăstiri — reprezentînd aproape jumătate din numărul total al documentelor emise de el în această domnie. Doi ani mai tîrziu — chiar atunci cînd unii boieri ostili voievodului își pretextau opoziția prin aceea că din cauza lui Radu Mihnea se va ajunge ca **„mănăstirile și bisericile noastre să fie meceturi turcilor”** 22 — domnul mai acorda alte 19 hrisoave lăcașurilor mănăstirești. Între anii 1611—1616, aproape toate mănăstirile din Tîrgoviște și împrejurimi (Mitropolia, Dealu, Viforita, Gorgota, Nucet, Mărgineni ș.a.) au primit danii, întăriri sau scutiri din partea voievodului.

17. „De multe veacuri n-a căzut asupra Țării Românești o catastrofă și o pustiere ca aceasta. N-au fost cruțate locurile sfinte, bisericile, mănăstirile, cari, nu numai că au fost jefuite de tot aurul și argintul ce se afla în ele, dar au fost descoperite chiar și de plumbul acoperișului”. (Cronica săsească; citată în: Buletinul monumentelor istorice, anul XL, nr. 2, 1971, p. 22, n. 29.

18. I. Ionașcu, *Date noi relative la Radu Vodă Mihnea în Țara Românească*, în : „Studii — revistă de istorie”, anul XIV — 1961, nr. 3, pp. 699-720.

19. Vasile Drăguț, art. cit., p. 31.

20. Tezauru..., op. cit., pp. 334—335.

21. D.I.R., B. Țara Românească, veacul XVII, vol. II—III, pass.

22. N. Iorga, *Scrisori de boieri, scrisori de domni*, Văleni de Munte, 1925, p. 49 (Scrisoarea boierilor din partidul lui Radu Vodă Șerban, 29 apr. 1614).

Hrisovul de întărire din 10 iulie 1614, dat din cancelaria târgovișteană m-rii Dealu — chiar în același an cu scrisoarea boierilor opoziționiști — poate fi considerat chiar o filă de cronică, în care se relevă convingător interesul voievodului față de soarta ctitoriei lui Radu cel Mare. **„Să se știe de cei ce doresc a ști despre aceasta... — arată voievodul, subliniind impresia pe care i-a lăsat-o vizita sa făcută la Dealu, la scurt timp după jaful oștilor lui Gabriel Bathory — cînd am fost noi acolo am văzut sfîntul lăcaș stricat și lovit și sărăcit și jefuit și surpat cu totul de unguri. Inima noastră a venit la umilință și jale“**²³. Hrisovul consemnează totodată rugămîntea egumenului mănăstirii — mitropolitul cărturar Matei al Mirelor — adresată **„cu lacrimi de umilință și smerenie“** către Radu Mihnea, ca să fie acolo **„nou ctitor“**²⁴, o calitate confirmată și de pomelnicul zugrăvit în proscomidia bisericii Dealului.

În același timp, Radu Mihnea a inițiat construirea sau refacerea mai multor biserici, devenind ctitor chiar la unele lăcașuri ridicate de alți voievozi decît strămoșii lui direcți. N. Iorga îl considera pe voievodul Radu Mihnea drept ctitorul bisericii mănăstirii Căldărușani²⁵. Chiar dacă aceasta este o simplă ipoteză, voievodul a ctitorit în mod neîndoielnic în anul 1615 biserica Radu Vodă din București, pe care, potrivit pisaniei, **„cu strălucire a înălțat-o din temelie“**²⁶. Un călător polon din 1636 — deși obișnuit cu strălucirea altor biserici — o găsea **„foarte frumoasă ca arhitectură și pictură; nu există alta asemănătoare, sau cel puțin eu n-am văzut ceva asemănător“**²⁷. Tot Radu a inițiat anumite lucrări de refacere la biserica din Hirău²⁸. Lui i se atribuie și acoperirea cu plumb a bisericii m-rii Plumbuita²⁹. Un document din 20 iulie 1636 atestă că **„au dires Radu vodă (Mihnea — n.n.) mănăstirea de la Tutana“**, lucrarea fiind încheiată prin iunie 1621³⁰. De asemenea, Radu Mihnea este menționat — împreună cu alți voievozi de seamă ai Țării Românești — în pomelnicul bisericii din Brădetu-Argeș³¹ sau —

23. D.I.R., B. Țara Românească, veacul XVII, vol. II, doc. 267.

24. Hrisovul este ilustrat cu o miniatură, reprezentînd un tablou votiv, în care sînt voievodul, soția și fiul lor, avînd deasupra imaginea patronului bisericii de la Dealu. (v. Veronica Vasilescu, *Ornamentația și miniaturile documentelor din Țara Românească pînă la Constantin Brîncoveanu*, în: „Revista Arhivelor“, anul XI, nr. 2, 1968, fig. 7, p. 259; în explicația imaginii, autoarea confundă pe Radu Mihnea cu Radu Șerban!).

25. C. Jalbă, *Mănăstirea Căldărușani*, Ed. Meridiane, 1965, p. 7.

26. Al. Elian, *op. cit.*, pp. 343—344, nr. 314.

27. *Călătorii străini despre țările române*, Ed. Șt. 1973, V, pp. 120-121 (relația solilor mari poloni).

28. Nicolae Iorga, *Scriseri despre artă*, Ed. Meridiane, 1968, p. 122.

29. Corina Popa, *Mănăstirea Plumbuita*, Ed. Meridiane, 1968, p. 11.

30. Ștefan Andreescu, *În jurul unui document inedit de la Matei Basarab*, în „Studii — revistă de istorie“, nr. 4, 1973, p. 799.

31. Al. Elian, *op. cit.*, pp. 319—320, nr. 282.

printre „pravoslavnicii d[oj]mni ctitori“ — în pomelnicul bisericii m-rii Slatina-Suceava 32.

De la unele din ctitoriile sale ne-au rămas portrete ale voievodului sau copii ale acestora (mănăstirea Iveri-Athos — unde trăise vreo doi ani : biserica Radu-Vodă — București : tabloul votiv reprodus în 1864 de C. Lecca și medalionul de pe un stîlp de lemn ; m-rea Dealu-Tirgoviște : miniatura pe hrisov, v.n.n. 21).

Preocupările susținute ale lui Radu Mihnea de a ctitori bisericii ne întăresc presupunerea că tabloul voievodal existent anterior refacerii brîncovenești cuprindea cel puțin portretul său, ca nou ctitor, și cele reprezentînd pe Petru Cercel — principalul ctitor — și pe Mihai Viteazul — fratele acestuia din urmă. Chiar dacă biserica Domnească nu a mai avut altă pictură înainte — și, deci, nici portrete voievodale pînă la Radu Mihnea — reprezentarea, alături de el, a voievozilor Petru Cercel și Mihai Viteazul era, desigur, înlesnită și de faptul că zugravul Mina — sfetnic devotat al lui Mihai — mai pictase aceste portrete și la Călușu. Zugravii brîncovenești au preluat, fără îndoială, cele trei portrete, completînd galeria cu alte șase pe care le mai pictaseră și la Hurezu. Reprezentarea ctitorilor precedenți se întilnește și la Hurezu, unde, alături de portretele voievozilor înrudiți cu Constantin Brîncoveanu, este zugrăvit și cel al lui Laiotă vodă, care, potrivit tradiției, a fost ctitorul unui lăcaș anterior celui brîncoveneesc. Și aici, fresca voievodală nu respectă ordinea cronologică : Laiotă Basarab, ca și Radu Mihnea la Tirgoviște, încheie suita de portrete. De altfel, Brîncoveanu a dispus trecerea și în pomelnicul bisericii Domnești, alături de rudele sale, a ctitorilor dinaintea lui, Radu Mihnea nefiind omis nici acum, dar plasat iarăși la sfîrșit 33.

Deși s-a acreditat în unele lucrări și imaginea unui Radu Mihnea ca personalitate istorică negativă, numeroase fapte vin să dovedească meritele acestui voievod, nu numai pe tărîm cultural, ci chiar și politic, iar probitatea științifică ne obligă la prezentarea obiectivă — cu virtuți și scăderi — a acestei figuri complexe din trecutul Țării Românești. Acțiunile sale politice, diplomatice și culturale, vizînd emanciparea țărilor române, l-au impus pe Radu Mihnea drept un voievod multilateral, care nu a fost depășit, în întreg secolul al XVII-lea, decît de Matei Basarab și Constantin Brîncoveanu. Pe bună dreptate, N. Iorga aprecia că Radu Mihnea a fost „cel mai strălucitor domn al nostru în cea dintîi jumătate a secolului al XVII-lea“ 34.

Cercetarea acestor aspecte din activitatea lui Radu Mihnea — îndeosebi cea desfășurată la Tirgoviște — susține și mai temeinic ipoteza

32. *Ibidem*, p. 325, nr. 284.

33. Arh. St. Buc., fond Manuscrise, mss. 730, f. 44 v. (pomelnicul transcris de D. Pappasoglu, în 1860).

34. N. Iorga, *op. cit.*, p. 152.

noastră privind calitatea de ctitor și reprezentarea sa în biserica Domnească din Tîrgoviște. Începînd din septembrie 1611, voievodul va rezida efectiv la Curtea domnească din Tîrgoviște. Letopisețul cantacuzinesc precizează, atît pentru domnia dintre anii 1611—1616, cît și pentru următoarea, că scaunul lui domnesc se afla în Tîrgoviște³⁵. Voievodul însuși a ținut să sublinieze aceasta într-un hrisov despre domnia sa din perioada 1611—1616: „**cînd am venit domnia mea... aici în țară, în scaunul domniei mele, la Tîrgoviște**“³⁶. Știrea este întărită și de un călător străin care — trecînd prin Țara Românească în anul 1623. cînd în fruntea acestei țări se afla „**domnul Radu Mihnea Corvin**“ — arăta că acesta „**locuiește mai mult în orașul numit Tîrgoviște**“³⁷. Cancelaria domnească de la Tîrgoviște cunoaște, în perioada 1611—1616; o activitate intensă: aici sînt redactate 244 hrisoave domnești, în timp ce la București se elaborează numai 4 documente și acestea la intervale determinate de vizitele sporadice ale voievodului: 11 martie 1613; 19 mai și 18 noiembrie 1614; 3 octombrie 1615. Tot în acest timp se remarcă activitatea febrilă depusă în cancelaria tîrgovișteană de către 27 de grămăticii — 20 dintre ei lucrînd neînterupt cel puțin doi ani. Unii dintre aceștia au adăugat la sfîrșitul hrisoavelor caligrafiate formule neobișnuite, care evidențiază ritmul alert impus de către voievod activității cancelariei sale: „**și am scris cu grabă**“; „**am scris repede**“; „**am scris grabnic**“; „**am scris în pripă**“; „**am scris de grabă**“. În fiecare din anii 1612—1614 au scris la Tîrgoviște 18—21 grămăticii, ei reprezentînd un corp numeros de modești cărturari, ceea ce dovedește existența climatului prielnic unei complexe activități culturale. În timpul domniei sale, Tîrgoviștea a cunoscut din nou o perioadă de înflorire, de promovare a civilizației de tip renescentist, pe drumul deschis de Petru Cercel, exprimată și prin dezvoltarea meșteșugurilor și comerțului, construirea de băi publice, europenizarea vieții de curte, creșterea populației³⁸, înfăptuirii pe care Miron Costin le considera „**împărăției, nu domniei sămănătoare**“³⁹. Un fapt notabil ni se pare prezența la Tîrgoviște în această vreme a patru zugravi: Mina, Marin, Iane și Stoica⁴⁰.

Emulația spirituală existentă în vremea domniei sale era determinată și de cultura solidă a voievodului, posesor al uneia dintre primele

35. Letopisețul Cantacuzinesc, pp. 89—94.

36. D.I.R., B. Țara Românească, veacul XVII, vol. II, doc. 81.

37. Călători străini, vol. V, p. 8 (relația de călătorie a lui Andrei Bogoslavić);

38. Ștefan Olteanu, Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, E.A., 1969, cap. II, 3; Al. Alexianu, *Mode și veșminte din trecut*, Ed. Meridiane, 1971, vol. I, pp. 313—314.

39. Miron Costin, *op. cit.*, p. 89.

40. D.I.R., B. Țara Românească, veacul XVII, vol. II, doc. 190; *idem*, vol. III, doc. 141, 292, 449; Virgil Drăghicicanu și P. Demetrescu, *Schitul Brădetu — Argeș*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, anul XVII, 1924, p. 72; v. și an. 11.

bibliotecii umaniste din Țara Românească⁴¹. „Acest domnu, cum am auzit din bătrini, — consemna cronicarul Radu Popescu — zic că au fost om foarte înțelept și învățat, grecește, letinește, frincește : carele la Padova au învățat“⁴². Iar Matei al Mirelor arăta că tânărul Radu Mihnea, dus la Veneția de mama sa pentru învățătură și pentru a fi scos de sub influența tatălui său care se turcise, se afirma încă de atunci prin strălucitele sale calități : „toți se mira de agerimea lui atit de mare incit în puțin timp ajunsese un renumit învățat“⁴³. Portretul obiectiv pe care i-l făcea Miron Costin era acela al unui domn luminat, cronicarul apelînd pentru comparație la citate din doi învățați antici, istoricul Plutarh și înțeleptul rege Solomon. El a reținut chiar precepte exprimate de Radu Mihnea cu diferite prilejuri, ce întregesc imaginea domnului cărturar, fapt care ne permite să-l situăm alături de Neagoe Basarab și Petru Cercel în istoria culturii din Țara Românească. Prestanța, diplomația, inteligența, fastul și ospitalitatea voievodului au impresionat și pe numeroșii călători străini care au poposit în Țara Românească și Moldova în timpul domniilor sale.

Radu Mihnea a oferit sprijin și găzduire unor strălucite personalități ale vremii, refugiate în acel timp în țările române „în căutarea păcii și a mediului favorabil unei acțiuni în folosul neamului lor, pentru care Constantinopolul nu se mai dovedea potrivit“⁴⁴. Postelnicul Constantin Cantacuzino ajungea în Țara Românească, „întovărășind poate pe Radu Mihnea“, cînd acesta ocupa scaunul domnesc de la Tirgoviște⁴⁵. De altfel, cariera activității politice a Postelnicului va începe chiar în timpul lui Radu Mihnea, fiind întîlnit atunci printre marii dregători ai Moldovei⁴⁶.

Chiril Lukaris — colegul lui Radu Mihnea de la Veneția — urcă o treaptă importantă în ierarhia bisericii constantinopolitane, în 1612, cu sprijinul voievodului român, iar în următorii 7—8 ani va fi alături de acesta în Țara Românească și Moldova⁴⁷. De asemenea, voievodul era înconjurat la Tirgoviște de secretari pentru limbi străine și de ambasadori. Totodată, Radu Mihnea a înțeles să sprijine activitatea unor cărturari ai Țării Românești sau ai Moldovei ca Matei al Mirelor, Anastasie Crimca sau Ieroteu de Monembasia. Sub domnia lui, în 1620, Mihail Moxa termină scrierea Cronografului considerat „prima istorie universală în românește“⁴⁸. În prefața unei cărți tipărite la Veneția

41. Șt. Bărsănescu, *Schola greca e latina din Tirgoviște (1646—1615)*. În „Din istoria pedagogiei românești — culegere de studii“, E.D.P., 1966, vol. II, p. 92.

42. *Istoriile domnilor Țării Românești*, de Radu Popescu vornicul, E.A. 1963, p. 89.

43. *Tezauru...*, op. cit., p. 336.

44. Virgil Căndea, *Stolnicul între contemporani*, Ed. Științifică, 1971, p. 9.

45. *Ibidem*, p. 10.

46. Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, E.E.R., 1971, p. 135.

47. *Călători străini*, vol IV, pp. 474—475.

48. *Istoria literaturii române*, E.A. ,I, p. 355.

în anul 1631, Apostol Tzigara folosea prilejul pentru a lăuda silința voievodului Radu Mihnea — după pilda înaintașului său Neagoe Basarab — în creșterea și educarea fiului său, Alexandru Coconul: „**Nu știm noi cum căuta pretutindeni fețe cinstite, să le aibă pentru creșterea ta?**”⁴⁹.

Aceste fapte, care ni-l înfățișează pe voievod ca pe un iubitor al culturii și artei, sînt suficiente pentru a primi între ele și pe cel al contribuției sale la ctitorirea bisericii Domnești din Tîrgoviște, mai ales dacă avem în vedere și faptul că, în afară de personajul ilustrat în frescă, mai sînt prezentați în costumație și cu o coafură similară ceilalți doi voievozi-cărturari ai Țării Românești: Neagoe Basarab și Petru Cercel.

Radu Mihnea a fost — în perioada de la Unirea realizată de Mihai Viteazul pînă la fanarioți — unul dintre puținii voievozi care au domnit alternativ în Țara Românească și în Moldova și, totodată, singurul dintre ei care a avut mai multe domnii în ambele țări române. Timp de aproape trei ani (august 1623 — ianuarie 1626), el asigurase, într-un mod înțelept, unitatea politică deplină a acestor țări române: Radu Mihnea domnea în Moldova, iar soția sa — Doamna Arghira — și fiul său, Alexandru Coconul, în Țara Românească⁵⁰. Acțiunea era inspirată de experiența lui Mihai Viteazul cu fiul său Nicolae Pătrașcu și încercată mai tîrziu și de Constantin Brîncoveanu cu ginerele său Constantin Duca. Este semnificativă organizarea nunții lui Alexandru Coconul în apropierea hotarului dintre Moldova și Țara Românească, la Movileni, pe Siret, „**la care veselie era adunate doă țări, țara noastră și Țara Muntenească**”, cum o descrie Miron Costin⁵¹.

O dovadă a preocupării — în preajma morții sale, 1626 — pentru perpetuarea operei de unitate politică deplină, realizată cu multă abilitate, o constituie și faptul că urmașul din Moldova, Miron Branovschi (Movilă) — ginerele său — „**a fost ales ca domn de însuși Radu în timpul vieții sale**”⁵², în vreme ce Alexandru Coconul domnea încă în Țara Românească. Un contemporan ardelean consemna faptul că Barnovschi păstra și în 1629 simțăminte de respect pentru fostul său domn, Radu Mihnea, refuzînd să lupte împotriva fiului acestuia, care îi uzurpase tronul⁵³.

Caracterul conștient al acestei politici este demonstrat și de faptul că pe piatra funerară a lui Radu Mihnea sînt reprezentate stemele

49. N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, E.D.P. 1969, vol. I, p. 26.

50. *Călători străini*, vol. V, pp. 25-26 (relația lui Paolo Bonnicio).

51. Miron Costin, *op. cit.*, p. 91.

52. *Călători străini*, vol. V, p. 26 (relația lui Paolo Bonnicio).

53. *Idem*, p. 42 (relația lui Gheorghe Apáffy).

celor două țări române⁵⁴. Acest simbol demonstrează că lecția unității — predată de voievod — a fost însușită de fiul său, cel care a așezat această piatră în biserica Radu Vodă.

Radu Mihnea s-a dovedit a fi un veritabil executor testamentar al înțelepciunii culturale a lui Petru Cercel și al celei politice a lui Mihai Viteazul, meritându-și astfel cu prisosință locul ocupat în fresca voievodală de la Tîrgoviște, alături de străluciții săi înaintași.

RADU MIHNEA — UN DES FONDATEURS DE L'ÉGLISE PRINCIÈRE DE TÎRGOVIȘTE

— Résumé —

Parmi les neuf portraits de voievodes (princes) représentés dans la fresque de Princière de Tîrgoviște il y en a un accompagné de la légende : **Io Mihnea Voievod.**

Les auteurs éliminent tour à tour les confusions, présentes dans les études antérieures, visant l'identification du portrait. L'analyse complexe du contexte historique dans lequel a été peint ce portrait ainsi que la recherche attentive de la fresque mènent à la conclusion que le portrait représente le voievode Radu Mihnea, qui a régné en Valachie entre 1601-1602 ; 1611-1616 ; 1620-1623. Les auteurs démontrent ensuite la présence de la figure de Radu Mihnea dans ce tableau par sa qualité de fondateur de l'Église Princière de Tîrgoviște.

On a invoqué à l'appui de cette conclusion des arguments d'ordre historique, culturels et artistiques, y compris les analogies avec d'autres fondations de Radu Mihnea.

Parmi les quatre peintres d'églises, dont la présence à Tîrgoviște au temps de ce voievode a été mentionnée dans les documents, figure le nom du peintre Mina, auquel on peut attribuer la réalisation de la peinture de l'Église Princière de Tîrgoviște entre 1611-1616. Les peintres du voievode Constantin Brancovan ont pris de la fresque ancienne au moins les portraits de Radu Mihnea, Pierre Cercel et Michel le Brave, auxquels ils ont ajouté les six figures dinastiques.

A la mise en évidence de la personnalité du voievode érudit Radu Mihnea on complète par cette recherche d'autres faits de culture méritoires qui ont contribué à l'épanouissement de Tîrgoviște — la résidence de la Valachie au début du XVIIe siècle — préparant l'époque de développement maximum du temps de Mathieu Basarab.

54. Al. Elian, *op cit.*, p. 346, fig. 28

**DESPRE ȘCOLILE DIN SATELE VĂLENI, MESTEACĂN,
MICLOȘANI ȘI RUNCEASA, JUDEȚUL DÎMBOVIȚA,
ÎNTRE ANII 1839 ȘI 1848**

SPIRIDON CRISTOCEA

În multe sate din Țara Românească au funcționat școli înainte de înființarea lor din inițiativa statului. Punctul de plecare în instituirea învățămîntului public la sate în Țara Românească l-a constituit circulara Departamentului Trebilor din Lăuntru (în continuare : Departamentul), din 14 ianuarie 1838, prin care se porunceă ocîrmuirilor județelor să înființeze școli satești¹. Ocîrmuirea județului Muscel² raporta Departamentului, la 20 ianuarie 1838, că va lua măsuri pentru înființarea școlilor satești³.

O primă condiție pentru deschiderea școlilor satești a fost recrutarea cadrelor și pregătirea lor în vederea desfășurării muncii didactice. Aleși dintre cei ce știau să scrie și să citească, tinerii candidați de învățători, ce urmau să deschidă școlile satești, au fost trimiși la pregătire la Școala normală din Cimpulung. Pentru școala din Văleni este ales candidat de învățător, la 2 octombrie 1838, Văleanu Ioan, iar la 5 septembrie 1838 sînt aleși candidați de învățători : Cernat Zaharia pentru școala din Mesteacăn, Nicolae Ioan pentru Micloșani și Sfectu Ioan pentru Runceasa⁴. Între 1 octombrie și 20 decembrie 1838 acești patru candidați au participat, alături de alți 98 candidați de învățători din Muscel, la pregătirea la Școala normală din Cimpulung, în vederea deschiderii școlilor satești⁵.

Candidații, întorși în sat, au deschis la începutul anului 1839, nu știm luna și ziua, școlile din satele lor. Data deschiderii școlilor satești

---

1. Arh. St. Buc., fond Vornicia din Lăuntru (în continuare : Vornicia...), dos. 5390 I A/1838, f. 3.

2. În perioada de care ne ocupăm satele Văleni, Mesteacăn, Micloșani și Runceasa făceau parte din plaiul Dimbovița, județul Muscel.

3. Arh. St. Buc., fond Vornicia..., dos. 5390 I A/1838, f. 11.

4. Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice (în continuare : M.C.I.P.), dos. 3392/1840, f. 198—199.

5. Ibidem, dos. 6699/1837, f. 94.

în Muscel a fost lăsată la latitudinea satelor. La 2 aprilie 1839, Ocîrmuirea Muscel raporta Departamentului că cele 88 școli sătești deschise în Muscel erau frecventate de 1863 de copii din 108 sate, iar numărul candidaților de învățători care funcționau la aceste școli era de 94. Școala din Văleni era frecventată la această dată de 20 copii, cea din Mesteacăn de 13 copii, cea din Micloșani de 20 copii, iar cea din Runceasa de 19 copii⁶. La școala din Micloșani au învățat în perioada de care ne ocupăm și copiii din satul Copăceni, care avînd sub 50 de familii n-a putut deschide singur școală. Sătenii din Copăceni au contribuit la plata învățătorului din Micloșani și la construirea localului de școală din acest sat.

Intrucît aspectele generale ale învățămîntului public sătesc între anii 1838 și 1848 (obiectele de studiu, metoda de învățămînt, structura anului școlar etc.) au format obiectul unor cercetări mai vechi⁷, articolul de față nu se ocupă decît de învățătorii care au funcționat la aceste școli și de localurile acestor școli.

O situație trimisă Eforiei Școlilor Naționale (în continuare : Eforia), la 15 decembrie 1843, de către Ion Brezoianu, profesorul Școlii normale din Cîmpulung, ne furnizează, pe lingă numele celor 86 candidați care funcționau în Muscel la această dată, și unele date biografice despre ei. Astfel, Văleanu Ioan era fiul unui diacon din Văleni, avea 35 de ani și era văduv. Cernat Zaharia, fiul unui sătean din Mesteacăn, avea 27 de ani și era însurat, Nicolae Ioan, fiul unui preot din Micloșani, avea 25 de ani și era însurat, iar Sfetou Ioan, fiul unui preot din Runceasa, avea 41 de ani și era neînsurat⁸.

Candidații de învățători erau obligați ca timp de 3—4 ani, între 26 aprilie — 1 iulie și 15 august — 26 octombrie, să participe la cursurile de pregătire la școala normală din capitala județului. În urma unui examen candidatul de învățător, dacă poseda cunoștințele necesare, primea titlul de învățător, dîndu-i-se atestat. Văleanu Ioan, Nicolae Ioan și Sfetou Ioan se numără printre cei 40 candidați de învățători care obțin pentru prima dată titlul de învățător în Muscel și pentru care Ion Brezoianu cerea Eforiei, la 1 noiembrie 1844, atestatele necesare⁹. La 9 iunie 1847, Ion Brezoianu cerea Eforiei atestate de învățători pentru o nouă serie de 29 candidați. Printre aceștia se numără și Cernat Zaharia de la Mesteacăn¹⁰.

6. Idem, fond Vornicia..., dos. 5390 I B/1838, f. 170—172.

7. Gh. Pîrnuță, Ion T. Radu, Ion Lupu, *Învățămîntul în Muscel în secolele XVII—XIX*, Editura didactică și pedagogică, București, 1968, pp. 153—181 și Spiridon Cristocea, *Contribuții la cunoașterea învățămîntului public sătesc în județul Muscel între anii 1838 și 1848*, manuscris.

8. Arh. St. Buc., fond M.C.I.P., dos. 3392/1840, f. 198—199.

9. Ibidem, dos. 1778/1844, f. 80—81.

10. Ibidem, dos. 1288/1847, f. 43.

Din documentele cercetate rezultă că Văleanu Ioan, Cernat Zaharia, Nicolae Ioan și Sfetcu Ioan au funcționat ca învățători în satele lor pînă la 1848. cînd în urma evenimentelor revoluționare din acel an școlile sătęști din Țara Românească au fost închise. Ei vor fi plătiți, ca toți din Țara Românească, de către sătęni care dădeau 2 lei și 2 kile bucate pe an de fiecare familie. Dintr-o situație întocmită la 21 aprilie 1848 de către Ion Brezoianu rezultă că pe trimestrul ianuarie 1848 Văleanu Ioan trebuia să primească 98 lei și 12 parale de la 219 familii din Văleni, Sfetcu Ioan trebuia să primească 32 lei și 34 parale de la 73 familii din Runceasca, Nicolae Ioan trebuia să primească 47 lei și 28 parale de la 106 familii din Micloșani și Copăceni, iar Cernat Zaharia de la 82 familii din Mesteacăn și Cetățenii din Deal trebuia să primească 36 lei și 36 parale ¹¹. Satul Cetățenii din Deal deschisese la începutul anului 1839 singur școală. Pe parcurs, nu știm cînd, școala din Cetățenii din Deal s-a desființat, iar copiii au mers la școala din Mesteacăn. La 9 ianuarie 1841 îl găsim unit cu Mesteacănul, situație care durează pînă la 1848.

Sătęnilor le-a revenit nu numai sarcina de a-i plăti pe candidați și învățători, dar și de a construi localurile de școală. Pînă la construirea localurilor de școală din Văleni, Micloșani și Runceasa — la 9 ianuarie 1841 ele erau terminate ¹² — cursurile s-au ținut în casele candidaților, a vreunui sătęan sau în casele de sfat. Sătęnii din aceste trei sate, ca de altfel toți din Muscel, și-au construit localurile de școală după posibilitățile lor și nu potrivit planului trimis de Eforie. Școala din Văleni era lungă de 9 stînjani și 2 palme și lată de 5 stînjani și 2 palme, cea din Micloșani era lungă de 8 stînjani și 3 palme și lată de 4 stînjani și 5 palme, iar cea din Runceasa era lungă de 8 stînjani și 1 palmă și lată de 4 stînjani și 2 palme. Cele trei localuri de școală aveau cîte 2 camere fiecare ¹³ și erau construite din nuiele ¹⁴. În satul Mesteacăn, neconstruindu-se local de școală, cursurile s-au desfășurat în casa unui sătęan ¹⁵.

Construite din materiale puțin rezistente și neîngrijite, localurile de școală din aceste sate vor avea nevoie în scurt timp de reparații. La 19 aprilie 1848 școlii din Micloșani îi lipseau: „Sobile amîndoaă trebuie făcute din nou, 30 geamuri lipsă și sparte, 5 cirlige de fier la semicercuri, 6 obloane lipsă, doă broaște la uși, costisesc toate lei 263“. Tot la această dată școala din Runceasa avea nevoie de „doă sobe din nou, o ușuliță de sobă, circeile de fier la toate obloanele, 15 geamuri, doă broaște la uși, costisesc lei 290“, iar școlii din Văleni îi

11. Ibidem, dos. 2581/1849, f. 46—47.

12. Idem, fond Vornicia..., dos. 5390/1838, II, vol. II, f. 51—52.

13. Idem, fond M.C.I.P., dos. 1778/1844, f. 4—5 și 12.

14. Ibidem, dos. 3392/1840, f. 126—128.

15. Idem, fond Vornicia..., dos. 797 I B/1847, f. 222—234.

trebuiau „doă sobe din nou, catedra, o uşă de fier pentru sobă. doă simiceruri ce s-au stricat. 15 geamuri, costisesc lei 249 parale 20“ 16.

Deschiderea şcolilor publice în satele Văleni. Mesteacăn, Micloşani şi Runceasa a contribuit din plin la educarea şi instruirea copiilor sătenilor.

IL S'AGIT DES ÉCOLES DES VILLAGES DE VĂLENI, MESTEACĂN,
MICLOŞANI ET RUNCEASA, DU DÉPARTEMENT DE DÎMBOVITZA,
ENTRE 1839 ET 1848.

Résumé

Après avoir présenté sous une forme brève les événements relatifs à l'ouverture des écoles publiques dans les villages du département de Muscel, auquel ont appartenu dans cette période les villages mentionnés plus haut, l'auteur s'occupe des maîtres d'école qui ont fonctionné à ces écoles entre 1839 et 1848. On donne des dates biographiques concernant les instituteurs Văleanu Ioan (Văleni), Cernat Zaharia (Mesteacăn), Nicolae Ioan (Micloşani), Sfetcu Ioan (Runceasa), et on montre comment ils étaient rétribués etc.

En ce qui concerne les bâtiments des écoles, les paysans de Văleni, Micloşani et Runceasa ont construit des écoles dans leur villages, mais dans Mesteacăn, vu qu'on n'a pu reconstruire un pareil local, les cours ont eu lieu dans la maison d'un paysan. On montre les dimensions de ces écoles, le matériel dont elles ont été construites, leur état etc.

DATE ISTORICE PRIVIND MIȘCAREA SPORTIVĂ DIN ORAȘUL TÎRGOVIȘTE

MIRCEA ALEXANDRESCU

Intrecerile sportive au fost cunoscute pe teritoriul țării noastre din cele mai vechi timpuri. Încă din vremea dacilor ele s-au manifestat sub forma oraganizării de mari vînători, fiind prilej, în special pentru tineret, de arătare a îndemînării și curajului. Erau cunoscute și alte forme de întreceri cu caracter sportiv, tragerea la țintă cu arcul, alergările de cai ; unele din ele au persistat și în orînduirea feudală.

Faptul că orașul Tîrgoviște a fost mai multe secole centrul economic, politic și cultural al Țării Românești, implicit pe aceste meleaguri dîmbovițene, domnii și marii dregători, în scurtele lor clipe de răgaz, au organizat astfel de întreceri și în special vînători. Aceste manifestări au fost însă cu totul spontane.

De o activitate sportivă organizată nu poate fi vorba decît odată cu formarea statului național român, realizat prin unirea celor două Principate din anul 1859. Noua formă de stat burghezo-moșieresc și-a pus, pe lîngă alte probleme, și necesitatea educării tineretului în spiritul noii ideologii. Acest lucru izvora din nevoia creării acelei generații, care să concure la consolidarea și dezvoltarea noului tip de stat. Actul de naștere al activității sportive, oficiale, stabilit printr-o lege de stat, aparține domnitorului Alexandru Ioan Cuza.

În anul 1865 a fost elaborat un Decret potrivit căruia s-a stabilit organizarea de concursuri „de dare la semn“ în întreaga țară.

Decretul a fost republicat în Monitorul Oficial nr. 170 din 11 august 1867, cînd dealtfel s-a organizat și primul concurs de acest fel¹.

Este demn de remarcat faptul că, aceste concursuri aveau caracter de masă, începîndu-se mai întîi în fiecare comună în parte. Primii clasați din comunele unui județ veneau apoi în capitala județului respectiv, unde avea loc faza a doua a concursului, iar finala se desfășura la București, întrecîndu-se primii doi clasați din fiecare județ.

Ministrul de Interne Ștefan Golescu stabilea prin ordin data de 30 august 1867, ca reprezentanții județelor să se prezinte la București

---

1. Arh. St. Dîmbovița, fond Primăria or. Tîrgoviște, dos. 165/1867, f. 2.

„avînd în capul lor pe unul din membrii comitetului, care va purta stîndardul judeţului său, ca în urmă şi acele persoane în prezenţa înălţinii Sale prinţului domnitoru să se distingă între dînsule prin unu nou concurs“². — La concursul din anul 1867, din partea judeţului Dîmboviţa, au participat concurenţii Ilie Răduleanu şi Tănase Vasile, cărora Primăria Tîrgovişte le eliberează suma de 128 lei, pentru transportul şi întreţinerea lor la Bucureşti, pe tot timpul concursului³.

Că aceste concursuri erau o problemă de stat, o dovedeşte ordinul Ministerului de Interne din anul 1868, prin care cerea prefectilor de judeţe să ia măsuri ca fiecare comună rurală să prevadă în buget suma de 200 lei vechi, iar cele urbane cîte 400 lei vechi, pentru cumpărarea de gloanţe, iarbă de puşcă şi capse „ce se voru întrebuiţa la acea trageră“ la semn⁴. Se mai arăta că, pentru toţi cei distinşi la faza comunală, pe judeţ şi pe ţară, se vor decerna „premiuri“⁵.

În judeţul Dîmboviţa tragerile la semn aveau loc „pe cîmpulu Ciocîrlanu unde se va serba solemnitatea dărei la semn de către locuitorii ce se vor fi premiaţi de către comunele urbane şi rurale“⁶.

La concursul din 3 august 1868, în faza judeţeană, prefectul de Dîmboviţa scria primarului oraşului Tîrgovişte că, „deodată cu concurenţii sînteţi şi Dvs. cu onoare invitatul a veni să asistaţi la această serbare naţională, împreună cu toţi consilierii...“⁷.

În acest an concurenţii care au reprezentat judeţul Dîmboviţa la întrecerea pe ţară au fost Cîrstea Gheorghe şi Limache Carabulea, fiecare obţinînd cîte zece puncte⁸. Nu este lipsit de importanţă şi faptul că, tot în acest an, edilii oraşului Tîrgovişte au hotărît construirea unei clădiri „de dare la semn“, după cum se constată din adresa arhitectului oraşului către primar prin care arăta : „că acea clădire este a se aşeza pe un locu ce-lu veţi arăta domnia-voastră“⁹.

În anul 1870, documentele consemnează o mai mare amploare a acestui concurs. În zilele de 27—28 iulie au avut loc tragerile la semn în comunele din jud. Dîmboviţa, la care au participat 1300 concurenţi, din care 200 au tras în semn, calificîndu-se pentru faza judeţeană din 15 august¹⁰.

2. Ibidem.

3. Ibidem, fila 8.

4. Ibidem, dos. 40/1868, f. 2.

5. Ibidem, f. 6.

6. Ibidem, f. 8.

7. Ibidem, f. 11.

8. Ibidem, f. 12.

9. Ibidem, f. 21.

10. Ibidem, dos. 84/1870, f. 6.

Astfel de întreceri au avut loc pînă în anul 1874 cînd Ministrul de Interne comunica prefectilor „că anul acesta, din lipsă de fonduri, să nu se mai facă nici darea la semn comunală și nici cea generală“ 11.

Pînă după anul 1877 lipsesc date despre vre-o activitate cu caracter sportiv de mare anvergură. Odată cu stabilirea Școlii de cavalerie în orașul Tîrgoviște, tinerii din cadrul acestei școli, sînt aceia care reînoadă firul activității sportive prin organizarea alergărilor de cai. Cînd s-a organizat prima alergare de cai, nu se poate stabili cu precizie, cert este că, în anul 1898, Primăria orașului Tîrgoviște, după mai mulți ani de insistențe și intervenții, cedează Școlii de Cavalerie din localitate 113,90 ha teren, pentru amenajarea unui hipodrom 12. Terenul se află în partea de sud a orașului, lîngă gară, fiind luat de la diferiți locuitori cărora li s-au dat în schimb alte locuri din moșia orașului.

La sfîrșitul secolului XIX și începutul celui de al XX-lea în județul Dîmbovița se observă o înviorare a activității sportive, precum și tendința înființării de cluburi sportive. În 1892 ne este semnalată existența societății de gimnastică „Năluca“, ce-și desfășoară activitatea în sala de gimnastică a liceului Ienăchiță Văcărescu.

Trebuie menționat faptul că aceste cluburi (asociații) cuprindeau un număr restrîns de tineri, în deosebi din rîndurile intelectualității.

Tineretul clasei muncitoare va mai fi încă mulți ani neglijat, aceasta manifestîndu-se, sub toate aspectele sociale, concomitent cu dezvoltarea clasei muncitoare.

În anul 1906 a luat ființă asociația sportivă de club din orașul Tîrgoviște denumită „Societatea de arme, gimnastică și dare la semn“ 13. Numărul membrilor la înființare a fost de 171, ca în anul următor să ajungă la 300. Inființarea acestei societăți poate fi pusă în legătură cu „facerea unei sale de gimnastică și dare la semn“ 14.

Construirea acestei săli a fost hotărîtă de către Consiliul județean, alocîndu-se suma de 20.000 lei. Proiectul a fost întocmit de către arhitectul Eraclie Lăzărescu, devizul cheltuielilor ridicîndu-se la suma totală de 47.000 lei. Sala a fost terminată în anul 1907.

Societatea „Năluca“, continuă să-și desfășoare o frumoasă activitate în această direcție. Rezultatele obținute an de an au făcut ca în 1914, între 31 mai și 2 iunie, prin această societate, să se organizeze în orașul Tîrgoviște mari serbări și manifestări sportive, la care au luat parte toate societățile sportive de gimnastică din România. Se cerea Primăriei un ajutor de 400 lei pentru a preîntîmpina „cheltuielile ce trebuie făcute cu ocaziunea serbărilor federale ce vor avea loc în orașul

11. Ibidem, dos. 73/1874, f. 1.

12. Ibidem, dos. 46/1898, f. 8.

13. Ibidem, dos. 3/1906, f. 6 ; 16—17.

14. Ibidem, f. 8.

Tîrgoviște“ 15. De asemenea s-a mai hotărît ca în zilele întrecerilor, orașul să fie împodobit cu flori și drapele. Primăria îngăduia a se „bivuaca gimnastici pe cîmpia de lingă hipodromul Școalei de Cavalerie“ asigurîndu-se și cîteva sacale de apă „pentru spălat și băut a 1.000 gimnastici“ 16.

Alături de tinerii Școalei de Cavalerie, care la 28 mai 1915 au organizat, cu mare fast, alergări de cai în prezența familiei regale 17 și elevii Liceului Militar de la Mănăstirea Dealului își aduc o contribuție de seamă la răspîndirea sportului în rîndurile tineretului din orașul Tîrgoviște și jud. Dimbovița. Între 27—30 mai 1915 acest liceu a organizat cu elevii săi mari întreceri sportive. Programul elaborat cu această ocazie, prezenta publicului o varietate de ramuri ale sportului, unele din ele foarte puțin cunoscute pînă la această dată în județul Dimbovițași din care semnalăm : ștafetă, alergări, scrimă, box, fotbal, fotbal cu mingea la coș, sărituri și bariere 18. La aceste manifestări, pe lingă autorități, a participat un numeros public, în special tineret.

Aceste două instituții militare vor fi prezentate an de an, cu excepția perioadei de război.

După sfîrșitul primului război mondial situația economică și politică din țara noastră suferă importante transformări, cu consecințe pe plan social. Un rol din ce în ce mai important începe să-l joace clasa muncitoare, care dezvoltîndu-se cu pași mari, creîndu-și o conștiință de clasă proprie, prin avîntul ei revoluționar, concretizat prin marile greve din anii 1918 și 1920, prin înființarea Partidului Comunist Român din anul 1921, va determina adînci transformări și noi aspecte ale luptei de clasă, nemaiîntîlnite pînă acum în societatea românească.

Pentru aceste motive clasele dominante, conștiente de noua forță care se ridică împotriva-i, va trece la luarea acelor măsuri menite să tempereze, să combată și să înfrîngă aspirațiile noii clase sociale.

Măsurile luate nu au constat numai în întărirea forței represive, ci și în căutarea acelor mijloace, cu ajutorul cărora să abată din drumul ideologiei, a influenței clasei muncitoare, masele populare și în special tineretul. Numai așa se explică faptul că, acum apar numeroase asociații culturale, profesionale, sportive etc., patronate de stat.

Imediat după înființarea Partidului Comunist Român, Ministerul de Război în unire cu Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor, cu Casa Școalelor și Casa Bisericii, au hotărît „înființarea și organizarea în fiecare comună a unei Case de Educație Națională“ 19, conduse de un comitet format din militari distinși, preoți și învățători.

15. Ibidem, dos. 1/1914, f. 15, 18.

16. Ibidem, f. 28.

17. Ibidem, dos. 1/1915, f. 11.

18. Ibidem, f. 16.

19. Idem, fond Prefectura jud. Dimbovița, dos. 42/1921, f. 3.

Scopul creării acestor case de educație națională reiese cu toată limpezimea din prevederile statutului, în care se arată că, prin ele urma „să se facă educația fizică a populației prin sporturi și tir“ și „să se combată organizațiile internaționaliste și anarhice“ 20.

*

Activitatea sportivă, după încheierea primului război mondial, este reluată în jud. Dimbovița de către „Societatea Haptică“ din Tîrgoviște, una din cele mai vechi din țară de acest gen. Această societate cerea Primăriei, în decembrie 1920 și ianuarie 1921, autorizații pentru baluri, în vederea strîngerii de fonduri ce urmau a fi folosite la reconstrucția hipodromului distrus de armatele germane 21.

În același timp studențimea se constituia în „Cercul Studențesc Dimbovițean“. Acesta organiza serate literare cu scopul strîngerii de fonduri pentru ajutorarea studenților săraci. Un loc deosebit îl ocupă, mai ales în perioada 1924—1929, activitatea dusă de Casele de Educație Națională în rîndurile tineretului sătesc. Deși patronate de stat, acestea nu vor urma întocmai linia urmărită de burghezo-moșierime și în multe cazuri, se vor transforma în tribune de manifestare a protestelor tineretului nostru împotriva celor care încercau să le zăgăzuiască drumul spre lumină și adevăr. Interesantă în acest sens este activitatea dusă de tineretul din comuna Cazaci, care în perioada 1921—1928, are o laborioasă activitate culturală și sportivă, ajungînd ca în anul 1928, să-și construiască chiar un sediu propriu. În același an, tot tinerii acestei localități înființează și primul club sportiv sătesc denumit „Juventus“ 22. Important este faptul că, tineretului din com. Cazaci i se atașează și cel din comunele învecinate, iar șezătorile, activitatea sportivă și mai ales seratele literare ale acestora, devin suspecte autorităților. Astfel în luna decembrie 1928 acești tineri organizează una din obișnuitele lor serbări culturale, însă programul desfășurat este socotit tendențios. Drept urmare primarul și notarul comunei Cazaci, împreună cu jandarmii, intervin și prin violență opresc continuarea serbării, izgonindu-i din sală. Față de această atitudine un grup de 23 tineri, printre care și cîțiva studenți, semnează un act de protest, prin care înfierau acțiunea autorităților: „Protestăm cu toate energia și veștejim aceste procedee barbare“ 23.

Referindu-ne în continuare la cluburi înființate în orașul Tîrgoviște, menționăm constituirea în anul 1930, a societății sportive „Mihai Bravul“. Se stabilea prin statutul său, că avea scopul „de a contribui cu toate mijloacele al răspîndirea sportului și educației fizice în genere...“ 24 Această societate cuprindea mai mult tineri intelectuali și practica în-

20. Ibidem, fond Primăria or. Tîrgoviște, dos. 1/1921, f. 7.

21. Ibidem, f. 23.

22. Idem, fond Prefectura jud. Dimbovița, dos. 42/1921, f. 147.

23. Ibidem.

24. Ibidem, dos. neinventariat 1932, f. 3.

deosebi tenisul. Numărul membrilor ajunsese în 1932 la 101²⁵. Membrii acestui club au meritul că, în anul 1931, obțin de la Primăria Tîrgoviște amenajarea și întreținerea instalațiilor sportive ale strandului, înființind secție de înot pentru tineret²⁶. Ca urmare a activității depuse, această societate este cooptată în „Federația Societăților Române de Tenis“ (F.S.R.T.), unde plătea anual o cotizație de 1.000 lei²⁷. O altă știre despre acest club ne parvine din martie 1936 cînd, cu toată starea materială foarte slabă, fără echipament și fără condiții de pregătire, reușește să ajungă „în finala cupei provinciei“²⁸. Cu toate greutatețile materiale societatea este în ființă și în anul 1941.

Merită reamintită activitatea societății hipice, care organizează an de an obișnuitele curse de cai, cu deosebirea că, acum participă la întreceri și crescători de cai din jud. Dimbovița. Primăria prevedea în bugetul ei fondul de premii la aceste întreceri²⁹.

Fotbalul, ca sport în cadrul unui club, este semnalat într-un club muncitoresc înființat în anul 1934, sub denumirea de „Avîntul Muncitoresc Tîrgoviște“³⁰.

În anul 1939 era în ființă și „Districtul de Fotbal al jud. Dimbovița“³¹ al cărui președinte, locotenent N. Gabrielescu, printr-o adresă cerea Prefecturii, să interzică Regimentului Carelor de Luptă din localitate să mai facă exerciții pe terenul unde aveau loc astfel de întreceri.

În perioada 1934—1944 apar mai multe societăți sportive din care numai 5—6 au reușit să reziste tuturor greutateților. Astfel statistica din anul 1941 indică existența numai a șase societăți sportive: „Tenis Club Tîrgoviște“, „Gruparea Arsenal“, „Sportul Studentesc“ — asociație sportivă din Găești, „Asociația sportivă Pucioasa“ (P.A.S.), „Clubul sportiv Concordia“ din comuna Gura Ocniței, „Societatea sportivă Fieni“³². Toate aceste asociații aveau inclus în activitatea lor în primul rînd fotbalul, excepție făcînd „Tenis Club Tîrgoviște“.

În legătură cu fotbalul se cuvine a fi menționate și unele date în legătură cu construirea stadionului. Cu toate vestigiile războiului nefast în care ne aflăm, dimbovițenii au găsit totuși acele resurse pentru a porni la clădirea unui stadion modern, ce cu unele modificări, găzduiește și astăzi emoțiile supporterilor capricioaselor noastre echipe.

Corespondență în legătură cu această problemă s-a început încă din anul 1939, însă acțiunea afectivă a început abia în anul 1943.

25. Ibidem, f. 23.

26. Idem, fond Primăria or. Tîrgoviște, dos. 34/1931, f. 3.

27. Ibidem, fond Prefectura jud. Dimbovița, dos. nelnv. 1932, f. 28, 54.

28. Idem, fond Primăria or. Tîrgoviște, dos. 96/1935, f. 1—4.

29. Ibidem, fond Primăria or. Tîrgoviște, dos. 97/1938, f. 20.

30. Ibidem, fond Inspectoratul muncii Tîrgoviște, dos. 1/1938, f. 72—73.

31. Ibidem, fond Prefectura jud. Dimbovița, dos. 274/1939, f. 38.

32. Ibidem, dos. 125/1941, f. 28.

La 15 mai 1943 Primăria or. Tîrgoviște convoacă toți profesorii de educație fizică, cerîndu-le concursul, ca împreună cu elevii și premilitarii, prin muncă de folos obștesc, să contribuie la drenarea și nivelarea locului unde urma să se construiască stadionul. În ziua de 24 mai, în prezența autorităților și a sute de tineri, se inaugurează oficial începerea lucrărilor. Stadionul urma să se facă pe suprafața de 24.503 m.p. Proiectul a fost întocmit de arhitectul Florin Teodorescu, valoarea lucrărilor ridicîndu-se la suma de 57.000.000 lei³³.

Lucrările construirii stadionului, numit mai tîrziu „Tudor Vladimirescu“, se apropie de sfîrșit abia în anul 1949, formă în care, aproximativ, se găsește și astăzi.

După preluarea puterii de către clasa muncitoare și în activitatea sportivă are loc o cotitură radicală. Sportul, care în trecut era apanajul claselor dominante, devine acum un sport al maselor și un mijloc de educare a întregului tineret. În perioada 1945—1949 activitatea sportivă a fost condusă de Organizația Sportului Popular (O.S.P.) și de secții ale Federației de fotbal și atletism (F.R.F.A.). În acești ani în jud. Dîmbovița au activat numeroase grupări sportive din care semnalăm: Gruparea polisportivă „Dinamo Tîrgoviște“ înființată în 1948, care activa în patru ramuri: fotbal, volei, tenis de masă și șah³⁴. O deosebită amploare o ia tenisul de masă, ce se practica în 10 grupări sportive: „Petrolul Tîrgoviște“, „C.F.R. Tîrgoviște“, „Avîntul Muncitoresc Tîrgoviște“, „Petrolul Ochiuri“ etc. De asemenea sînt formate numeroase echipe de fotbal în cadrul grupărilor „Libertatea“ Tîrgoviște, „Sportul Muncitoresc“ Pucioasa, „A.S. Răcari“, „C.F.R. Titu“, „Dichiu Moroeni“, „Concordia Gura Ocnitei“, „C.S.A. Găești“, „Steaua Electrică“ Fieni ș.a.³⁵

Pe măsură ce țara noastră înaintează cu pași mari pe drumul făuririi socialismului și mișcarea sportivă a căpătat noi valențe. Potrivit hotărîrii Comitetului Central al Partidului Comunist Român, din iunie 1949, privind dezvoltarea sportului, Comitetul pentru cultură fizică și sport al raionului și orașului Tîrgoviște a sprijinit intens mișcarea sportivă. Din 1950 și pînă în 1952, iulie 5, au fost create peste 75 colective sportive cu un număr de 16.000 membrii. Scoatem în relief activitatea deosebită a sportului nostru național, oina, în care a excelat echipa Școlii Tehnice de Petrol, ce a ocupat locul II pe țară³⁶.

În anii următori Tîrgoviște era prezentă cu 2 echipe de fotbal „Flacăra“ și „Metalul“, ambele activînd în cadrul campionatului regional. De remarcat titlul de campioană a R.P.R. obținut de echipa de juniori a asociației „Metalul Tîrgoviște“, în anul 1954³⁷. În anul următor

33. Ibidem, fond Primăria or. Tîrgoviște, dos. 31/1943, f. 1—22.

34. Ibidem, dos. neinv. 1949, f. 39.

35. Ibidem, f. 16—17.

36. „Uzina și Ogorul“, nr. 139/52.

37. Ibidem, Nr. 232/1954.

semnalăm existența, în cadrul asociației „Flacăra Tîrgoviște“ și a unei secții de box 38. Tot în 1955, în luna iulie, s-a organizat campionatul orășenesc de popice la care au participat, 5 echipe: „Flacăra Tîrgoviște“, „Progresul Tîrgoviște“, „Transporturi“, „Flacăra Uzina Tîrgoviște“ și „Voința Tîrgoviște“ 39. Se încetățenește tot mai mult în acești ani organizarea spartachiadelor de iarnă și vară, cu un număr mereu sporit de concurenți.

În 1957 la spartachiada de iarnă au participat 1.103 concurenți la mai multe discipline: schi, tenis de masă, șah, patinaj, gimnastică și săniuțe 40. Menționăm acum apariția unei alte echipe de fotbal „Energia Tîrgoviște“ care activa în divizia C, precum și a unei echipe de handbal feminin 41. Anii care au urmat s-au menținut la același nivel în ce privește activitatea sportivă. Menționăm însă în mod deosebit venirea ca antrenor la echipa de fotbal „Metalul Tîrgoviște“, a lui Valentin Stănescu, care o va duce, spre marea satisfacție a tîrgoviștenilor, în anul 1961, în divizia A 42.

Deși n-a reușit să se mențină în această divizie decît în anul 1962 performanța merită reținută. Dealtfel și plenara U.C.F.S. Tîrgoviște din anul 1960 scosese în evidență faptul că, în cadrul raionului Tîrgoviște, mișcarea sportivă s-a dezvoltat deosebit de mult. Existau 52 asociații sportive cu 11.000 de membri activi 43. În același an, (în luna august) peste 10.000 de spectatori au asistat la un mare concurs de motociclism cu concurenții cei mai valoroși din țară. De asemenea, la concursul de tir, dotat cu „Cupa eliberării“, echipa or. Tîrgoviște formată din Avramescu Constantin, Piață Nicolae, Mircea Constantin și Petcu Elena au ieșit pe primul loc, cu un total de 1916 puncte, întrecînd echipele raioanelor Ploiești, Cîmpina, Teleajen și Craiova 44. Și o ultimă informație din anul 1960, prima întîlnire internațională de fotbal susținută de „Metalul Tîrgoviște“ cu echipa maghiară Dozsa din Pecs, care într-un fel, a prefațat promovarea în divizia. A 45. În anii 1960—1962 s-a înregistrat un număr record de spectatori, cifra menținîndu-se în jur de 15.000 46. Se dezvoltă tot mai mult un nou sport, aeromodelismul.

Anul 1962 consemna organizarea concursului de aeromodelerie dotat cu „Cupa Aurel Vlaicu“ 47. Acest sport va cîștiga cu timpul tot mai mult teren și tot mai multe rezultate deosebit de valoroase, ce au depășit

38. Ibidem, Nr. 281/1955.

39. Ibidem, Nr. 297/1955.

40. Ibidem, Nr. 386/1957.

41. Ibidem, nr. 397/1957.

42. Ibidem, Nr. 543/1960.

43. Ibidem, Nr. 547/1960.

44. Ibidem, Nr. 564/1960.

45. Ibidem, Nr. 579/1960.

46. Ibidem, Nr. 608/1961.

47. Ibidem, Nr. 656/1962.

granițele țării. Se cuvine a aminti în acest sens activitatea prodigioasă a profesorului I. Radu. Relevăm de asemenea și performanța echipei de volei feminin, care în 1964 activa în categoria A a țării ⁴⁸. Nu se poate trece cu vederea nici rezultatele valoroase obținute de către luptătorii țirgovișteni, aceștia avînd de spus un cuvînt greu, la mai toate competițiile. În prezent sportul din orașul Tîrgoviște se dezvoltă tot mai mult, mai ales sportul de mase, trecîndu-se treptat, în cadrul cluburilor sportive și la dezvoltarea sportului de performanță.

---

48. Ibidem, Nr. 788/1964.

UN POET DÎMBOVIȚEAN NECUNOSCUȚ : GEORGE DOBRESCU

DORIN ELIESCU

Considerăm că publicarea acestor rinduri, în care vom evoca un nume puțin cunoscut de către cei care s-au interesat de trecutul cultural al acestui județ — numele învățătorului George Dobrescu, de mult plecat dintre cei vii --- constituie o îndatorire pe care prezentul luminos al construcției socialiste o impune, fiindu-ne dată obligația de a valorifica orice moștenire demnă de trecut.

George Dobrescu s-a născut la 30 decembrie 1893 ¹ în satul Bănești, aparținând astăzi de comuna Sălcișoara, nu departe de comuna Bolovanii, (în fosta plasă Ghergani), ca fiu al învățătorului Ion Dobrescu și al Mariei, născută Nițoi.

Cursul primar l-a făcut în comuna natală; apoi a urmat clasele gimnaziale la Tirgoviște (probabil la gimnaziul „Ienăchiță Văcărescu“); termină cursurile învățămîntului mediu din vremea aceea la o școală normală din București ².

Funcționează apoi ca învățător în satul Bănești pînă în anul 1935, cînd se stinge din viață --- răpus de tuberculoză --- la vîrsta de numai 42 ani.

În perioada cît a fost dascălul copiilor din satul natal, George Dobrescu a avut o permanentă preocupare pentru formarea unei culturi temeinice și, în același timp, pentru aducerea unei contribuții deosebite atît la înflorirea școlii românești, cît și la cinstirea patrimoniului cultural moștenit de poporul din care făcea parte.

Pentru a justifica afirmațiile de mai sus, arătăm că autorul acestor rinduri a avut ocazia să vadă, prin anii 1942 --1943, bogata și frumos întreținuta --- pe acea vreme --- bibliotecă personală a lui George Dobrescu, care, din păcate, ulterior s-a risipit fără urmă.

De asemenea, demnă de amintit este colaborarea sa împreună cu învățătorii Amuza Ghițescu și Alexandru Popescu, la publicarea unor

---

1. Actul de naștere nr. 1 din 1 ianuarie 1894, înregistrat la Primăria comunei Bolovanii, menționează că „Gheorghe I. Dobrescu s-a născut alaltăieri la ora 2 înainte de amiază în casa părinților săi din comuna Bănești nr. 47“.

2. Neîfiind în posesia altor documente, în afara actului de naștere susamintit, ne rezumăm la câteva date biografice culese de la familia lui G. Dobrescu.

manuale școlare (o geografie a județului Dimbovița). Din datele precise pe care le-am cules³, rezultă că aceste manuale s-au reeditat mulți ani la rând, fapt ce denotă valoarea lor didactică la vremea respectivă.

În sfârșit, tot din date oficiale pe care le-am cules, s-a putut stabili că George Dobrescu a cules folclor din satele dimbovițene, în special unele creații populare mai rar întâlnite (ex : descîntece), fiind premiat pentru culegerile sale.

Alte amănunte biografice le-am dedus din câteva fotografii și bilete găsite la familia sa, documente care, coroborate cu datele din „Istoricul Regimentului 22 Infanterie“⁴, unitate militară care își avea garnizoana în trecut în orașul Tîrgoviște, duc la concluzia că în timpul campaniei armatei române în Bulgaria (1913), George Dobrescu a participat la aceasta și a legat prietenii cu tinerii din țara vecină. Tot în lucrarea amintită găsim precizarea că într-o subunitate a Regimentului de infanterie, plecat din Tîrgoviște pe frontul din Ardeal în 1916, se afla și plutonierul T.R. (termen redus) Dobrescu George, care era comandant de pluton.

În caietele sale de poezii, despre care vom vorbi în continuare, se află indicate locuri din nordul județului (Bolboci) și din Ardeal (Botfal, Comana de Sus), pe unde a trecut tînărul învățător-poet, aflat sub arme, împreună cu regimentul său. De amintit că, parțial, drumul parcurs de unitatea lui George Dobrescu coincide cu cel din cartea „Ultima noapte de dragoste, prima noapte de război“ a lui Camil Petrescu, mobilizat atunci ca sublocotenent de rezervă în același regiment.

În luna noiembrie 1916 George Dobrescu scrie o poezie din care rezultă că muza care l-a inspirat era o soră de spital, ceea ce ne face să credem că în timpul campaniei s-a îmbolnăvit și a fost internat într-un spital.

În afară de aceste puține date biografice nu știm altceva decît că George Dobrescu și-a format o cultură superioară, cunoscînd câteva limbi străine (sigur, limba franceză, din care a tradus), iar în caietele sale sînt indicații că avea cunoștințe de limba engleză, de latină și chiar de limbă arabă.

La moartea lui au rămas peste 20 caiete de versuri, ce au stat multă vreme în păstrarea scriitorului Radu Petrescu⁵, caiete pe care le deținem. Caietele, cuprinzînd în exclusivitate versuri, toate datate, sînt scrise în perioada 1918—1928 și sînt întocmite de mîna poetului — purtînd diferite titluri și motto-uri (în românește, sau în alte limbi — franceză, engleză, arabă) și avînd diferite numere, care par să indice un în-

3. cf. fișier Biblioteca Academiei R.S.R.

4. Istoricul „Regimentului III Dimbovița nr. 22“, Ed. SOCEC, 1930.

5. Radu Petrescu, autorul romanului „Matei Iliescu“ și al volumului „Proze“, fost elev al liceului „Ienăchiță Văcărescu“, coleg de școală cu fiul lui George Dobrescu.

ceput de selecționare în vederea unei eventuale încercări de publicare. Majoritatea versurilor lui George Dobrescu sînt de factură lirică, inspirate de femeia iubită, de natura care-i învăluie trăirile și de obsesia morții care apare ca motiv liric nu rareori întrerupt de izbucniri frenetice de dragoste de viață. Lirica lui erotică e uneori naivă, cunoscîndu-se influențe de lectură (mai ales cea eminesciană): „Tu ești atît de sfîntă și crudă“. Aceste versuri din tinerețe se schimbă mai tîrziu în închegări mult mai reușite. Natura e mereu prezentă în versurile lui George Dobrescu încadrînd stările lui de dor sau de melancolie, ca în această strofă cu ecouri apropiate de D. Anghel :

„Se vestejește frunza și palidă-i grădina,
S-au ofilit în gastră garoafa și verbina,
În aer trec curențe aprinse-de pustie
(întînd un imn de moarte sărmanei flori tîrzie“.

(„Se vestejește“, 29.VII.1921)

Întîlnim în caietele sale și cîteva portrete reușite, ca acela al surorii de caritate, o poloneză ce l-a îngrijit probabil într-un spital de front :

„Înaltă, mîndră, dreaptă și senină,
Își face apariția-n salon
Și toată-nbrăcămîntea-i într-un ton
Un alb strălucitor, ca de hermină.

Pășește-ncet, tot mai încet, abia,
Și ochii, de sub blonda bogăție,
Scînteie o splendidă ironie
Spre cel ce-ar încerca a-i măsura“.

(„Celei ce m-a învățat Crasovina“)

sau cu un incisiv ton satiric :

„Cu ochii lui de vulpe, cu fața de mongol,
Înfipt de două arcuri în formă de picioare,
Cu frunte-ngustă, fruntea unui lapon de Pol,
Ai crede că-i ocașul scăpat din închisoare“

Spațiul nu ne îngăduie să cităm o serie de versuri din care se desprinde profilul unui poet de o sensibilitate deosebită, ale cărei vibrații lirice capătă nu rareori întruchipare de autentică valoare literară.

Nu putem însă omite că, în afară de poezia erotică, de pastel și portret, în caietele lui George Dobrescu găsim și versuri cu pregnantă notă socială, ca acestea :

„Mizeria alcargă pe stradă pînă-n zori.
Femei cu față pală, de timpuriu bătrîne.
Pășind din poartă-n poartă să cumpere o pîine,
Pe care le-o refuză grozavii vînzători“

(„*Celor care vin*“)

În această tonalitate sînt scrise și strofele din 29 august 1916, cînd tînărul poet se afla pe front, în Ardeal :

„Se sparg în înălțimi șrapnele multe
Și împrejurul nostru lumea geme,
Dar nimeni nu arată că se teme
Și nimeni nu încearcă să le-asculte.

Sărman țaran cu boarfele-n spinare
Aleargă spre pădure în neștire
Cu fețele întinse de-ngrozire,
Se-ngrămădesc cu gîndul la scăpare.

Cu ce nădejde ne-așteptau, sărmanii !
Speranța lor s-a-mprăștiat în lună.
Tot mai departe izbăvirea sună
Și cine știe ce-or aduce anii ?“

Această poezie exprimă compasiunea poetului pentru țărani care fug îngroziți de spaima bombardamentelor, după ce se gîndiseră la început numai la aspectul nobil al războiului, acela al eliberării și nu la teribilele lui consecințe — bombele, distrugerile, moartea.

Pe măsură ce George Dobrescu este măcinat de boala necruțătoare ce avea să-i aducă sfîrșitul, lirica lui devine din ce în ce mai dezolantă, de un dramatism uneori profund, amintind ades de maladia versurilor simboliste ale contemporanilor săi :

„Bolnave-s versurile mele
Și-n lumea lor se întreș
Stigmatul miilor de stele
Și-al nebuniei înțeles“

(„*Versurile mele*“, 1928)

Totuși, uneori poetul are izbucniri pătimașe de dragoste de viață :

„Trăiască viața, cîntul și femeea
Și florile ce-n cale ne răsar“

(„*Trăiască viața*“)

Soare și umbre, sete de viață și apăsare a morții, dragoste fierbinte și decepții copleșitoare, tot acest amestec de trăiri a făcut ca sufletul să-i fie într-o permanentă vibrație pe care el a încredințat-o cu fidelitate ca-

ietelor de versuri, cum însuși spune în poezia „*Te voi închide*“, poezie cu caracter testamentar pe care o cităm integral :

„Te voi închide-acum între cartoane,
Caiet în care-n strimte forme-am strîns,
Cum strîng avarii, ceasuri fericite
Și zilele-n care lacrimi calde-am plîns.

Comoară scumpă, tu, între coperte,
Să nu mi-o pierzi, amarnic să mi-o ții,
În versurile scrise cu-al meu sînge
Iubirea și durerea-s pururi vii.

De vor vedea sau nu lumina
Eu nu știu, ci odată-ntr-un tîrziu
Le va citi o inimă asemeni
Și va-nțelege, cînd eu n-am să fiu“.

Referitor la aspectul formal al poeziilor lui George Dobrescu putem afirma că acesta ni se dezvăluie ca un bun versificator — a compus de la șansonete pînă la poezii în vers alb, pline de muzicalitate — uneori influența versului popular este evidentă. Rimele, nu totdeauna facile și niciodată forțate, produc cîteodată efecte remarcabile. Limba, de o limpezime deosebită, nu suferă din cauza prezenței celor cîteva cuvinte franceze sau engleze, uneori introduse în text, alteori constituind titlul.

Din scurta prezentare pe care am făcut-o — credem că poezia și, în măsura datelor cunoscute, activitatea didactică și cea de folclorist a lui George Dobrescu — fiu statornic al plaiurilor dîmbovițene — merită să atragă atenția celor care vor să cunoască mai adînc tradiția de cultură a județului nostru, și, poate, să-i îndreptățescă un loc — chiar modest — în vitrinele Muzeului Scriitorilor Dîmbovițeni.

PERIOADA DÎMBOVIȚEANĂ A LUI VASILE VOICULESCU

VICTOR PETRESCU

„Născut la 13 octombrie 1884, în comuna Pîrscov (Buzău), Vasile Voiculescu își leagă începuturile practicării profesiei de medic, precum și primele încercări poetice pe plaiurile dîmbovițene. După susținerea, la 6 mai 1910, a tezei de doctorat,¹ este numit medic la circa ocolului jud. Gorj. În noiembrie îl aflăm medic la circa Hotarele, județul Ilfov, de unde în aprilie a anului următor trece la circa Bezdead, județul Dîmbovița.

Urmează numeroase transferări și detașări de scurtă durată, printre care cea din 1912, la circa Tătărani.

Activitatea în satele de pe valea Dîmboviței se va încheia, în 1915, odată cu numirea sa la circa Buftea.

În toată această perioadă, departe de familie, cu care poartă o intensă corespondență, tînărul medic își desfășoară activitatea cu pasiune și devotament. Revelatoare ni se pare mărturisirea sa din scrisoarea, datată 28 februarie 1911, adresată soției sale, Maria Mittescu :

„Dragă Lica — sînt 10 ceasuri dimineața, abia am sosit din Izvoare, unde m-a chemat un bolnav, bineînțeles - pe gratis - chiar eu vreau să se învețe lumea așa, de aceea le spun la toți să nu se sfiiască a mă chema în cazuri mai grave, căci vin degeaba“².

Strădaniile sale sînt cu atît mai meritorii, cu cît însuși tînărul medic, trece în această perioadă, prin mari privațiuni materiale, stări sufletești contradictorii. Scrisoarea soției, din 8 mai 1913,³ surprinde dramatismul situației“ :

„Astăzi 8 Mai am primit scrisoarea în care îmi spui cum ai ajuns la Voinești... Ce vei fi făcînd acolo singur, străin și bolnav ? N-ai tu cea mai mică mîngiere ! Sînt neconținut cu gîndul la tine, căci cînd știu că la starea ta sufletească atît de tristă și zbuciumată, se mai adaugă

---

1. Lucrarea „Rezecția intestinului cu sutură termino-terminală în hernii strangulate“.

2. Fragment comunicat de Ion Voiculescu, în tabelul cronologic la „Capul de zimbru“, nuvele, Buc., 1972, Editura Minerva. Scrisoarea aflată în posesia familiei scriitorului.

3. Col. de manuscrise a Muzeului județean de istorie Dîmbovița, nr. 12/9092.

și nesănătatea îți duc îndoită grija. Când ești sănătos lupti cu toate... Tot rău o duci cu stomacul, tot la birt iei masa ? Ce rău mă doare gîndul la viața ta de astăzi atît de chinuită și amărită. Sufăr și eu cu tine“.

Constatările medicale pe care le face în acești ani, demască cruda sărăcie și mizerie în care se aflau satele dimbovitene :

„Satul de munte s-a zămislit, spînzurat pe coclauri. Soarele nu bate îndeajuns, drumurile și legăturile între cătune sînt aproape impracticabile. Casele-cocioabe azvîrlite cu furca pe șapte văi și șapte coline. Sărăcia, lipsa de hrană, lipsa de lucru, au o mulțime de urmări ca mortalitate mare, emigrările, pelagra, tuberculoză, rahitism“ 4.

Fin analist, continuă în același spirit demascator descrierea acestor așezări :

„Casele, răsărite aiurea, cu ogrăzile vraiste, fără garduri, fără porți și pline de bălării. Orătăniile și vitele umblă slobode pe drumuri ca la pripas... Un sat fără brutărie, fără măcelărie, nu mai spun fără baie, fără bibliotecă... De la intrare te întîmpină oameni sleiți, zdrențăroși, alături de vite spetite și pipernicite... Din înfățișarea tuturor strigă și se denunță traiul rău, viața aproape neomenească, neîngrijirea, necurătenia, inconștiența“ 5...

Din cunoașterea acestor realități ale satului românesc, de la începutul secolului nostru, din mijlocul oamenilor pe care i-a îngrijit și tratat, ascultîndu-le necazurile și durerile, va izvorî hotărîrea profund cetățenească a lui Vasile Voiculescu, de a porni o susținută campanie de demascare și totodată de popularizare prin presă, radio, a măsurilor sanitare ce se impun pentru îmbunătățirea situației, făcînd astfel educație medicală păturii țărănești.

Sintetizînd mai tirziu, în lucrarea „Higiена satelor“ 6 constatările sale din tinerețe, conchidea : „Problema igienei satului este cea mai gravă, cea mai complexă pentru România, și totuși este cea mai platonnic privită de oamenii de stat... Dar dacă un popor nu poate exista fără economie națională și fără capitaluri — cum ar putea rezista slab, degenerat, redus, adică fără capitalul uman mare și puternic ? Ori igiena socială tocmai acest lucru îl are ca obiectiv : apărarea, creșterea, întărirea capitalului național de oameni și valorificarea lui integrală... fiindcă igiena este acțiunea conștientă de păstrarea, apărarea și creșterea sănătății individuale cît și obștești“.

Pentru această neîncetată luptă de ridicare a nivelului de cunoaștere, de educare sanitară a maselor, va primi prin adresa din 14 august 1919, „mulțumirile și adîncă satisfacție“ a Ministerului Muncii și a Pre-

4. Din conferința manuscris „Starea sanitară a țării“, ținută la deschiderea cursurilor medico-sanitare pentru învățătoare — București, 1936.

5. Ibidem.

6. „Igiена satelor“, București, 1934, Editura Fundațiilor, scrisă în colaborare cu dr. Manliu.

vederilor Sociale, „pentru imensa și rodnică activitate depusă în combaterea epidemiilor din județul Dîmbovița“.

Dar nu numai problema sănătății poporului l-a preocupat pe Vasile Voiculescu, încă din perioada tinereții, ci și cea a însănătoșirii morale, prin accesul la cultură al maselor. Fiind un pasionat culegător de material folcloric, a editat în 1928, în colaborare cu Gh. D. Mugur culegerea „Proverbe culese“. A întocmit de asemenea unele chestionare și scrieri de popularizare, tot în colaborare cu Gh. D. Mugur⁷. Folclorului românesc îi dă o înaltă prețuire⁸ : „Vine primăvara... Cîntecele, gher-surile noastre sînt ca un fel de altă lume, făcută și adusă de noi pe lumea asta. Românul în această privință e un urzitor, cum se zice în limba aleasă, un creator mare. Poporul nostru are ceea ce se cheamă geniul poeziei și al muzicii și așa cum vă spusei am ajuns de la creație la cîntec și apoi la jalea pierderii cîntecelor, cu gîndul și cu sufletul la primăvara binecuvîntată de afară...“

Sesizează ecoul internațional al creației noastre populare, precum și faptul că în ea se oglindește profund sensibilitatea sufletului românesc :

„La nici un alt neam nu se află atîta bogăție de suflet strînsă într-o mlădiere de glas, într-o tremurătură de ghiers, ca la neamul românesc. În privința asta ne asemănăm cu păsările cele iscusite, cu privighetorile și cu ciocîrlia. Muzica românească, cîntecul băștinaș, uimește lumea... Cu muzica noastră românească și cu vîersurile poporului, cu cîntecele și poveștile noastre, ne-am făcut mai cunoscuți în străinătate, decît ne-am făcut cu celelalte însușiri și virtuți ale noastre. Lauda noastră cea mare în ochii lumii este arta poporului, adică chipul cum țăranul s-a priceput să-și tîlmăcească dorul și sufletul lui în cîntec, în fluier, în poezie, în cusături... în orice și-a pus sufletul a brodit-o“⁹.

Desigur, la formularea acestor concluzii, a contribuit și cunoașterea bogatei zestre folclorice a Văii Dîmboviței.

Din perioada la care ne referim, 1911—1915, datează și primele încercări poetice. În 1914, medicul-poet, debutează în „Convorbiri literare“ (an XLVIII, nr. 4) cu poeziile „Urare“ și „Din a vremilor risipă“¹⁰, care dezvăluie zbuciumul sufletesc al autorului, decepțiile, dar și încrederea într-un viitor luminos.

7. Dintre acestea „Indreptar cultural“, București, 1930, „Chestionar de anchetă socială pentru monografie“, Craiova, 1930, „Chestionar folcloric“, Craiova, 1930, „Căminul cultural“, București, 1931.

8. „Premeriri de primăvară“, în „România administrativă“, București, 1935, nr. 1—2, p. 19—20.

9. Ibidem.

10. Deoarece aceste poezii sînt puțin cunoscute, le redăm :

„Din a vremilor risipă“

Deschide-ți brațele odată,
și prinde tot ce ți-e mai drag...

În 1916, îi apare primul volum „Poezii“¹¹, multe dintre ele fiind inspirate de peisajele subcarpatice dîmbovițene în care a trăit poetul. Dintre acestea : „Șoimul“, „Casa noastră“, „Glas de clopot“, „Haiducul“, ni se par cele mai reprezentative. Contemplarea peisajului alpin ca și a celui subcarpatic se face simțită și mai tîrziu în poezii ca : „De pe prispă“, „Bucegii“, „Pe muntele Obîrșia“, „Nuntă țărănească“, „Piatră auriferă“, „Singurătatea“, apărute în volumul „Pîrgă“ (1921).

Primul volum de poezii este caracterizat de Al. Piru ca aparținînd celei de a doua fază a semănătorismului... Poetul cîntă satul, casa noastră „tîhnită-n rost și-n robot“, cu prisacă și bătătură plină de pelin, izmă, cimbru și răchita rîndunelii, peisajul — montan cu vulturi și șoimi, într-o deplină familiaritate cu cerul și într-o ținută etică în stare să acorde atenție și spinilor — „copii vitregi, oropsiți ai firii“¹².

Veșnic neliniștit, în căutarea unor noi răspunsuri date existenței, temeinic și permanent legat de soarta celor obidiți, cărora le-a cunoscut obiceiurile precum și durerile, bucuriile, Vasile Voiculescu și-a dedicat întreaga viață luptei pentru ridicarea pe o treaptă superioară de civilizație, a poporului obidit afirmînd că „Sănătatea poporului [este] piatra din capul unghiului pe care se poate clădi un stat... Și igiena nu e decît cultura și educația aplicată la viață“¹³.

La ce vă-ndeamnă viața toată
Amarul traiului pribeag ?

Apoi, ce-ai prins doar într-o clipă,
Pe veci de suflet să ți-l legi
Căci din a vremilor risipă
A lua cu-atîta de te-alegi.

Urare

Seninul cerului albastru
— Un cald senin de primăvară —
Să-ți fie pururea în suflet
Și-n gînd să-l simți cum se coboară.

Și-atunci cînd nori pustii ivi-s-ar
Seninul vrînd să-ți cotropească,
Un vînt de dragoste să bată
Și norii grei să-l risipească“.

11. „Poezii“, București, 1916.

12. Prefață la „Poezii“, Editura tineretului, București, 1966.

13. „Starea sanitară a țării“, conferință manuscris, ținută la deschiderea cursurilor medico-sanitare pentru învățătoare, București, 1936.

I. AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI DE LA „CEA DIN URMA SCRISOARE“ LA CELELALTE...

VALERIU LITA

Student la Facultatea de drept, Ioan Al. Brătescu este și auditor la cursurile de Logică și de Istoria filozofiei predate de Titu Maiorescu. Opțiunea viitorului scriitor pentru Drept s-a datorat și împrejurării „că mi-a murit atunci tata, mama mea era infirmă, oarbă, și trebuia să-mi fac mai repede o carieră. Medicina îmi cerea 5 ani de studii, dreptul numai 3“ — mărturisește scriitorul în seara zilei de 8 martie 1932 într-o „conferință“ ținută la Facultatea de litere din București¹.

„La una din prelegerile sale (ale lui T. Maiorescu — n.n.) vorbind despre dubla personalitate din om, una conștientă și alta inconștientă, care se trezește în vis, spusese că aceste două personalități sînt cu totul distincte, neavînd nimic comun între ele. Părindu-mi-se că această afirmare era excesivă, m-am apucat să-i scriu o scrisoare, în care, după ce-i cercam iertare de îndrăzneala de a-i scrie, eu, simplu student auditor, și încă pentru a-l contrazice, îi spuneam că afirmarea lui îmi părea excesivă, că oricît de absurd ar fi visul ce am visa, — și îi dădeam un exemplu de vis absurd — tot materialul din care era format visul era adunat de personalitatea conștientă. I-am trimis scrisoarea fără să sper vre-un răspuns. Dar Miercuria următoare urcîndu-se pe catedră își începe cursul cu cuvintele: «A doua zi după prelegerea mea de Miercuria trecută am primit o scrisoare din partea unui student, care urmează ca auditoriu acest curs de filozofie». Eu mă făcusem mititel în bancă și aș fi vrut să intru în pămînt. Îl văd că scoate scrisoarea din buzunar și înainte de a începe s-o citească zice: «foarte judicioasă scrisoare» (...).

„A doua sau a treia zi m-am pomenit cu Pompiliu Heliade, coleg de liceu, înscris la Filozofie, un spirit superior care e păcat că s-a stîns așa de tînăr. m-am pomenit, zic cu Heliade venind să mă invite din partea lui Maiorescu la seratele ce se țineau în locuința lui din

---

1. I. Al. Bratescu Voinești — Din pragul apusului, Editura „Cartea românească“, București, 1935, pag. 71—72.

Strada Mercur nr. 1, serate literare miercurea și filozofice simbăta. M-am dus..." 2.

Acceptarea invitației, așa cum sublinia mai târziu I. Al. Brătescu-Voinești și în interviul acordat lui Felix Aderca, va fi hotărâtoare pentru orientarea și formarea sa ca scriitor 3.

În salonul convorbirist, I. Al. Brătescu-Voinești venea după ce publicase la 27 martie 1889 în ziarul „România” nuvela „Dolores” 4, fără relief și substanță epică. De asemenea, câteva poezii răzlețe apăruseră prin alte publicații — de pildă în gazeta „România liberă” ce apărea în vremea aceea la București — dar acestea sînt numite mai târziu de scriitorul nostru : „**Bucăți de versuri de ale mele**” 5.

După aceste debuturi de valoare documentară, conjunctura vieții lui Ioan Al. Brătescu i-a creat condiții de a redebuta tocmai în cea mai prestigioasă revistă a vremii : „Convorbiri literare” !

Revista junimistă (mutată din Iași, prin stabilirea lui Titu Maiorescu în București) i-a deschis tînărului țirgoviștean coloanele sale cu multă generozitate. Inceputul a fost făcut chiar de la prima serată literară.

Fiind informat de Pompiliu Heliade că noul venit se ocupă cu literatura, Maiorescu i s-a adresat : „**am aflat că scrii versuri, iacă miercurea viitoare avem aci o serată literară. Dacă ai pină atunci vreo bucată gata, adune-o...**”

Punctual, cu firești emoții, aflînd printre invitați pe Simion Mehedinți, Rădulescu-Motru, P. P. Negulescu, Rădulescu-Pogoneanu, Mihail Dragomirescu și alții, tînărul Brătescu a citit la serata literară de miercuri poezia „Copilărie” :

„**Era bine intitulată așa ; totuși nu displăcuse și a fost publicată în „Convorbiri literare”. Miercurea următoare am adus alta „Sub cais”, care iar n-a displăcut**” 6.

După cum se poate vedea „poetul Brătescu” este productiv, iar studentul audient, după scrisoarea din 3 noiembrie 1889 va trimite aceluiași Titu Maiorescu o altă scrisoare 7, datată 25 noiembrie 1889. Epistola ridică o nouă problemă ce așteaptă lămurirea profesorului !

2. Idem, pag. 72—74.

3. Felix Aderca — **Mărturia unei generații** (De vorbă cu d-l. Brătescu-Voinești, București), 1929, pag. 48—51.

4. **Asupra paternității lucrării „Dolores”, Gh. Adamescu în Contribuțiune la bibliografia românească**, fascicula 3 (Buc., 1928, pag. 215) făcea următoarea observație : „Acel I. Brătescu, semnatarul schiței din ziarul „România” — organ al partidului liberal-conservator — este un tiz al autorului nostru. Respectivul semnatar este trecut ca girant al ziarului încă din primul număr apărut la 18 martie 1884, cînd Brătescu-Voinești avea numai 16 ani și deci nu putea fi girant la un ziar politic.”

5. I. Al. Brătescu-Voinești — **op. cit.** — pag. 76.

6. Idem, pag. 76—77 *passim*.

7. Colecția de manuscrise a Bibliotecii Academiei R.S.R., avînd cota S 79 (2) / XI.

Făcînd aici o paranteză justificativă asupra debutului și activității poetice propriu-zise a scriitorului nostru, considerăm utilă reconstituirea intrării studentului cu preocupări literare în atenția publică.

În convorbirea cu Felix Aderca, I. Al. Brătescu-Voinești, amintind de fericita și prospera sa întîlnire cu Titu Maiorescu — determinantă în destinul său literar — spunea, printre altele :

„Ce binefacere a fost acest om pentru cultura română ! Pentru literatura română a fost ceea ce este apa miraculoasă, cu ajutorul căreia bijutierul recunoaște aurul în amestecul de metale mai puțin nobile !“⁸

Fiind acceptat în pretențiosul salon convorbirist, perspectivele sale sînt din cele mai promițătoare. Astfel, el publică „Cea din urmă scrisoare“⁹ — amestec de epică și reflecții sceptice asupra finalității existenței : urmată în același an de „Scrisori găsite“¹⁰ — scurtă istorioară în replică la o doamnă de Rênal și un Julien Sorel cu scrupule.

„Curînd m-am lăsat de versuri, mai ales că apăruse pe orizontul literar George Coșbuc cu ale cărui admirabile poezii comparăm biete mele poezele“ (sic)¹¹.

Oscilarea sa între poezie și proză durează pînă prin 1895. După poezia „Copilărie“¹² a urmat „Rizi“, „Sub cais“, „Scrisoare dragii mele“ (1892) ; „La soare“, „La lună“. „Sonet“, „Sclava“, „Tîrziu“, „Dor“, „Zadarnic“, „Azil“, „Cînd ție“, „Răsbunare“ (1893) ; „Amintirea unei clipe“, „Cuvinte noi“ (1894) ; „Sonet“ (1895).

În alternanță cu aceste versuri, scriitorul mai apare în revista „Convorbiri literare“. XXVI, 1892, nr. 1, pag. 75—80 cu schița „Simbăta“, care „a plăcut foarte mult“¹³, fiind socotită mai tîrziu și de criticul literar Mircea Zăciu¹⁴ „o mică bijuterie artistică“.

Inchizînd paranteza asupra debutului, e locul, credem, să arătăm evoluția în timp a semnăturii autorului. Perioada este cuprinsă între 1890 și 1893, utlimul an fiind cel în care-și statornicește semnătura.

8. În răspunsul dat lui Felix Aderca și inserat de acesta în vol. „Mărturia unei generații“ — **Maști de Marcel Iancu** — I. Al. Brătescu-Voinești nu făcea decît să transcrie o mărturisire admirativă pe care o făcuse la 22 mai 1906, din Tirgoviște, într-o scrisoare adresată tol lui Maiorescu : „Dvs. singur fiind pentru mine apa regală cu ajutorul căreia, în materie literară se pot deosebi aurul de alamă“, cf. S. 79 (41)/XI.

9. **Convorbiri literare**, XXIV (1 aprilie 1890), Nr. 1, pag. 47—53.

10. **Convorbiri literare**, XXIV (1 octombrie 1890) Nr. 7, pag. 572—589.

11. I. Al. Brătescu-Voinești — **op. cit.** — pag. 77.

12. Deși autorul nostru o situează în confesiunile sale ca prima apariție în „Convorbiri literare“, menționăm că **prima poeziei publicată** în mai sus-amintita revistă se intitulează „Unei domnișoare“ (**Convorbiri literare**, XXV, 1 ianuarie 1891), nr. 10 pag. 860 — Cf. și „**Ion Al. Brătescu-Voinești**“ — Contribuții bibliografice — de Stela Marin și Rachila Trandafir în „Acta Valachica“, Tirgoviște, 1972, pag. 338.

13. I. Al. Brătescu-Voinești — **op. cit.** — pag. 77. *passim*.

14. M. Zăciu - **Masca geniului** - Editura pentru literatură, București, 1967, pag. 145

De unde „Cea din urmă scrisoare“ este semnată I. Brătescu, mănunchiul de „Scrisori găsite“ poartă doar inițialele : i.a.b.

De la schița „Sîmbăta“, autorul continuă să iscălească colaborările sale cu numele : I. A. Brătescu — semnătură ce și-o menține constant pînă la 1 mai 1896, cînd va semna „Sminteala lui Radu Finuleț“¹⁵ cu numele complet : I. Al. Brătescu-Voinești (Al. — prescurtare de la Alexandru, numele tatălui său, iar Voinești omagiind și astfel pe mama sa, născută Voinescu).

*

Contactul cu T. Maiorescu va avea puternice înrîuriri nu numai pe plan literar, ci și de viață. De la prima lor întîlnire, Brătescu va reține sfatul maiorescian de a-și face „neapărat o profesie, căci cineva nu poate trăi în țara noastră numai din scris“. Mai cu seamă că. Maiorescu, întrevăzînd chiar de la primele bucăți literare ale lui Brătescu cît de subțire este filonul său epic, făcea observația : „dumneata ai să scri foarte puțin, pentru că începi cu ce sfîrșește de obicei un scriitor, cu amintiri. Bucata „Sîmbăta“ este o amintire“¹⁶.

Pe plan social, I. Al. Brătescu-Voinești, după ce își ia licența în drept, funcționează ca judecător la București, Ploiești, Pitești, Craiova, stabilindu-se definitiv în Tîrgoviște, în 1896.

Chiar de la apariția sa ca prozator în coloanele „Convorbirilor“, Brătescu a fost salutat ca un scriitor autentic. Încă o dovadă am găsit-o în corespondența¹⁷ expediată din Bruxelles, la 29 ianuarie 1894 de Dului Zamfirescu către Iacob Negruzzi : „Schița d-lui Brătescu, *Microbul*, e bună. Pentru mine, o mai lungă pregătire a scenei cu călimările n-ar fi stricat ; or cum, sfîrșitul e minunat. Brătescu e temperamentul cel mai artistic dintre noii tineri de la *Convorbiri*, trebuie încurajat să scrie ceva mai lung“.

Pentru scriitorul nostru perioada aceasta se află sub semnul admirației fără margini ce o manifestă față de mentorul salonului convorbirist.

Într-o scrisoare¹⁸, datată 24 ianuarie 1892, concepută „fără vocativ în frunte“ (citată din scrisoare — n.n). Brătescu - Voinești dă friu liber sentimentelor :

„Aș putea să vă spun că sint de două ceasuri de cînd mă muncesc să găsesc un vocativ care ar putea sta la locul lui în fruntea acestei scrisori. Aș putea să vă mai spun, că m-am gîndit că fiecare om are (precum au echilibriștii care umblă pe sfoară) — un punct fix și

15. *Convorbiri literare*, XXX, nr. 5, pag. 1101—1109.

16. I. Al. Brătescu-Voinești — *op. cit.* — pag. 78 passim.

17. I. E. Torouțlu și Gh. Cardaș — *Studii și Documente Literare* — vol. I, Junimea, Institutul de arte grafice, București, 1931, pag. 93.

18. Vezi **Nota 7**.

luminos, la care trebuie să se uite necontenit ca să nu cadă de pe sîrma vieții, și că acest punct luminos și fix, pus la vocativul meu (mai de grabă apelativ N.N.) ar sta de minune în fruntea acestor rînduri. Cum însă nu știu că nu vă plac laudele și lingușirile, nu vă spun nimic și-mi încep scrisoarea fără vocativ în frunte“.

Scrisoarea este însoțită de „niște versuri“ (pentru că fiind bolnav nu poate veni miercuri seară la ședință), dar în loc să le insinueze în prețuirea lui Maiorescu, le însoțește de aprecieri autocritice : „Versurile mele — zice el — sînt pline de o neroadă intimitate și simplitate, care mie mi-ar dovedi, de aș găsi aceste însușiri în versurile altuia, că lucrurile spuse de scriitor au fost, cum se zice pe franțuzește : „Pris sur le vif“.

Colaborarea sa la revista junimistă devine tot mai rodnică. În 1893 e cooptat în conducerea publicației, fiind găzduit în paginile sale cu opt poezii și schița „Inspecție“. Tot într-o scrisoare¹⁹ a lui Duiliu Zamfirescu, adresată redactorului șef al **Convorbirilor**, se fac referiri la schița „Inspecție“²⁰ :

„...ar fi cea mai bună bucată, vreau să zic cea mai originală, dacă Ionescu Teodor (personajul principal a schiței - n.n.) nu și-ar fi adus sentimentalismul lui de bacalaureat, care coboară schița literară la nivelul unui articol din *Lupta* (...) Lăsată așa cum o duce pînă la scrisoarea bacalaureatului, ar fi o minunată reprezentare a unui colț de lume, plină de mișcare, cu o notă pasională puternică, ce reiese chiar din expunerea scenelor ; ar fi ceva din felul atît de original al lui Bret Hart(e)“...²¹.

Traietoria literară a lui I. Al. Brătescu - Voinești este urmărită cu atenție de Titu Maiorescu, care, de oriunde s-ar afla — în călătorie sau cu treburile zilnice în București — îi dă știre și îl îndeamnă la scris. Astfel, dintr-o carte poștală (din Kissingen, marți 18 iulie 1893)²² aflăm, printre altele :

„Dacă ai vre-o Pegaserie nouă, trimite-ne-o la Paris sau la Canterets. Ne e dor de D-voastră, mie cu un plus pentru șah“. Epistola este adresată : „Monsieur I. Al. Brătescu, juge de paix (via Wien-Budapest), București, str. Poșta Veche, 10“.

La 14 zile după primirea acestei cărți poștale, T. Maiorescu îi trimite o scrisoare²³, stăruind asupra răspunsului : „Eu te mai întrebam dacă mai incaleci Pegasul, și te invitam să ne trimiți pe aici ce vei fi

19. I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș — op. cit. — pag. 84.

20. **Convorbiri literare**, XXVI (1893), pag. 32—40.

21. Francis Bret Harte (1839—1902), scriitor american, din opera căruia T. Maiorescu a tradus și publicat în „**Convorbiri literare**“, VIII, pag. 402—409 un fragment din „**The luck of Roaring Camp**“ sub titlul : „Norocul din Roaring-Camp“.

22. I. E. Torouțiu — **Studii și documente Literare** — vol. V, Institutul de arte grafice, București, 1934, pag. 241.

23. Idem, pag. 242—243 passim.

„pegăzuit“ (nu „pecăuit“). O poezie se citește bine în Pirinei (...) Ce mai faci? Ce face nuvela cea nouă? O înfierbintă or o moleşesc căldurile din București?”

Scrisoarea se încheie cu un P.S. : „Nevastă-mea te salută și te așteaptă la întoarcere pe terasă cu cafeaua, dar d-ta cu nuvela... îți mai promite și un pahar cu apă“.

În anul următor, 1894, din itinerariul de călătorie străbătut de Maiorescu cu soția, I. Al. Brătescu - Voinești primește alte câteva scrisori, la care răspunde nu întotdeauna cu exactitate. De pildă, din Bad Kissingen, Kurhaus -- luni, 4/16 iulie i se scrie :²⁴

„Am sosit ieri, exact după program, pe la 5 ore d. am. și am găsit scrisoarea D-tale aici.“

Nu ne surprinde de loc că nu ne-am văzut marțea trecută la plecarea noastră. Ne-am închipuit că te-ai întirziat la judecătorie. Și apoi pentru D-ta mai ales e adevărată zicătoarea latină cu „verba volant“, dar cred că se va adevăra și partea a doua cu „scripta manent“ până în secolul viitor și mai ști până când (...)“

Corespondența mai cuprinde câteva detalii asupra unei călătorii ce o va face scriitorul nostru în străinătate, pe o rută stabilită cu multă atenție de însuși Maiorescu.

Tot din Bad Kissingen, la 19 iulie 1894 Brătescu - Voinești primește o altă scrisoare²⁵ :

„Iubite domnule Brătescu,

La scrisoarea mea a doua, putea sosi astăzi un răspuns al D-tale, dacă l-ai fi trimis. Dar se vede că unde am zis eu : «la revedere Luni în Stuttgart, 25 iulie, ora 12^{1/2} amiază la gară», D-ta te-ai crezut obligat să nu mai scrii, ci să-ți păstrezi puterile pentru a suporta căldura și a veni exact la Stuttgart. Bine și așa, numai să vii exact“.

Sînt cuprinse, de asemenea în epistolă, proiectele de călătorie ale lui Maiorescu la cascada Rhinului, la ghețarul Rhonului, la Interlaken, Mürren, precum și un fel de „post scriptum“ : „Ce face măseaua? La Yung n-ai fost! Ferește-te de curent în drumul de fier. Nu dormi în tren cu fereastra deschisă“. Apoi „N. B.“ : „Controlează conductorii trenului, cînd îți rup biletele din sintesa circularelor, ca să nu-ți rupă vre-un bilet mai mult decît drumul parcurs. Mi s-a întimplat odată așa ceva“.

Sfaturile sînt părintești! Corespondența între ei sporește. În 1894 Brătescu - Voinești era judecător la Pitești. Maiorescu îi scrie, făcîndu-i următoarea invitație :

„Vii poimîine, simbătă seara la București? Intrunirea literară e la mîine; e și Duiliu Zamfirescu aici, te așteptăm (...) Vre-o poezie?

24. Idem, pag. 243-245.

25. Idem, pag. 246-248.

Fiica mea Livia-mi scrie din Novorosijsk : Wie schön das Ende von Brătescu :

„dar ți-a fost dat să mă și'nveți

Să umplu golul unei vieți

Cu amintirea unei clipe“.

Scrisoarea e datată 3 noiembrie dimineța, pentru că „**peste noapte la 4 noiembrie, Livia a născut o fetiță, și astfel dintr-o simbătă în alta m-am trezit grand papa. Am dar dreptul să pretind un întreit respect și o îndoită supunere de la holteii cei sterili.**

Prin urmare : vino Simbătă !

Al D-tale, T. Maiorescu“²⁶

Nu cunoaștem răspunsul lui Brătescu la această epistolă, sigur că el a existat, fie în scris, fie ca răspuns la invitația lui Maiorescu de a veni la serata literară din simbătă, 21 noiembrie, mai ales că „**Luni e sărbătoare, va să zică 60 de ore pentru recapitalizare și depiteștare !**“²⁷.

Cunoaștem în schimb o altă corespondență a lui Maiorescu, tot din București (18 ianuarie 1895) prin care i se comunică scriitorului nostru absența sa de la altă serată :

„**Adecă, Luni, 6 ore dimineța, în iatac, cu lampa aprinsă eu întreprind corectura coalei I a „Convorb“.** pe Fevruarie cu traducerea ce am făcut-o ultimei drame a lui Ibsen „Eyolf copilul“ pentru a scrie aceste rinduri unui Pierde-Iarnă !

Ori pierde-vară ? Căci e vară în acest Ianuarie, iarba în grădinița mea a încolțit, se vede că a încolțit și în mult încercata D-tale inimă vre-un mugur piteștean, de nu mai dai semne de viață celor din București.

Ce e asta ?

De ce n-ai venit alaltăieri ? Era așa de animată Simbăta din urmă, „Convorb“ sub o nouă formă merg bine, relativ mulți abonați și absolută multă vigoare.

Simbăta viitoare nu sînt eu în București, întrunirea literară e în odaia administrației din pasaj. Dar Simbătă peste o săptămînă, adecă în 28 Ianuarie/9Fevruarire e „Junimea“ iar la Negruzzi“.

La nelipsitul „post scriptum“ :

Cîți abonați ai făcut în Pitești, nemernice redactor ? De cite ori 20 de lei ai trimis librăriei Müller ? Cîte talente ai descoperit ? Sau ai năbușit numai pe cel ce mai era acolo ? Ce poezii ai scris, dacă e vorba de mugur ?...“²⁸

Din răspunsul lui Brătescu - Voinești, datat 9 februarie 1895, deslușim printre disculpări și un început de orientare estetică, de construcție epică, de perspectivă a scrisului :

26. Idem, pag. 248--249.

27. Idem, pag. 248.

28. Idem, pag. 249--250.

„Da, iubite domnule Maiorescu, în sfârșit, după atita vreme, mi s-a luminat în minte deslușit ce am să scriu. N-aveam pină acum nici canavaua pe care să cos niște observații de cari aveam nevoie. Acum le am și pe una și pe alta și pe celelalte (sic). O istorie adevărată, simplă „ca două surori” însă mai mare — și care, sint incredințat, are să vă placă, fiind absolut omenească. O să cauț ca în „Două surori” să suplezez prin fapte și exemple mici lipsa unei acțiuni încordate, că se vede așa mi-e dat mine să nu pot scri lucruri puternice și ciocotitoare ca un torent, ci liniștite ca un lac — (cu toate că și lacurile sint frumoase și cum sint acum, simț că această novelă - roman am s-o fac cum am văzut eu lacul Saint - Moritz într-o dimineață de la Meyerei).

A ! Și-mi pare bine că mi s-a limpezit mintea și că o să scriu. nu atit pentru că am scăpat de tortura goanei după subiecte, măcar că e teribilă, nici la ambiția scriitorului, cit pentru că presimt că o să vă reciștig întotul afecția și considerația dumneavoastră, singurele lucruri la care rivnesc²⁹.

Intre 9 și 27 februarie 1895 nu cunoaștem nici un schimb epistolar, numai la ultima dată o carte poștală trimisă din București de către Titu Maiorescu „redactorul” său aflat ca judecător de pace la Pitești:

„Cind vii ? Și ce faci ? Vino într-o simbătă cu sau fără .nuvelă. Și D-ta ești o nuvelă, cind ne vii din Pitești”³⁰.

Această perioadă e marcată de învingerea prozei. Poetul Brătescu se dă bătut însă prin eleganța endecasilabului în formă fixă. („Sonet” în „Convorbiri literare”. XXIX, 1895, pag. 95)

Sfârșitul verii acestui an mai înseamnă o nouă călătorie în străinătate a lui Maiorescu — **spiritus rector** al Convorbirilor — și contactul lui Brătescu cu lumea Parisului !

Din Pontrescina / simbătă 12/24 august 1895 — Hôtel Enderlin, 6 cre sara, Titu Maiorescu îi scrie :

„Ce folos caii de poștă. Coupé-ul de dinainte e gol: lipsim noi”.

După ce îi reamintește de despărțirea lor la Feldkirch și de itinerariul parcurs, punctat prin descrierea locurilor, a mișcării din jurul său, narațiune nelipsită de forța conciziei, întilnim exactitatea indispensabilă scrisorilor de drum ale lui Maiorescu, fiind tot atitea luări aminte pentru Brătescu - Voinești.

Scrisoarea — răspuns la corespondența preopinentului său urmează :

„De nebun, tot ești nebun. Omul suferă de glande umflate și se caută de dinți. Asta s-o scrii odată într-o nuvelă hazlie”³¹.

I. Al. Brătescu - Voinești își făurise din personalitatea maioreseciană un îndreptar de viață, încit într-unul din momentele cele mai im-

29. Vezi Nota 7.

30. I. E. Torouțiu — op. cit. pag. 250.

31. Idem, pag. 250—252 passim.

portante îi scria din Tîrgoviște, unde se afla de curînd, la 6 ianuarie 1896, o lungă epistolă :³²

„De acolo, de la dumneavoastră, din armonia fără pereche inspirată în casa dumneavoastră, mi-am făcut idealul în chestie de căsnicie, — acolo am priceput ce act important e pentru oamenii conștienți de viața lor. Acolo, din conduita doamnei Maiorescu,³³ treptat, treptat, și fără să-mi dau seama, am înregistrat toate însușirile de cerut aceleia pe care mi-aș lua-o tovarășă de viață.“

Deslegînd misterul, Brătescu-Voinești comunică în finalul scrisorii vestea ce i-a creat prilejul rîndurilor sale : **„Mi-am ales tovarășă vieții după imaginea morală a doamnei Maiorescu...“**

Sinceritatea acestor confesiuni, uneori peste limitele protocolare față de cel căruia îi sînt adresate, nu rămîn fără ecou, ele aflîndu-și răspuns în diversele acte generoase ale lui Maiorescu.

Urmărind acest schimb de corespondență între T. Maiorescu — în opera căruia multe generații **„au recunoscut poetul fundamental al culturii noastre intelectuale“**³⁴ — și între scriitorul nostru, desprindem cu ușurință direcțiile spre care evoluează scrisul lui Brătescu-Voinești.

În aprilie 1869 (**credem că mai devreme de 20 aprilie - n.n.**) Brătescu - Voinești îi trimite o nouă și lungă epistolă prin care mărturisea că **„apucat rău de furia scrisului“** (...) **„a fost frămîntat de munca îmbrăcării în cuvinte a unor imagini și situații dintr-o bucată“** — pe care vroia s-o scrie !

Pe șantierul său de creație se afla — cităm :

„O lungă scrisoare a unui fost tip, de zece ani magistrat, acum retras cu soția sa la țară, de vreo cinci ani, în aparență cel mai grozav egoist, în fond omul cel mai de ispravă. O să fie un șir de impresii variate : scene de viață de magistrat, descrieri din viața de la țară, tablouri de natură. O scrisoare a unui prieten bun, nevăzut de cinci ani cu un post-scriptum din partea nevastei, care pofteste pentru cîteva zile la țară pe prietenul despre care bărbatul i-a vorbit de atîtea ori“.

Scrisoarea se încheie astfel :

„Și o să fie frumoasă (nuvela - n.n.) pentru că am să scriu nimic nevăzut, nimic bombastic, declamator, ori scris cu intenția de a produce efect.“

Răspunsul lui Maiorescu nu întîrzie. Prin scrisoarea sa din București „Sfîntul Gheorghe 1896“ (deci 23 aprilie - n.n.) îl vestește : (...) **„Am făcut corecturile lui „Radu Finulet“³⁵ pentru „Convorbiri“. Nuvela e zețuită gata. Mi-am permis a înlocui două cuvinte în text : în loc de un**

32. Vezi „nota 8“.

33. Este vorba de **Ana Rosetti**, a doua soție a lui T. Maiorescu cu care s-a căsătorit în 1887.

34. Tudor Vianu — **Studii de literatură română** — Editura didactică și pedagogică, București, 1965, pag. 193.

35. „Convorbiri literare“ XXX (1 mai 1896), pag. 1001—1008.

negreșit am pus firește și în loc de o mișcare folositoare am pus o lucrare folositoare. Ziseși la început: «**negreșit, cei mai mulți cred că a'nnebunit fiindcă a înnebunit**». Dar nu mult după aceea ziceai iarăși:

«**Negreșit, mai face Finuleț și altele, bunăoară etc.**». Și aici am pus bun «firește, mai face etc.». Și apoi e mai nimerit să zici despre un nebun, că face **firește** nebunii, decât să zici că face **negreșit** nebunii, fiindcă el greșește în contra normei, și tocmai pentru aceasta e nebun.

Și imediat înaintea «**mișcării folositoare**» era un alt «**mișcă**» și reclama schimbarea cuvîntului.

Ce zici de publicarea nuvelor și schițelor D-tale într-un volum, într-un elegant volum? Să vorbesc cu Müller?

Dacă vii simbătă, o hotărîm din viu grai. Dacă nu, adaugă pe vineri un rînd de răspuns și la această întrebare. Dacă răspunsul e afirmativ, trimite-mi și numerele din „Convorbiri“ corectate de D-ta.

Tocmai acum s-a desfundat din nou izvorul literar în sufletul D-tale, ar veni minunat de bine reînfașarea lucrărilor din trecut, alături cu urmarea lor în prezent. E un semn de putere, și puterea e cea dintîi trebuință în mișcarea Țării noastre.

S.c.l. s.c.l N-am vreme. Al D-tale, T. M.

Te rog salută pe fratele D-tale Ștefan din parte-ne“³⁶.

Dacă despre opera brătesciană părerile celor mai mulți cercetători converg spre ideea că e un jurnal intim de viață, scris cu mijloace artistice de un moralist, corespondența purtată cu Titu Maiorescu nu numai că ne dă suficiente referiri asupra operei, a genezei și realizării sale, dar luminează din unghiuri nebănuite drumul în viață al **omului Brătescu**

O dovadă în plus este scrisoarea lui T. Maiorescu trimisă din București, vineri 31 mai 1896, avînd înseris între paranteze momentul începerii redactării („**6 ore dim., pe terasă, trandafirii, pelargoniile, capușinele în floare, clematis încă vii**“)³⁷:

„**Iar ne-am înstrăinat fizicește; nici prezență, nici scrisoare de vreo lună de zile.**

Pe la 8-9 Mai îți trimisese Dragomirescu întrebarea, dacă ar putea veni el cu Evolceanu de Rusalii 12-13 Mai) pe la Tîrgoviște. Nici pînă astăzi n-ai răspuns.

Noi, și dacă răspundeai, nu ne-am fi asociat; am fost de Rusalii la Brașov și la Sinaia (5 zile). Nu puteam veni în acel moment la Tîrgoviște fără a te compromite: era în toiul discuției asupra legii lui Stătescu“ (...).

Scrisoarea urmează cu amănunte despre poziția lui Maiorescu față de sus-numita lege, cit și despre o polemică în presa vremii în legătură cu acest caz.

36. I. E. Torouțiu — op. cit. — pag. 252—253.

37. Idem, pag. 254—255.

„Dar astăzi, cînd s-au schimbat lucrurile nu mai am eu vreme să vin la Tîrgoviște.

Dar D-ta la București?”

Motivul pentru care Maiorescu nu putea veni la Tîrgoviște, se datora unei noi călătorii programate în luna iunie, călătorie ce începea cu vizitarea Galaților (8-9 iunie) și apoi, sîmbătă 22 iunie 1896, cu trenul din București — Predeal — Arad — Budapesta — Viena — Paris și în continuare la Londra — Edinburg — Scarborough!

Din finalul scrisorii se mai poate reține referirea la o nouă apropiere a lui Coșbuc de revistă — **„unde vrea să publice o traducere din Mahabarata“** — și anunțarea unei noi apariții în revistă a scriitorului nostru :

„Corectura lui Castor“³⁸ am făcut-o tot eu. Miine apare schița. Vivat sequens! Cînd? Dar cu publicarea nuvelilor D-tale în volum? Ce te ține nedeslipit în Tîrgoviște?”

La 20 iunie 1896, din Tîrgoviște, Brătescu - Voinești mulțumea printr-o scrisoare³⁹ gestului maiorescian pentru călătoria ce i-o oferea în străinătate :

„Vă mulțumesc cu recunoștință pentru planul pe care mi l-ați trimis. Mă întreb prin ce am cîștigat eu prețioasa dumneavoastră atenție, pînă într-atîta, încît să-mi scrieți toate detaliile utile unei călătorii pe care mi-o dăruiți. De cîte ori mă gîndesc cu recunoștință ce vă datorez, singele îmi curge mai iute și-mi trezește în cap posibilități de scrieri cu care să merit bunătatea și sacrificiile D-voastră. Dar-ar Dumnezeu să le prefac o dată din posibilități, în realități“.

Trebuie spus mai întîi că proiectata călătorie devine „realitate“ ; Maiorescu, deschizătorul itinerariului, îi scria din Aveley Court, Stourport, la 10/22 iulie 1896 o epistolă⁴⁰ cu multe nedumeriri :

„Te-ai ținut de cele spuse în scrisoarea D-tale din urmă, să pleci adică luni 8 iulie din Tîrgoviște? Ți-am telegrafiat din Londra, sîmbătă seara la Tîrgoviște : (Telegraphiez Oxford, Hôtel Randolph, quand vous partez).

Am sosit duminică la Oxford. Nici o telegramă și ți-am telegrafiat la 7 ore dimineața aceeași depeșă. Ieri, marți la 8 ore dim. am primit de la fratele D-tale, Ștefan, următorul răspuns telegrafic : «Monsieur Titus Maiorescu, Oxford, hôtel Randolph. Ionel déjà parti. Ștefan Brătecu».

Cuvintele «Monsieur, Titus, Bratescu» sînt de prisos în această depeșă, și în loc de cuvîntul «déja» care nu fixează timpul destul de exact, aș fi așteptat «aujourd'hui» sau «hier». Căci așa am rămas iarăși

38. „Convorbiri literare“, XXX (1 iunie 1896) Nr. 6, pag. 1197—1204, îndreptînd eroarea strecurată în „I. Al. Brătescu-Voinești“ — contribuții bibliografice — de Stela Marin și Rachela Trandafir în „Acta Valachica“, Tîrgoviște, 1972, pag. 335—343.

39. Vezi Nota 8.

40. I. E. Toroușiu — op. cit. — pag. 256—257.

nedumerit. S-a sfârșit cu jurații simbătă și ai plecat „déja“ simbătă ? Sau duminică ? Sau tocmăi Luni, după cum ne rămăsese vorba ?”

După alte presupuneri și relații asupra modului cum va continua călătoria, scrisoarea se încheie cu : **„Așadar, la revedere în Scoția !”**

La 10 august din scrisoarea - răspuns⁴¹ a lui I. Al. Brătescu - Voinești, aflăm, printre altele :

„Mizerabilul” — cum se numește în sens autoironic autorul -- condus la gară, urecat în vagon de Maiorescu, a fost ispitit să cunoască mai bine Londra cu „proprii lui ochi” și, coborînd în ascuns și-a prelungit șederea în capitala Angliei în detrimentul unui popas mai îndelung planificat de Maiorescu, la Viena.

Scrisoarea ne apare ca o greșeală superb mărturisită. Ajuns la Viena, Brătescu - Voinești îi scria lui Maiorescu rinduri de disculpare. Din câte se cunoaște, Maiorescu avea în toate acțiunile sale o conduită cronometrată, iar **gestul**, cum a fost cel făcut la Londra de protejatul său, l-a uimit, fapt transmis fratelui mai mare al lui Brătescu cu calificarea de rigoare.

Scrisoarea vieneză este compusă în tonul unei patetice desvinovățiri a aparentului fiu neascultător :

„Intotdeauna v-am purtat o adîncă recunoștință pentru binele ce mi-ați făcut și pentru răsplata ce ați găsit că se cuvine talentului meu”.

„M-ați pus la dreapta D-voastră, au ieșit versurile mele ; m-ați dus la Veneția, a ieșit **Pană Trăsnea și Microbul** ; m-ați dus în Elveția și a ieșit **„Două surori”** și **„Maghiranul”** ; m-ați dus la Abazzia și a ieșit **Finuleț și Moartea lui Castor**. Nu sînt grozave aceste scrieri ale mele, pentru că, cred eu, nu sînt rezultatul unei foarte adînci indignări ; acum m-ați dus în Anglia. Aici pentru tot ce m-a înconjurat am simțit o atît de grozavă indignare, încît m-am simțit un moment pe pragul nebuliei”.

Urmează nelipsitul **post-scriptum** al corespondenței brătesciene, care dă la iveală, de data aceasta, mărturisirea nu numai a unui fiu neascultător, dar și risipitor :

„Vă rog, dacă sînteți bun (și sînteți) să reparați o vină a mea. Nu mai mi-a rămas nici un ban de dat bacșiș celor de la otel. Dați-le D-voastră că au fost tare politicoși”.

Contactul cu insularii britanici, provocat în mod deliberat, îi produsese scriitorului nostru **grozava indignare**. Acest fapt explică de ce, din Tîrgoviște, spre sfîrșitul lui august 1896, întors din călătorie, Brătescu-Voinești îi făcea cunoscută — lui T. Maiorescu — intenția sa de a scrie lucrări ca **Emoțiunile unui ciine, Un om inutil, Procedeu barbar, Istoria unui nastur, Muzicantul**, citeva biografii — firește, acestea ca flori, iar ca fruct, mărturisește el : **„Aș vrea să scriu istoria viitoare a României, continuare la opera lui Schopenhauer și Darwin”** (sic).

41. Vezi Nota 7.

Deci, „indignarea“, adică acea stare sufletească amestecată de amărăciune și dispreț, provocată de o faptă injustă, ce se produsese în timpul șederii sale la Londra, se anunța foarte rodnică pe terenul creației literare. Copioasa listă de proiecte este totuși un argument demn de considerație, față de chestiunea **indignării** !

În 1897 Brătescu - Voinești n-a publicat nimic în „Convorbiri“. E anul cînd a început construcția casei din Tirgoviște. Cu toate acestea pe masa de lucru a scriitorului s-au aflat, în diferite stadii, câteva bucați literare.

Spre exemplu, scrisoarea din 30 ianuarie 1898, trimisă din Tirgoviște, era însoțită de o schiță despre care Brătescu - Voinești nota :

„...Cinci minute de haz, **de uitare de sine (S.N.)** tot o să producă celor ce o vor citi. Și eu consider ca un mare lucru să fi putut procura la vre-o două-trei sute de oameni, cîte cinci minute de uitare“.

Deslușim în aceste cuvinte modul său de înțelegere al artei, al funcțiunii sale sociale, în conformitate cu programul revistei, mod pe care îl va face cunoscut public și cu alt prilej : „**Aș fi vrut să fiu un muzicant, un pictor, un poet, să fi putut face cu mîna mea, poate din durerile mele, clipe de fericire pentru alții**“.

Intr-adevăr, confesiunile lui Brătescu - Voinești, de oriunde le-ai lua, confirmate cu conținutul lor, nu se contrazic. Ceea ce n-a spus direct despre sine, poate și datorită acelei cuceritoare modestii, apar fragmentar în portretele eroilor săi, în acțiunile lor, în marile lor înfrîngeri.

Un alt aspect din corespondența purtată cu T. Maiorescu îl constituie discretă intervenție a criticului — dar mereu motivată — în tot scrisul lui Brătescu - Voinești.

Cînd la 20 aprilie 1898, scriitorul încredințează o nouă schiță „Convorbirilor“, scrisoarea poartă indicația lui Maiorescu la poziție — rezoluție : „**Răspuns îndată că e bună. Propus patru cuvinte vechi în locul neologismelor.**“

La 22 aprilie 1898 luăm act de răspunsul lui Brătescu-Voinești : „**Cum să nu primesc, iubite domnule Maiorescu ? Primesc cu recunoștință. Sint observațiuni pe care le presimțeam, fără să-mi dau seama limpede de ele. Să lipsească *cloroform*, *foișor*, e foarte nimerit — tot așa de nimerit — *zugrăvească*. Sărut mîna doamnei Maiorescu pentru *beteag*, care e bun. Am mai găsit unul, poate mai bun : *schilod*, *schilodit* (S.N.) (...).**“

Da, primăvară și încă ceva ; am isprăvit grijile casei de construit (...). Casa mea e un roman de toată frumusețea“.

Despre „grijile casei“, cît mai ales despre **bucuria că a devenit tată**, îi scrie tot în același timp prietenului său Ionică Rădulescu - Pogoneanu, aflat într-un spital din Leipzig. Cercetînd fondul de corespon-

dență al Muzeului județean Dimbovița am găsit și scrisoarea⁴² (de răspuns) a lui Rădulescu - Pogoneanu („Leipzig, 11/23 Martie 1898, *Krankenhaus zu St. Iacob*“) din care cităm :

„Vă mulțumesc pentru telegrame, într-adevăr neașteptate, și ție mulțumesc pentru scrisoarea, ce-i drept, așteptată acum. Mulțumiri după două luni ! !“

Scrisoarea continuă astfel : „In generația mai nouă nu știu să fie mulți oameni, care să aibă spiritul de renunțare — condiția fericirii relative, singura fericire posibilă, când ai firește, ceva ori pe cineva care să te răsplătească de toate renunțările, și tu ai doi cineva pînă acum, care te răsplătesc cu prisos.

Cum să nu pricep seriozitatea adincă a gândului, a gândului că ești tată, că în mina ta stă în mare parte caracterul, felul de judecată și direcția de activitate a copilășului tău? (...) Imi pare bine că te-ai mutat în casa ta și că ți-ai plantat curtea cu pomi...“

*

În afară de schița „Cucoana Leonora“, publicată în „Convorbiri literare“ pe anul 1898, pag. 223 și urm., pentru perioada de pînă la 15 ianuarie 1900 nu cunoaștem alt contact cu publicația și nici altă corespondență cu Titu Maiorescu. De la această dată — 15 ian. 1900 — revista apare sub conducerea unui comitet alcătuit din Antipa Gr., Antonescu Teohari, Basilescu I. N., Bogdan I., **Brătescu-Voinești Al. I.**

Prezența sa în revistă e confirmată cu nr. 35 (1901), pag. 214-221, cînd scriitorul nostru semnează o „clasică traducere“ din Henryk Sienkiewicz, a aceleiași schițe „**Yanko muzicantul**“ pe care în „Literatură și Artă Română“ o încercase bucovineanul Em. Grigorovitzza sub titlul „Iancu Scripcarul“⁴³.

Pentru anul 1902 semnalăm o carte poștală a lui T. Maiorescu destinată : „**D-sale, D-lui Ion Brătescu-Voinești, avocat, Tîrgoviște, 3/16 oct. 1902**“ — din care cităm : „**Salutări din România și mulțumiri pentru trimiterea frumoaselor carte poștale**“, ceea ce, presupunem, că n-a încetat în acest timp contactul dintre ei, dar, probabil, că scrisorile s-au pierdut.

Familia scriitorului ne-a semnalat scrisorile din 19 iulie și 9 august 1903 în care am găsit multe sincerități — documentar de o clasică certitudine a unei epoci literare, dar și triste referiri la neînțelegerea contemporaneității, a celor din orașul său natal, precum și amănunte în legătură cu felul în care a debutat în carte la editura „Minerva“.

Iată cîteva exemple :

42. Colecția Muzeului județean Dimbovița, nr. inv. gen. 1648, inv. col. scriitori nr. 62, mss, nr. 124.

43. I. E. Toroușiu — op. cit. — în „Introducere“, vol. VI, 1938, pag. XLVI.

„Am primit scrisoarea D-voastră și aș vrea nu numai să vă spun, ci să vă fac și să simțiți cât mult bine mi-a făcut ea (scrisoarea — n.n.) și cât m-ar fi durut să n-o primesc.“

„Sînt nouă ani de cînd m-am despărțit de cercul nostru și am venit aici. Scrisesem odinioară nuvelele mele. Nimeni nu scrisese un rînd despre ele. În vremea ăstor nouă ani, pe de o parte trimbițări prin gazete despre talentul cutărui și cutărui scriitorăș, ale căror scrieri nu le-ași fi iscălit nici cu cel mai impenetrabil pseudonim; iar pe de altă parte, în cercul în care trăiesc, împrejurarea de a fi scris cîndva e socotită ca o știrbire, ca un *capitis-dominutio* infamant“. (...)

„Oameni care n-au citit un rînd din nuvelele mele, nu făceau din cunoașterea împrejurării că aș fi scris decît întrebuițarea de a zice: «Domnul e cu poezie la cap»... «domnul are gîrgăuni». Am fost zeflemist pentru că eram abonat la „Revue des deux mondes“; am încercat să citesc într-o seară la o sindrofie „Le fills prodigue“ de Mr. Thomsohn (...) și m-am ales cu porecla de „Thomsohn“.

„Am dăruit editurii „Minerva“ ce o cîștiga din publicarea în volum a nuvelor mele și, cum știți, au apărut cu o copertă groaznică și cu o scrisoare a lui Nerva Hodoș, care se potrivește ca o talangă la gîtul unei paseri.

În orașul meu natal — sunt de-atunci patru luni — s-a vindut un exemplar din nuvelele mele, dar la București se pare că au plăcut mult. Oamenii pe care nu-i cunoaștem ne-au spus că au plins citind pe Pană Trăsnea; Sanielevici pe care nu-l cunosc a scris despre ele o critică măgulitoare“ 44.

„Nu mi-e rușine de D-voastră să-mi mărturisesc deșărtăcuinea. Asta mi-a făcut bine, mi-a redat încrederea pe care toată preajma mea mi-o fărînița, m-au făcut să încep iar să scriu. Și acum vă puteți închipui părerea D-voastră că *Neamul Udreștilor* e bună. Am introdus într-însa schimbările despre care mi-ați vorbit. Am suprimat 3/4 din document și relatările lui Raoul cu nevasta colonelului. Nu mi-a fost prea greu s-o fac, pentru că nu numai că am înțeles temeinicia observațiilor dumneavoastră, dar le presimțeam din însuși momentul cînd am scris nuvela“ 45.

Găsim cu cuviință să continuăm transcrierea încă a două scrisori - răspuns din partea lui Maiorescu.

Prima, expedită din Kurhaus Bad Lenk, vineri 1/4 August 1903 și din care cităm :

„Îți mulțumesc pentru trimiterea nuvelei. E bună; bună ca din vremea bună a lui „Pană Trăsnea“ partea I. După impresia mea, reîncepînd să scrii nuvele te-ai regăsit pe culme.

44. H. Sanielevici — I. Al. Brătescu-Voinești — retipărit în „Studii critice“, Editura literară a Casei Școalelor, București, 1927, pag. 1—28.

45. Vezi „nota 8“.

Acum câteva mici observări și propuneri de modificări pentru o viitoare nouă ediție, care nu va lipsi. N-am trebuință să mă explic cu D-ta asupra acestor propuneri: eu ți le spun cum îmi vin, ca un îndemn pentru D-ta de a cumpăni din nou cuvintele și raporturile lor în înțelesul celui mai deplin efect literar; hotărîrea rămîne totdeauna la D-ta și eu mă supun ei, nu D-ta mie.“

Urmează exemplele.

„Știi că cele din urmă două sfaturi vor fi cele mai greu de primit, dar — cum se întîmplă adeseori — sînt tocmai cele mai însemnate pentru efectul hotărîtor al nuvelei“⁴⁶.

Din cea de-a doua scrisoare, datată 20 August/2 Sept. 1903, locul: hôtél Engadinerhof, St. Moritz cităm:

„Și eu găsesc schița „Un om“ bună, firește, în proporțiile unei asemenea lucrări mici. Cîteva observări de stil pentru a doua ediție⁴⁷ (se vede că-ți lipsește în Tirgoviște orice crîmpei de cerc literar; simpla citire într-un asemenea cerc te-ar fi făcut pe D-ta însuși să netezești puținele zgronțuri:

Col. I: «toți oamenii orașului» și după 2 rînduri iar „în orice parte a orașului“. Propun suprimarea celui dintîi.

Tot col. I: „...umflat de acte de urmărire. Poate că e singurul agent de percepător de pe lume,“ Patru de!

Trebuie suprimați vre-o doi. «Ghiozdan mare cu acte de urmărire... singurul agent percepător de pe lume».

Col. 2: «între umblatul pe jos» și rîndul următor iar „De mult umblam!“ Poate aici «de mult căutam». T. MAIORESCU⁴⁸.

Ar mai fi de adăugat la corespondența sa cu Maiorescu, scrisorile din 1906 prin care, cu aceeași neștrămutată încredere Brătescu-Voinești îi cerea maestrului său spiritual sfatul asupra nuvelei „In lumea dreptății“ a cărei publicare începuse în revista „Viața Românească“⁴⁹ cît și cele din 1907, îndeosebi cea din 26 mai, referitoare la raportul asupra cărții „In lumea dreptății“ propusă pentru premiul Academiei.

Finalul acestei scrisori ne scutește de orice comentariu asupra prieteniei dintre scriitorul nostru și atentul său sprijinitor spiritual — și din cîte am văzut — și material. De altfel, într-o scrisoare⁵⁰ a lui Brătescu - Voinești la data de 14 martie 1945 adresată soției lui Ionică Rădulescu - Pogoneanu la moartea acestuia, e subliniată contribuția lui Maiorescu asupra operei brătesciene.

46. I. E. Torouțiu — op. cit. — pag. 259—261 passim.

47. Cf. vol. „Nuvele și schițe“, Editura „Minerva“, București, 1903, îndreptînd încă o scăpare în bibliografia — personalia — din „Acta Valachica“, Tirgoviște, 1972, pag. 335.

48. I. E. Torouțiu — op. cit. — pag. 261—263.

49. Revista „Viața românească“ (I) nr. 2 (aprilie), 1906, pag. 263—272.

50. Colecția Muzeului Județean Dimbovița, nr. inv. gen. 4888, inv. col. scriitorii nr. 34, mss. nr. 22

Spre exemplificare, finalul scrisorii din 1907 :

„Încă o dată vă mulțumesc cu recunoștință pentru binele sufletesc fără seamă ce mi-ați pricinuit prin raportul D-voastră și vă rog să credeți că nimeni și nimic pe lume nu e în stare să știrbească un gram de admirațiune, din respectul și iubirea ce vă port“.

Perioada 1906-1928 se află legată de momentul „Viața Românească“ și stă sub înrîurirea lui Garabet Ibrăileanu — un alt cercetător atent și spirit detector de valori literare.

M U Z E O L O G I E

PROBLEME ALE INSTRUIRII ȘI EDUCĂRII PUBLICULUI ȘCOLAR PRIN MUZEU

IOAN OPRÎȘ

Implicațiile revoluției tehnico-științifice contemporane asupra societății noastre și mandatul muzeului — factor de mare importanță în ansamblul instituțiilor chemate să răspundă instruirii și educării publicului — determină noi forme, mijloace și metode, suplimentare, dinamice și eficiente, în activitatea acestuia.

Considerînd muzeul ca o instituție conținînd printre altele funcția cultural-educativă, văzînd în această instituție posibilul ei caracter dinamic care constă atît în adaptarea formelor de reprezentare tipice a mărturiilor culturii și civilizației unui popor în funcție de cerințele fundamentale ale contemporaneității, cît și în formele și metodele prin care răspunde imperativelor majore, impuse de societate, rezultă ca o necesitate precizări direcționale care să faciliteze îndeplinirea rolului și sarcinilor muzeului. Analizînd obiectiv lucrările, problema principală constă în a determina strategia activității muzeale (funcția cultural-educativă și diversele categorii de public) și a stabili în această direcție :

1. direcția efortului maxim și principal în activitatea muzeală din domeniul acțiunii instructiv-educative ;
2. elementele de ordin metodic și pedagogic specifice și factorii de colaborare.

Fără a fi în intenția autorului departajarea problemei între diversele profile de muzee și tipologii de public, întrucît tocmai integralitatea o caracterizează, vom trata aspectele ei cu exemplificări mai numeroase în domeniul muzeului de artă și la nivelul publicului școlar fie și pentru simplul motiv că, sub raport istoric, aici este pusă ea pentru prima dată. Să amintim în acest sens că în fruntea inițiativei stau muzeele americane și engleze care realizează prin „children museum“ (muzee pentru copii), primele acțiuni organizate încă la începutul veacului nostru ;¹ astăzi, aceste tipuri de muzee specializate au ajuns la aproa-

---

1. A se vedea în acest sens articolul „Les enfants et l'art“, Louise Condit, în *Musées et monuments* XV, *Musées, imagination et éducation*, UNESCO, Paris, 1973, pp. 67—89.

pe 100 în S.U.A. și încă câteva zeci în alte țări ale lumii. Forme adecvate muzeului de artă și specifice cerințelor instruirii și educației copiilor și tinerilor sînt inițiate începînd din 1901, ele parcurgînd diverse etape :

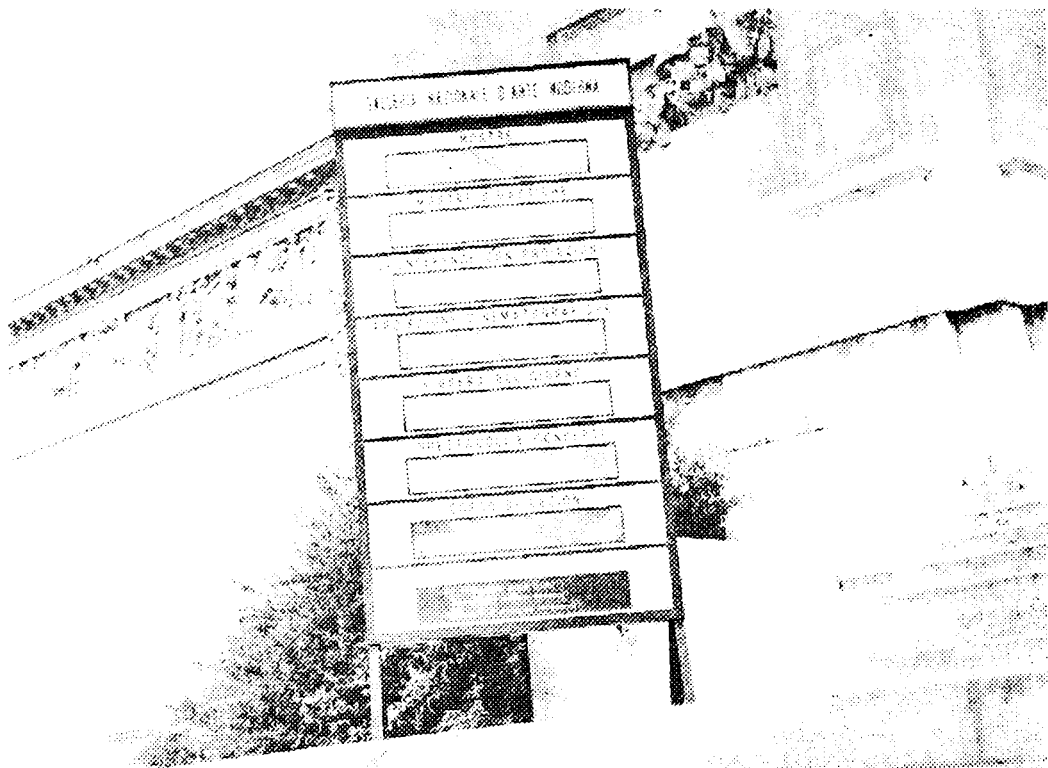
- invitarea copiilor la expoziții împreună cu profesorii lor ;
- cursuri de desen pentru copii ;
- îndrumători din rîndul muzeografilor specializați în orientarea activităților pentru copii ;
- săli speciale pentru activitățile de desen, citit, proiecții și joc ;
- expoziții special realizate pentru copii ;
- programe educative complexe (expoziții, demonstrații ale artiștilor, vizite în muzeu, clase în atelier, materiale pedagogice pregătite pentru școli) ;
- sectoare rezervate copiilor (bibliotecă, sală de expoziție, atelier, spații recreative) ;
- servicii școlare.

Aceste etape sînt continuate în sistemul muzeal american prin realizarea marilor complexe educative de pe lîngă galeriile și muzeele de artă, iar în ultimii ani prin „junior museum“ (la Metropolitan Museum înființat în 1941, la Kansas City în 1960, la Chicago și la Muzeul de artă modernă din New York în 1969, la Philadelphia în 1969. Un astfel de centru, The Midlands Arts centre for young people, Birmingham, prezintă și Augustin Girard în *Développement culturel : experiments et politiques*, U.N.E.S.C.O., 1972.) mari sinteze pe linia instruirii și educației tineretului prin muzee ².

Eforturi similare s-au depus și în unele țări ale Europei, printre care Anglia ocupă un loc de frunte. Ocupîndu-se îndeaproape de prioritățile cuprinderii copiilor în sisteme de instrucție-educație combinate și depășind viziunea clasei de școală și a muzeului tradițional, specialiștii englezi au realizat prin serviciile educative și serviciile de împrumut („loan service“) o experiență dintre cele mai interesante și fructuoase

2. „Les enfants et l'art“, Louise Condit, în *Musées et monuments XV ; Musées, imagination et éducation*, UNESCO, Paris, 1973, p. 67—69. În aceeași problemă, o altă sursă (Conférence internationale sur la planification de l'éducation, Paris, 6—14 aug. 1968. În *La planification de l'éducation. Bilan, problèmes et perspectives*, UNESCO, p. 40) ne dă câteva date relevante : O anchetă realizată de Asociația muzeelor americane asupra a 600 muzeelor de artă din S.U.A. arată că acestea au fost frecventate la cursurile și conferințele lor de 8 milioane de copii (în 1966) și că 90% din cele 5.000 de muzee americane au un program educativ. În U.R.S.S. aproape 60 milioane copii vizitează în fiecare an cele 900 muzee de stat. Reținem că la Toruń — Polonia — galeria de artă plastică este folosită ca centru de creație pentru copii — astfel în 1967 o expoziție „Arta lui 2000 văzută de copii“ a cuprins 80 de exponanți (vezi „La rôle de la culture dans l'utilisation des loisirs. Etude des comision nationales polonaise et francaise pour UNESCO, Varşovie et Paris, 1968, p. 81).

se 3. Această legătură directă bazată pe colaborarea muzeu-școală evidențiază în concepția muzeologilor și pedagogilor englezi și direcția efortului maxim și principal: publicul școlar. Odată format la nivelul vârstei școlare, acest public cărui i se adresează și alți factori de instruire și educație (bibliotecă, teatru, mijloace mass-media, turismul etc.) va deveni, pentru muzeu, publicul de mâine.

ROMA — Muzeul de artă modernă: tipuri de acțiuni cultural-educative.

Mai puțin marcantă dar existentă în preocupările muzeologilor italieni această problemă se poate observa — limitându-ne doar la exemplul Muzeului de artă modernă din Roma — în parametrii de organizare și metodică unanim acceptați astăzi pe plan mondial:

- material didactic confecționat de muzeu;
- cicluri de conferințe și lectorat pentru copii;
- expoziții ale copiilor⁴.

În această direcție și țara noastră înregistrează experiențe și realizări valoroase concretizate în special prin activitatea secției cultural-

3. Ioan Opreș, Considerații asupra sistemului muzeal din Marea Britanie în Revista muzeelor și monumentelor nr. 2, 1974, p. 82—84.

4. Informații și date înregistrate cu ocazia unei vizite de documentare în Italia.

educativă, documentare și relații cu publicul din cadrul Muzeului de artă al R.S.R. și a secției Muzeului de istorie a Republicii Socialiste România.

Realizarea optimă de către muzeu a funcției cultural-educative necesită o serie de precizări privind elementele de ordin pedagogico-metodic pe de-o parte și factorii de colaborare, pe de alta, pe care muzeele trebuie să le adecveze concret și să le realizeze prin activitatea lor.

Din ce în ce mai prezent în literatura de specialitate, termenul de „pedagogie muzeală” reprezintă o sinteză a preocupărilor muzeelor de a-și adecva activitatea cu publicul în general, cu cel școlar în special vizat, dar nu numai cu acesta, ci și cu preșcolarii și studenții, la cerințele de ordin pedagogic. Fără a avea intenția unor definiții, încercăm să precizăm că pedagogia muzeală, după părerea noastră, constituie o ramură a științei pedagogiei și concomitent o componentă a muzeologiei care studiază problemele instruirii și educației, ale educației tinerei generații în special, prin colaborarea specialiștilor din muze, școli și institute de cercetări (în domeniile pedagogiei, psihologiei, sociologiei, filozofiei ș.a.). Ei îi revine sarcina precizării scopului și sarcinilor educației, a conținutului muncii instructiv-educative în procesul de activități comune ale muzeului și școlii; ea stabilește totodată metodică și formele de organizare a activităților instructiv-educative.

Aceste precizări sînt cu atît mai necesare, cu cît reglementări esențiale de ordin interdepartamental nu s-au elaborat pînă-n prezent nici în alte țări și nici în țara noastră (singura reglementare existentă la noi — concretizată în Dispoziția C.S.C.A. 1506/26 dec. 1967 se referă doar la posibilitatea efectuării unor vizite sau lecții în muze, în zile precizate, în grup, scutite de taxele de intrare. Mai mult decît atît la noi s-au înregistrat acțiuni și inițiative deosebit de valoroase, unele dintre ele putînd să constituie baza unor viitoare reglementări⁵. Concluziile care se desprind încă de pe acum din realizările noastre stabilesc că muzeul nu este un „compensatoriu” al formelor de activități școlare, ci, mai mult, că el devine din ce în ce mai evident o componentă a acestora. Desigur, o reanaliză atentă a programei școlare, prin noi formule didactice vizînd participarea directă a muzeului în procesul de învățămînt, urmate, evident, de precizările metodologice, va conduce la realizarea actului educațional în cei mai ridicai și optimi parametri.

Pornind de la teza că „Toți copiii pot crea. Ei pot să creeze”. Blanche Jefferson⁶, relevă atît existența conștiinței estetice cît și posibilitatea dezvoltării ei. Autoarea citată analizează, sigur în legătură și cunoștință de experiențele muzeului de artă din Boston, metodele de tip școlar pentru învățarea artei și stabilește, riguros ordonate și argumen-

5. Livlu Ștefănescu, Noi acțiuni în cadrul Protocolului cu Ministerul Educației și Învățămîntului, în Rev. muzeelor, nr. 5/1973, pag. 470; V.N., O nouă inițiativă valoroasă, în Revista muzeelor nr. 4/1973, pag. 305—307.

6. Blanche Jefferson, Teaching art to children, Boston, 1959, p. 19.

tate, câteva precizări care ni se par importante a fi subliniate :

— de ordin metodologic ; astfel sînt precizate modalitățile de a facilita formarea — dirijarea expresiei creatoare la copil, dîndu-i acestuia posibilitatea alegerii libere a subiectului, a optării individuale pentru tipul de expresie și a dreptului de organizare a actului artistic ;

— a dispunerii subiectului, regulile copierii și utilizării modelelor ; analiza metodelor didactice directe.

În lucrarea citată, formînd obiectul de studiu precizat la tipul de instruire și educație artistică, din care putem însă desprinde un anumit grad de generalizare, B. Jefferson argumentează și stabilește încă câteva probleme :

- rolul înțelegerii personale ;
- individualitatea „provocării“ didactice ;
- libertatea de experiment ;
- individualitatea de viteză a travaliului artistic ;
- necesitatea determinării și aprecierii „sarcinii“ de către copil ;
- rolul emotivității personale și modul de dezvoltare a autoaprecierii proprii evoluări.

Plecînd de aici, autoarea precizează și rolul profesorului în clasa de artă :

- a crea motivații ;
- a ghida copilul ;
- a-l ajuta în evaluare ;
- a-i facilita prezentarea artei sale, pentru că, susține autoarea

citată : „Profesorul ghidează individual fiecare copil în funcție de problemele sale și odată cu apariția lor. Cînd fiecare copil lucrează cu o bază individuală, problemele fiecăruia sînt diferite“ 7.

De aici și responsabilitatea foarte mare a profesorului care : nu trebuie să facă discriminări de nici un fel ; trebuie să încurajeze și să prezinte o mare varietate a formelor artei contemporane ; să adapteze intențiile individuale și totodată să ajute grupurile în construirea imaginativă, creatoare, într-o mare varietate de stil și forme. Obligatoriu dotat și entuziast al artei, și pedagogiei, el trebuie să transmită indirect cunoștințe și judecăți de valoare pentru a-și ajuta elevii în complexul proces de înțelegere a propriilor lor producții artistice.

Făcînd această trimitere la un practician și teoretician al problemei, nu facem altceva decît să precizăm, prin argumente, multiplele elemente comune și școlii dar și muzeului, în procesul educațional artistic, ultimul putînd răspunde prin însăși existența patrimoniului fără de a cărui cunoaștere nu se pot pune bazele unui sistem de cunoștințe și educație adecvat cerințelor societății moderne.

7. Blanche Jefferson, *Teaching art to children*, Boston, 1969, p. 70.

Argumentele noastre urmează câteva mari direcții pe care le vom prezenta în cele de mai jos : două mari și distincte componente ale civilizației contemporane — mijloacele audio-vizuale și educația permanentă — care se găsesc într-o legătură dialectică — și determină noi strategii ale tuturor instituțiilor secolului nostru.

Prima dintre acestea, „relevă brusc că imaginea, scăpînd de suportul hîrtiei, eliberată de gloaba care este o structură cunoscută esențial pentru scris, primește o dimensiune uriașă și o nouă vigoare”⁸, dînd naștere în fapt unui limbaj universal pentru că „imaginea permite a se comunica multiple mesaje față de cele conținute de cuvînt. Scrisul beneficiază de avantajele lecturii globale și declanșează fără indolă mai eficace imaginile mintale. Audio-scripto-vizualul conciliază lumea imprimării cu cea a imaginii. El permite să se procure cel mai mare număr de informații, cu mare intensitate emoțională, printr-un minimum de suprafață și un minimum de timp”⁹.

Un ilustru sociolog francez, Joffre Dumazedier, arăta că noi înregistrăm în zilele noastre o criză a conținutului învățămîntului, făcînd cunoscute în acest sens rezultatele unei anchete asupra școlii și televiziunii care releva faptul că elevii privesc în medie la televizor 1000 ore/an față de 800 ore de curs, că 30% nu citesc 5 cărți pe an, 73% nu fac sport sau activități cultural-artistice¹⁰. Ca dat concret, dificil de prezentat cu demarcații nete, ci mai degrabă cu o continuitate relativă, educația permanentă a pus și pune-n față școlii — și noi credem că și-n față muzeului — o serie de probleme deosebit de importante :

- formarea personalității complexe a copilului (tinărului);
- orientarea profesională a copilului (tinărului);
- folosirea tuturor resurselor educative și definirea strategiilor metodologice caracteristice.

Iată deci că acest deziderat contemporan — educația permanentă „reconciliază educația școlară și extrașcolară, artificial separate, le integrează în efortul de înțelegere globală a problemelor educative”, iar din acest punct de vedere „un plan integral de educație nu poate ignora muzeele”¹¹. Parcă răspunzînd acestor deziderate, dictonul „școala este făcută pentru copil, și nu pentru profesor” vine să sprijine ideea că „primul rol al educației școlare, înainte de a învăța, de a selecționa, de iniția cit de cit fiecare cunoștință, este de a forma în fiecare elev, în fiecare student, propriul său educator permanent”¹². Și, în a-

8. Albert, Plecy, Grammaire élémentaire de l'image — Comment lire les images, comment les faire parler — Marabout Université, p. 29—30.

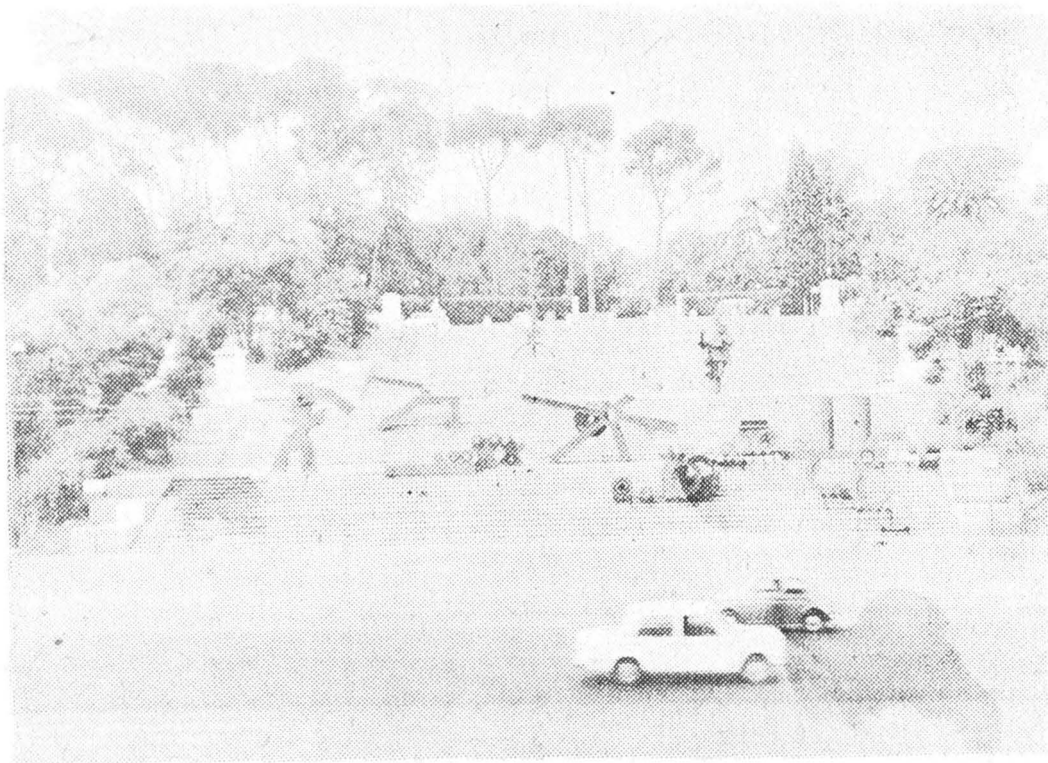
9. Idem, p. 226.

10. Joffre Dumazedier, L'éducation permanente et le système d'éducation en France, 1968, pag. 68, în L'école et l'éducation permanente, UNESCO, Paris, 1972.

11. J. Dumazedier, Idem, p. 144.

12. J. Dumazedier, op. cit., p. 82.

ceastă direcție muzeul intră în categoria mijloacelor de învățămînt cu un încărcat mesaj vizual și semantic, constituind în fapt un ansamblu care nu poate fi ocolit. În acest context imperativ de împrejurări determinat de mutațiile intervenite în sistemul de învățămînt, mutații propice afirmării dinamismului dar și valențelor încă insuficient exploatare, muzeul trebuie să fie prezent și să-și integreze acțiunile sale. Chiar tradiționala vizită, prima și cea mai simplă metodă dar specifică lui, care „devine o aventură pasionantă ce conține un element de descoperire personală, de emulație, care angajează copilul“¹³, permite, atunci cînd ea ajunge o permanență sau cel puțin o obișnuință, ca el

ROMA — Muzeul de artă modernă : EXPO V. MASTROIANI,
P-ța Cervantes, 23 august 1974.

să parcurgă individual — personal drumul cunoașterii și al asimilării, să-și realizeze integral și sistematic cunoștințe, să-și formeze priceperi, deprinderi, aptitudini și atitudini printr-o metodă cît se poate de activă și predispusă „deschiderii“ individului.

13. René Marcouse, *Les transformation des musées un monde en transformation*, în *Musées et monuments XV, Musée, imagination et education*, p. 20.

Indiferent de mijlocul realizării acțiunii educative, muzeul comportă din acest punct de vedere posibilitatea virtuală de a fi prezent permanent în conștiința copiilor și tinerilor: el nu are pauze de tipul vacanțelor școlare! Aici intervine însă problema colaborării — de pildă în sistemul polonez¹⁴ s-au precizat deja câteva condiții:

— „din partea muzeului, o cunoaștere aprofundată a programelor, disciplinelor și grupelor de materii care se predau în școlile primare, secundare sau specialitățile participante la aceasta“;

— „elaborarea de către muzeu a unui program educativ care să țină cont atât de programele școlare, cât și de colecțiile și centrele de interes din muzeu“;

— „un acord asupra felului în care muzeul și corpul profesoral colaborează pentru a aplica programul în general și programele relativ la subiectele particulare“;

— „aranjamentele în vederea unei colaborări a tinerii în cadrul sistemelor de educație permanentă și educația extrașcolară“;

— „un acord între muzeu și școli asupra cercetărilor de efectuat și a modului de a evalua rezultatele de o parte și de alta“.

Sub raportul datelor prezentate mai sus, programul educativ organizat de un muzeu cuprinde:

1. Programul de la sediu, organizat permanent sub forma acțiunii practice în câteva săli sau secții, asigurat integral prin materialul original patrimonial.

2. Programul complementar constînd în teme acoperite prin material grafic, copii, dublete, în muzeu sau constituind obiectul serviciului de împrumut și al unor expoziții temporare, itinerate în școli.

Andrei Szpakowski, director al serviciului educativ al Muzeului național din Varșovia, arată că „se impune a fonda programul muzeului pe cunoștințele care sînt sau care au devenit deja achiziționate de fiecare clasă sau grup și care sînt susceptibile de a fi mai bine asimilate începînd de acolo, ținînd cont de med. ul elevilor, de tipul școlii pe care ei o frecventează și de subiectele proprii care-i interesează“¹⁵. Argumentele colaborării și eficienței scontate nu mai pot fi puse astăzi la îndoială. De altfel ele merg pe linia lansată încă-n 1952 la un Seminar UNESCO ținut la Brooklyn, New York, a cărui rezoluție stipula între altele că: „Fiecare țară trebuie să-și stabilească programele sale de educație și activitățile sale muzeografice în funcție de nevoile resorturilor sale. Integrarea activităților educative ale muzeelor în programele instituțiilor de învățămînt le sporesc prestigiul acestora, le ridică nivelul și ameliorează metodele pedagogice, atât ale muzeelor, cât și a instituțiilor de învățămînt“¹⁶.

14. Andrei Szpakowski, *La collaboration entre le musée et l'école*, in *Musées et monuments* XV, p. 147.

15. Idem, op. cit., p. 148.

16. Ibidem, op. cit., p. 149.

Postulatele majore ale învățămîntului; **participarea conștientă și activă a elevului, regularitatea în studiu, vizualitatea, inteligibilitatea materiei studiate și consolidarea** pot fi considerate valabile și pentru instituția muzeală care nu face altceva, decît, bazîndu-se pe patrimoniul dat, să reunească fapte de cultură și civilizație, procese și fenomene relative la istorie, arheologie, artă, etnologie-etnografie etc. și interrelațiile dintre acestea, care trecute prin observație ajung la nivelul sintezei în conștiința și afectul vizitatorului. Mai mult, deschizînd muzeul pentru acțiune practică (în laboratoare, depozite, galerii de joc etc.), instrucția de ordin științific se completează armonios cu educația estetică pentru că „în cadrul relațiilor dintre muzeu și școală, el caută a deștepta sensul estetic la elevi și a le face de asemenea receptivă și posibilă frumusețea în general și a diverselor forme ale artei, de a le intensifica emoția lor artistică“ iar „o introducere practică în artele vizuale poate contribui să dezvolte puterea creatoare, să completeze educația artistică și să stimuleze talentul“¹⁷.

Dacă unul din obiectivele muzeului este de a difuza larg cultura, dacă rolul său „este de a da copiilor și adulților, care trăiesc în o civilizație complexă unde ei sînt aproape zilnic o experiență indirectă a lucrurilor, posibilitatea, nouă pentru ei, de a cunoaște vizual operele artistice ale culturii actuale și ale culturii trecutului“¹⁸, atunci acest punct de liant între pedagogie și cultură — muzeul își poate argumenta căile de adresare către public. Vom enumera mai jos din rîndul acestora, cele care se vădesc a fi unanim acceptate și pretutindeni utilizate :

1. Vizita organizată la inițiativa școlii (profesorului - dirigintelui).
2. Vizita pregătită de responsabilii celor două instituții (profesor-muzeograf) de regulă conform programei școlare.
3. Ora de curs desfășurată în școală cu material didactic muzeal avînd funcția complementară în studiu.
4. Ora de curs desfășurată în muzeu sub conducerea profesorului avizat de regulile pedagogiei muzeale.
5. Cursuri suplimentare sau de inițiere pe teme de istoria culturii și civilizației, arheologie, tehnică, critică artistică, istoria artei, estetică etc. organizate în muzeu fie în perioada anului școlar, fie în vacanță.
6. Săli de muzeu folosite ca laboratoare de creație sau de joc artistic cu programe adecvate scopului propus.
7. Activități expoziționale realizate prin colaborare la sediul școlii sau al muzcului în săli special afectate.
8. Lectorate.

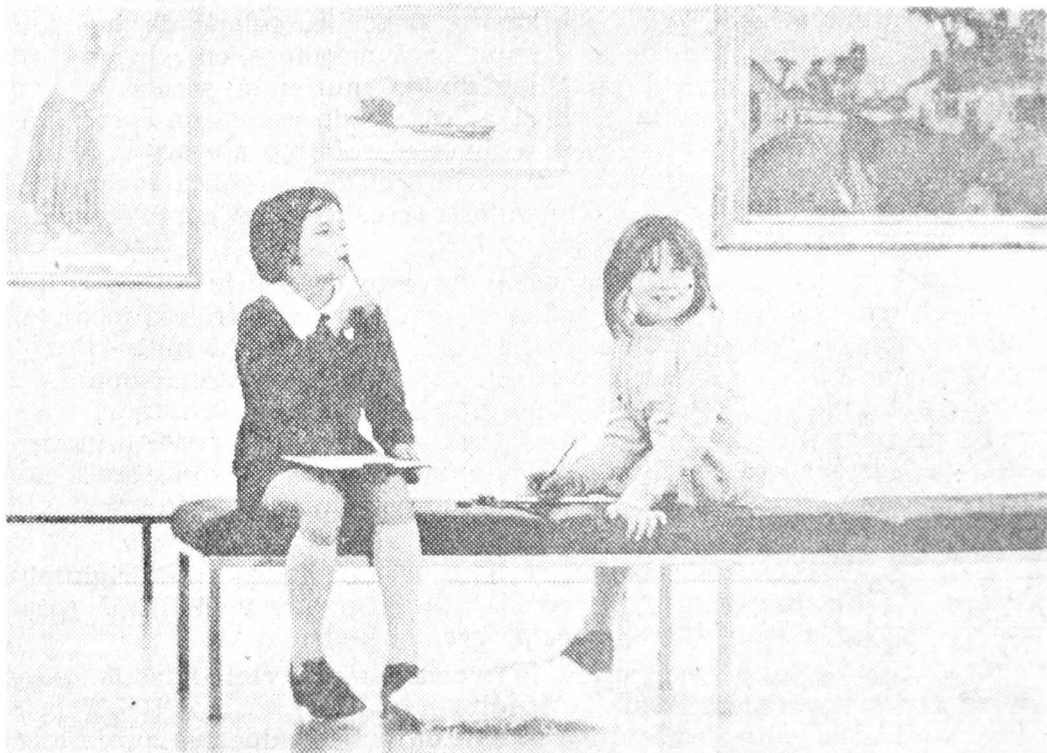
17. Ibidem, op. cit., p. 151.

18. Philip N. Youtz, *Progressive education in the Brooklyn museum*, *Progressive education*, vol. 14. nov. 1937, p. 160, citat de Mark Luca în „Le musée en tant qu'educateur“, în *Musées et monuments*, XV, op. cit., p. 160.

9. Participarea la activitățile muzeului (serii muzeale, concerte, spectacole, filme etc.).

10. Promovarea valorilor artistice prin cartea de artă pentru copii.

Printre elementele de ordin condițional pentru realizarea acestor obiective se impune problema formării și perfecționării personalului didactic și muzeal în sensul realizării — în cea mai deplină colaborare — a procesului educațional prin și în muzeu.

După **Leicester Museums and Art Gallery.**
66 th Annual Report (1972). pag. 48.

METODOLOGIA ÎNTOCMIRII MONOGRAFIEI UNEI LOCALITĂȚI*

CLEOPATRA IONESCU

Întocmirea unei monografii comunale, presupune o cunoaștere temeinică a evoluției istoriei patriei, a aspectelor de ordin politic, economic, social, cultural și etnografic ale județului și localității respective.

Mărturiile documentare existente și reliefate într-o monografie, în cazul de față comunală, pun în contact direct generațiile actuale cu trecutul și prezentul, constituind material de bază în înțelegerea proceselor sociale.

La Plenara din 3—5 noiembrie 1971, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia : „În afară de aceste trecuturi de tristă amintire, mai există și un alt trecut, este vorba de trecutul cu care ne mândrim, de luptă pentru eliberare națională și socială, tradițiile progresiste ale învățămintului, științei și culturii poporului nostru și vrem ca în activitatea noastră să ținem seama de acest trecut”¹. Aceasta presupune un studiu mai amănunțit pentru informare și documentare. M-am ocupat în mod special de întocmirea monografiei comunei Bărbulețu din județul nostru.

Metoda de lucru o prezint ca un ansamblu de procedee pentru redarea cât mai exactă a adevărului istoric, strângând informații de natură istorică locală.

În munca de cercetare am folosit mijloace de informare oferite de bibliologie și am recurs la ineditul din arhive. Colecțiile de documente, arheologie, etnografie, artă populară, literatură, aflate în Muzeul Județean Dimbovița, alături de documentele de arhivă, constituie o prețioasă propagandă pentru valorile trecutului și prezentului. De un real folos mi-au fost mărturiile informatorilor din localitatea menționată, cu privire la nume de oameni, nume de locuri, produse gospodărești, schimburi de proprietate, spițe de neamuri, evenimente istorice legate de sat.

---

* Comunicare susținută la Sesiunea metodică-științifică din 1 martie 1974, organizată de Casa Corpului didactic Dimbovița și Filiala Tirgoviște a Societății de științe istorice.

1) Nicolae Ceaușescu, Expunere cu privire la programul P.C.R. pentru îmbunătățirea activității ideologice, ridicarea nivelului general al cunoașterii și educația socialistă a maselor, pentru așezarea relațiilor din societatea noastră pe baza principiilor eticii și echității socialiste și comuniste — 3 noiembrie 1971 — Buc. Ed. politică, pp. 27-28.

În acțiunile de cercetare am urmărit evoluția sub toate aspectele a celor trei sate : Pietrari, Bărbulețu și Riul-Alb, care în prezent constituie o unitate administrativ teritorială, cunoscută sub denumirea de : comuna „Bărbulețu“.

Dicționarele topografice, statistice, geografice, m-au ajutat să determin localizarea topografică, ocupațiile locuitorilor, situația orografică etc. De un real folos în alcătuirea monografiei mi-au fost publicațiile științifice, editate de Muzeul Județean Dâmbovița, care cuprind o serie de relatări din viața locuitorilor comunei. Prin studierea literaturii de specialitate am putut dezvolta planul inițial cu care am pornit la lucru. Însă în acelaș timp am eliminat diferite probleme, pe care le-am socotit că nu ar fi necesare temei respective. Tot cu ajutorul bibliografiei am căpătat multe informații despre arhivele și fondurile arhivistice cu referiri la cele trei sate și mi-au deschis orizontul spre o mai bună selecționare și interpretare a lor.

În acțiunile de depistare a materialului documentar nu am uitat revistele, presa vremii, documentele de partid și de stat emise pe plan local și central. Izvoarele care m-au ajutat la dezvăluirea trăsăturilor esențiale ale trecutului și prezentului, le-am împărțit în două categorii și anume : izvoare în care reflectarea logică conceptuală este redată prin documente și materiale tipărite și izvoare imaginative formate din unelte, monede, obiecte, produse de artă.

Construcțiile și obiectele existente pe teritoriul comunei Bărbulețu poartă amprenta îndeletnicirilor tradiționale ale locuitorilor. Uneltele privind ocupațiile și meșteșugurile locale mi-au oferit o imagine veridică asupra modului de viață. Piesele de ornament (velințe, macaturi, perne) și piesele de port (iia, fota, betele, cămașa bărbătească) reprezintă simbolul talentului creator asupra hărniciei și gustului pentru frumos cultivat astăzi nu numai în cadrul familial, ci și în cadrul cooperăției artisanale.

Un indiciu destul de concludent asupra răspîndirii industriei textile casnice în localitatea Bărbulețu este și marele număr de războaie de țesut pînză și covoare, furci de tors, vîrtelnițe, răschitoare ș.a.

Transformările care se produc an de an în viața noastră materială și spirituală au dus la dispariția totală sau parțială a unor mărturii prețioase. În monografie voi reda pe cît posibil vechiul în curs de dispariție și pătrunderea noului în special din mediul urban, atît în arhitectură, cît și în port.

Din documentele existente în colecțiile muzeului, formate în marea lor majoritate din foi de zestre, zapise de vînzare-cumpărare, hotărnicii, se desprind aspecte ale eliberării din rumănie, obște sătească, care vor constitui capitole și subcapitole în cadrul monografiei.

În arhivele centrale și locale, am studiat mai întii indici, inventare, cataloage, îndrumătoare, instrumente de lucru, care m-au ajutat

la orientarea spre fondurile arhivistice în care există materiale documentare referitoare la cele trei sate.

În planul de cercetare am urmărit toate aspectele comunei : politic, economic, social, cultural, de la primele mărturii documentare, denumirile pe care le-a avut în decursul anilor pînă în prezent. Nu am uitat nici monumentele istorice din localitate, monumentele de arhitectură biserici, troițe, cruci, pietre de hotar, cetăți, valuri în ființă, valuri în ruină, și în tradiție. Se vor arăta exploataările care au fost în localitate, perioada în care au funcționat.

Problema care se pune în alcătuirea monografiei nu este numai depistarea și cunoașterea documentului, ci și formarea convingerii despre autenticitatea și sinceritatea lui. În arhive am întîlnit și memorii, acestea fiind scrise către bătrînețe, datele lor sînt estompate și mai puțin sincere. Aici trebuie o critică mai atentă și coroborarea lor cu alte documente de epocă. Atît în cercetarea bibliografică, arhivistică și cea de teren, nu am uitat elementul toponimic, care mi-a oferit date prețioase referitoare la ocupațiile locuitorilor. De exemplu satul Pietrari vine de la cuvîntul pietrar, cel care sfarămă, care taie sau lucrează piatră. Semnificativ este zapisul de vînzare-cumpărare din anul 1686, dat de Pătru logofătul din Cepturile, prin care vinde moșia lui Matei Filipescu, mare agă, în care sînt menționate și „ocnile care taie piatră de moară“. Toponimicul Ciobănești consemnat în documentele vremii, confirmă că în acest cartier al satului Riul - Alb locuiau ciobani. De asemenea un mare număr de toponimice sînt nume apelative, substantive, adjective, care indică natura accidentelor de teren, munte, deal, vale, lac, luncă, iaz. Toponomia poate fi socotită istoria nescrisă a unei localități — adevărată arhivă — în care se mai păstrează amintirea unor evenimente. De exemplu, în localitatea Bărbulețu „cetățea“ este consemnat în documentele secolului al XVII-lea (existent și astăzi, pe o întăritură naturală). Iorgu Iordan presupune că aceste toponimice indică existența „unor stațiuni preistorice, sau foste așezări fortificate, existente în vremea stăpînirii romane, și în epoci mai puțin îndepărtate“. De asemenea foile de zestre mi-au oferit un material bogat referitor la port, obiecte de uz casnic și cele folosite ca ornament în interiorul locuințelor. În documentele care formează fondul arhivistic „Poliția orașului Tirgoviște“ sînt foarte multe date referitoare la port, „este îmbrăcat în sarică, căciulă de blană, pantaloni de postav, opinci“.

În munca de cercetare au folosit informarea directă de pe teren. În acest scop am urmărit tipul de locuință, arhitectură, mobilierul și elementele de decor existente în gospodăria respectivă. Am intrat în case mai vechi, cerînd detalii de la informatori asupra construcțiilor, în care au locuit părinții, bunicii și străbunicii lor, modul cum erau mobiliate și ornamentate încăperile, port. Am cules date referitoare la obiceiuri și credințe ale locuitorilor, privind cele mai semnificative mo-

mente din viață : naștere, nuntă, înmormintare, participînd personal la aceste evenimente importante. În viața economică și socială am urmărit existența unor fenomene, apariția altora și pătrunderea produselor orășenești în lumea satului.

În tot cursul cercetării am întocmit fișe bibliografice, arhivistice, de obiect. Apoi le-am clasat pe probleme și subprobleme, în funcție de capitolele și subcapitolele care formează planul lucrării.

Pentru ilustrarea valorilor materiale și culturale ale comunei Bărbulețu, am colecționat imagini fotografice cu diferite tipuri de locuință, sisteme de încălzit, interioare țărănești, port, obiecte de uz casnic din cele mai vechi timpuri pînă în prezent. Am făcut fotocopii de pe stampe existente la Biblioteca Academiei, reprezentînd case din secolul al XIX-lea. În continuare cu sprijinul organelor în drept voi căuta să am cît mai multe imagini privind aspectele din cooperativa meșteșugărească din localitatea Rîul-Alb, ocrotirea sănătății, învățămînt, cămine culturale, biblioteci și alte unități existente.

În încheiere voi reda cuvinte rare, toponimice, culese din documente și de pe teren, proverbe, legende, inscripții și documente inedite (folosite în lucrare) reproduse integral.

C U P R I N S U L

Introducere

I) AȘEZAREA COMUNEI, CONDIȚIILE DE CLIMĂ ȘI SOL

- 1) Relieful
- 2) Climă
- 3) Aspecte hidrologice
- 4) Solul, vegetația și fauna

II) COMUNA ÎN MEMORIA DOCUMENTELOR

- 1) Atestarea documentară a satelor în ordine cronologică :
Pietrari, Bărbulețu, Rîul-Alb.
- 2) Monumente istorice și memoriale

III) ASPECTE DESPRINSE DIN DOCUMENTE

- 1) Obștea sătească
  - a) Principiile care stau la baza obștei .
  - b) Responsabilitatea colectivă pentru plata birului
  - c) Dreptul de judecată al obștei
- 2) Eliberarea din rumânie
- 3) Prezența unor mari dregători (Crețuleștii)

IV) DEZVOLTAREA DEMOGRAFICĂ (1810—1974)

- 1) Mișcarea populației

V) ORGANIZAREA POLITICĂ

- 1) Conducerea satelor de către pîrcălabi

- 2) Sfatul sătesc — aleșii satului 1831—1864
- 3) Primăria 1865—1949
- 4) Comitet provizoriu — 1949
- 5) Sfat popular 1950—1968
- 6) Unificarea localităților Pietrari, Bărbulețu, Rîul Alb cu sediul în Gura Bărbulețu (1968).

VI) VIAȚA ECONOMICĂ

- 1) Agricultură
- 2) Reforma rurală 1864
- 3) Improprietărirea din anul 1921
- 4) Reforma agrară 1945
- 5) Horticultura
- 6) Păstoritul
- 7) Creșterea vitelor
- 8) Stupăritul
- 9) Meșteșuguri și meșteșugari
- 10) Industria textilă casnică

VII) ASPECTE ALE LUPTEI DE CLASĂ

VIII) OCROTIREA SĂNĂTĂȚII

- 1) Circumscripții sanitare
- 2) Farmacii

IX) COMERȚ

- 1) Existența bilciurilor
- 2) Prăvălii, băcănii
- 3) Cooperative sătești

X) LOCUINȚA

- 1) Așezare — tipuri de locuință.
- 2) Gospodărie
- 3) Arhitectura locuinței (tipuri de plan și elevație)
- 4) Sistem de încălzire

XI) ORGANIZAREA INTERIORULUI TRADIȚIONAL (ELEMENTE DE BAZA)

- 1) Mobilier
- 2) Textile de uz și decorative
- 3) Pătrunderea elementelor din mediul urban în arhitectura așezărilor, amenajarea interiorului, interdependența dintre vechi și nou.

XII) PORTUL

- 1) după vîrstă, stare civilă, sex, anotimp
- 2) Pătrunderea produselor orășenești și procesul de dispariție al costumelor naționale

XIII) OBICEIURI ȘI CREDINȚE

- 1) Obiceiuri legate de evenimente din viața omului: naștere, botez, nuntă, înmormîntare

2) Obiceiuri calendaristice

- a) de iarnă (colinde) : versuri, plugușor, sorcovă, stea, buhaiul
- b) de primăvară și vară (paparude, drăgaica)
- c) de toamnă și iarnă (clacă, hore, șezători)

XIV) FOLCLORUL SATULUI

- 1) Lirica : (doine, cîntece)
- 2) Epicul, în versuri (balade), în proză (legende, povestiri, basme)
- 3) Instrumente muzicale (bucium, frunza, fluierul, solz de pește)
- 4) Dansuri (hora, sîrba)

XV) ÎNVĂȚĂMÎNT — CULTURĂ

- 1) Învățămîntul pînă la punerea în aplicare a Regulamentului organic
- 2) Învățămîntul după punerea în aplicare a Regulamentului organic
- 3) Dezvoltarea învățămîntului după Legea instrucțiunii publice din 25 noiembrie 1864
- 4) Dezvoltarea învățămîntului după punerea în aplicare a reformei învățămîntului din anul 1948 pînă în prezent
- 5) Cămine culturale
- 6) Biblioteci
- 7) Case de citit

XVI) INSTITUȚII FINANCIARE

XVII) FIII SATULUI

XVIII) PERSPECTIVE DE DEZVOLTARE

Încheiere.

ANEXA : — glosar
 toponimice
 proverbe
 inscripții
 documente inedite

EXPOZIȚIA JUBILIARĂ „JUDEȚUL DÎMBOVIȚA LA A XXX-A ANIVERSARE A ELIBERĂRII ROMÂNIEI DE SUB DOMINAȚIA FASCISTĂ

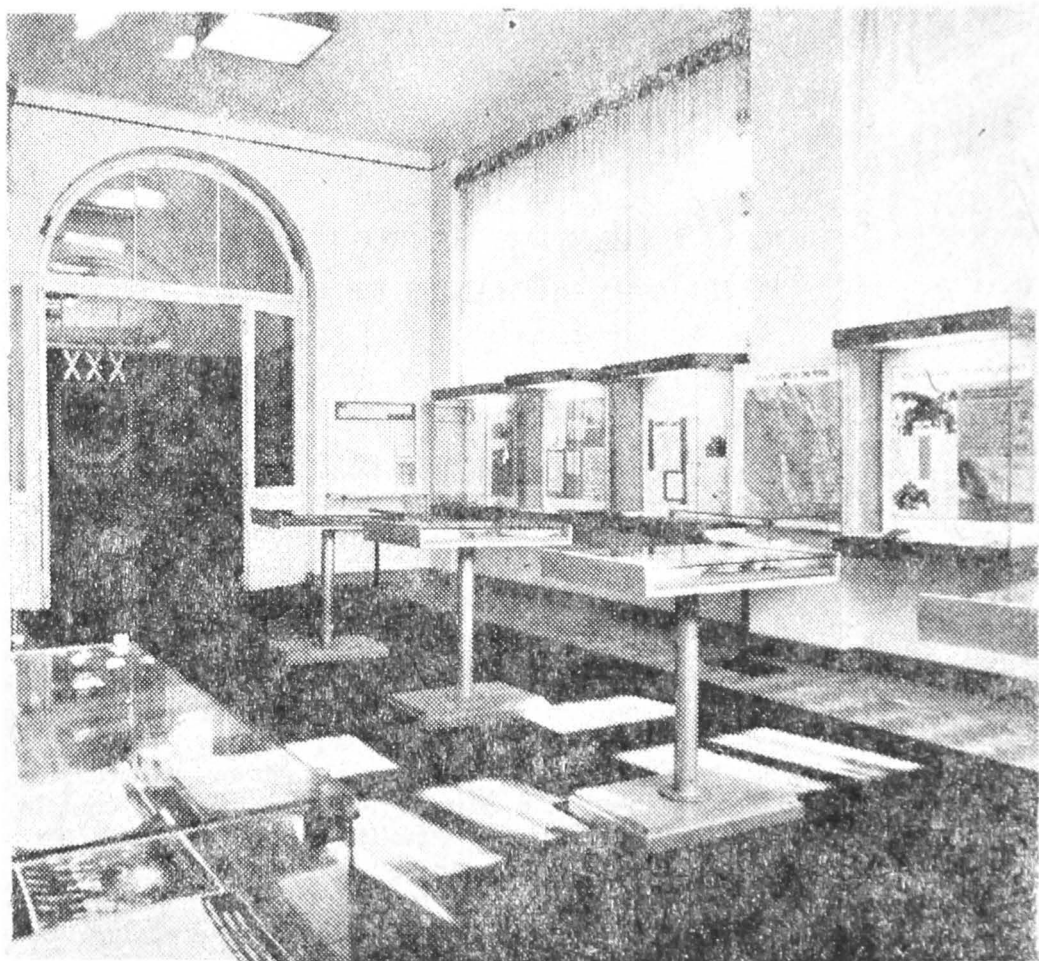
GABRIELA NIȚULESCU

În cinstea aniversării a trei decenii de la insurecția națională antifascistă și a Congresului al XI-lea al P.C.R., Muzeul județean Dîmbovița și Filiala Arhivelor Statului Dîmbovița, sub directa îndrumare a Comitetului Județean Dîmbovița al P.C.R., au organizat această expoziție jubiliară, înscrisă ca un moment deosebit în seria amplelor manifestări dedicate celor două mari evenimente.

Organizată în sălile Muzeului de arheologie din Tîrgoviște, expoziția a fost deschisă în ziua de 12 august 1974, în prezența organelor locale de partid și de stat, a unui numeros public.

Concepută și realizată ca o sinteză a transformărilor remarcabile cunoscute de județul nostru în ultimii 30 de ani, o subliniere a contribuției aduse de dîmbovițeni la construirea noii României, expoziția jubiliară a fost precedată de un ciclu de manifestări complexe organizate în județ (simpozioane, caravane muzeistice, concursuri cu temă, emisiuni la stația de radioamplificare a orașului, vizite la obiectivele industriale etc.). În felul acesta, expoziția jubiliară se înscrie într-un cadru larg de informare și rememorare a realizărilor județului nostru, o ilustrare vie și sintetică — folosind mijloace specific expoziționale, o punctare a semnificației deosebite imprimate anului 1974 de cele două mari evenimente politice : sărbătorirea a trei decenii de la insurecția națională antifascistă și Congresul XI al Partidului nostru.

Ca un omagiu adus Partidului și Țării, s-a prezentat vizitatorului — chiar din prima sală — portretul secretarului general al P.C.R. și președintele iubit al Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Incadrat în conturul hărții țării noastre, sub portret, se află un citat din Tezele C.C. al P.C.R. cu privire la sărbătorirea a 30 de ani de la insurecția națională antifascistă — în felul acesta s-a realizat actualizarea politică, contactul direct al vizitatorului cu permanența prezentului României socialiste. De fapt, prima sală evidențiază firul roșu al expoziției, esența intuitivă a celor două mari direcții tematiche prezentate pe parcurs :

— realizarea unui context general, național, sublinierea principalelor evenimente și momente ale istoriei contemporane.

— înscrierea județului nostru în acest context general, evidențierea aportului său pe plan național (în spațiul tematic total al expoziției, proporția reprezentării aspectelor locale este de cca. 85%).

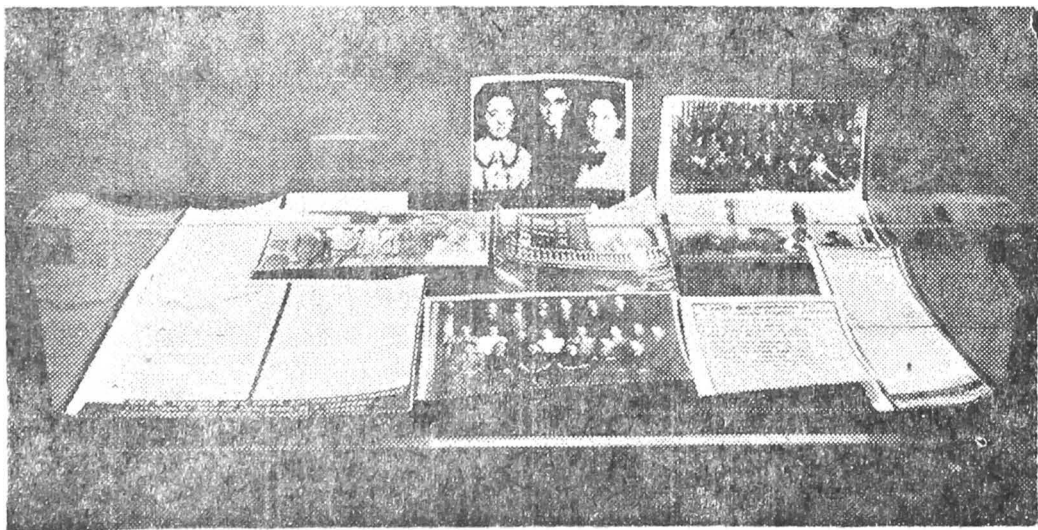
Din punct de vedere tematic, expoziția a fost structurată pe următoarele mari capitole :

— „P.C.R. — conducătorul și organizatorul pregătirii și înlăpturii insurecției naționale antifasciste (1941—1944)”. Sînt reliefate aspecte din lupta poporului nostru, sub conducerea Partidului, împotriva dictaturii antonesciene, pentru ieșirea României din războiul nedrept, antisovietic, pentru pregătirea actului de la 23 August 1944.

— „Acțiuni ale maselor populare, sub conducerea P.C.R., pentru democratizarea vieții politice a țării (1944—1946)”. În efervescenta

transformărilor politice ale acestei perioade, aportul județului nostru este prezentat și prin documente originale, cu referiri la instaurarea organelor democratice, contribuția comuniștilor la reușita alegerilor din noiembrie 1946, trecerea întreprinderilor la producția de pace.

— „Oamenii muncii din județ înfăptuiesc hotărârile Conferinței Naționale a Partidului (1945-1949)“. Sînt marcate evenimentele importante ale acestei perioade : proclamarea Republicii, naționalizarea principalelor mijloace de producție, eforturile întregului popor pentru îndeplinirea primelor planuri economice, Congresul P.C.R. din 1948, unificarea organizațiilor de tineret, înființarea organizației pionierilor etc. In vitrine sînt expuse documente originale, ziare locale, fotografiile reprezentînd activitatea tovarășilor Nicolae Ceaușescu și Elena Petrescu-Ceaușescu.

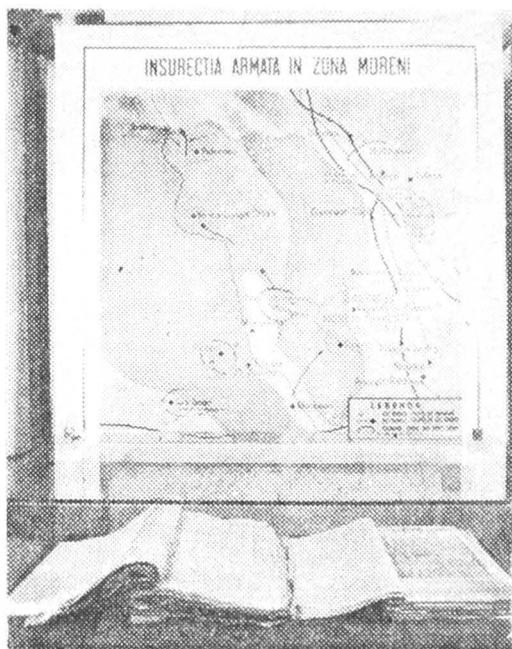
— „Județul Dîmbovița pe drumul construirii socialismului (1950—1968)“. O sinteză a transformărilor economice ale melegurilor vechii cetăți de scaun, a afirmării acestui colț de țară.

— „Județul Dîmbovița — prezent și perspective (1968—1980)“. Alături de realizările județului nostru, de transformarea cetății de scaun a Tîrgoviștei într-o cetate a oțelului românesc, de afirmarea noastră pe plan economic, politic și social-cultural, sînt prezentate și direcțiile de perspectivă ale dezvoltării județului pînă în anul 1980¹.

— „Participarea României la războiul antihitlerist (1944-1945)“. Alături de prezentarea eforturilor întregului popor la înfrîngerea Ger-

1. Pentru că în momentul organizării expoziției materialul informativ expus era insuficient în acest domeniu, pe parcurs au fost introduse noi informații, noi documente de partid și de stat.

maniei fasciste, a contribuției deosebite aduse de armata română. sînt prezentate și participările dimbovițene; de altfel, unul dintre panouri este intitulat „Contribuția județului Dimbovița la eliberarea patriei și înfrîngerea fascismului“.

Adresîndu-se unor categorii diferite de vizitatori (ca vîrstă, preocupări, pregătire și capacitate de selecție), expoziția a fost concepută ca o sinteză intuitivă, un complex de informații, obținut cu ajutorul următoarelor materiale :

MATERIALE ORIGINALE : documente originale de la Filiala Arhivelor Statului Dimbovița, expuse în vitrine ; ziare locale, centrale și străine în care sînt menționate faptele eroice ale dimbovițenilor participanți la războiul antihitlerist ; medalii și decorații (medalia jubiliară a centenarului I.U.P. Tîrgoviște, medalii acordate Stațiunii pomicole Voinești, medalii primite de formațiile artistice din județ la diferite manifestări pe plan național, decorații acordate de guvernele României și Cehoslovaciei dimbovițenilor care au luptat în războiul antihitlerist etc.) ; diplome ; lucrări apărute pe plan central și local (monografii de întreprinderi, localități, lucrări din economie, cultură, turism, sport, învățămînt etc.) ; fotografiile aparținînd unor luptători din Regimentul 2 Care de luptă Tîrgoviște² etc.

2. Mulțumim tovarășului Alexa Ghéorghe pentru amabilitatea cu care ne-a pus la dispoziție aceste valoroase materiale, unele inedite.

MATERIALE COMPLEMENTARE : fotocopii și xerografii, expuse pe panouri și în vitrine.

MATERIALE TRIDIMENSIONALE : machete (reprezentînd întreprinderi din județ, obiective turistice — complexe „Padina“ și „Peștera“; trofee și plachete aparținînd formațiilor artistice din județ premiate (menționăm prezența în expoziție a „Marelui Premiu“ al Radio-televiziunii române, acordat celor trei corale dimbovițene participante la concursul „Cîntare patriei“).

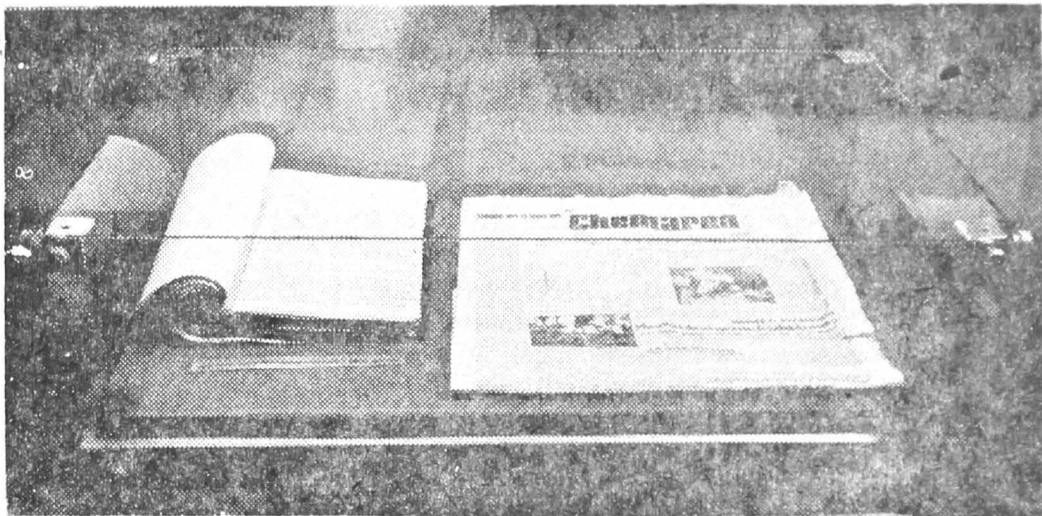
MATERIALE COMPLEMENTARE TEMATICII EXPOZIȚIEI : au fost realizate diapozitive după pelicula filmului „Testamentul“³, potrivit tematicii și structurii expoziției. Aceste diapozitive au fost prezentate atît în cadrul vizitării expoziției, cît și în cadrul simpoziunilor organizate.

Din punct de vedere expozițional, s-au folosit : panouri variate ca mărime, vitrine (atît cele atașate panourilor, cît și cele independente), suporturi pentru expunerea machetelor. Subliniem eficiența colaborării

permanente cu graficianul Timotei Constantinescu, nu numai în realizarea grafică a panourilor, ci și în realizarea întregii expoziții, înțelegerea precisă și adecvată a esenței tematice a expoziției, sublinierea ideilor importante, crearea unui cadru potrivit.

3. Plecînd de la ideea proiectării acestui film, în circuitul expoziției, datorită unor probleme tehnice s-a renunțat, folosindu-se numai diapozitivele realizate după peliculă : un deosebit ajutor am primit din partea colegului nostru Valeriu Liță, căruia îi mulțumim și pe această cale.

Desigur, realizarea acestei expoziții-sinteză a apărut ca finalizare a unei colaborări strinse, a unei concepții colective de lucru, a unei documentări bogate și permanente, a unui sprijin eficient primit din partea Comitetului județean Dîmbovița al P.C.R., a tuturor celor care au ajutat la realizarea expoziției ⁴.

Inclusă în programul complex al manifestărilor dedicate aniversării zilei de 23 August și Congresului XI al P.C.R., expoziția jubiliară a constituit o prezență vie în viața municipiului Tîrgoviște și a județului nostru ⁵, un instrument eficace pentru informarea și educarea publicului vizitator, mai ales a tinerei generații ⁶.

4. Cu mulțumiri pentru excelentul sprijin acordat, menționăm cîțiva colaboratori la realizarea expoziției jubiliare :

— Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă Dîmbovița : Centrul județean de îndrumare a creației populare, a mișcării artistice de masă ; redacția ziarului „Dîmbovița”, pentru excelențele fotografiei realizate de tov. Safta Gheorghe ; Inspectoratul județean Dîmbovița al M.A.I., care ne-a pus la dispoziție materiale deosebit de valoroase ; Biblioteca județeană ; Casa de cultură a municipiului Tîrgoviște ; Sindicatul învățămînt Tîrgoviște ; Direcția județeană de sistematizare Dîmbovița, tov. arhitect Macra Ștefan ; Direcția județeană de statistică ; Cooperativa „Arta Populară” ; Clubul muncitoresc Fieni ; Stațiunea pomicolă Voinesti ; prof. Mihai Popescu ; întreprinderi din municipiu și județ, care au împrumutat machetele necesare.

5. După vernisajul expoziției, numărul vizitatorilor a crescut continuu ; vizitată în perioada 12 august — 10 noiembrie de 3.800 de persoane (din care 42% elevi), în perioada 11 noiembrie — 1 decembrie, luna desfășurării lucrărilor Congresului al XI-lea al P.C.R., expoziția are 500 de vizitatori.

6. Ca o subliniere a semnificației deosebite a acestei expoziții, menționăm faptul că numeroase școli au imprimat o solemnitate specială unui moment important în viața tinerilor școlari, prin folosirea cadrului expoziției pentru primirea de pionieri, depunerea jurămîntului de tînăr comunist al țării.

EXPOZIȚIA JUBILIARĂ „CENTENARUL LICEULUI IENĂCHIȚĂ VĂCĂRESCU“

CLEOPATRA IONESCU

GABRIEL MIHAESCU

Anul 1974, bogat în aniversări, a înscris în preocupările colectivelor Liceului Ienăchiță Văcărescu și Muzeului județean Dimbovița și organizarea unei expoziții jubiliare, dedicată celor 100 de ani de învățămînt secundar în orașul Tirgoviște.

Expoziția s-a inaugurat la 6 octombrie 1974 la Liceul Ienăchiță Văcărescu în prezența unui numeros public, format din foști profesori și elevi, precum și din reprezentanții Comitetului județean al P.C.R., Ministerului Invățămîntului și Educației și ai Inspectoratului școlar județean.

Tematica și grafica expoziției au fost realizate de un colectiv format din profesori ai liceului * și din personalul de specialitate al muzeului. 80% din exponate reprezintă piese originale (fotografii de epocă, artă plastică, medalii, diplome, plachete) din fondul documentar al liceului și din patrimoniul muzeului.

Materialul documentar a fost grupat pe trei mari perioade :

- 1) Gimnaziul între anii 1874—1918 ;
- 2) Liceul între anii 1918—1948, cu înființarea secțiilor reală și modernă ;
- 3) Dezvoltarea liceului după Reforma învățămîntului din 1948.

Această ultimă perioadă reprezintă ponderea expoziției, ilustrînd creșterea bazei materiale a școlii, dotarea laboratoarelor și atelierelor cu mașini și aparatură modernă, care au permis ridicarea nivelului procesului instructiv-educativ și legarea învățămîntului de practică.

În transpunere grafică, tematica expoziției ilustrează creșterea numerică a elevilor, care s-au ridicat în anul 1974 la 666 — curs de zi, 410 cursul seral și 250 — cursul fără frecvență, adică în total 1326 elevi.

---

* Colectivul de profesori a fost condus de Victor Ivașcu, Eugen Fruchter și Gheorghe Catană.

Liceul are 54 cadre didactice, bibliotecă cu 11.800 volume (la care se adaugă numeroase reviste de specialitate), laboratoare de fizică, chimie, științele naturale, un cabinet fonic, altul de științe sociale, șapte ateliere pentru activitatea productivă, sala de gimnastică, cabinet medical.

În cadrul fiecărei perioade am urmărit următoarele probleme:

— Preocupări ale organelor locale pentru asigurarea imobilului, funcționarea gimnaziului la Școala primară nr. 1, construirea localului propriu.

— Procesul de învățămînt, profesori, elevi.

— Biblioteca.

— Laboratoarele.

— Activitatea cultural-artistică a profesorilor și elevilor liceului.

— Activitatea științifică a corpului profesoral și a elevilor.

— Activitatea sportivă și excursiile.

— Munca productivă în atelierele școlii, în întreprinderi și activitatea patriotică.

Primul panou reproduce îndemnul adresat școlii de tovarășul Nicolae Ceaușescu: „Dorim ca tînăra generație constructoare a comunismului să stăpînească cele mai înalte cunoștințe în toate domeniile de activitate, să-și poată îndeplini în cît mai bune condițiuni sarcinile de

onoare ce-i vor reveni în societate, să continue cu cinste și fermitate și să ridice pe o treaptă superioară mărețele tradiții revoluționare, sociale și naționale ale partidului și poporului nostru“, însoțit de documentele de partid referitoare la politica în domeniul învățămîntului.

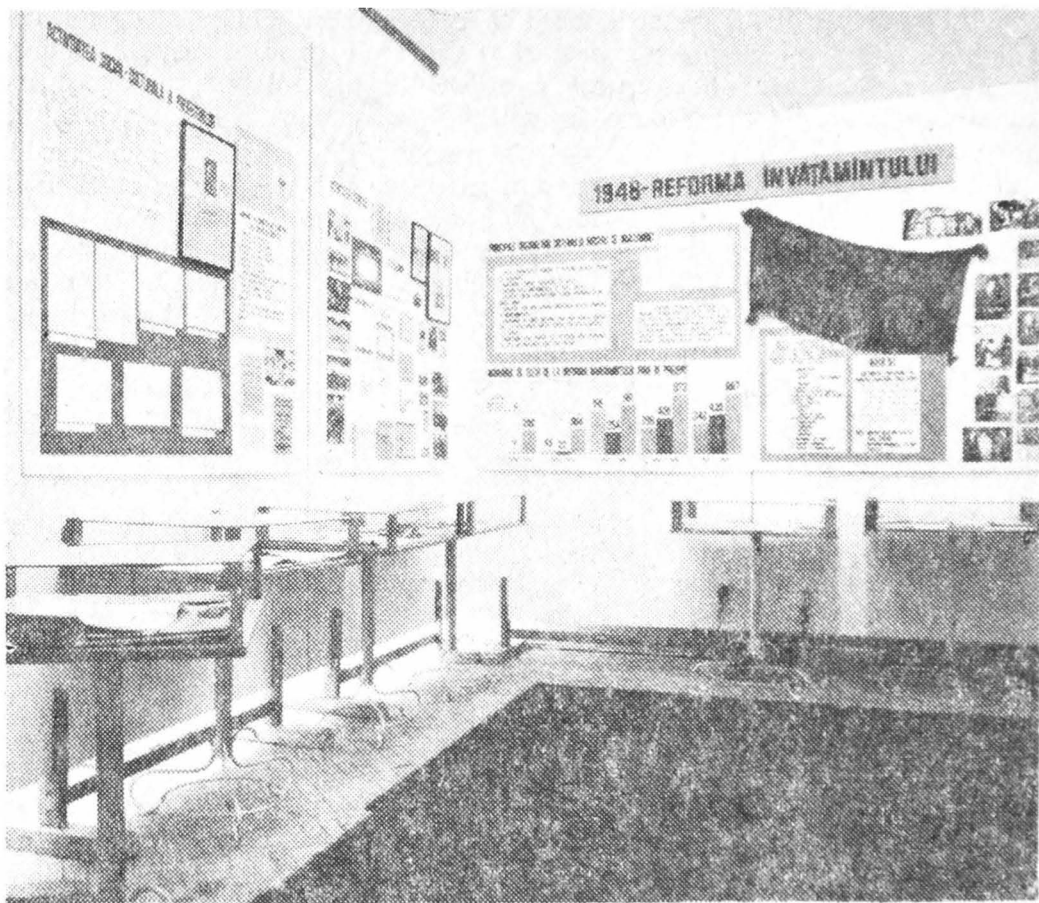
După ce am arătat că Liceul Ienăchiță Văcărescu, prima școală secundară creată în județul Dîmbovița în epoca modernă, este continuatoare primei instituții de învățămînt mediu din Țara Românească — Schola greca e latina — colegiu umanist, care a funcționat în orașul Tîrgoviște între anii 1646—1651, am redat schimbările de denumire și structură intervenite în decursul anilor, pînă în prezent.

Prin xerografii este ilustrată deschiderea cursurilor gimnaziului la data de 3 octombrie 1874, funcționarea acestuia cu patru clase în localul Școlii primare nr. 1, acordarea terenului și construcția localului propriu.

Prin fotografii de epocă, lucrări de artă plastică, fotocopii sînt ilustrate figurile lui D.P. Condurățeanu — profesor între anii 1875—1876, autorul Dicționarului geografic al județului Dîmbovița și al unor manuale; Vasile Byzantie, profesor între anii 1878—1880; Al. Vlahuță, profesor de limba română și latină între anii 1880—1884; Ionescu V. Raicu (Raicu Ionescu-Rion), profesor de limba română și latină între anii 1893—1895, militant socialist. În vitrine au fost expuse caiete ale elevilor, manuale școlare de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, regulamente școlare, condica de prezență cu semnătura lui Al. Vlahuță, documente referitoare la boala grea a lui Raicu Ionescu-Rion, la decesul său și închiderea cursurilor pentru înmormîntare. Prin fotografii de epocă am ilustrat corpul didactic al gimnaziului de la sfîrșitul secolului al XIX-lea.

Un panou a fost intitulat „Profesori și elevi la începutul secolului al XX-lea“, reliefînd figura lui Mihail Cruceanu, militant comunist, participant la Congresul de constituire al Partidului Comunist Român din mai 1921. În vitrine am expus anuare și documente privind aniversările a 25 și a 40 de ani de la înființarea liceului etc. Panoul intitulat „Colegi și elevi văzuți de profesorul Vasile Blendea“ completează a doua temă a expoziției.

Prin xerografii am ilustrat și activitatea bibliotecii — de o vîrstă cu liceul, care din anul 1925 deservește și publicul din localitate — completarea fondului de carte, liste cu cărți, pagini din cartea de aur care atestă activitatea Ateneului popular, la care țineau conferințe scriitorii I. Al. Brătescu-Voinești și I.C. Vissarion, în folosul refacerii bibliotecii liceului după distrugerile provocate de primul război mondial, constituirea colecției de numismatică în anul 1898, prin contribuția elevilor, sub conducerea profesorului Theodor Agulletti. Am redat apoi dezvoltarea laboratorului, preocuparea pentru completarea sa cu aparate și diferite substanțe chimice.

Societățile culturale care au activat în Tîrgoviște prin osîrdia profesorilor sînt ilustrate prin xerografii făcute de pe documentele existente în arhivele locale. Profesorii liceului sînt prezenți în Societatea „Progresul“, cu merite deosebite în editarea ziarului „Armonia“. Sînt ilustrate Cercul didactic, Cercul cultural, Asociația culturală „Tîrgoviștea“. Am reliefat apoi activitatea cultural-artistică a cadrelor didactice și participarea lor la sesiunile de comunicări științifice. În cursul anului 1970/1971 s-a constituit Societatea literar-științifică „Ienăchiță Văcărescu“, în care activează, în egală măsură, profesori și elevi.

Am prezentat prin documente activitatea literar-științifică a elevilor liceului, participarea la diferite concursuri literare ca cele organizate de „Tinerimea Română“ în anii antebelici, olimpiade de literatură, matematică, fizică, economie politică, organizate pe plan județean și național, unde s-au obținut diferite premii și mențiuni. Presa locală evidențiază două referate, prezentate de membrii cercului de științe sociale al Liceului Ienăchiță Văcărescu, la sesiunea de comunicări știin-

țifice organizate de Comitetul județean U.T.C. și Inspectoratul școlar județean. În vitrine am ilustrat activitatea literar-științifică a elevilor prin exemplare ale revistei „Vlăstarul“, editată în perioada 1919—1925, care și-a reluat apariția în iunie 1970, și ale gazetei „Gîndiri școlărești“. Am scos în evidență participarea la concursul revistelor școlare din primăvara anului 1972, revista liceului primind „Premiul special pentru continuitate și tradiție“.

Prin texte explicative și documente am marcat atestarea, în anul 1896, a corului liceului, iar în 1903 a orchestrei, prezența lor în programul unor serbări școlare prilejuite de aniversarea unor evenimente ca „24 Ianuarie“, „1 Decembrie“ etc., activitatea profesorilor în corul sindicatului învățămînt și cultură „Cîntarea României“, înființarea societății muzicale „Buciumul“. Am ilustrat cu diplome originale activitatea artistică a elevilor la dansuri, muzică populară, muzică ușoară, formațiunea instrumental-corală, interpretare pian. Prin fotografii am redat momentul emoționant al întîlnirii corului liceului cu muzicologul George Sbărcea și cîntăreața Ioana Radu.

Activitatea sportivă este redată prin diplome originale, medalii, plachete, cupe cîștigate de elevii liceului la diferite competiții, cucerirea titlului de campioană republicană școlară de echipa de fotbal, selecția unor elevi cu rezultate remarcabile la atletism în lotul național de juniori ș.a.

Continuînd firul unor tradiții în organizarea de excursii în țară și străinătate (Turcia, Grecia), am prezentat prin fotografii excursiile de studiu, avînd ca obiective vizitarea unor muzee, întreprinderi industriale din județul nostru, monumentele din nordul Moldovei, Transilvania, Delta Dunării etc. Pe un pancu am ilustrat profesorii de astăzi ai liceului prin desene realizate de profesorul Dumitru Ilie.

Prin texte explicative s-a arătat că numai în anul 1973—1974, prin munca depusă de elevi în atelierele de produse finite din lemn, cusături naționale, lăcătușerie, menaj și electrotehnică s-au realizat fonduri în valoare de 119.000 lei. Lucrările de autodotare ale școlii se ridică la peste 500.000 lei. Prin fotografii am ilustrat practica agricolă la I.A.S. Tîrgoviște, C.A.P. Matei Voievod și participarea elevilor liceului la înfrumusețarea municipiului Tîrgoviște.

În holul liceului am etalat publicațiile foștilor elevi și profesori ai liceului, scriitori și oameni de știință de prestigiu.

Expoziția a trezit interesul publicului tîrgoviștean, devenind permanentă.

MUZEUL SĂTESC PIETROȘIȚA

ILEANA RĂDULESCU - GAIȚĂ

GHEORGHE BULEI

Situată pe valea superioară a Ialomiței, într-o pitorească zonă submontană, Pietroșița se prezintă azi ca una dintre cele mai dezvoltate așezări rurale din județ.

Încă din secolul trecut localitatea a cunoscut o deosebită prosperitate economică, fapt care a favorizat, din punct de vedere etnografic, accentuarea unor elemente specifice; principalul exemplu îl constituie dezvoltarea unei adevărate industrii de țesut scoarțe — ocupație care aduce localității o frumoasă faimă. Se dezvoltă și ajung la rafinament motivele vechi de factură locală sau zonală, iar pe măsură ce ne apropiem de perioada actuală, se elaborează sau se adoptă motive noi sau alte modalități de îmbinare a motivelor tradiționale într-o dinamică din ce în ce mai rapidă.

Prosperitatea economică a făcut ca locuințele Pietroșiței să aibă un plan ingenios, dezvoltat pe două nivele (în general). Interiorul tradițional, îmbrăcat din belșug cu țesături și textile decorative, păstrează, însă, mai puține piese de mobilier de factură țărănească veche, acestea fiind înlocuite cu piese de factură orășenească meșteșugărească: patul cu tăblii, scaunul cu spetează, masa înaltă, deseori dulapul.

Condițiile naturale au favorizat locuitorilor Pietroșiței dezvoltarea pomiculturii, viticulturii, a cărăușiei, prelucrarea lemnului ce se găsea din belșug în pădurile din jur, morăritul, păstoritul și creșterea animalelor — ocupații ce aduceau cu sine frumoase beneficii și care, astfel, constituiau baza prosperității lor economice.

Inițiativa organizării unui muzeu local care să illustreze la modul sugestiv principalele elemente ale civilizației locale se dovedește, deci, salutară. Muzeul este util atât localnicilor, cărora li se adresează în primul rând, propunându-și să le dezvolte conștiința tradiției locale și mândria de a fi purtătorii și continuatorii unei frumoase culturi materiale și spirituale, cât și publicului mai larg, venit din cele mai diverse medii, și chiar specialiștilor, oferind, cu siguranță, elemente inedite.

Muzeul are la dispoziție o clădire provenind din cea de a doua jumătate a secolului trecut, specifică locului, avînd planul dezvoltat pe

două nivele iar spre exterior prispe și foișoare decorate cu parmalic și traforaj. La ambele nivele încăperile se desfășoară de-o parte și de alta a unei „săli“ lungi de aproape 8 m.

Cele aproximativ 800 de piese etnografice colecționate de pasionantul profesor din localitate Dumitru Ulteru vor fi așezate tematic în cinci din cele șapte încăperi astfel :

Parterul este destinat ilustrării ocupațiilor și meșteșugurilor tradiționale, transporturilor. În primele două săli ale muzeului sînt subliniate prin categorii de unelte și obiecte de uz o serie de aspecte referitoare la creșterea vitelor, păstorit, pomicultură — ca ocupații cheie în cadrul economiei locale — precum și ocupațiile de o mai mică importanță : agricultura, viticultura, culesul din natură, pescuitul și altele. Un spațiu mai mare este afectat păstoritului, grație importanței pe care o reprezintă în viața locuitorilor, ocupație reprezentată prin piese care se referă la fazele prelucrării laptelui (de la muls, transport, pînă la obținerea produsului finit ; găleți pentru muls, boți pentru transport, cadre pentru brînză), alături de care apar piese specifice vieții pastorale ca : bîte ciobănești, buciume.

Pe aceleași criterii au fost selectate și expuse și uneltele menite să illustreze pomicultura, respectiv alegerea de piese reprezentative pentru toate momentele acestei munci : foarfeci pentru tuns pomii, crăcani din lemn și metal pentru cules fructele, prăjini de bătut prunii, coșuri și tîrne pentru adunat și transportat, butoiașe pentru păstrat țuica.

O sală a parterului este destinată ilustrării principalelor meșteșuguri locale care au adus Pietroșiței prosperitatea și faima unui puternic centru : șițarit, tîmplărie, dulgherie (pentru prelucrarea bogatelor resurse de materie lemnoasă), cioplitul pietrei, torsul și țesutul firelor de proveniență animală și vegetală, (meșteșug în care locuitorii s-au specializat în majoritate). Șițaritul și prelucrarea firelor se bucură de o completă prezentare, dublată de o deosebită valoare a pieselor din punct de vedere al vechimii și specificității. Remarcăm un vechi și ingenios scaun de sindrilă (mijlocul secolului XIX), războiul de țesut pînză, o veche virtelniță cioplită și încrustată. S-a procedat la prezentarea — menită să completeze imaginea de ansamblu a meșteșugului și să concretizeze în conștiința vizitatorului importanța produselor finite — unor șervete și a unui vechi covor cu motivul, frecvent pînă spre mijlocul secolului, numit „calea rătăcită“.

Ultima sală își propune prezentarea transporturilor și cărăușiei, pornind de la tipurile de transport cu tracțiune animală (un car cu osii de lemn, tînjale pentru cai și boi, șei de cal și măgar, confecționate tot din lemn), pînă la toate tipurile care folosesc forța fizică a omului : sănii pentru cărat lemne, coșuri, cobilițe.

Încăperea de la etaj cuprinde exponate reprezentative artei populare locale : piese de port expuse atât în ansamblu cât și separat, pe panouri, scoarțe menite să ilustreze nu numai îndeletnicirea țesutului — prezentată cu toate fazele și instrumentele ei, la parter — ci și motive locale de tradiție veche, ștergare, piese ceramice de circulație locală, provenind din interesantul centru Drăgăești.

Demn de menționat este colțul destinat obiceiurilor practicate în zonă : buciume, buhaie, ploști. Piese de port adecvate respectivelor momente. Piese sînt expuse în majoritate pe linie verticală, pe panouri și postamente, iar centrul camerei prezintă, așezate pe un piedestal, cîteva piese mai sugestive de uz casnic.

Tematica muzeului etnografic de la Pietroșița urmează să fie extinsă prin amenajarea a alte două încăperi de la etaj sub forma reconstituirii a două interioare de tip tradițional, respectiv o cameră „curată“ și o cameră de locuit.

În felul acesta, Muzeul din Pietroșița va prezenta publicului o oglindă mai completă și fidelă a specificului vieții materiale și spirituale a locuitorilor acestor meleaguri.

REVISTA ACTIVITĂȚII NOASTRE

PUBLICAȚII

- **Chronica Valachica** — studii și materiale de istorie și istorie a culturii, Tîrgoviște, 1974.

COLABORĂRI LA ALTE PUBLICAȚII

- **Monografia Liceului „Ienăchiță Văcărescu“** din Tîrgoviște la 100 de ani de existență, Tîrgoviște, 1974.
- **Era socialistă**, nr. 10, 1975.
- **Ziarul Dimbovița** — Tîrgoviște; **Dimbovița-supliment** — Tîrgoviște.
- **Patrimoniul cultural** — foaie volantă, Tîrgoviște, mai 1975.
- **Zidurile au amintiri**, film documentar color realizat de Studioul cinematografic „Alexandru Sahia“ — București, 1975.
- **Afișe și fluturași de popularizare în patru limbi de circulație, pentru monumente și muzee.**

EXPOZIȚII

- **Novgorodul cercetat de arheologi**, expoziție temporară, Tîrgoviște, 1-10 octombrie 1974 (colaborare).
- **Centenarul Liceului „Ienăchiță Văcărescu“**, expoziție jubiliară devenită permanentă, Tîrgoviște, 5 octombrie 1974 (colaborare).
- **Descoperiri arheologice în județul Dimbovița 1972-1974**, expoziție temporară, Tîrgoviște, noiembrie - decembrie 1974.
- **Muzeul sătesc Pietroșița**, inaugurat la 28 septembrie 1974 (colaborare).
- **Profilul omului nou al societății socialiste** (grafică, pictură și sculptură contemporană), expoziție itinerantă, Dobra, Băleni, Pucioasa, Fieni, 1974-1975.
- **Județul Dimbovița la a XXXI-a aniversare a eliberării de sub dominația fascistă**, expoziție temporară, Pucioasa, 4-25 august 1975.
- **Dezvoltarea economică-socială a județului Dimbovița între anii 1970-1980**, expoziție temporară; Tîrgoviște, februarie-martie 1975 (colaborare).
- **Arhitectura în județul Dimbovița**, fotoexpoziție itinerantă, Tîrgoviște — Pucioasa — Fieni — Moreni, 1975.
- **Comori ale artei populare dimbovițene**, expoziție temporară, Tîrgoviște, 24-29 iunie 1975 (colaborare).
- **Imagini plastice ale Curții Domnești**, expoziție permanentă în incinta complexului muzeal, Tîrgoviște, inaugurată ianuarie 1975.

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE

- Al III-lea Congres internațional de studii sud-est europene, organizat de Asociația Internațională de Studii Sud-Est Europene, București, 4-10 septembrie 1974; Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu — **Erudits du monde méditerranéen et pontique présents aux débats du cercle académique de Tîrgoviște au XVII-e siècle.**

- Sesiunea științifică „Dobrogea în contextul istoriei carpafo-dunărene“ ,organizată de Muzeul de arheologie Constanța, în cadrul manifestărilor culturale „Pontica '74“, Constanța, 27-29 octombrie 1974 : Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu, **Cetățile pontice dobrogene — porți de penetrare a filozofiei și logicii greco-romane în cultura geto-dacilor.**
- Sesiunea științifică de comunicări a Muzeului de istorie al R.S.România, București, 13-14 decembrie 1974 : Cleopatra Ionescu, **Probleme specifice ale evidenței primare și a celei științifice a patrimoniului Muzeului județean Dimbovița** ; Maria Georgescu, **Expoziția itinerantă, formă a activității cultural-educative în muzeul nostru**; Ion Chicideanu — **Date noi privind începutul culturii Tei (săpăturile de la Brătești Bungetu)** ; Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu, **Contribuția gândirii antice din Dacia la conturarea profilului spiritual al poporului român** ; Luciana Oancea, **Așezarea din secolul IV de la Băleni.**
- Sesiunea științifică organizată de Muzeul de artă populară al R.S. România, decembrie 1974 : Ileana Rădulescu - Gaiță, **Cercetare structurală asupra limbajului unor creații folclorice din județul Dimbovița.**
- Sesiunea de comunicări științifice organizată de Muzeul județean Mureș în cadrul „Decadei muzeelor județului Mureș“, 17 decembrie 1974 : Cleopatra Ionescu — **Revoluționari pașoptiști transilvăneni urmăriți în județul Dimbovița** ; Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu — **Cărturari transilvăneni participanți la ședințele cercului academic țirgoviștean de la jumătatea secolului al XVII-lea.**
- Sesiunea de comunicări științifice „Contribuția maselor din județul Dimbovița la războiul antihitlerist și participarea lor la procesul revoluționar din august 1944 — martie 1945“, organizată de Societatea de științe istorice — filiala Țirgoviște, 14 martie 1975, Țirgoviște : Radu Gioglovan, **Luarea cu asalt a Prefecturii județului Dimbovița, în noiembrie 1944** ; Gabriel Mihăescu, Eugen Fruchter — **Premise ale participării maselor din județul Dimbovița la victoria asupra fascismului.**
- Simpozionul „Lupta poporului român pentru unitate, eliberare socială și independență națională“, organizat de Muzeul de istorie al R.S. România, C.J.C.E.S. Dimbovița și Muzeul județean Dimbovița, Țirgoviște, Găești, Pucioasa, Moreni, 25-26 aprilie 1975 : Radu Gioglovan — **Itinerarul expediției din 1595 de la Bran pînă la Giurgiu** ; Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu, **Considerații asupra caracterului social-politic al Unirii țărilor române la 1600, sub Mihai Viteazul** ; Ana Iulia Bănescu — **Mihai Viteazul în opera lui Nicolae Bălcescu.**
- Sesiunea științifică de comunicări „Istoria și arheologia Daciei romane“, organizată de către Muzeul județean Hunedoara — Deva și Muzeul arheologic Sarmizegetusa, 9-11 mai 1975, Sarmizegetusa : Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu — **Premise dacice ale liberei cugetări și ale ateismului în spiritualitatea românească.**
- Sesiunea de comunicări „Influențe orientale în cultura românească“, organizat de Asociația de studii orientale din R.S. România, Uniunea sindicatelor din învățămînt, știință și cultură și C.J.C.E.S. Dimbovița, Țirgoviște, 24-25 mai 1975 : Radu Gioglovan, **Ecouri orientale în muzica românească** ; Maria Georgescu, **Influențe orientale în arta brincovenească** ; Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu, **Componente ale filozofiei orientale în concepția geto-dacilor.**
- Sesiunea de comunicări științifice organizată de Muzeul Brașov, 30-31 mai 1975, Brașov : Luciana Oancea, **Cercetări arheologice din județul Dimbovița și contribuția lor la cunoașterea culturii materiale locale din secolele III-IV e.n. din nord-vestul Munteniei.**
- Sesiunea anuală de comunicări științifice organizată de Muzeul județean Argeș, Pitești, 31 mai — 1 iunie 1975 : Cleopatra Ionescu, **Informații privind județul Argeș culese din documente existente la Arhivele Statului — Filiala județului Dimbovița** ; Gabriela Nițulescu, **Din experiența noastră în organizarea lecțiilor de recapitulare și fixare a cunoștințelor în muzeu** ; Gabriel Mihăescu, Eugen Fruchter, **Considerații asupra prezentării muzeistice a istoriei culturii și Opinii despre caracterul social-politic al Unirii țărilor române la 1600.**

CREȘTEREA COLECȚIILOR

- Tezaurul monetar Gheoboieni, 65 piese dacice de argint (61 tip Aninoasa și 4 tip Minăstirea).
- Tezaurul monetar Ursei — 409 piese dacice de argint (38 tetradrahme tip Comana, 340 didralme tip Adincata Minăstirea și 31 drahme tip Alexandru - Filip III).
- 4 monede de aur emise în sec. XIV (3 Veneția și 1 Ungaria), descoperite la Șantierul Tîrgoviște (Piața Centrală).
- 15 monede antice și feudale recuperate prin săpături sistematice la Tîrgoviște (Piața Centrală) și Ocnița.
- Piese de mobilier, uz casnic, covoare, ștergare și port popular, unelte și instalații de tehnică populară, ceramică.
- Documente, manuscrise și cărți vechi din secolele XVII-XIX (zapise, foi de zestre, acte de proprietate).
- Ceramică, unelte, arme și podoabe provenite din săpăturile arheologice din Tîrgoviște (Piața Centrală), Brătești, Băleni, Bucșani, Ocnița.

ACȚIUNI CULTURAL-EDUCATIVE

- Participarea la simpozionul „Județele României socialiste la a XXX-a aniversare a eliberării României de sub dominația fascistă”, Drobeta-Turnu-Severin, septembrie 1974 : R. Gioglovan, C. Albu, D. Pielaru, **Prezent, trecut și viitor în județul Dimbovița**, cuvîntări însoțite de prezentarea filmului „Testamentul”, Strehaiia.
- Simpozioane, conferințe și caravane muzeistice, susținute de personalul de specialitate al muzeului în localitățile județului Dimbovița și la Casa de cultură a sindicatelor din Tîrgoviște, cu temele :
  - Tîrgoviște — trecut, prezent și perspective.
  - 30 de ani de la moartea eroului Eremia Popescu (18 ianuarie 1975 în comuna Rîul-Alb).
  - Itinerar turistic dimbovițean.
  - 375 de ani de la Unirea țării române sub Mihai Viteazul.
  - Participarea maselor populare dimbovițene la eliberarea României de sub dominația fascistă.
  - Muzeele și monumentele dimbovițene în lumina Legii ocrotirii patrimoniului cultural național.
  - Tîrgoviștea și tradițiile luptei pentru eliberarea națională a poporului român.
  - 30 de ani de realizări în județul Dimbovița.
- Dezvelirea plăcii memoriale „Voievozi care au rezidat la Curtea domnească din Tîrgoviște” (august 1974).

CERCURILE MUZEALE

— Articole :

- Gheorghita Ivan („Tinerii istorici”), **Un străvechi sat dimbovițean — Corbii Mari**, Ziarul „Dimbovița” — Tîrgoviște, nr. 1962, 1 februarie 1975.

— Comunicări :

- A treia sesiune științifică națională a elevilor, organizată de C.C. al U.T.C. și Ministerul Educației și Învățămîntului, Cluj 2—15 august 1974 : Gheorghita Ivan („Tinerii istorici”), **Prezențe ale Corbenilor în viața politică a Țării Românești** — premiul I ; Camelia Mihai („Tinerii istorici”), **Sensul și valoarea istorică a indemnului testamentar „A patriei cinstire” în versurile lui Ienăchiță Văcărescu** — mențiune ; Rodica Penică („Tinerii istorici”), **Tîrgoviștea în relatările unor călători transilvăneni** ; Gabriela Răducu („Tinerii istorici”) **Tîrgoviștea și tradițiile luptei pentru eliberarea națională a poporului român**.
- A treia sesiune interjudețeană de comunicări științifice ale elevilor, membri ai cercurilor de istorie, etnografie și folclor : „Din istoria ținutului natal”, organizată de Muzeul județean Dimbovița, Comitetul județean al U.T.C. și Inspecto-

ratul școlar județean Dimbovița, Tirgoviște, 15—17 aprilie 1975 : Viorica Milea și Aurelia Constantinescu („Tinerii istorici”), **Tirgoviștea — centru diplomatic al Țării Românești în secolele XV—XVII** — premiul special al C.C. al U.T.C. ; Gabriela Răducu („Tinerii istorici”), **Tirgoviștea și tradițiile luptei pentru eliberarea națională a poporului român** ; Bîrlög Carmen („Tinerii etnologi”), **Legende despre haiducie în zona Vulcanii** ; Rodica Penică („Tinerii istorici”), **Tirgoviștea în relatările unor călători transilvăneni** ; Constantin Lungu („Tinerii istorici”), **Aspecte ale activității meșteșugărești și comerțului la Tirgoviște, în secolele XV—XVII** ; Mariana Badea („Tinerii istorici”), **Concepția despre autoritatea părintească oglindită în documentele cancelariei tirgoviștene** ; Ecaterina Dumitriu („Tinerii istorici”), **Anticlericalism la Tirgoviște** — mențiune ; Marcel Dincă („Tinerii istorici”), **Satul Ludești — leagănul unui distins cărturar al Țării Românești**.

- A patra sesiune științifică națională a elevilor, organizată de C.C. al U.T.C. și Ministerul Educației și Învățămîntului, Craiova, 2—9 august 1975 : Constantin Lungu („Tinerii istorici”) **Aspecte ale activității meșteșugărești și comerțului la Tirgoviște în secolele XV—XVII** — premiul II ; Viorica Milea și Aurelia Constantinescu („Tinerii istorici”), **Tirgoviștea — centru diplomatic al Țării Românești** — mențiune.

— Acțiuni cultural-educative :

- Simpozionul „Tirgoviștea — leagăn al luptelor și sacrificiilor patriotice” — Liceul industrial petrol Tirgoviște, 2 noiembrie 1974 : Camelia Mihai, Gabriela Răducu și Rodica Penică („Tinerii istorici”).
- Simpozionul „Dimbovița — vatră de istorie” — Căminul cultural Corbii Mari, 1 februarie 1975 : Romașta Voica, Camelia Mihai și Gheorghîța Ivan („Tinerii istorici”) : Clubul Teiș, 15 mai 1975 : Gheorghîța Ivan, Dan Țop și Romașta Voica („Tinerii istorici”) ; Liceul pedagogic Tirgoviște, 16 mai 1975 : Constantin Lungu, Marcel Dincă, Ecaterina Dumitriu, Viorica Milea („Tinerii istorici”).
- Simpozionul „Tirgoviștea — simbol al mării românești” — Liceul Fieni, 27 februarie 1975 : Gabriela Răducu și Rodica Penică („Tinerii istorici”).
- Expunerea „Satul Văcărești — leagănul unei strălucite familii de cărturari și patrioți români”, Căminul cultural Văcărești, 12 martie 1975 : Camelia Mihai.
- Evocarea „375 de ani de la Unirea țărilor române sub Mihai Viteazul”, Mănăstirea Dealu, 17 mai 1975.
- Simpozionul „Monumentele tirgoviștene — școală înălțătoare de patriotism”, Clubul „Flacăra II” Moreni, 28 iunie 1975 : Ion Sălceanu, Constantin Lungu, Gabriela Mihai și Romașta Voica („Tinerii istorici”) ; Casa de cultură a tineretului Tirgoviște, 3 iulie 1975 : Gabriela Mihai și Dan Țop („Tinerii istorici”).
- Tabăra C.C. al U.T.C. Craiova, 10 august 1975 : Constantin Lungu și Viorica Milea („Tinerii istorici”).
- **Cercul muzeal „Tinerii istorici”, expoziție itinerantă, Tirgoviște** — aprilie 1975 ; Craiova — august 1975.

— Excursii de documentare :

- 27 august — 2 septembrie 1974, **Pe urmele Insurecției** : Brașov, Sighișoara, Cluj, Baia-Mare, Satu-Mare, Carei, Timișoara, Drobeta-Turnu-Severin („Tinerii istorici” și „Prietenii scrisului tirgoviștean”).

- 10 ianuarie 1975 : București („Tinerii istorici”).

— În aprilie 1975, prin hotărîrea adunării generale, Cercul muzeal „Prietenii Curții domnești” și-a schimbat denumirea în Cercul muzeal „Tinerii istorici”.

— La 17 aprilie 1975 a avut loc adunarea festivă a cercului muzeal „Tinerii istorici”, prilejuită de aniversarea a cinci ani de activitate, cu care ocazie s-a acordat cercului Diploma de Onoare a C.C. al U.T.C.

OASPEȚI STRĂINI

— În luna octombrie 1974, Muzeul nostru a fost vizitat, în continuarea schimbului de experiență, de către Liudmila Ivanovna Petrova, șef de secție la Muzeul istorico-architectural din Novgorod — U.R.S.S.

ECOURI LA „VALACHICA“

REVISTA ARHIVELOR

Muzeul județean Dimbovița, adunînd la un loc rezultatele muncii cercetătorilor locali, cît și pe acelea ale unor cercetări din alte centre, a editat seria **Studii și materiale de istorie și istorie a culturii**, care a apărut pînă acum în patru volume: **I Valachica**, în 1969; **II Studia Valachica**, 1970; **Acta Valachica și Scripta Valachica**. Pe acestea două din urmă le vom prezenta pe scurt.

Acta Valachica cuprinde o serie de studii grupate pe două momente jubiliare: **50 de ani de luptă sub steagul partidului și 150 de ani de la mișcarea revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu**, iar altă serie se împarte în două capitole: **Istoria și Istoria culturii**.

Volumul IV, **Scripta Valachica**, își grupează studiile pe patru momente jubiliare: **Un sfert de veac de republică; Ion Heliade Rădulescu — un veac de la moarte; Iancu Văcărescu — 180 de ani de la naștere și Raicu Ionescu-Rion — 100 de ani de la naștere**, păstrînd cele două componente ale publicației: **Istorie și Istoria culturii**.

Un mare număr de articole sînt incluse în capitolul de **Istorie**. Urmează o serie de evocări, volumul încheindu-se cu rubrica **Creșterea colecțiilor**.

În încheiere sînt prezentate și materiale privitoare la activitatea muzeului.

În finalul prezentării celor două volume, citeva observații care țin de munca de redacție a lor.

Trebuie remarcat însă faptul că majoritatea articolelor punînd în discuție probleme de istorie locală sau națională, introduc în circuitul științific unele materiale documentare inedite, provenite din arhive locale, mai puțin cercetate.

Marcel D. Ciucă, **Acta Valachica. Studii și materiale de istorie și istorie a culturii, III, Tirgoviste, 1972. Scripta Valachica, IV, Tirgoviste, 1973**, în „Revista arhivelor“, anul LII, vol. XXXVII, nr. 2, 1975, rubrica „Recenzii și prezentări“, pp.229-232.

Publicația noastră a mai fost citată în :

- **Revista de filozofie**, nr. 6/1974.
- Pavel Chihaița, **Din cetățile de scaun ale Țării Românești**, București, 1974.
- **Glasul bisericii**, anul XXXIII, nr. 7—8/1974.
- **Vlăstarul**, Tirgoviste, anul V, nr. 10, octombrie 1974.
- **Revista muzeelor și monumentelor, Seria monumente istorice și de artă**, nr. 1/1974. De asemenea, publicația a fost solicitată de Academia R.P. Ungare, precum și în U.R.S.S., Grecia și S.U.A.

**AL III-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE STUDII
SUD-EST EUROPENE
(București, 4—10 septembrie 1974)**

Sub înaltul patronaj al președintelui Republicii Socialiste România, tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU, și sub egida Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene, cu sediul la București, congresul s-a desfășurat în capitala cu vechi tradiții în domeniul studiilor balcanice și sud-est europene, inaugurate de Nicolae Jorga.

Bucurându-se de o largă participare internațională (cca. 1 000 de savanți și cercetători din 33 de țări ale Europei, Americii de Nord, Asiei, Africii și Oceaniei), congresul a dezbătut numeroase rapoarte, corapoarte și comunicări. Manifestare științifică al cărei ecou a depășit zona sud-estului european, prin bogatul dialog științific și colaborarea fructuoasă a participanților în efortul de generalizare și sintetizare a cercetărilor consacrate civilizației și culturii popoarelor din această regiune, congresul a cuprins și mese rotunde, expoziții, excursii de documentare, reuniuni și manifestări artistice.

Sedința de deschidere a fost marcată de *mesajul transmis participanților de președintele Republicii Socialiste România*, precum și de saluturile adresate de președintele Academiei de Științe Sociale și Politice, de președintele A.I.E.S.E.E., de secretarul general al Comitetului Internațional de Științe Istorice, de președintele Consiliului Internațional de Filozofie și Științe Umane, de reprezentantul directorului general al U.N.E.S.C.O. și de președintele Comitetului român de organizare.

Specialiștii români care au susținut comunicări au reprezentat 12 localități din toate provinciile țării : București, Cluj, Iași, Timișoara, Sibiu, Craiova, Constanța, Oradea, Aleșd, Galați, Drobeta-Turnu-Severin și Tîrgoviște. Comunicarea noastră (Erudiți din lumea mediteraneană și pontică prezenți la dezbaterile Cercului academic din Tîrgoviște în sec. XVII) a fost prezentată în cadrul *Secției I — Istorie, B. secolele XV—XVIII, 2 — Relații culturale ale sud-estului european cu lumea mediteraneană și pontică*, ale cărei lucrări au fost prezidate de conducătoarea delegației Greciei, prof. M. Nystazopoulou — Pelekides.

EUGEN FRUCHTER,

GABRIEL MIHĂESCU

CERCETĂRI ARHEOLOGICE

1. Brăteștii - de - Sus, com. Văcărești

a) Bungetu

S-a continuat săpătura de salvare începută în anul 1973, în punctul „La Ștubeu“, pe malul drept al Ilfovului, unde a fost descoperit un sălaș Tei. A fost confirmată observația stratigrafică din campania precedentă privind existența a două nivele de locuire, din care cel mai recent aparține fazei Cățelu a culturii Tei (Tei I, după V. Leahu). Au fost dezvelite cinci complexe de locuire, câteva gropi și s-a adunat un numeros material ceramic.

În același timp a fost executat un sondaj de informare și salvare pe malul stîng al Ilfovului, în vatra satului Bungetu, unde se săpa un canal de deversare pentru lacul de acumulare Bungetu II. Cu ocazia acestui sondaj a fost descoperită o groapă cu material ceramic aparținînd culturii Coțofeni. Alte urme de locuire nu s-au mai găsit, dat fiind că zona respectivă a fost puternic afectată de lucrările de excavație pentru construcția lacului.

Săpătura a fost condusă de **Ion Chicideanu**, cu fondurile muzeului.

b) Pădurea Brăteasca

Informarea privind rezultatele săpăturii va fi redactată de către **Ersilia Tudor** de la Institutul de Arheologie, responsabilul științific al Institutului de Arheologie, responsabilul științific al șantierului.

2. Bucșani, com. Bucșani

La sesizarea organelor locale, a fost efectuată o săpătură de salvare în locul zis „La Țipirig“, unde se construiește o rețea de canale de desecare. Cu ocazia săpăturilor s-au descoperit urme de locuire aparținînd sec. III-IV e.n. și trei morminte de incinerare datate, după inventar, în sec. IV e.n. În albia unui canal de desecare, în condiții negure, au fost găsite de către localnici fragmente ceramice hallstattiene.

Săpătura a fost condusă de către **Luciana Oancea** și **Ion Chicideanu**, cu fondurile muzeului.

3. Băleni-Români, com. Băleni

A fost reluată cercetarea începută în anul 1973 în așezarea prefeudală de tip Ipotești - Cindești, aflată pe malul drept al Ialomiței,

în punctul zis „**La Plantație**“. Din punct de vedere stratigrafic, există indicii privind prezența a două nivele de locuire. Au fost descoperite o serie de complexe (gropi și vetre), precum și două locuințe cercetate parțial. Materialul ceramic, foarte numeros, conține și elemente de factură slavă.

Săpătura a fost executată de **Luciana Oancea**, cu fondurile muzeului; responsabil științific a fost **Gheorghe Bichir** de la Institutul de Arheologie din București.

3. **Tirgoviște**

a) **I. L. F.** str. N. Pălcescu nr. 196

S-a executat o săpătură de salvare pentru complexul de locuințe din sec. XIV-XV, descoperit întâmplător, în luna februarie 1974, cu ocazia lucrărilor de canalizare pentru Piața centrală a orașului. Sondajul de control a scos la iveală cel puțin trei locuințe, datate cu monede de la Sigismund I al Ungariei (1387-1437). Dintre acestea, s-a cercetat exhaustiv numai o locuință de mari dimensiuni. Materialul arheologic recoltat este foarte bogat și variat: ceramică comună și fină, smălțuită, cile de sobă, plăci și discuri ornamentale, unelte din fier, zeci de monede din sec. XIV-XV.

Săpătura a fost condusă de către **Gabriel Mihăescu** și executată cu fondurile muzeului.

b) **Biserica Sf. Maria (Bărăția)**, str. Narciselor nr. 22

Săpăturile executate pe terenul din str. Narciselor nr. 22 au scos la iveală fundațiile uneia din bisericile menționate de izvoarele documentare, precum și ale altor construcții a căror semnificație nu a fost pe deplin lămurită. Edificiul bisericii: din sec. XVI, datat cu numeroase monede ungurești și poloneze, măsoară peste 28 m. lungime și 8,25 m. lățime, la exterior. Are o singură navă, un cor de dimensiuni mici și altarul poligonal, probabil cu trei laturi. Trei contraforturi descoperite în săpătură, sunt situate în punctele de împingere ale arcelor. Nivelul de construcție al bisericii se află deasupra unui strat de cultură gros de 0,20-0,25 m., datat în sec. XIV-XV.

Săpătura a fost condusă de către **Gh. I. Cantacuzino (D.M.I.A.)** și **Gabriel Mihăescu (M.J.D.)**.

CERCETARI ARHEOLOGICE DE SUPRAFAȚĂ

BUNGETU, com. Văcărești.

Cu ocazia unei periegheze făcute în zona lucrărilor de excavație pentru lacul de acumulare Bungetu II au fost descoperite două morminte, o baterie de cuptoare și urmele unei așezări preistorice.

Locul descoperirii se află pe terasa stîngă a Ilfovului, în vatra satului Bungetu, pe locul lui Bănică A. Nicolae. Mormintele, deranjate în parte de un canal de deversare, sînt amîndouă de inhumație, orientate V-E, și se află la adîncimea de — 1,50 m. Nu a fost găsit nici un

element de inventar care să permită o încadrare în timp a celor două morminte.

La 20 m. spre S de mormintele amintite albia canalului a secționat și două cuptoare. Primul, cu o înălțime de 1,00 m. și un diametru de 0,70 m., a fost săpat în pământ de sus și a folosit pentru ars piatra de var; cel de al doilea, scobit în pământ, cu înălțimea de 0,40 m. și diametrul de 0,50 m., având și o vatră fățuită, a fost utilizat pentru copt. Pe lângă cele două cuptoare s-au descoperit fragmente ceramice atipice. Pe baza unor situații similare din zonă datez cuptoarele în sec. XVIII—XIX.

Urmele așezării preistorice sînt prezentate pe larg chiar în acest volum (v. I. Chicideanu, *O nouă descoperire Coșofeni în Muntenia*).

OCNIȚA, com. Ocnîța

La sesizarea prof. M. Mihale din localitate s-a efectuat o cercetare de teren în zona Ocnîța — Gura Ocnîței. Cu această ocazie au fost achiziționate două celturi de bronz da'abile în Hallstattul timpuriu, descoperite întîmplător, în 1968, în punctul „Buzduga“. Totodată au fost identificate și urme de așezare în punctul „Corniș“, fragmentele ceramice găsite permițînd încadrarea așezării într-o fază de mijloc a culturii Tei.

BĂLENI ROMĂNI, com. Băleni

La cca. 8 km. E de așezarea identificată în 1973 în punctul „La Plantație“ a fost determinată încă o așezare de tip Ipotești-Cîndești (sec. V—VI e.n.). Materialul cules, fragmente ceramice, prezintă analogii la prima așezare de la Băleni.

În peretele de E al malului râului Piscov au fost observate urmele a trei cuptoare feudale, distruse parțial prin eroziune. În apropiere au fost adunate fragmente ceramice din sec. XVIII.

La cca. 2 km. S.V. de sat, în dreapta drumului care duce la Cornățel, au fost culese fragmente ceramice prefeudale aparținînd unei așezări din sec. V—VI e.n.

COMIȘANI, com. Comișani

În dreapta șoselei județene Tîrgoviște — Bujoreanca, la cca. 2 km. de la marginea satului, a fost identificată o așezare prefeudală. Ceramica prezintă analogii cu cea descoperită la Băleni.

DOICEȘTI, com. Doicești

La 50 m. nord de biserica brîncovenească au fost descoperite fragmente ceramice cenușii lucrate la roata rapidă, aparținînd unor vase mari de provizii. Ele atestă existența unei întinse așezări prefeudale surprinsă și în dreapta drumului național 71.

TÎRGOVIȘTE

Cu ocazia lucrărilor de modernizare a străzilor Vulcan și Poet Gr. Alexandrescu și a decapărilor executate cu buldozerul în perimetrul Casei de cultură a sindicatelor au fost recuperate mai multe fragmente de olane cu manșoane de zidărie de profile diferite aparținând apeductelor care alimentau cișmelele din zona Mitropoliei, stabilindu-se și traseele a pa'ru dintre acestea. În partea de nord a clădirii, la cca. 4 m. distanță, au apărut urmele unei locuințe din sec. XVII.

TÎRGOVIȘTE

Excavațiile mecanice pentru canalizări executate pe străzile Maior E. Brezișeanu, Pirvan Popescu, Constantin Brîncoveanu și Nicolae Bălcescu au scos la lumină resturile unor bordeie din sec. XIV—XV, bogate în material ceramic, precum și fundații de construcții de zid datate de noi în sec. XVII—XVIII. Pe str. Nicolae Bălcescu s-au surprins mai multe porțiuni din apeductul principal care alimenta cișmelele din această parte a orașului, inclusiv cea de la intrarea în Curtea Domnească, pînă la 1911.

În dreptul casei cu nr. 211 de pe str. N. Bălcescu s-au surprins fundațiile bis. Sf. Mina (sec. XVII) și cel puțin două morminte, din care unul în cavou, deranjate de excavator. S-a recuperat un ac de păr din bronz cu rozeta ajurată, avînd montată o piatră semiprețioasă.

Toate aceste descoperiri întîmplătoare au fost cartografiate în planul la scara 1 : 500 al lucrărilor de canalizare și fotografiate. Într-un singur caz, locuința din str. Maior Brezișeanu nr. 74, s-a executat profilul taluzului la scara 1 : 10.

ION CHICIDEANU

GABRIEL MIHĂESCU

LUCIANA OANCEA

CERAMICĂ FEUDALĂ INTRATĂ ÎN COLECȚIA MUZEULUI JUDEȚEAN DÎMBOVIȚA

De curînd patrimoniul muzeului s-a îmbogățit cu materialul rezultat în urma cercetărilor arheologice efectuate de Virgil Drăghiceanu, în deceniul al patrulea al secolului nostru, la Curtea domnească din Tirgoviște¹.

Acest material completează descoperirile recente, care au calitatea de a fi mai bine datate cronologic și care au adus un aport substan-

1. Încă odată, aducem mulțumirile noastre conf. univ. dr. Corina Nicolescu, care ne-a ajutat în obținerea materialului, precum și Colecției de artă comparată „Barbu Slătineanu”, care a avut în custodie acest material.

țial la cunoașterea acestui complex monumental sub aspectul datării fazelor principale de construcție, ea și sub acela al aprofundării studiului culturii materiale feudale. În același timp îndeamnă la abordarea începuturilor așezării omenеști de la Tîrgoviște și la stabilirea momentului (cu laturile sale social-economice și politice) în care așezarea de aici capătă un caracter urban și de curte voievodală².

În ansamblul cercetărilor arheologice efectuate la Curtea domnească din Tîrgoviște, Virgil Drăghiceanu are meritul de a fi primul care a făcut cercetări aici, alături de cele de la Curtea de Argeș, Cotnari, Hîrlău.

Cercetările lui Virgil Drăghiceanu, din păcate, au rămas absolut inedite. Intenționăm semnalarea materialului rezultat în urma acestor cercetări.

Cea mai mare parte a materialului este dominată de plăci de sobă, de formă pătrată sau dreptunghiulară, de dimensiuni 23 × 25 cm.; 24 × 24 cm., smălțuite mai ales în culorile verde, alb, brun și galben. Fața lor este decorată cu motive florale stilizate (laleaua în mai multe variante este motivul cel mai des întîlnit) și geometrice, cu reprezentări de castele cu cinci și șapte turnuri (una din aceste plăci poartă monograma atelierului: G. M.), cu stema Brașovului, cu motiv central reprezentînd fie un cavaler român sau apusean, portrete de boieri, vulturul bicefal, etc. O parte din aceste plăci de sobă provin din Transilvania (Brașov), altele însă indică o producție autohtonă — datate la jumătatea secolului al XVII-lea.

Ceramica de uz este reprezentată printr-o categorie de piese nesmălțuite, păstrînd în tehnica de execuție tradiții mai vechi și alta smălțuită policrom, în general în culoarea verde și galben.

Acest material este întregit de piscuri ceramice smălțuite și colorate în galben, brun și verde, plate, cu un diametru de cca. 6 cm., iar piciorul de cca. 3,5 cm., provenite de la biserica paraclis.

O prezentare detaliată a acestui material, cu analogii și precizări va face obiectul unui viitor studiu.

MARIA GEORGESCU

MASĂ ROTUNDĂ „LOCUL ȘI ROLUL PUBLICAȚIILOR MUZEALE” ȘI SALONUL NAȚIONAL AL PUBLICAȚIILOR MUZEALE

(Tîrgoviște, 31 martie 1974)

Dezbaterea, organizată de Muzeul județean Dimbovița în colaborare cu Revista muzeelor, cu prilejul aniversării a trei decenii de activitate muzeistică la Tîrgoviște, a fost cuprinsă în ciclul bienal de ma-

2. N. Constantinescu, *Contribuții arheologice asupra curții domnești din Tîrgoviște* (sec. XIV—XVII), în „S.C.I.V.”, nr. 2, 1964, p. 232.

nifestări culturale „Mesaje dimbovițene în timp — 1974“.

Ea a reunit reprezentanții ai muzeelor din țară : Muzeul de istorie al R.S. România, Muzeul de artă al R.S. România, Muzeul satului, Muzeul de istorie a municipiului București, Muzeul literaturii române, Muzeul Teatrului Național, Muzeul Țării Crișurilor-Oradea, Muzeul de istorie Lugoj, precum și invitați de la Direcția monumentelor istorice și de artă, Institutul de istorie „Nicolae Iorga“, Radioteleviziunea Română, Societatea de bibliofilie, filialele locale ale Arhivelor Statului și Societății de științe istorice din R.S. România. Acțiunea a fost onorată de participarea reprezentanților Comitetului județean Dimbovița al P.C.R. și ai Comitetului județean de cultură și educație socialistă.

Masa rotundă s-a desfășurat în incinta unei bogate expoziții, organizată ad-hoc cu sprijinul muzeelor din țară, purtând titlul „Salonul național al publicațiilor muzeale (1965-1973)“. Cu această ocazie, la muzeul nostru s-a constituit Fondul național al publicațiilor muzeale, prin obținerea din timp a anuarelor, monografiilor, pliantelor, afișelor, foilor volante, ilustratelor, diapozitivelor, programelor etc., editate de muzeu.

Dezbaterea a avut astfel loc prin analizarea pe viu a tuturor aspectelor redacționale, a prezentării grafice, difuzării, popularizării, conținutului ș.a. — pe care le ridică activitatea editorială a muzeelor. Din discuții s-au desprins câteva concluzii generale privind politica editorială a muzeelor în domeniul cataloagelor de colecții, publicațiilor de popularizare și a celor științifice, cum și profilarea publicațiilor periodice și seriale ale muzeelor.

Pe marginea amplelor discuții purtate, ca redactori ai seriei „Valachica“, ne exprimăm opiniile în legătură cu problemele ridicate :

Oportunitatea editării anuarelor muzeelor este indiscutabilă, dacă ele reflectă rezultatele cercetărilor proprii ale colectivelor de muzeografi și ale unor cercetători din localitățile județului (profesori, arhiviști, bibliografi, activiști culturali etc.). Totodată, se justifică publicarea unor studii ale cercetătorilor din afara județului respectiv, numai în măsura în care contribuie la elucidarea unor teme legate de zona în care activează muzeul editor. Anuarul muzeului nostru — „Valachica“ — a urmat această linie directoare cu consecvență, fapt care a întrunit aprecieri unanime în recenzii pe marginea celor cinci volume apărute, ca și în numeroasele scrisori ale unor colaboratori de prestigiu. Am reușit să rezistăm astfel tentației de a avea cu orice preț, printre colaboratori, nume celebre, nefăcînd greșeala — în care au căzut unele muzee — de a accepta spre publicare articole fără legătură cu tematica locală, unele refuzate de revistele centrale.

Muzeul nostru a cuprins în planul editorial și a realizat o serie de lucrări de referință și monografice, care s-au dovedit a fi necesare pentru umplerea unor goluri de informare : Corpusul de documente dimbovițene, Contribuții la Bibliografia românească veche, Catalogul cărți-

lor vechi tipărite la Tirgoviște, Catalogul Colecției de carte românească veche a muzeului nostru, monografiile de localități, monografiile de stațiuni arheologice și tezaure monetare, monografiile și repertorii de monumente, precum și numeroase publicații de popularizare. Pentru realizarea lor, am fost puși în situația de a apela, la început, la specialiști recunoscuți în domeniile respective de cercetare. Dar, din păcate, aceste colaborări s-au dovedit a fi uneori dificile și cu rezultate sub așteptări (v. **George Potra, Tezaurul documentar al județului Dimbovița, Tirgoviște 1972**, recenzie de N. Stoicescu, în Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol“, Iași, X, 1973).

Printre prioritățile editoriale ale muzeelor, cataloagele de colecții ocupă, firește, un loc de frunte. În cazul Muzeului județean Dimbovița, acest deziderat nu a putut fi atins decât parțial. Până în prezent, în cei șapte ani de activitate, instituția noastră și-a asumat sarcina suplinirii activității unei edituri locale, printre cele 20 de titluri apărute aflându-se unele care ar fi trebuit să fie publicate de alte unități; pentru același motiv, structura anuarului „Valachica“ a îndeplinit și rolul unei reviste locale de cultură, ceea ce explică prezența unor materiale cu caracter ocazional, alături de comunicările științifice — care dețin ponderea în sumar.

Anuarele muzeelor au un rol esențial în acumularea și prelucrarea științifică a unor date prețioase, indispensabile pentru redactarea monografiilor locale pe domenii. „Valachica“ a stat deja la baza elaborării științifice a unor monografii de comune, a căror lipsă se resimte de mult, ca și a unor monumentale monografii ale orașului Tirgoviște și județului Dimbovița — în pregătire.

Nu susținem propunerea editării unor reviste științifice centrale de profil ale unei virtuale Asociații a muzeografilor, prin preluarea sarcinilor anuarelor științifice ale muzeelor. Pe de o parte, ele s-ar suprapune publicațiilor similare ale institutelor de cercetări, universităților și societăților științifice, iar pe de altă parte, ele nu ar putea face loc bogatei informații științifice (adusă de numeroșii cercetători din provincie) limitată ca arie zonală. Mai curînd, ar fi necesară — așa cum au propus mulți vorbitori — organizarea unui oficiu editorial, cu difuzare de cataloage pentru publicațiile elaborate de muzeele județene.

Problema circulației publicațiilor locale în general, și ale muzeelor în special, nu și-a găsit încă rezolvarea, fapt pentru care multe titluri nu sînt cunoscute suficient de lumea științifică românească. Nici Biblioteca Centrală de Stat, nici Biblioteca Academiei R.S.R. și nici bibliotecile centrale universitare nu dețin încă exemplare din toate publicațiile muzeale. Aici își au rădăcina gravele goluri de informare și perpetuarea unor erori științifice, prin preluarea lor din lucrări mai vechi, chiar în sinteze și monografii de prestigiu care poartă girul unor edituri centrale.

Faptele se repetă și în cazul ghidurilor și pliantelor turistice în limba română și în limbi de largă circulație, care, datorită unei slabe documentări la fața locului și a ignorării cercetărilor locale, fac o proastă propagandă și dezinformează publicul român și străin. Fără să ne oprim acum asupra numeroaselor erori din ghidurile românești, notăm că acestea se răsfring și asupra unor lucrări străine de informație. Astfel, spre exemplu, dacă deschidem „Nouveau petit Larousse” (ed. 1967, p. 1737), găsim — la articolul „Tirgoviște” — că aceasta a fost capitală a Valahiei între 1585—1796 ! Sau în „American Overseas Guide”, ed. de Alice L. Lane și Erwin H. Tiebe (ed. 12, New-York 1969, pp. 414—427, cap. „Romania”) nu este cunoscută și, în consecință, nici menționată zona istorică de interes turistic Tirgoviște — M-ții Bucegi.

Profitând de marea întârziere și greutatea cu care publicațiile locale se fac cunoscute, unii cercetători — lipsiți de probitate științifică — compilează sau copiază dezinvolt din aceste lucrări, fără să citeze. Din aceste cauze, se impune semnalarea consecventă și exhaustivă a publicațiilor muzeale — inclusiv a celor executate la comanda fermă a muzeelor de către editurile centrale, dar difuzate pe plan local și nu prin rețeaua de librării — într-o rubrică permanentă din Revista muzeelor și monumentelor, din Magazin istoric (în spațiul ocupat în prezent de grupajul „Cărți sosite la redacție”) și în Bibliografia Republicii Socialiste România, care nu fișează încă toate ziarele, revistele și cărțile editate în județele țării.

O formă eficientă de introducere în circuitul științific a descoperirilor valorificate în publicațiile muzeelor este cuprinderea lor în mult așteptatele lucrări de referință (corpusuri de izvoare istorice ș.a.), de a căror publicare ar trebui să se ocupe într-un tempo mai susținut editurile de profil, înaintea tipăririi unor sinteze lacunare. Ne gândim la : Catalogul numismatic al emisiunilor monetare de pe teritoriul României, Catalogul heraldic și sigilografic românesc, Actele diplomatice și privilegiile comerciale din arhivele românești și din cele străine, privitoare la țările române (necuprinse în D.R.H.), Corpusul relațiilor despre români cuprinse în beletristica universală (după modelul seriei „Călători străini despre țările române”), Albumul stampelor și litografiilor privitoare la țările române, Albumul de portrete voievodale, Atlasul portulanelor, itinerarelor și hărților care cuprind teritoriul României, Dicționarul de arhaisme al limbii române, Culegerea de texte „Marx-Engels despre România”, repertorii etc.

Pentru simplificarea sistemului de referințe bibliografice, se impune aprobarea menținerii titlului anuarelor muzeelor de la un număr la altul, chiar atunci când ele nu au un regim de publicație periodică sau o apariție la intervale regulate. Aceasta presupune și scurtarea titlului tuturor revistelor științifice la 1—2 termeni, pentru evitarea confuziilor pe care le face Difuzarea presei.

Difuzarea publicațiilor muzeale locale este încă haotică, fiind necesară stabilirea unui sistem unitar, cu mijloace de informare și publicitate corespunzătoare. Cel puțin pentru publicațiile muzeale, dacă nu pentru toată producția editorială locală, se simte nevoia unei librării specializate, care să desfacă anuarele, monografiile, ghidurile, diapozitivele, ilustratele etc. O astfel de librărie ar trebui să aibă și o secție „Cartea prin poștă”, care să înlesnească și schimbul intermuzeal, inclusiv al unor numere vechi din tipărițiile muzeale (v. și : Eugen Fruchter, **Pledoarie pentru ilustrate**, în „Cărți noi”, nr. 11, noiembrie 1973). În același scop, ar fi oportună organizarea salonului permanent al publicațiilor muzeale, pe lângă redacția Revistei muzeelor și monumentelor sau Muzeul de istorie al R.S. România. Librăria publicațiilor locale ar putea asigura controlul unitar și real asupra precizărilor de tiraj și, respectiv, asupra formării prețului de difuzare, facilitând atribuțiile oficiilor de prețuri județene.

Pentru simplificarea schimbului cu străinătatea, se impune înființarea unor puncte de vamă pentru carte pe lângă fiecare Direcție județeană P.T.T. De asemenea, este necesară aprobarea difuzării publicațiilor muzeale și pe calea schimbului la contravaloare, atât cu muzeele din țară, cât și cu cele de peste hotare.

Inițiativa muzeului nostru s-a dovedit a fi fructuoasă, astfel de schimburi de experiență pe tema activității editoriale a muzeelor meritând a fi continuate.

GABRIEL MIHAESCU

EUGEN FRUCHTER,

EXPOZIȚIA „NOVGORODUL DESCOPERIT DE ARHEOLOGI“

(Tîrgoviște, 1-10 octombrie 1974)

Intre muzeele din Novgorod (U.R.S.S.) și Tîrgoviște s-au stabilit, încă din anul 1971, relații permanente de colaborare. După vizitele reciproce ale unor specialiști, care au dus la efectuarea unor schimburi de experiență în domeniile arheologiei, istoriei cărții vechi și al activităților cultural-educative, s-a trecut la schimbul de expoziții, menite să popularizeze activitatea colectivelor de specialiști ale celor două muzee.

În toamna anului 1974 am fost gazdele primei expoziții prezentate publicului tîrgoviștean de Muzeul istorico-arhitectural din Novgorod. Ea oglindește, prin mărturiile arheologice originale, dezvoltarea Marelui Novgorod — vechi centru economic și cultural al Rusiei, fondat în 859, care își exercita autoritatea pe un vast teritoriu, care se întindea de la Marea Baltică pînă la Urali și de la Marea Albă pînă la Volga.

Săpăturile arheologice începute în anul 1932 pe teritoriul oraşului, intensificate după război, s-au desfăşurat sub patronajul Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., prin savanţii istorici Arşikovski şi Ianin. Au fost cercetate cartiere întregi ale oraşului feudal, obţinându-se atât o imagine de ansamblu asupra istoriei Novgorodului, cât şi date ştiinţifice detaliate privind particularităţile vieţii oraşului medieval rus, pe baza descoperirilor făcute în sutele de ateliere meşteşugăreşti şi locuinţe ale orăşenilor dezvelite de arheologi.

Printre cele mai spectaculoase piese arheologice descoperite la Novgorod, reprezentate în expoziţie prin mai multe exemplare originale, se numără *gramotele* — inscripţii pe coajă de mesteacăn, datind din secolele X—XV. Ele atestă marea răspindire a culturii în rîndurile populaţiei Novgorodului şi conţin date importante despre relaţiile economice şi sociale din sinul oraşelor medievale ruseşti.

Valoroasele exponate din lemn, fier, sticlă, chihlimbar, piele şi os pe care publicul ţirgoviştean le-a putut admira în expoziţie constituie o dovadă grăitoare a măiestriei artistice a poporului rus.

Expoziţia, montată cu sprijinul specialiştilor muzeului nostru, a contribuit la cunoaşterea mai profundă şi la adîncirea relaţiilor de colaborare şi prietenie dintre popoarele şi ţările noastre, aşa cum a remarcat şi Liudmila Ivanovna Petrova — şeful secţiei arheologie-etnografie a Muzeului istorico-arhitectural din Novgorod, care a însoţit şi a prezentat la Ţirgovişte expoziţia „Novgorodul descoperit de arheologi“.

GABRIEL MIHAESCU

O SUTĂ DE ANI DE LA PRIMA ÎNCERCARE DE ORGANIZARE A UNUI MUZEU LA ȚIRGOVIȘTE

Simpla coincidență, emoționantă totuși, face ca anul acesta cînd s-au aniversat 30 de ani de la înființarea muzeului din Țirgoviște și cînd a fost adoptată în marele forum legislativ Legea patrimoniului cultural național, să se împlinească rotund, un secol de la prima încercare de organizare a unui muzeu la Țirgoviște.

Sosea în acel an, 1874, în Țirgul Vestit, cum îi spunea fals etimologic Țirgoviștei, spre a efectua „o excursiune arheologică“ — maiorul Dimitrie Pappazoglu. Indignat că ruinele palatului fuseseră închiriate, de Primăria oraşului, unor fierari, şi vizitînd, de astă dată cu bucurie, biserica Creţulescu, recent restaurată, în companie plăcută, cea a venerabilei Polina Creţulescu, nescăpînd din vedere să ne anunţe că a descoperit în curtea Mitropoliei, mormîntul lui Tudor Vladimirescu, maiorul D. Pappazoglu simte ca o datorie de onoare să discute cu prefectul de atunci al judeţului. Preconizînd măsuri ce trebuiau luate de

urgență „pentru apărarea unor asemenea tezaure istorice și sacre suveniruri ale strămoșilor noștri“, el propunea înființarea unui muzeu la Tîrgoviște.

Cuvintele sale sunau ca un jurămint : „*In numele istoriei României le-am făcut rugăciunea mea ca să clădească pe lângă gimnaziul orașului o încăpere spațioasă în care să facă de a se aduna acele pietre cu inscripții istorice ce se vede o mulțime trîntite în preajma mai multor biserici ruinate și prin respîntii...*“. Tot maiorul Pappazoglu este cel ce propune „*să se autorize oameni cu specialitate de a scri istoria Tîrgoviștei și a tot districtului și a o publica prin broșuri ad-hoc*“. Se visa un muzeu, se visa o „Valachică“.

Un efort, o încercare, un suflet românesc. peste a căror vibrații s-au așternut nemurirea și uitarea unui secol.

DOCUMENTA VALACHICA — 1974

Apărut 1975

RADU GIOGLOVAN (redactor responsabil)

GABRIEL MIHĂESCU (redactor)

EUGEN FRUCHTER (tehoredactor)

TIMOTEI CONSTANTINESCU (desene)

MIRCEA CÎRSTEA (cartografie)

GABRIELA COCORA (fotografii)

---

c. 1424 — Tipografia Tirgoviște

S U M A R

30 DE ANI DE LA ELIBERAREA ROMÂNIEI DE SUB DOMINAȚIA FASCISTĂ

	Pag.
ION BOBOCEA, RADU GIOGLOVAN	— Momente ale desfășurării Insurecției Naționale Antifasciste Armate pe teritoriul județului Dimbovița . . . . .
	7
GABRIEL MIHAESCU, EUGEN FRUCHTER	— Harta istorică „Contribuția maselor dimbovițene la pregătirea și înlăturarea Eliberării țării de sub dominația fascistă” . . . . .
	14
GH. T. IONESCU	— Activitatea comuniștilor din județul Dimbovița pentru organizarea țărănimii în perioada 23 August 1944 — 6 Martie 1945 . . . . .
	15
CLEOPATRA IONESCU	— Aspecte ale dezvoltării economiei județului Dimbovița în ultimele trei decenii, oglindite în presa locală . . . . .
	21
MIRCEA ALEXANDRESCU	— Situația industriei județului Dimbovița în anii 1944 — 1948 . . . . .
	29
PĂRVAN DOBRIN	— Aspecte privind agricultura județului Dimbovița în perioada anilor 1944—1949 . . . . .
	41

30 DE ANI DE ACTIVITATE MUZEISTICĂ LA TÎRGOVIȘTE

ILEANA RĂDULESCU-GAIȚA, GHEORGHE BULEI	— 30 de ani de cercetare etnografică la Muzeul județean Dimbovița . . . . .
	57

I S T O R I E

ION CHICIDEANU	— O nouă descoperire Coțofeni în Muntenia . . .
LUCIANA OANCEA	— Săpături arheologice la Bucșani — județul Dimbovița . . . . .
	69
PETRU DIACONESCU	— Cercetarea arheologică de la biserica Sf. Ionică din Tîrговиște . . . . .
	77
RADU GIOGLOVAN	— Din problemele istoriei Complexului monumental al Curții Domnești din Tîrговиște . . . . .
	83
GH. I. MAREȘ	— Contribuții la cunoașterea luptei moșnenilor din Cucuteni-Dimbovița pentru păstrarea moșiei . .
	125
MIHAI OPROIU	— Situația politică a orașului Tîrговиște în primul sfert al secolului al XVII-lea . . . . .
	151
TOMA NEGOESCU CLEOPATRA IONESCU	— Aspecte din trecutul localității Fieni . . . . .
	161
MIHAI GABRIEL POPESCU	— Satul Săteni — Dimbovița în lumina documentelor. File de monografie . . . . .
	169

ION BURTOIU	— Revoluționari pașoptiști închiși în temnița Mă-năstirii Mărgineni	177
TOMA SVINȚIU	— Sănătatea publică în orașul Tirgoviște în se-colul al XIX-lea (II)	185
EUGEN FRUCHTER	— Un erou al luptei împotriva ocupanților	199

I S T O R I E A C U L T U R I I

PETRE CRISTEA, EUGEN FRUCHTER, GABRIEL MIHĂESCU	— Radu Mihnea — ctitor la biserica dom-nească din Tirgoviște	205
SPIRIDON CRISTOCEA	— Despre școlile din satele Văleni, Mesteacăn, Mi-cloșani și Runceasa, județul Dâmbovița, între anii 1839 și 1848	221
MIRCEA ALEXANDRESCU	— Date istorice privind mișcarea sportivă din orașul Tirgoviște	225
DORIN ELIESCU	— Un poet dâmbovițean necunoscut : George Dobrescu	235
VICTOR PETRESCU	— Perioada dâmbovițeană a lui Vasile Voiculescu	241
VALERIU LIȚA	— I.Al. Brătescu-Voinești. De la „Cea din urmă scrisoare“ la celelalte...	245

M U Z E O L O G I E

IOAN OPRÎȘ	— Probleme ale instruirii și educării publicului școlar prin muzeu	265
CLEOPATRA IONESCU	— Metodologia întocmirii monografiei unei lo-calități	275
GABRIELA NIȚULESCU	— Expoziția jubiliară : „Județul Dâmbovița la a XXX-a aniversare a Eliberării României de sub dominația fascistă“	281
CLEOPATRA IONESCU, GABRIEL MIHĂESCU	— Expoziția jubiliară : „Centenarul Liceului Ienă-chiță Văcărescu din Tirgoviște“	287
ILEANA RĂDULESCU-GAIȚA, GHEORGHE BULEI	— Muzeul sătesc Pietroșița	293

C R O N I C A

— Revista activității noastre	299
— Ecouri la „VALACHICA“	303
— Al III-lea Congres Internațional de Studii Sud-Est Europene, București, 4—10 septembrie 1974 (Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu)	304
— Cercetări arheologice (Ion Chicideanu, Luciana Oancea, Gabriel Mihăescu)	305
— Ceramică feudală intrată recent în colecția Muzeului județean Dâmbovița (Marla Georgescu)	308
— Masa rotundă „Locul și rolul publicațiilor muzeale“ și Salonul național al pu-blicațiilor muzeale. Tirgoviște, 31 martie 1974 (Gabriel Mihăescu, Eugen Fruchter)	309
— Expoziția „Novgorodul descoperit de arheologi“, Tirgoviște, 1—10 octombrie 1974 (Gabriel Mihăescu)	313
— O sută de ani de la prima încercare de organizare a unui muzeu la Tirgo-viște (Constantin Manolescu)	314

S O M M A I R E

30 ANNÉES DEPUIS LA LIBÉRATION DE LA ROUMANIE DE SOUS LA DOMINATION FASCISTE

	<u>Pag.</u>
ION BOBOCEA, RADU GIOGLOVAN	— Moments du développement de l'Insurrection Nationale Antifasciste Armée 7
GABRIEL MIHAESCU, EUGEN FRUCHTER	— La carte historique de la contribution des masses eu département de Dimbovița à la préparation et à l'accomplissement de la Libération 14
GH. T. IONESCU	— L'activité des communistes du département de Dimbovița concernant l'organisation de la paysannerie (23 Août 1944 — 6 Mars 1945) 15
CLEOPATRA IONESCU	— Aspects du développement de l'économie du dép de Dimbovița dans les trois dernières décennies 21
MIRCEA ALEXANDRESCU	— La situation de l'industrie du département de Dimbovița entre 1944 — 1948 29
PĂRVAN DOBRIN	— Aspects de l'agriculture du département de Dimbovița entre 1944 — 1949 41

30 ANNÉES D'ACTIVITÉ DU MUSÉE DE TÎRGOVIȘTE

ILEANA RĂDULESCU-GAIȚA, GHEORGHE BULEI	— 30 années des recherches ethnographiques au Musée du département de Dimbovița 57
---	--

H I S T O I R E

ION CHICIDEANU	— Une nouvelle découverte „Coțofeni“ en Valachie 63
LUCIANA OANCEA	— Les fouilles archéologiques à Bucșani 69
PETRU DIACONESCU	— La recherche archéologique de l'église „Sf. Ionică“ de Tîrgoviște 77
RADU GIOGLOVAN	— Quelques problèmes de l'histoire du Complexe monumental de la Cour Princière de Tîrgoviște 83
GH. I. MAREȘ	— Contributions à la connaissance de la lutte des alleutiers de Cucuteni — Dimbovița pour la sauvegarde de leur domaine 125
MIHAI OPROIU	— La situation politique de la ville de Tîrgoviște dans le premier quart du XVII-e siècle 151
TOMA NEGOESCU, CLEOPATRA IONESCU	— Aspects du passé historique de la ville de Fieni 161
MIHAI GABRIEL POPESCU	— Le village Săteni — Dimbovița à la lumière des documents. Feuilles de monographie 169

ION BURTOIU	— Révolutionnaires de 1848 enfermés dans la prison du monastère Mărgineni	177
TOMA SVINȚIU	— La santé publique dans la ville de Tirgoviște au XIX-e siècle (II)	185
EUGEN FRUCHTER	— Un héros de la lutte contre les occupants	199

HISTOIRE DE LA CULTURE

PETRE CRISTEA, EUGEN FRUCHTER, GABRIEL MIHĂESCU	— Radu Mihnea — un des fondateurs de l'Église Princiêre de Tirgoviște	205
SPIRIDON CRISTOCEA	— Sous les écoles des villages de Văleni, Mestea-cân, Micloșani et Runceasa, du département de Dîmbovița, entre 1839—1848	221
MIRCEA ALEXANDRESCU	— Données historiques concernant le mouvement sportif dans la ville de Tirgoviște	225
DORIN ELIESCU	— Un poète inconnu : George Dobrescu	235
VICTOR PETRESCU	— Une période de l'activité de Vasile Voiculescu développée dans notre département	241
VALERIU LIȚA	— I. Al. Brătescu-Voinești	245

M U S E O L O G I E

IOAN OPRÎȘ	— Problèmes d'instruction et d'éducation du public scolaire moyennant le musée	265
CLEOPATRA IONESCU	— La méthodologie de l'élaboration de la monographie d'une localité	275
GABRIELA NIȚULESCU	— L'exposition jubilaire : „Le dép. de Dîmbovița au XXX-e anniversaire de la Libération de la Roumanie de sous la domination fasciste”	281
CLEOPATRA IONESCU, GABRIEL MIHĂESCU	— L'exposition jubilaire : „Le centenaire du Lycée Ienăchița Văcărescu de Tirgoviște”	287
ILEANA RADULESCU-GAIȚA, GHEORGHE BULEI	— Le musée villageois de Pietroșița	293

C H R O N I Q U E

— La revue de notre activité	299
— Echos à „Valachica”	303
— III-e Congrès International d'Études du Sud-Est Européen. Bucharest, 4—10 septembre 1974 (Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu)	304
— Fouilles archéologique (Ion Chicideanu, Luciana Oancea, Gabriel Mihăescu)	305
— Céramique féodale entrée dans la collection du musée (Maria Georgescu)	308
— La table ronde „Le lieu et le rol des publications des musées” le Salon national des publications des musées. Tirgoviște, 31 mars 1974 (Gabriel Mihăescu et Eugen Fruchter)	309
— L'exposition „La ville de Novgorod (U.R.S.S.) découverte par les archéologues”. Tirgoviște, 1—10 octobre 1974 (Gabriel Mihăescu)	313
— 100 années de la première tentative d'organisation d'un musée à Tirgoviște (Constantin Manolescu)	314

